

62055

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CENAB ŞEHABEDDİN VE TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRLERİNDE
TABİAT UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. HÜSEYİN ÇELİK

HAZIRLAYAN
SELMA BAŞ

VAN-1997

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin GELİK

İmza

Üye (Danışman): Yrd. Doç. Dr. Hüseyin GELİK

Üye: Yrd. Doç. Dr. Yazar ŞENLER

Üye: Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖNAY

Üye: .....

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 1997

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO:

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IX
KISALTMALAR.....	VIII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. DİVAN ŞİİRİNDE TABİAT.....	1
1.2. TANZİMAT ŞİİRİNDE TABİAT.....	6
1.3. ARA NESİL ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE TABİAT.....	16
2. CENAB ŞEHABEDDİN' İN ŞİİRLERİNDE TABİAT UNSURLARI.....	20
2.1. GENEL OLARAK TABİAT.....	20
2.2. KÂİNÂT, CİHÂN, ÂLEM, ARZ, ZEMİN.....	26
2.3. KOZMİK UNSURLAR (ÂLEM).....	34
2.3.1. GÖKYÜZÜ.....	34
2.3.2. UFUK.....	44
2.3.3. GÜNEŞ.....	48
2.3.4. AY.....	54
2.3.5. YILDIZ.....	58
2.3.6. ZÜHRE.....	61
2.3.7. GÖKKUŞAĞI.....	62
2.3.8. IŞIK.....	63
2.3.9. KARANLIK.....	67
2.3.10. GÖLGE.....	71
2.3.11. ŞİMŞEK, GÖKGÜRÜLTÜSÜ.....	75
2.4. ZAMANLA İLGİLİ MEFHURLAR.....	76
2.4.1. MEVSİMLER.....	76
2.4.1.1. GENEL OLARAK MEVSİMLER.....	76
2.4.1.2. İLKBAHAR.....	76
2.4.1.3. YAZ.....	82
2.4.1.4. SONBAHAR.....	84
2.4.1.5. KIŞ.....	87
2.4.1.6. KAR.....	89

2.4.2. GÜN.....	93
2.4.3. AKŞAM, GECE.....	96
2.5. CANSIZ UNSURLAR.....	103
2.5.1. SU.....	103
2.5.1.1. GENEL OLARAK SU.....	103
2.5.1.2. DENİZ, (GÖL, GİRDÂB).....	106
2.5.1.3. IRMAK (AKARSU).....	114
2.5.1.4. DERE.....	117
2.5.1.5. SEL.....	119
2.5.1.6. BULUT.....	121
2.5.1.7. YAĞMUR.....	124
2.5.1.8. ŞEBNEM.....	125
2.5.2. TOPRAK.....	127
2.5.3. ATEŞ.....	132
2.5.3.1. KÜL.....	133
2.5.4. HAVA.....	134
2.5.4.1. RÜZGÂR.....	136
2.5.5. DAĞ.....	140
2.5.6. ÇÖL.....	143
2.5.6.1. SERÂB.....	145
2.5.7. UÇURUM.....	146
2.5.8. OVA, YAYLA, VADİ.....	146
2.5.9. ADA.....	147
2.5.10. SİS VE DUMAN.....	147
2.6. HAYVANLAR.....	149
2.6.1. GENEL OLARAK KUŞLAR.....	149
2.6.1.1. BÜLBÜL.....	154
2.6.1.2. GÜVERCİN.....	156
2.6.1.3. KARGA.....	157
2.6.1.4. YARASA.....	158
2.6.1.5. KIRLANGIÇ.....	159
2.6.1.6. SERÇE, KUMRU.....	159
2.6.1.7. MÛSİKÂR.....	160

2.6.1.8. İSHAK KUŞU.....	160
2.6.1.9. KARAKUŞ, KARTAL, ŞAHİN, BAYKUŞ.....	161
2.6.2. DİĞER HAYVANLAR.....	161
2.6.2.1. ARSLAN VEYA PENÇELİ VAHŞİ HAYVANLAR	161
2.6.2.2. CEYLAN.....	162
2.6.2.3. KOYUN, OĞLAK.....	163
2.6.2.4. KÖPEK, KURT.....	164
2.6.2.5. HOROZ.....	164
2.6.2.6. KURBAĞA.....	164
2.6.3. BÖCEKLER.....	165
2.6.3.1. KELEBEK.....	165
2.6.3.2. KARINCA.....	166
2.6.3.3. ARI.....	167
2.6.3.4. DİĞER BÖCEKLER.....	167
2.6.3.5. ATEŞ BÖCEĞİ.....	167
2.6.3.6. BALIK.....	168
2.6.3.7. YILAN.....	168
2.7. BİTKİLER.....	168
2.7.1. BAĞ, BAHÇE.....	168
2.7.2. GÜLŞEN.....	170
2.7.3. ÇEMEN, KIR, OT.....	171
2.7.4. ORMAN.....	172
2.7.5. AĞAÇLAR.....	174
2.7.5.1. DALLAR.....	177
2.7.5.2. YAPRAK.....	179
2.7.5.3. SERVİ.....	182
2.7.5.4. ÇINAR.....	184
2.7.5.5. SÖĞÜT.....	185
2.7.5.6. KAVAK.....	185
2.7.5.7. ÇAM.....	186
2.7.5.8. MEYVELER.....	186
2.7.5.9. BAŞAK, BUĞDAY	187
2.7.6. ÇİÇEKLER.....	187

2.7.6.1. GÜL.....	191
2.7.6.2. YASEMEN.....	194
2.7.6.3. SÜNBÜL.....	196
2.7.6.4. ZANBAK	196
2.7.6.5. LALE VE KAMELYA.....	197
2.7.6.6. NERGİS.....	198
2.7.6.7. MENEKŞE.....	198
2.7.6.8. ÇİĞDEM VE GELİNCİK.....	199
2.7.6.9. NİLÜFER, MANOLYA, KRİZANTEM, PAPATYA, MİNE, REYHAN.....	199
2.7.6.10 DİKEN.....	199
2.8. MADENLER.....	200
2.8.1. GENEL OLARAK CEVHER.....	200
2.8.1.1. ALTIN.....	201
2.8.1.2. İNCİ, SEDEF.....	202
2.8.1.3. GÜMÜŞ.....	202
2.8.1.4. YAKUT (AKİK, LA'L).....	203
2.8.1.5. DEMİR.....	203
2.8.1.6. ELMAS.....	204
2.8.1.7. ZÜMRÜT.....	204
2.8.1.8. FİRÛZE.....	205
3. TEVFİK FİKRET' İN ŞİİRLERİNDE TABİAT UNSURLARI.....	206
3.1 GENEL OLARAK TABİAT.....	206
3.2 KÂİNÂT, TABİAT, ARZ, CİHÂN.....	209
3.3 KOZMİK UNSURLAR.....	211
3.3.1. GÖKYÜZÜ.....	211
3.3.2. UFUK.....	214
3.3.3. GÜNEŞ.....	217
3.3.4. AY.....	220
3.3.5. YILDIZ.....	222
3.3.6. IŞIK.....	223
3.3.7. KARANLIK.....	225
3.3.8. GÖLGE.....	228

3.3.9. ŞİMŞEK, GÖKGÜRÜLTÜSÜ, ŞİHÂB (KIVILCIM).....	230
3.4. ZAMANLA İLGİLİ MEFHURLAR.....	231
3.4.1. MEVSİMLER.....	231
3.4.2. İLKBAHAR.....	231
3.4.3. SONBAHAR.....	234
3.4.4. KIŞ.....	238
3.4.5. KAR.....	239
3.4.6. YAZ.....	240
3.4.7. AYLAR.....	241
3.4.7.1. MART.....	242
3.4.7.2. NİSAN.....	242
3.4.7.3. MAYIS.....	243
3.4.7.4. HAZİRAN.....	243
3.4.7.5. TEMMUZ.....	243
3.4.7.6. AĞUSTOS.....	244
3.4.7.7. EYLÜL	244
3.4.7.8. EKİM	245
3.4.7.9. KASIM	245
3.4.7.10. ARALIK.....	245
3.4.7.11. OCAK.....	246
3.4.7.12. ŞUBAT.....	246
3.4.8. AKŞAM, GECE.....	246
3.4.9. GÜN.....	252
3.5. CANSIZ VARLIKLAR.....	255
3.5.1. SU.....	255
3.5.1.1. GENEL OLARAK SU.....	255
3.5.1.2. DENİZ.....	256
3.5.1.3. GÖL.....	263
3.5.1.4. IRMAK.....	264
3.5.1.5. DERE, ÇAY, ŞELALE.....	265
3.5.1.6. GİRDÂB.....	267
3.5.1.7. BULUT.....	268
3.5.1.8. YAĞMUR.....	271

3.5.1.9. KIRAĞI.....	273
3.5.2. TAŞ, TOPRAK.....	274
3.5.3. ATEŞ.....	278
3.5.4. HAVA.....	280
3.5.4.1. RÜZGÂR.....	281
3.5.5. SİS VE DUMAN.....	283
3.5.6. DAĞ.....	286
3.5.7. ÇÖL.....	288
3.6. HAYVANLAR.....	288
3.6.1. GENEL OLARAK KUŞLAR.....	288
3.6.1.1. BÜLBÜL.....	293
3.6.1.2. KANARYA, SERÇE, ANKA.....	293
3.6.1.3. MARTI, GÜVERCİN.....	294
3.6.1.4. BAYKUŞ, KARGA, KARTAL.....	294
3.6.1.5. LEYLEK, ÇAYLAK.....	295
3.6.2. DİĞER HAYVANLAR.....	295
3.6.2.1. ARSLAN VE PENÇELİ DİĞER HAYVANLAR..	295
3.6.2.2. CEYLAN, KUZU.....	296
3.6.2.3. KÖPEK, KEDİ.....	296
3.6.2.4. AT, ÖKÜZ, DEVE, FİL.....	297
3.6.3. GENEL OLARAK BÖCEKLER.....	297
3.6.3.1. KELEBEK.....	298
3.6.3.2. YILAN, ÇIYAN, AKREP, SOLUCAN, SÜLÜK	299
3.6.3.3. ATEŞ BÖCEĞİ, ÖRÜMCEK.....	300
3.7. BİTKİLER.....	300
3.7.1. BAĞ, BAHÇE.....	300
3.7.2. ÇİÇEKLİ YER, GÜLŞEN.....	301
3.7.3. ÇİMEN, KIR, OVA.....	302
3.7.4. ORMAN.....	302
3.7.5. TARLA	304
3.7.6. YOSUN, OT.....	305
3.7.7. AĞAÇLAR.....	306
3.7.7.1. DALLAR.....	309

3.7.7.2. YAPRAKLAR.....	310
3.7.7.3. ÇAM.....	312
3.7.7.4. SERVİ.....	312
3.7.7.5. MEŞE, SÖĞÜT, FISTIK AĞACI.....	314
3.7.7.6. MEYVE.....	314
3.7.8. ÇİÇEKLER.....	315
3.7.8.1. GÜL.....	318
3.7.8.2. ZANBAK.....	320
3.7.8.3. KRİZANTEM (KASIMPATI).....	321
3.7.8.4. LÂLE	322
3.7.8.5. YASEMEN.....	322
3.7.8.6. SÜNBÜL, GELİNCİK.....	323
3.7.8.7. NİLÜFER, ERGUVAN, NERGİS.....	324
3.7.8.8. DİKEN.....	324
3.8. MADENLER.....	326
3.8.1. CEVHER.....	326
3.8.2. DEMİR.....	326
3.8.3. İNCİ.....	327
3.8.4. ALTIN	328
3.8.5. ZÜMRÜT.....	328
3.8.6. GÜMÜŞ, MERMER.....	328
3.9. TABİAT VE DİN KARŞISINDA TEVFİK FİKRET.....	330
3.9.1. TEVFİK FİKRET'İN İNANÇLI OLDUĞU DÖNEMDE, TABİATA BAKIŞI.....	332
3.9.2. İNANCINI YİTİRDİĞİ DÖNEMDE TEVFİK FİKRET'İN, TABİATA BAKIŞI	336
SONUÇ.....	343

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
Ank : Ankara
A.Ü. : Ankara Üniversitesi
bas. : Baskı
bkz. : Bakınız
D.T.C.F.: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
C. : Cilt
CŞBŞ : Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri
Doç. : Doçent
Dr. : Doktor
Ed. : Edebiyat
Fak. : Fakülte
Haz. : Hazırlayan
İst. : İstanbul
İ.Ü. : İstanbul Üniversitesi
KTBY.: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
Mat. : Matbaa
Prof. : Profesör
R.Ş. : Rübab-ı Şikeste
S. : Sayı
s. : Sayfa
Yay. : Yayınları

ÖNSÖZ

Servet-i Fünûn edebiyatı, Tanzimat Fermanı ile başlayan fikrî plandaki batılılaşma çabalarının edebiyatımızda görülen yansımalarının en çok yoğunluk kazandığı dönemdir. Ortak bir duyuş tarzına ve estetik anlayışa sahip olan Edebiyat-ı Cedîde topluluğu Türk edebiyatında hem muhteva, hem şekil, hem de dil ve üslûp bakımından yeni bir çıkış açmıştır.

Servet-i Fünûn edebiyatından söz eden kaynakların bir çoğunda yer alan değişmez hükümlerden biri de bu dönem edebiyatında, aşktan sonra en çok işlenen temin tabiat temi olduğudur. Yaygın ve aynı zamanda doğru olan bu hüküm, ilgili eserlerin genelinde birer ikişer çümleyle geçiştirilirken; bu temin diğer dönemlerden farklı olarak hangi boyutlarda ve nasıl ele alındığı konusuna pek yer verilmez. Bu konuda en derinlemesine tahliller yapan ve dikkat çekici değerlendirmeler yapan şahsiyet ise Prof. Dr. Mehmet Kaplan'dır.

Biz de bu noktadan hareket ile bu çalışmamızda, pek işlenmemekte beraber Servet-i Fünûn edebiyatında önemli bir yer tutan tabiat teminin, özellikle bu dönem şiirinde nasıl ele alındığını; tabiat unsurlarının hangi formlar içerisinde kullanıldığını ortaya koymayı amaçladık. Bu amaç doğrultusunda Servet-i Fünûn edebiyatının en ünlü iki şâirini, Cenab Şehabeddin ve Tefik Fikret' in bütün şiirlerini bu açıdan inceledik. Bu eserlerde geçen tabiat unsurlarının nasıl söz konusu edildiğini tespit etmeye çalıştık. Aslında bütün Servet-i Fünûn şâirlerini içine alan bir tez yapmak başlangıçta hedefimiz idi. Ancak malzemenin bolluğu böyle bir tezin sınırlarını aşyordu. Danışmanımızın da önerisiyle tez adı geçen iki şahsiyetle sınırlandırılmıştır.

Tezimizin "Giriş" bölümünde divan şiiri ve Tanzimat şiiri ve Ara Nesil şâirlerinin şiirlerinde anlayışının nasıl olduğunu belirtmeye çalıştık

Tezin inceleme bölümünde yaptığımız tespitlerde Cenab'ın şiirlerinde, Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri (Haz: M. Kaplan, İ. Engin'in B. Emil. N. Birinci, A. Uçman, İ. Ü. Ed. Fak. Yay. Ed. Fak. Basımevi, İst. 1984) Fikret'in şiirlerinde de Rûbab-ı Şikeste (Tanin Mat., İst., 1327(1911)) esas alındı.

Bu iki eserde yer alan tabiat unsurları, önce kendi içerisinde bir tasnife ve sıralamaya tabi tutuldu. Daha sonra her bir unsur, malzemenin yönlendirdiği doğrultuda belli gruplar içinde değerlendirildi. Kullanım açısından oldukça zengin olan tabiat öğelerinin hepsinden söz etmemiz ya da hepsini örnek olarak göstermemiz mümkün

değildi. Bundan dolayı tasnifimize uygun bir şekilde bu unsurların şiirlerde nasıl kullanıldığını şiirlerden hareketle belirtmeye özen gösterdik. Kendi cümlelerimizle vermeye çalıştığımız bu kullanımların, incelediğimiz eserin hangi sayfalarında yer aldığını dipnotlarla belirttik. Anlatılanların somut bir zemine oturması için her tasnifin sonunda o bölüme uygun birer örnek verdik. Bir bölümde verilen örneğin mümkün olduğunca diğer bir bölümde tekrarlanmamasına dikkat edildi.

Tevfik Fikret'in inançlı olduğu ve inancını yitirdiği dönemde din-tabiat bağlamında tabiata bakışını ayrı bir bölümde inceledik.

Sonuç bölümünde ise ağırlık noktasını Cenab'ın ve Fikret'in şiirleri teşkil etmekle beraber divan şiirinden Servet-i Fünûn şiirine kadar geçen dönemde Türk şiirinde tabiatın ne şekilde yer aldığı ile ilgili genel bir değerlendirme yaptık.

Bu tezin hazırlanmasında bana her türlü maddî ve manevî destek vererek yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK' e teşekkürü bir borç bilirim. Tezimle ilgili kaynakları temin etmemde bana yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Alaaddin KARACA' ya, Yrd. Doç. Dr. Rıdvan CANIM' a, ayrıca Arş. Gör. Mehmet ÇELİK' e ve diğer hocalarımıza teşekkür ederim.

1. GİRİŞ

Başlangıçtan günümüze gelinceye kadar Türk şiiri, farklı mecrâlar içinde gelişimini sürdürür. Bu dönemlere ait şiirlerde, aşk gibi bazı temler sürekliliklerini dâimâ korurlar. Tabiat gibi bazı temler ise dönemlerin edebî anlayışlarına göre kimi zaman bütünü tamamlayan bir unsur olarak kullanılır; kimi zaman da aslî temlerden biri olma özelliğini kazanırlar. Bazen de işlenen konular, ele alınış ve ifâde ediş tarzı bakımından farklılıklar gösterir. İncelediğimiz Servet-i Fünûn şiirinde “aşk” tan sonra gelen başlıca tem “tabiat” tır. Bu dönem şiirinde tabiatın nasıl işlendiğine geçmeden önce bu konunun genel olarak divan şiiri, Tanzimat şiiri ve Ara Nesil şâirlerinin şiirlerinde nasıl ele alındığına bir göz atmak gerekir.

1.1. DİVAN ŞİİRİNDE TABİAT

Asırlar boyunca varlığını kendi içinde sürdürmüş olan divan edebiyatı, birçok araştırmaya konu olur. Şiirin ön planda olduğu bu edebiyat hakkında araştırmacılar, bazı ortak yargılara varırlar. Buna göre divan edebiyatı, içtimâî konulardan çok, ferdî konulara eğilen ve somut değil, soyut bir edebiyattır. Divan şiiri, Arap edebiyatı ve özellikle de İran edebiyatından alınan mazmûnlar ve mefhûmlar bakımından ortak bir malzemeye sahiptir. Bu edebiyatın benimsendiği ortak estetik görüşler ve kullandığı ortak malzeme, sanatçıya sanat serbestliği tanımadığı gibi; kalıplaşmışlara dayalı bir edebiyatın da oluşmasına sebep olmuştur.

Divan şâirleri, tabiatı bir konu olarak ele almaktan ziyâde, onu hüner göstermek için bir vesîle olarak görürler. Divan şiirinde sık sık yer alan tabîat unsurları, kendilerine ait objektif özellikleri taşımazlar. Gerçek görünümlerinden uzaklaşan ve soyut bir şekle giren bu unsurlar, sadece bazı şiirlerde tasvir edilen dekoru tamamlarlar. Çoğu zaman da divan şiirindeki sevgilinin çeşitli özelliklerini belirtmede kullanılırlar. Ancak her iki durumda da tabiat unsurları, klişe ifâdelerin çerçevesinden kurtulamazlar ve sun'î bir tabiat olarak karşımıza çıkarlar.

“Divan edebiyatında tabiat güzelliği yoktur. Divan şâiri için tabiat, sanatına yeni bir zemin bulmak için rastgele seçilmiş bir mevzûdur.” diyen Agah Sırrı Levend, konuyla ilgili olarak şu tesbitlerde bulunur:

“Divan şairi için tabiat, hüner ve marifet göstermeğe bir vesileden ibarettir. O, tabiatı, hakiki manzarası ile ve kendi gözü ile görmekten fazla, kitap çerçevesi içinde ve kendinden evvel gelen üstadların gözü ile görmeğe çalışır. Bu noktadan hareket eden şâir için yapılacak iş, tabiatı tasvir vesilesiyle sanatına yeni bir zemin bulmak ve bu hususta üstünlük gösterebilmektir.”

“Bu hususta şâirlerin ne kadar ibtizale düştüklerini göstermek için çok karakteristik bir misal verelim:

“Şâir, gökyüzündeki ay ve güneşi tasvir edecektir.Tabiata bakmaya ve kendi intibamı tespite ihtiyaç yoktur. Çünkü daha evvel gelen şâirler bu tasviri yapmışlar ve klasik bir örnek bırakmışlardır. Yapılacak iş, bu kelimelerin yerini değiştirerek aynı mazmûnu tekrar etmektir.”

İşte:

Hayme-i çerh-i lâciverd içre
Bildiniz mi nedir bu şems ü kamer
İki kâse şerâbıdır dehrin
Birin akşam içer birini seher
ŞAMİ

Takye-i lâciverd-i çerh içre
Bildiniz mi nedir bu şems ü kamer
Pîr-i dehrin iki çerâğıdır
Birin akşam yakar birini seher
FUZÛLÎ

“Çemen-i ahdar-ı sipihr içre
Anladın mı nedir bu şems ü kamer
Gülşen-i dehrin iki goncesidir
Birin akşam açar birini seher”
NEYLÎ¹

¹ Agah Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mevhumlar, 4.bas. İst 1984,s. 567-568-569

A. Sırrı, bu söyleyişlere on beş ayrı örnek verir ve hepsi yukarıdaki örnekler gibi kelimelerin yerini değiştirmekten, benzer ifâdeleri tekrarlamaktan ibarettir.

Divan şâirlerinin önemli özelliklerinden biri de hayâl güçlerinin çok geniş ve çeşitliliğe sahip olmasıdır. Bu nedenledir ki, yapılan tabiat tasvirlerinin çoğu, objektif bir özellik arz etmez ve hayâl âleminin o zengin süzgecinden geçtikten sonra mısralara dökülürler.

Kastamonu'lu şâir Sa'dî'nin III.Selim devrindeki “İlkbaharda lâleler açıldığı zaman mehtâplı gecelerde” yapılan çirâğân âlemlerini tasvir ettiği şu beyitler bu açıdan güzel bir örnek teşkil eder:

“Lâle bezm-i güle tertîb-i çirâğân etmiş
Câbecâ yakmada mâbeynine nergis meş'al”

“Vird-i pür-jâlelerin yoksa acem mi bâğın
Beyza kışrını kanâdil eden erbâb-i hiyel”

“Avuç avuç diremin kıldı semen bezme nisâr
Dâne dâne güherin taktı gülün gûşuna tal”

“Mânâ: Lâle gülün bezminde çirâğân âlemi tertîb etmiş; nergis lâleler arasında yer yer meş'aleler yakmaktadır; sanatkârlar yumurta kabuklarını kandil yaparak bahçenin üzeri şebnem dolu yapraklarını yaksalar şaşılacak ne var? Yâsemen avuç avuç diremlerini, yani gümüş sikkelerini meclistikiler üzerine saçtı. Şebnemler dâne dâne elmaslarını, incilerini gülün kulağına taktılar.”²

Divan şiirinde kalıplaşmış unsurlardan biri de sevgili imajıdır. Bu klişe sevgili imajının özelliklerini daha çok tabiat unsurları belirler. Buna göre; “sevilen ay parçasıdır, zaman zaman güneştir. Boyu Tûbâ ağacı, yahut servi, saçları sünbül veya misktir. Yanakları gül yada lâleyi andırır. Gözleri nergis gibi baygın bakar. Kaşları yay, kirpikleri oktur. Gamzesi kılıç veya hançer olup âşığın bağrına saplanır. Dudaklar hokka yahut mücevher kutusudur. Dişler ise bu kutu içindeki incilerdir. Yine dudak bir nokta kadar küçük, bazan hiç yoktur. Bu dudak âb-ı hayât bağışlar. Ondan bir kere içen bir

²Ahmet Talât Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Ank. 1992 s.110

daha ölmez; ama içebilen olmamıştır. Çünkü o daima nazlanır. Vâdeder, ama sözünde durmaz v.s. ”³

Bunun yanı sıra sevgili gül, âşık bülbüldür, rakîb ise kargadır. Aşığın göz yaşları yağmura, sele, ırmağa benzetilir. Ahı göğe yükselen bir dumandır. Yârin saçları leyle benzetilir. Nesîm, âşığa yârin kokusunu ya da haberini götürür; yâr ile âşık arasındaki haberci konumundadır v.b. örnekler çoğaltılabilir.

Gazel ve mesnevilerde dağınık unsurlar olarak yer alan tabiat, kasîdelerin nesîb (teşbîb) bölümlerinde müstakil olarak tasvir edilir ve bazı kasîdeler nesîb bölümünde ele alınan konuya göre isim alırlar. “Bahâriyye, Şitâiyye gibi. Ancak bu tasvirler de objektif tabiat tasvirleri değildir. Bunlarda da klişe ifâde ve mazmûnlar, mücerred hayâller esastır. Kısacası söz konusu tabiat tasvirleri tabîî değil, sun’îdir. Birçoğu da divan şiirinin ortak zevk ve üslûbunu yansıtan örneklerdir. İşte Necâti Bey’in Sultan II. Bâyezid’e sunduğu kasîdenin “Bahâriyye” bölümünden bir kaç beyit: ”

“Nevbahâr irişdi yapraklarla zeyn oldı zemîn
Bârekallah ey kemâl-i sun’-i Rabbü’l-âlemîn”

“Bâdbân açtı gül-i bādâm çün buldı havâ
Zevrâk-ı ayşâ benefşe lenger oldı âhenîn”

“Hoş gelür bād-ı hayât-efzâya gülgeşt-i çemen
Yalın ayak sebzedede seyr itmek olur nâzenîn”

“Goncalar kesb-i havâ itmeğe çözmüş düğmesin
Oynamağa bağda gönlençek olmuş yâsemîn”⁴

A.Hamdî Tanpınar, “İki Sonbahar Şiiri” başlıklı makalesinde Bâkî’ nin bir gazeliyle, Y. Kemâl’ in bir gazelini konu edinir. Bâkî’ nin:

“Nâm u nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan

³ Dr. İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri sözlüğü, C. I-II, 2.bas. Ank, s. 136

⁴ Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri) S. 415-416-417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986,s.38,40

Düştü cemende berk-i dirahit itibârdan”

beyitle başlayan gazeli için Tanpınar, “baştan aşağı büyük sonbahar rüzgârlarının uğultusu ile dolu” olduğunu; şâirin “bir yığın ustalıklı, ikizli bir mânâyı tek bir mevzu ve şekilde beraberce yürüttüğünü” söyler ve “Yazık ki, bu güzel manzume eski şiirimizde hemen hemen tek başına kalır.” diyerek bu tarzdaki şiirlerin divan şiirinde yok denecek kadar az olmasından yakınır.”⁵

Bu konuda en çok yazı yazarlardan biri de Mehmet Kaplan’dır. Kaplan, konuyla ilgili görüşlerini şöyle dile getirir:

“Divan şâirinde tabiata ait umumî bir görüş yoktur. Maksat, tabiat vesilesiyle mazmunperdazlık etmek olduğu için, bizzat tabiata bakılmıyor ve onun üzerinde düşünülüyordu. Belki de bu yüzden tabiat bir bütün olarak ele alınmıyor, teferruat tasvir ediliyordu. Tanzimat’tan sonraki Türk şiirinde inkişâf ettiğini gördüğümüz perspektif, manzara veya tablo fikri mevcut değildi. Münferit unsurları işleme tarzı da bazen çok garip ve sunî benzetmelere müstenit bir antropomorfizm’den ibaretti”⁶

Tanzimat şâir ve yazarları, bir yandan Batılı bir Türk edebiyatı oluşturmaya çalışırken; bir yandan da divan edebiyatına ağır eleştiriler yöneltmişlerdir. Özellikle Namık Kemâl, eski şiirde sevgilinin güzelliğine dâir yapılan teşbihlerle alay eder. Ona göre eski edebiyatta söz sanatları mânâyı arka plana itmiştir. N. Kemâl, bu edebiyatı vazih olmama, abartıyla dolu olma, akla, mantığa, tabiata, gerçeklere uymayan ifâdelere yer verme, sun’î bir dil kullanma v.b. yönlerden eleştirir. Diğer Tanzimat edebiyatçılarının bir çoğu da aynı görüşlerini paylaşır.

Divan edebiyatı hakkında uzun ve genel bir değerlendirme yapan A. Hamdi Tanpınar, tabiat meselesi ile ilgili olarak özetle şu hükme varır:

Eski şiirin sahip olduğu imaj sistemi ve şekilcilik, şâirin rahat konuşmasına izin vermez. Buna rağmen divan şiiri iki mihver üzerinde gelişir. Bunlardan biri aruzun Türkçeleşmesidir. Diğeri ise çok yavaş ve dolaylı bir şekilde de olsa tabiatın keşfidir. Bu dönemde tabiata şiirin kapılarını “Mehtâb” redifli iki kasidesiyle Şeyh Galip açar.⁷

Divan şiirinde hiçbir zaman için tabiatı esas mevzu olarak işlemek gaye olmamıştır. Zaten içe kapanık, dış âlemi arka plana iten bir sanat anlayışından da böyle bir şey beklenemezdi. Buraya kadar ifâde edilenlerin ışığında özetle şunları söyleyebiliriz: Divan şiirinde tabiat unsurları mücerret ve klişe ifâdelerle ele alınırlar;

⁵ A. Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, İst, 3.bas. 1992 s,183-184

⁶ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1, İst. 2.bas., 1992, s.314

hayâl bolluğu içinde tabîlikten uzaklaşarak sun'liğe düşerler. Eski şiirde tabiat, bir bütünlüğe sahip zengin bir tablo olmaktan uzak, zihnî bir karaktere büründürülerek işlenir. Ancak, bütün bunlara rağmen Tanpınar'ın da belirttiği gibi yavaş ve dolaylı bir şekilde de olsa tabiatın bu dönemde keşfedilmiş olması gözden kaçmamalıdır.

1.2. TANZİMAT ŞİİRİNDE TABİAT

Divan edebiyatına bir tepki olarak doğan ve Batılı edebiyat anlayışına uygun yeni bir Türk edebiyatı vücûda getirmeye çalışan Tanzimat edebiyatçıları, işledikleri konular, bunların ele alış tarzları, dil anlayışları, edebiyata bakışları yönüyle birbirinden farklı iki gruba ayrılırlar.

Tanzimat'ın I. nesline mensup şâir ve yazarlar, sanatın toplum için olduğu esasını benimsemiş; akli, sosyal meseleleri konu olarak ön plana çıkarmış, dilde de prensip olarak sade bir dil kullanmayı amaç edinmişlerdir. Şinâsî, divan şiirindeki münâcâtlardan farklı özellikler taşıyan Münâcât'ında Allah'ın yüceliğinden söz ederken gökyüzüne, yıldızlara gözlerini çeviriyordu. Ancak bu bakış derinlemesine ve uzun süreli bir bakış olmaz. Ziya Paşa, varlık-yokluk tezadı üzerine kurmuş olduğu Terci-i Bend'inde kâinâtı, kozmik unsurları, mevsimleri ve diğer unsurlarıyla gözden geçirir. Bunların karşısında derin ve sonsuz bir hayranlık duyar. Kâinâttaki bu unsurları da insanın aczini gösterebilmek için kullanır.

Namık Kemâl ise, edebiyatı halkı eğitmek için en iyi vasıta olarak görür. Şiirlerinde insanı ve onun sosyal meselelerini gür ve kuvvetli bir ifâde ile buluruz. Ama insanın esas alındığı bu şiirlerde de hiç bir zaman insan-tabiat kaynaşmasını göremeyiz. Bu açıdan N. Kemâl'in şiirlerinde tabiat pek yer almaz.⁸

N. Kemâl, divan edebiyatını ağır bir şekilde eleştirir. Ancak kendisinin "İntibâh" adlı romanın ilk bölümünde yaptığı bahar tasviri, divan şiirindeki bahar tasvirlerinden hiç de farklı değildir. Kemâl, İlkbaharı tasvir ederken klasik şiir geleneğiyle mübalağaya, teşbih ve kişileştirmelere başvurur ve sübjektif olmaktan kurtulamaz.

"Kupkuru ağaçlar, mahşere tesadüf etmiş kemikler gibi" dir. Rüzgârın suda oluşturduğu kırışıklıklar, "temiz bir alındaki çizgiler"e benzer.

⁷ Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi; 7.bas. İst.1988 s.21

⁸ Adı geçen şiirlerin geniş tahlilleri için bkz: M.Kaplan, Şiir Tahlilleri I. Tanzimattan-Cumhuriyete, 10.bas. , İst 1988

“İşte o zaman, kırları zevk ve sefadan kımıldamaya takatı kalmamış bir deniz, denizleri şevkinden titreyen bir kır sanırsın...

“Güller görüldükçe zannedilir ki, fidan boylu, gül yüklü tazeler, yabancı bakışlardan kaçarak ağaçların gölgesine, yaprakların arasına saklanırlar; arada sırada rüzgârı müsait buldukça gizlendikleri perdenin arkasından çıkarak birbirleriyle dudak dudağa gelirler. Rüzgâr aksi yönden esmeğe başlayınca yine gizlendikleri yerlere kaçırlar ve birbirlerine hasretle bakarak gülüşürler.” (...)

“Hele lâleler... Baharın içkisiyle sarhoş lâleler... Sanki geceden çimenlikte bir içki sofrası kurup içmişler, eğlenmişler ve sızmışlar. Her biri şarapla dolu kadehini yanı başına bırakıvermiş. Kadehlerin kimi havaya kalkık, kimi yere yatık bir vaziyette duruyor; kimisi de henüz yerine yerleşmemiş, rüzgâr estikçe gâh eğiliyor, gâh doğruluyor”⁹

Yazar, divan şiirinde güle âşık olan bülbülün, gerçekte hürriyete âşık olduğunu düşünür. Çimeni menevişli yeşil bir kumaşa, yeryüzünü de tavus kuşunun tüylerine benzetir. Bu mevsimde gökyüzünün güzelliği, ancak “güneş yüzlü, ışık saçlı bir güzelin mavi gözlerinde görülebilir.” Gök, yeryüzüne imrenerek ufukta bahçelere nazîre yapmaya çalışır. Ay, gökyüzü penceresinden bakan nurlu bir kızdır... v.b.

Görüldüğü gibi N. Kemâl de eski şiirin tabiat anlayışından, estetik zevkinden kurtulamaz. Bunlar son derece sun’î, gerçeğe bağdaşmayan, sırf hüner göstermek amacıyla yapılmış tasvirler olarak karşımıza çıkarlar.

Tanzimat’ ın II.neslinde ise toplumsal konuların yerini ferdî konulara, marâzî duygulara ve metafizik endişelere bıraktığını; sanat için sanat yapma anlayışının benimsendiğini ve dilin daha bir ağırlaştığını görüyoruz. Gerek devrin siyasî şartları, gerekse romantiklerden gelen etkiler, onları sosyal konulardan uzaklaştırır. Bu dönemin iki önemli şahsiyeti Recâîzâde Mahmut Ekrem ile Abdülhak Hâmid’ dir.

Servet-i Fünûn topluluğunun edebî esaslarının kurucusu olarak kabul edilen Üstad Ekrem iyi bir şâir olmaktan ziyâde, iyi bir teorisyen olarak kabul edilmiş ve kendinden sonrakileri de bu görüşleri bakımından etkilemiştir. Servet-i Fünûn ekolünün değişmez özelliği olan marâzîlik, melankoli onlardan önce Recâîzâde’nin şiirlerinde görülür.

Bu dönemde divan şiirinden farklı bir tarzda ele alınan ve aslî temlerden biri olma özelliğini kazanan konu tabiattır.

“Fransız romantizminde kötümserlik anında şâirin sığınacağı tek yer ve bitmez tükenmez bir esin kaynağı olarak kabul edilen tabiat, Tanzimat şiirine de geniş ölçüde girmiştir. Recâizâde Ekrem tabiatın sanat ve edebiyattaki önemini şöyle belirtiyor:

“Tanrı sanatının güzelliklerinden olan tabiat, adî bakışlar için öte tarafına geçmek mümkün olmayan, sır perdeleri altında gizlenmiş, kalpte latîf hisler uyandıran hikmetler... can alıcı şiirlerden ibarettir.

O perdeleri birer birer kaldırıp, o hikmetleri, o şiirleri ortaya çıkarmak edebiyatçının, şâirin vazifesidir.

“Tabiatta çirkinlik yoktur; bir sanat eserinde güzellik bulunmazsa bu tasvir edenin dikkatsizliğine verilmelidir. Sanatçı tabiatın, herkesin bakıp da görmediği güzelliğini göstermelidir.”

“Sanatın maksadı güzelliktir ve güzellik sanatla beraber yaratılmıştır.”

“Güzellikleri kendinde toplayan tabiat, çimenleri, çiçekleri, ağaçları, hassas kısmı olan insanları, ayları, güneşleri..... kısaca en güzel eserleriyle ebedî edebiyat öğretimi yapan bir üstatdır.”¹⁰

Kendisine insan ve tabiatı konu olarak seçen şâir, “Zerrâttan şümûsa kadar her güzel şey şiirdir.” (Takdir-i Elhân,s.9) ve “Hepimiz tabiatın acemi birer şakirdiyiz.” (Takdir-i Elhân, s.11) der. Bu görüşüyle Ekrem şâirin tabiatı taklit etmesi gerektiğini, ancak bunu yaparken de tabiatın kusursuz taklit edilemeyeceğini belirtir ve şâiri tabiattan bir şeyler öğrenen acemi öğrencilere benzetir.

Bu sözleriyle şiirin konusunu genişleten şâir kendi terciğini tabiatın sessiz, yumuşak ve hüznü parçalarından yana yapar. “İşte böyle bir terciikle Ekrem, yaradılışının hususiyetlerine eğilerek, tabiatın sükûnetli, yumuşak, hafif, az frapan ve hüznü parçalarını seçer: “Karanlıklar, sükûnetler içinde zayıf zayıf parlayan hilâl-i seher”; “sonbahar rüzgârlarının-zemini hazan yapraklarıyla örtülmüş- تنها ağaçlıklar arasından geçerken çıkardığı iniltieler.” (Pejmürde,s.78) kuşlar, ağaçlar, yapraklar, çiçekler, kelekler, sessiz kırlar, hazin dereler... onun tabiat kadrosunu teşkil ederler. Bu şiirlerde umumiyetle sübjektif ve bazan da objektif bir görüş göze çarpar. Müşahadesinin yetişemediği yerlerde; tamamıyla hayâlî, kulaktan duyma veya şuradan, buradan okunarak elde edilmiş, basit, hemen hemen herkesin bildiği ve söylediği şeyler yer alır. Müşahadenin bu zaafını, ifâdenin sade-dillîği ve ondan doğan hayretlerle

⁹ N. Kemâl, İntibah, İnkılâp Kitabevi, 7.bas. İst.1993 s.12-13

örtmeğe çalışır. Fakat ne olursa olsun, bu parçalar kendilerinden önceki şiirin tadamadığı ve tattıramadığı yeni bir tabiat görüş ve zevkinin ifâdesi ve edebiyatımızda gerçek tabiat sevgisinin öncüleri idiler.”¹¹ şeklinde görüşlerini belirten Kenan Akyüz, tabiatın metafizik bir endişe kaynağı olarak Allah-din konusuyla iç içe ele alınması konusuna da değinir.

Şâir, insanın tabiat olayları karşısındaki durumunu ele alırken “Allah, varlık, ölüm,dünya, hayat...” gibi metafizik konularına da yer verir. Ziya Paşa'nın “Terci-i Bend” ile başlayan metafizik meseleleri işleme Tanzimat şiirinde de devam eder. Bu dönemde dinin fert ve toplum hayatında etkisini kuvvetle hissettirmesi, şiirdeki metafizik konuların hareket ve bitiş noktasının da din olmasına sebep olur. Bu nedenle serbest düşünceye pek rastlanmaz. Tabiat olaylarının ihtişamı Tanrı'nın varlığının ve kudretinin sonsuzluğunun birer delilidir. Bu anlayış insanı, tabiatın görkemi ve ölümün karşısında aklın zavallılığını ortaya koyan bir” agnotisizm” e ve sonsuz bir hayranlığa götürür. Ancak Tanzimat neslinin tabiat olayları karşısındaki düşünceleri henüz hissî ve yüzeysel bir boyuttadır.¹²

Recâizâde Mahmut Ekrem, “Nağme-i Seher” ve “Zemzeme” 'lerde tabiat karşısındaki hayranlığını dile getirirken “Çoban”, “Çiçek” gibi şiirlerde tabiatı acemice seyrederek. “Bu da Bir Şi'r-i Muhzin-i Diğer”, “Hilâl-i Seher”, “Nevbahâr” gibi şiirlerde ise tabiat tablolarında bir zenginlik göze çarpar.

On iki kıtadan oluşan “Bu da Bir Şi'r-i Muhzin-i Diğer” adlı şiirde Ekrem, güzel ve ulvî şiirin tarifini yapar. Şâir, hemen her kıt'ada tabiat unsurlarıyla bir ilgi kurar ve bu unsurlara geniş bir yer verir. Söz konusu olan şiirde Recâizâde, yeryüzü, gökyüzü, yıldızlar, dağlara yansıyan kaval sesi, kuşların şarkıları, gökyüzünün sakinliği, mehtaplı bir gece, bulutlara kapalı semâ, aydınlık bir deniz, nûr ile karanlığın birleşmesi, kargaların ölüye ağlaması, havanın kasveti, ormanda yaralı bir ceylan ve yavrularının iniltili bakışları, çil kuşunun mateme katılan çığlıkları, dağ kekliğinin nağmeli feryâtları, fırtınada deniz dalgalarının karlı dağlara ve zelzelelere benzeyen coşkunluğu, etrafa saçtığı inci gibi damlalar, cihânın hayret içindeki sessizliği, yıldırımlarla parçalanmış bulutlar, şimşeğin etrafı titreten korkunç sesi, şafağın sayısız renklerle oluşturduğu renkli tablo, sabah aydınlığı ve çimenlerdeki yüce ahenk,... gibi unsurlara yer verir.

¹⁰ Bu bölümler Doç. Dr Olcay ÖnerToy, Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı, Konya 1984 s.28-29'dan alınmıştır

¹¹ Kenan Akyüz, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, Ank. 1953, s. 73-74

¹² a.g.e., s. 74

Görüldüğü gibi Ekrem' in bu şiirinde tabiat unsurları bakımından ortaya koyduğu zenginlik dikkati çeker. Ayrıca şâir, birinci dörtlükte şiirin en güzelini arzu edenler için yeryüzüne ve gökyüzüne dikkatli bir bakışın yeterli olacağını söyler. Çünkü yerde ve gökte görülen bütün varlıklar, duyulan bütün sesler, rûhu okşayan, hoş ve hüznü verici birer şiirdir. Yerde bir kız... ve gökte bir yıldız. Bunların her biri bir başka güzelliştir.

Tabiatı, güzel şiirin kendisi olarak gören Recâizâde'nin -ki bu görüş Servet-i Fünûn şairlerince de benimsenir- bu şiirindeki bazı kıtalar şöyledir:

Ey taleb-kâr-ı enfes-i eş'âr !
 Eyle dikkatle fevk u zîre nazar
 Şi' rdir hep o gördüğün âsâr,
 Şi' rdir hep o duyduğun sesler.
 Rûh-perver... lâtif... hüzn-âver
 Yerde bir kız... semâda bir ahter
 Her biri bir bedîa-i diğەر;

Gece mukmir, semâ sehâb-âlûd
 Anın altında nûrdan deryâ !
 Hep menâzır hafî hafî meşhûd
 Hep sükûn üzre nûr ü âb ü hevâ
 Nûr ile imtizâc edip zulemâ
 Hâkim olmuş mevâkie sevdâ !
 Bu da bir şi' r-i eltaf-ı diğەر !

Arz eder her dakîka levh-i şafak
 Sarı-mor-pembe... bir add renk !
 Hande-ver mu'cizât-ı Rabb-ı falâk
 Merg-zârı kılar bülend-âhenk !
 Her bulut bir nümûne-i Ertenk !
 Bu temâşâ da başka bir ferhenk !
 Bu da bir şi' r-i ulvî-i diğەر !

Bir resim veya bir kartpostala bakarak şiir yazma geleneğini başlatan Recâizâde'dir. Tabiat içinde mekân unsuru onunla şiire girer. Şâirde mezarlık

âlemlerinden gelen tabiatı seyretme, ölüm duygularını da beraberinde getirir. Ekrem, düşünceye dalmak için sık sık tabiata açılır. Tabiat ile insan unsuru daima beraber ve iç içedir.¹³

“Bu gecikmiş ve kendisinden şüphe eden romantizmle edebiyatımızda “intimiste” şiir başlar, hakiki ihtirası bulamayan şair, etrafındaki küçülmüş şeyleri bulur. “Kuş, âriyet kitabı arasında bulunmuş çiçek, kelebek”, hattâ “yaban arısı, kuzu otlatan kız”, gibi mevzular onunla edebiyatımıza girdi. Yazık ki şiir ve hisler lüğatini bu kadar zenginleştiren bu insan hiç de vezne hâkim değildi.” diyen Tanpınar, Ekrem’in bazı tasvirlerini itibârî bulur. Bazan resmî kitâbet diliyle hissî ilhamının birleştiğini ve dile hâkim olmadığını ifâde eder.¹⁴

Recâizâde, tabiatı güzellikler hocası olarak görür. Ona göre tabiat dururken başka şeylerden şiir talim etmeğe gerek yoktur. Ancak tabiatı taklit etmek yani tabiat manzaralarındaki gizli birtakım güzelliklerden, ince birçok harikalardan olmuş güzelliğin genel ahengini şâirâne levhalarda göstermek konusunda başarılı olmak da oldukça zordur. Bu düşüncelere rağmen Tanzimat şiirinde tabiat, daha çok bir tasvir vasıtası olarak kullanılmıştır. Şiir yazmak için tabiatı örnek almak gerektiğini belirten Ekrem de şiirlerinde diğer Tanzimat şâirlerini pek aşamamıştır.

A.Hâmid, Türk edebiyatına, bazı yönlerden büyük yenilikler getirmiş bir şâir olarak kabul edilir. Onun yaptığı yeniliklerden biri de benimsemiş olduğu “Batılı tarzdaki tabiat görüşünü Türk şiirine getirmiş olmasıdır.”

Şâirin, Makber Mukaddimesi’nde ya da Mektupları’nda bu konuyla ilgili görüşlerini bulabiliriz. Ona göre güzel şiirlerin ilham kaynağı tabiattır ve şiirlerindeki bütün güzellikler tabiata aittir. Makber Mukaddimesi’nde bunları şöyle ifâde eder:

“Bizim yazıp da en güzel bulduğumuz şiirleri bize ilhâm eden tabiattır. O şiirler, suda görülen akse benzer ki, mutlaka hariçte bir müsebbibi olur. Bazı ekâbir-i edeb, bir şâirin meziyyâtı kendi beyninde, tevellüd ettiğini iddia ederler. Ben bu fikirde değilim, benim eğer varsa, mehâsinim dağların, bayırların, güzel yüzlerin, çiçeklerindir. Seyyiatım benimdir.”

Hâmid eserlerinde tabiatı şiirin kaynağı olarak gördüğü gibi tabiatı da Allah’ın yazdığı bir şiir olarak kabul etmiştir.

¹³ Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı-IV (Çağdaş Türk Şiiri), S.481-482, Ocak-Şubat 1992 s.22

¹⁴ A. Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, s.483-484

Eşber piyesinde İskender' in

“Yıldızları eğledim temâşâ

Eş' ar ki Hâlık etmiş inşâ”

sözlerinde olduğu gibi.

Külbe-i İştîyâk şiirinde de:

“Münevver mâhtâbın fikr nûr-ı nilgûnundan

Düşer bin şi'r-i muzlim ol ziyânın her sûtûnundan,”

“Gelir mihr ü meh-âsâ fikrim ihyâyâ Kemal Ekrem

Döner karşımda ol dem şi' rden masnû bir âlem”

“İnip bir şey semâdan rûhum okşar zülf-i yâr-âsâ,

Revân etsem aceb mi ben de şi' rim cûybâr-âsâ,”

(...)

“Bu şeyler şâiriyyettir fazîlettir meziyyettir,”

mısralarından sonra her kıtanın sonunda tekrarlanan şu mısralar, yine tabiatın şâir üzerindeki etkisini ve esin kaynağı olarak kabul edildiğini gösterir:

“Çemendir, bahrdır, kühsârdır, subh-ı rebîdîr,

Bu yerlerde doğan bir şâir olmak pek tabîdîr.”¹⁵

“Bir Şâirin Hezeyânı” adlı şiirde yer alan:

“Bence şi' rdir şu meşcereler,

Şu bayırlar, harâbeler, dereler”

mısraları, tabiatın bir şiir olduğu görüşünü tekrarlar.

Şâir-i Âzam, şâirleri baharın yetiştirdiği mahlukâtın sayar ve tabiatı fevkalâde bir şâir olarak görür:

“Şüphe yoktur ki bizim gibiler füyüzât-ı edebîyyeyi bedâyî-i tabiattan iktibas ederler. Efrâd-ı beşer, istidadlarına göre hep inkilâbât-ı tabiattan mülhem olur. Şuarâ,

baharın yetiştirdiği mahlukattandır. Her te'lif lâtif bir mevkî-i tabiînin tasvir-i mânevisi, her müellif bir mesire-i kudretin mahlûk-ı bedâyiidir. Her cûy-bâr bir hiss-i müteheyyiç, her ağaç bir fikr-i sâkin, her sehâb bir hayâl-i ulvîdir. Tabiat, o ne fevkalâde şâirdir ki bütün âsârı da şuarâdan zuhur eder !”¹⁶

“Bütün tabiat şiirlerinde Hâmid, tabiatın sathında kalmaz, onun arkasında olanı arar ve bulur. Hâmid’e göre şâir, varlığın sırlarını keşfeden insandır. Hacle’deki şair tasviri bu bakımdan dikkat çekicidir:

Şâir odur ki çeşmini bir hüsn-i muhteceb
Kılmaz berî tecellî-i vicdân-nüvâzdan
Şâir odur ki sem’ine sesler gelir müdâm
Bir perdedâr mutribe-i cilvesâzdan
Bir haşrdır gözünde anın inkişâf-ı gül
Mahzûz ne yolda ise keşf-i râzdan
Fikren kılar seyâhat-i edvâr-ı dâimî
Bî-havf ü ictinâb neşib ü firâzdan”¹⁷

A.Hâmid’in tabiata bakışını ve onu eserlerinde işleyiş tarzını “Tabiat Karşısında Abdülhak Hâmid” adlı iki büyük makalesinde ele alan Mehmet Kaplan,

“Yeni Türk edebiyatında ilk defa olarak Abdülhak Hâmid, Sahra adlı kitabı ve diğer eserleri ile bize tabiat hakkında külli bir görüş getirdi; tabiatı felsefi bir düşünce konusu yaptı; derin duyguları doğduğu ve inkişâf ettiği bir muhit haline koydu; bilhassa yeni unsurlar ile dolu ve geniş ufuklu manzaralar resmetti.”¹⁸ der.

Hâmid’in şiirlerinde tabiat, divan şiirlerinde olduğu gibi şâirin hünerini gösterebileceği bir zemin olarak algılanmaz. Kitabî bilgilerden yavaş yavaş kurtularak gözle görülen, duyulan insanla içiçe girmiş gerçek bir konu olma özelliği kazanmaya başlar.

“Belde”de şâir, Paris’teki intibalarını, eğlence hayatını, dolayısıyla da tabiat manzaralarını empresyonist bir ifâde ile anlatır. Ancak tabiata bakış biraz kısıtlı ve yüzeyseldir, aslî bir tem değil, bir dekor özelliği taşır. Yine de Hâmid, gözlemlerine

¹⁵ Bu şiirin tahlili için bkz: M. Kaplan, Şiir Tahlilleri I, s.76,81

¹⁶ Mektuplar, C-1, s.15 (M. Kaplan, Türk Ed. Araştırmalar, I, s.348)

¹⁷ a.g.e., s.346-347

¹⁸ a.g.e., s.314

dayanarak, bir perspektiften bize tabiatı aksettirmeye çalışmasıyla Türk şiirine yeni bir bakış açısı kazandırır.

“Sahra” ise tabiatın “bir dekor değil, ayrı ve derin mânâsı olan felsefi ve hissî bir varlık haline” geldiği bir eserdir. Burada şâir, J.J.Rousseau’nun tabiat görüşünü benimser. Medeniyetin çirkinliğine karşı, tabiatın güzelliği, kırdaki yaşayanların mutlu olmalarına karşın, şehirde yaşayanların mutsuz olacakları tezini ortaya atar ve bu iki zıt kavramı, mukayese yoluyla işler, tabiatın üstünlüğünü ve ona karşı duyduğu hayranlığı dile getirir.

“Sahra” da tabiata felsefik bir açıdan yaklaşan, ona bir fikrin arkasından bakan Hâmid, J.J.Rousseau’nun sadece tabiatı telakki ediş tarzını değil, din hakkında ileri sürdüğü fikirleri de benimser. Tabiatı panteist bir yaklaşımla ele almaya başlayan Şâir-i Azam, yine bu eserinden başlamak üzere şiirlerinde tabiata dayanan bir din anlayışını da ortaya atar.

Abdülhak Hâmid’in Hindistan seyahati ve bu esnada eşi Fatma Hanım’ın ölümü, şâiri tabiata daha yoğun felsefi düşünceler arasından bakmaya zorlar.

Baktığı her tabiat unsuru, onda yücelik ve sonsuzluk fikirleri uyandırır, maddiyâttan, mâneviyâta, görünenden görünmeyene, fizikten metafiziğe geçiş yapar ve bu unsurlar şiirlerde yoğunluğunu hissettirirler.

Tabiatı dînî-ilâhî bir varlık olarak gören Hâmid, Hindistan’ dan Recâizâde’ye yazdığı bir mektupta bu bakış açısını şöyle açıklıyor:

“Bahr-ı muhitten dâimi bir rüzgâr eser ki bana vatanımın toprağını getiriyor sanırım. Dalgalar dâimâ müteheyyc, ağaçlar dâimâ mütemevvic, şeb-i mehtâbda bütün kâinatın zikir ve tevhid ile cûş u hurûşunu görüyorum ki târifi dâire-i imkândan hâricdir. Beht ü hayretle yâd-ı ebediyet bir dakika gönlümden çıkmıyor. Hâtıra Allah geliyor, yine Allah geliyor !...”¹⁹

Şâir, denizde, karada, göklerde, aydınlıkta-zulmette hep Allah’ın varlığını hisseder:

“Otur şu minber-i deryâ-muhat-ı senge bir kerre
Hemen Allah’ ı gör şâmil semâdan bahr ile berre”

¹⁹ a.g.e., s.332

“Odur hîçî-i mâzi lücce-i sürh-i meşiyette
 Bu târîkî-i müstakbel kebûd-ı sermediyyette
 Durur bir kibriyâ-yı bînnihâyet nûr-ı zulmette
 Berâber cümle mevcûdât u eşyâ hep muhabbette”

“Külbe-i İştîyak” taki şu mısralarda gökyüzünden yayılan ışıklar, Allah’ın serptiği handelere benzetilir:

“Semâvî handelendir, gökyüzünden Hak nisâreyler;
 Serâser nûrlardır, renklerle istitâr eyler.”²⁰ v.b.

Hâmid’in Hint peyzajındaki tabiat zenginliğini bize verebilmek için her çareye hatta resme bile başvurduğunu, ancak fazla birşey yapamadığını; hatıranın sıcaklığında eriterek yeni bir şey gibi ortaya atamadığını söyleyen Tanpınar, sözlerine şöyle devam eder:

“Bununla beraber şiirimizin ötedenberi tabiat karşısındaki duruşunu değiştiren bu manzumelerin bütün bir neslin yüzünü yeni bir âleme çevirdiğini Cenab’taki, Fikret’teki peyzajı hazırlamış olduğunu, aruzdaki mısra yekpareliğini kırdığını, konuşma hususiyetlerinin şiire ilk defa bu manzumelerle ve Hâmid’le girdiğini mitolojik hayal ve isimleri Türkçeye onun soktuğunu bir daha tasrih edelim.”²¹

A.Hâmid’in “Türk şiirine geniş ve derin bir tabiat görüşü getirdi” ğini belirten M. Kaplan, şâiri şu yönlerden de eleştirir:

“Hâmid şimdiye kadar görmüş olduğumuz manzumelerinde tabiattan umumiyetle çeşitli unsurlar almış, fakat onları bütün ve yekpare bir tablo halinde ortaya koyamamıştır. Onda, Servet-i Fünuncuların haiz oldukları, resim terbiyesi yoktur. Türk şâirleri, ancak Fransız edebiyatından Parnasyenleri örnek tutan ve “resim gibi şiir” yazmayı gaye bilen Cenab ve Fikret’ ten sonra dış âlemden aldıkları intibaları bir bütün, bir tablo haline koyabileceklerdir. Hâmid, yüksek yerlerden geniş manzaraları seyretmek suretiyle muayyen bir “perspektif” e hemen hemen yaklaşmış bulunuyordu. Fakat bu tip şiirlerinin en mükemmeli olan Kürsî-î İstiğrak bile çok “dağınık” tır”²²

²⁰ a.g.e., s.337

²¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, a.g.e., s. 536

²² M. Kaplan, a.g.e., s.345

M. Kaplan, doğu edebiyatlarında tabiat duygusunun olmamasını, eserlerde tasvirlerin az, süslü ve hayâlî oluşunu ve kompozisyon zaafını, resim ve heykel ile ilgili bir geleneğin oluşmamasına bağlar. Hâmid de plastik sanatlarla ilgilenmediği için şiirlerinde tabiat, pitoresk bir özellik taşımaz. Onun şiirlerinde tabiat, dağınık intibalar, felsefî ve hissî özellikler içinde yerini alır. Ancak tabiatın, edebî esere yansması için Hâmid’ de olduğu gibi sadece kitapların ve şâirin kendi intibaları yetmez. Resim kültürüne de sahip olmak gerekir. Daha zengin, daha renkli ve bir bütünlüğe sahip tabiat tasvirleri ancak, parnasyenleri ve realistleri benimseyen ve resimle ilgilenen Servet-i Fünûncular tarafından yapılır.²³

Bu konuda Kenan Akyüz de, divan şiirinde değişik bir anlayışla ele alınan ve bir motif olmaktan öteye gidemeyen tabiatın, Tanzimat edebiyatında esaslı bir tema haline geldiğini; “pasif” bir unsur olmaktan çıkarak “aktif” bir duruma geçtiğini; tabiatın sadece sanat için zengin bir malzeme olmayıp, sanatın ön planda gelen bir ilhâm kaynağı ve yol göstericisi olduğunu dile getirir.²⁴

1.3. ARA NESİL ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE TABİAT:

Tanzimat edebiyatı ile Servet-i Fünûn edebiyatı arasında eserler veren ve bu iki devir edebiyatı arasında geçiş özelliği taşıyan ve aracı rolü üstlenen bir nesil yetişmiştir. “Ara Nesil” diye adlandırılan “bu aktarıcı nesil, çoğunluğu edebiyat tarihimiz içerisinde birinci sınıf bir mevki işgâl edememiş, hep ikinci, plânda kalmış, fakat buna rağmen edebiyatımıza, Batı’dan yaptıkları tercümeler vâsıtasıyla yeni temlerin, şekillerin, tercümelerin taşıdığı yeni ifâde ve kavramların girmesinde öncülük etmiş, kendilerinden, evvelki birtakım edebî yeniliklerin yerleşerek kabûl görmesinde mühim bir fonksiyon icrâ eylemiş yaklaşık 25-30 kişilik bir edebiyatçı kadrosunu oluşturur.”²⁵

1880-1895 yılları arasında eserler veren ve Ekrem, A. Hâmid ve Muallim Naci gibi şâirlerden etkilenen Ara Nesil şâirleri, özellikle ilk iki şâirin ve Batıdan yaptıkları tercümelerin etkisiyle Servet-i Fünûn’dan önce tabiat unsurlarıyla zenginleşen bir edebiyat vücûda getirmişlerdir.

Bu dönem şâirlerinin başında Mehmet Celâl gelir. Ekrem ve Hâmid’de olduğu gibi tabiatı şiiri temel dayanaklarından ve ilhâm kaynaklarından biri olarak gören M.

²³ a.g.e., s.351-352

²⁴ K. Akyüz, a.g.e., s.112

Celâl, şiirlerinde müstakil olarak tabiat temini işlemekle beraber; tabiata daha çok sevgilinin içinde yer aldığı, aşkın yaşandığı bir mekân olarak yer verir.

“ Tabiat Mehmed Celâl’ in şiirlerinde umûmiyetle, sevgiliyle berâber olunan, onunla birlikte içinde bir aşkın yaşandığı mekân veyâhut sevgiliden ayrılışı, eski hâtıraları hatırlatan, hüznü duyular uyandıran bir çevre olarak yer alır. Şâirin sevinç ve hüznü duygularına göre seçilen mevsim de ilkbahar veya sonbahardır. Celâl, meşcere, deniz, kuşlar, çiçekler, bülbül, gül, seher, şafak, mâh, sehâb, şems, kevkeb, gurâb, tulû’, bâd-ı nesîm, çoban, sürü, kaval, subh, hazan v.s. gibi unsurlarla çizdiği tabiat manzaralarının içine pekçok şiirinde sevgilisini ve sevgiliyle beraber oluşlarını da yerleştirir. Bu gibi şiirlerinde, neredeyse değişmez unsurlar diyeceğimiz bu tabiat unsurları, şâirin aşkı için bir dekor vazifesini görür.”²⁶

Aynı eserde M. Celâl’ in müstakil olarak ilkbaharda tabiatın neş’esi, güzelliği, bülbül, sonbaharın hüznü, kışın kar yağışı v.s. gibi tabiat temlerini işlediğinin belirtilmesi, şâirin unsur olarak tabiata geniş bir yer vermesine rağmen, aslî tem olarak tabiatın yeteri zenginlik ve genişlikte ele alınmadığını gösterir.

Ara Nesil şâirlerinden biri de Menemelizâde Mehmed Tahir’dir. Bu şâir hakkında müstakil bir çalışması olan Necat Birinci, Menemenlizâde’nin tabiat şiirlerinden de söz eder. Bu eserden edindiğimiz bilgilere göre M. Tahir’in şiirlerinde aşktan sonra gelen tem tabiattır. Bu konuyla ilgili otuz üç şiirin altısında başlıbaşına tabiat konu edinilmiş, diğerlerinde ise tabiat manzaralarına geniş bir yer verilmiştir. Tabiat şiirlerinde ağırlık noktasını ise gökyüzü oluşturmuştur.

“Ayrıca akşam vakti, gurub zamanı, başlı başına mehtabın seyri, şafak vaktinin tabiatta meydana getirdiği değişmeler, geniş tabiat manzaraları yanında bu manzaralar içinde yaşayan insanlar şiire konu olur. Ayrıca umûmî mânâda çiçek, özel olarak gül, bülbül, genel özellikleri ile kuş münferit tabiat unsurları olarak şiire konu olur.”²⁷

Bu dönem ediplerinden bir olan Mustafa Reşid, orta seviyede bir şâir ve yazar olmakla beraber eserlerindeki santimentalizmin yoğunluğu ile dikkati çeker. Gözyaşına, aşırı duygusallığa geniş bir yer veren Mustafa Reşid, dönemin edebî anlayışına uygun

²⁵ M.Fatih Andı, Ara Nesil Şairi Mehmet Celâl, 1.bas. İst. 1995, s. VI

²⁶ a.g.e., s. 108

²⁷ Necat Birinci, Menemenlizâde Mehmet Tahir, KTBY, Ank., 1988, s. 63-64

olarak tabiatı ele almayı da ihmâl etmez. Yazarın “Bir Sandal Âlemi” adlı eserinde gördüğü bir rüyayı anlattığı bölümler bu açıdan güzel bir örnek teşkil eder:

“Limon, portakal, turunç gibi ağaçlardan müteşekkil bir ormanın bittiği, denizin başladığı bir noktada oturmuştum. Gece idi. Kamer, kemal-i ikdam ile zulmet-i leyli tadile çalışıyordu.

Semaya baktıkça bulutların yekdiğerini kovaladıklarını, deryâyâya atf-ı nigâh ettikçe dalgaların birbiri üzerinden atladıklarını görüp müstağrak-ı neşat olurdum.

Hele kamerin deryadaki aksi o kadar nazar-firib idi ki, temâşâsıyla meşgul olduğum esnada kendimi kaybedip deryaya sema, semaya derya zannıyla bakmağa başladım!

Nihayet kendimi toplayıp ayağa kalktım. Kenarında bulunduğum ormanın içine girdim. Hayrice gezdikten sonra, beni nereye götüreceğini bilemediğim bir yol üzerinde yürümeğe başladım. Gide gide yine evvelce gördüğüm sahile çıktım. Biraz yorulmuş olduğumdan çemenler üstüne yattım. Manzara-i tabiatı temâşâyâ daldım.”²⁸

Başta M. Celâl olmak üzere diğer Ara Nesil şâirlerinin diğer bir özelliğini resim altına şiir yazma geleneği oluşturur. Bu dönem dergilerinde fotoğraf ve tabloların yayınlanmasının doğurduğu bu moda, Recâizâde tarafından başlatılmıştı. Ara Nesil şâirlerince devam ettirilerek yaygın hâle getirilen resim altına şiir yazma Servet-i Fünûn şâirlerinde de görülen bir temâyüldür. Resim altına şiir yazma ya da bunun etkisiyle tablo gibi şiir yazma özellikle Tevfik Fikret’ in belirgin bir özelliği olarak göze çarpar.

“ Tevfik Fikret” adlı eserinde Ara Nesilden de söz eden M. Kaplan, Mehmet Celâl’in şâiri tasvir ettiği cümlelerine yer verdikten sonra şunları ifâde eder:

“Bu şair artık kahraman veya mütefekkir olmaktan vazgeçmiş, sırf duygu, sırf hayal kesilmek isteyen bir ruhtur. Aynı duyuş tarzının tezahürü olarak, bu neslin nesir ve şiiri veremliler, hasta çocuklar, fakirler, aşk ızdırabı ile inleyenler, zaruret altında ezilmiş insanlarla doludur.”²⁹

Kaplan, aynı eserde Menemenlizâde Mehmet Tahir’in “M.T.” imzasıyla yayınladığı “Ey Sen ki” adlı şiirinin Fikret’in üslubuna yakınlığı yönüyle hayret verici olduğunu söyler. Ayrıca Receb Vahyi’nin 1889-1890 yılında Bursa’da çıkan Nilifer

²⁸ Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi IV , Haz: M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, Z. Kerman, İ. Ü. Ed. Fak. Yay., İst., 1982, s. 578

²⁹ M. Kaplan, Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser, s. 23

mecmuasında, Rusça ve Fransızcadan tercüme ettiği şiirlerin dilinin konuşma sentaksına yakın olduğunu ve bu şâirin bu yönüyle Fikret'e tesir etmiş olabileceğini belirtir.³⁰

Ara Nesil Şâir ve yazarlarının eserleri üzerinde yapılacak olan yüzeysel bir inceleme bile bu neslin birçok özelliğinin kendilerinden sonra gelen Servet-i Fünûn neslinde gelişerek devam ettiğini gösterir. Edebiyat-ı Cedîde'de görülen resim altına şiir yazma, dekor olarak tabiata geniş bir yer verme ya da tabiatı başlı başına şiirin konusu yapma, şiire konuşma sentaksına yakın bir dili hakim kılma yeni terkiplere yer verme ve aşırı santimentalizim gibi özellikler ilk defa Servet-i Fünûn neslinde görülen özellikler değildir. Bu özellikler, bu dönemden önce Ara Nesil'de de yer almıştır. Bu açıdan ele alınınca her biri orta seviyenin üzerine pek çıkamamış Ara Nesil şâir ve yazarlarının yapmış oldukları faaliyetlerin ve ortaya koydukları eserlerin, Servet-i Fünûn topluluğu için bir zemin hazırladığı ve bu bakımdan ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

---

³⁰ a.g.e., s. 24-26

2. CENAB ŞEHABEDDİN'İN ŞİİRLERİNDE TABİAT UNSURLARI

2.1. Genel Olarak Tabiat:

Recaizâde Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hâmid'in Batılı anlamda tabiata açılmalarından sonra Servet-i Fünûn döneminde de tabiat ana temellerden biri olarak şiirlerde işlenmeye devam eder. Özellikle Cenab Şehabeddin, bu tabiat anlayışını romantizm, parnasizm, sembolizm ve empresyonizm gibi Batılı akımlarla destekler. Bu akımların etkisiyle tabiat, bir resim gibi gözle görülen, musiki gibi duyulan, insan gibi rûhu olan canlı bir varlık haline gelir. Tabiat tasvirlerinde bir bütünlük göze çarpar.

Şiirlerinde tabiat hayranlığını dile getiren Cenab Şehabettin, Ekrem ve A.Hâmid'de olduğu gibi tabiatten etkilenmekle kalmaz onu sanat ve şiir için bir ilhâm kaynağı olarak görür.³¹

İlhâm eder tabiat bir şi' r-i sâf u garra
 Bir şi' r-i ber-güzîde her kalb-i gam-şirîşte;
 Tanzîm eder o şi' r-i gûyâ bir ferîşte,
 Tanzîm eder de sonra bir kalbe eyler ilkâ;
 Şi' r-i Nâ-nüvişte
 C.Ş.B.Ş, s.108

Şâir, tabiatı vezin ve kafiyeyle süslü Allah'ın bir şiiri olarak kabul eder:

Hep tabîat benim hayâlimde
 Vezn ile, kafiyeyle süslü idi;
 Bence bir nazm idi avâlimde
 Hilkatın kiblegâh-ı ümmîdi...

Münâcât-II

C.Ş.B.Ş, s. 274

³¹ Cenab Şehabeddin, Cenab Şehabeddin' in Bütün Şiirleri, (Haz: M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, N. Birinci, A. Uçman, İ.Ü. Ed. Fak. Yay., Ed. Fak. Basımevi, İst., 1984), s. 525

Tabiat en küçük unsuruna varıncaya kadar ilahi sanatı göstermektedir. Bu bakış açısı A.Hâmid'in panteizmine benzer. Tabiat adeta Allah'ın şiiiridir; O' nun sonsuz kudretini ve göklerin sonsuzluğunu göstermektedir.

“Bakın bir kuş, temeşâ-yı tabîatle mübâhidir

Lisân-ı hâli der: “Bak bak şu gökler, lâ-tenâhidir,

Bu yıldızlar, bu zulmetler bütün sun’-ı ilâhidir”

Füyûzât-ı ilâhiyi nasıl ta’ dâd eder bir kuş!

Bir Dağdan İnerken

C.Ş.B.Ş, s. 34

Panteist yaklaşım içerisinde Tanrı ile tabiat aynileştirilir ve Tanrı âlemin yegâne cevheridir. “tabiatın rûhu” Cenab' in şiiirlerinde de karşımıza çıkar. Tabiat, rûhu olan canlı bir varlıktır.³²

Titrer bütün urûk-ı hayâtımda zıll u nûr

Serper içimde rûh-ı tabîat gam ü sürûr

Dillerde ihtizâz ederim pür huzur u şûr

C.Ş.B.Ş, s. 529

Tabiat ve din iç içedir. Tabiat zaaf ile diz çöker. Ettiği duâ döklere yükselir. Gizli bir çığlık, bir ümit sessizliği tabiata hâkimdir.³³

Za’f ile diz çöken tabiatten

Yükselir bir feci’ vaz’-ı duâ,

Gizli bir şehka, bir sükût-ı recâ

Temâşâ-yı Hazân

C.Ş.B.Ş, s. 219

³² a.g.e., s529

³³ a.g.e., s. 280,453,548

Tabiat, bazı şiiirlerde objektif bir tasvir içinde bir mekân adı olarak karşımıza çıkar.³⁴

Her çiçek sîne-i tabîatte
 Bir güher-pâre-i muattardır !
 Hep ağaçlar sürûd-ı itr ile mest
 Kelebekler birer çiçek, serbest
 Eteklerinde çiçekler, kuş, ziyâ, sürûr u şebâb
 Elinle aç güzelim revzen-i hayâlâtı.

C.Ş.B.Ş, s. 507

Bu tabiat tasvirlerinde bir bütünlük göze çarpar. Divan şiiirinde olduğu gibi tabiat unsurları, ufak unsurlar halinde ve dağınık olarak anlatılmaktan kurtulur. Gözle müşahede edilen, reel bir bütünlüğe sahip manzaralar, Türk şiiirinde görülmeğe başlar.

Destinde ey semâ-yı şitâ tûde-tûdedir
 Berg-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...

Dök ey semâ-revân-ı tabîat gunûdedir;
 Hâk-i siyâhın üstüne sâfi şükûfeler !

Elhân-ı Şitâ

C.Ş.B.Ş, s. 224

Aşk temini hemen her şiiirinde büyük bir başarıyla işleyen Cenab, tabiat dekoru içinde sevgiliye yer vermeden de edemez. Kimi zaman şairle sevgiliyi tabiatı seyrederken görürüz. Kimi zaman da tabiat içindeki sevgili tasviri ile karşılaşırız.³⁵

Uzanmıştı tabîat-perverâne
 Firâş-ı nâzenini bir çemendi
 Yed-i nâzik-teri bâlin-i nâzı
 Dağılmış gîsûvân-ı mevce-sâzı
 Tebessüm ârız olmuştır dehâna

Hatırımdan Çıkar mı ?

C.Ş.B.Ş, s. 21

³⁴ a.g.e., s. 507,150,224,350,531,303,71,77,85,198,184,335,418

³⁵ a.g.e., s. 462,219,374,385

Kimi zaman da tabiat, sevgilinin güzelliği için bir kıyas unsuru olur ve yârin endâmının uyumluluğu karşısında tabiatın güzelliği kusurlu kalır. Gazel tarzında yazılan şu mısralar, kısmen divan şiiri estetiğini yansıtır:

Nizâm-ı hüsn-i tabîatle bin bahâne bulur

Bakan tenâsüb-i endâm-ı bî-bahânesine

Gazel

C.Ş.B.Ş, s. 336

J.J. Rousseau, tabiatı güzel, medeniyeti ise çirkin bulur ve tabiatta yaşamının insanı mutlu kılacağı görüşünü savunur. A.Hâmî'tin tabiatı telakki ediş tarzı da böyledir. Cenab da tabiata karşı duyduğu hayret ve hayranlık duygularını sık sık dile getirir ve onu şiirlerinde yüceltir.³⁶ “Tabiat” adlı şiirde bu yüceltme, tabiat konuşurularak gerçekleştirilir.

Tabiat derdi ki:

Dâima tâze, dâimâ güzelim !...

Değişen sensin ey küçük fâni,

Göklerin dâimi bahârında

Gördüğün zemherîr-i ömründür !

Senin alnında varsa büklümler

Küçük insan muhik midir şüphen

Güneşin bîkr-i sermedîsinden !

C.Ş.B.Ş, s. 445

Tabiat karşısındaki hayret duygusu şu şekilde mısralara dökülür:

Nûr-ı dîdem niçin bu saatte

İnce bir tatlılık gelir sesine !

Sanki herşey ile tabîatte

³⁶ a.g.e., s. 153,543

Sustu çöl, sustu belde, sustu deniz
Sanki her şey diyor: Ey İnsanlar
Sarılıp zulmete sükût ediniz !

Mesâ-yı Serâb

C.Ş.B.Ş, s. 462

Servet-i Fünûn döneminin tabiata bakış açısını divan şiiri ve Tanzimat döneminin anlayışından ayıran en büyük husus, bu dönem şairlerinin özellikle de C.Şehabeddin ve Tefvîk Fikret'in duygularını tabiata izafe etmiş olmalarıdır. Şâirler tabiaattan etkilendikleri gibi, daha yoğun bir şekilde muayyel de olsa tabiatı etkilerler. Öyle ki tabiate kendi duyguları arasından bakan şair, onunla aynîleşir. Tabiata antropomorfist bir bakış açısıyla yaklaşma beraberinde tabiatın kişileştirilmesini de getirir.³⁷

Çöksem diz üstü karşına hürmetler ağlasam;
Öpsem dü-pây-ı sâfını lezzetle ağlasam,
Ben ağlıyorken ağlasa yağmurla âsmân;
Birlikte âsmân ü tabîatle ağlasam;

Ağlasam

C.Ş.B.Ş, s. 140

Gel bugün de, sükût ile güzelim
İhtizâr-ı hazânı seyredelim:
Ey benim, ey hazân-likâ güzelim,
Bir dimagî vedâd ü ref'etle
Kalalım ser-be-ser tabîatle

Temâşâ-yı Hazân

C.Ş.B.Ş, s. 219

Kimi zaman tabiata melâl duyguları hâkim olur.³⁸ Hüznünü, kederini, ümitsizliğini tabiata izâfe eden şâir, can çekişen sonbaharın inleyen rüzgârın kendi

³⁷ a.g.e., s.445,140,252,219,420,453,257,258

³⁸ a.g.e., s. 252,140,118

hüznüne ağladığını düşünür. Tabiat bir pencereye, bu pencereden düşmesini istediği ümitler de çiçeğe benzetilir:

Benim hazânıma ağlar şu bâd-ı nâle-fiken;
Şu arz-ı jeng-i hazândan da bî-nasîbim ben:
Eğer çiçekse düşen revzen-i tabîatten
Cenâzedir çıkan ümmîd-gâhı kalbimden:

Eş'ar-ı Hazân

C.Ş.B.Ş, s. 331

Bazı şiiirlerde ise rûhunu âsümân ve tabiatle özdeşleştiren şâir, rûhundaki sükûneti tabiata atferder ve tabiatın içindeki yansımalarını dile getirir.³⁹

An-be-an vüs'at-ı sükût artar
Uyur emvâc, uyur riyâh-ı tuyûr.
Sanki rûhum âsümânda yatar,
Sanki rûhumda hep tabîat uyur!

Akşam Hisleri

C.Ş.B.Ş, s. 293

Tabiatın diğer bir kullanım şekli ise, benzetme unsuru olarak ele alınmasıdır. Bazan “şâne-i tabiat”, “revzen-i tabiat” tamlamalarında olduğu gibi tabiat, tarak, pencere gibi somut nesnelere benzetilir. Vicdan, kalp, sevgi tabiata benzetilir. Tiyatro, bir tabiat oyunudur. Tabiat ise geniş bir yatak gibidir.⁴⁰ Bazen de tabiat, yârin saçlarını dağıtan bir taraktır:

Zülfünü bî-nizâm ü bî-pervâ
Dağıtır şâne-i tabîat,
Cem eder bâ-kemâl-i istiğnâ
Lemse-i şûh-ı bâd-ı nisviyyet...

Giysû-yı Yâr

C.Ş.B.Ş, s. 243

³⁹ a.g.e., s. 541,460

⁴⁰ a.g.e., s. 525,528,241,222

2.2. Kâinât, Cihân Alem, Arz, Zemin:

C. Şehabeddin' in şiirlerinde kâinât, cihân, âlem, arz, zemin, yer, yeryüzü gibi kavramlar sık sık yer almakla kalmaz; farklı kullanımlarla da karşımıza çıkar.

Şaire göre herşeyden önce arz, bir şiirdir. Arzın sabah vakti kuşları, bülbülleri ve güneşiyle oluşturduğu manzara arzın tabii bir şiirdir. Akşam olurken gün şiirini arza döker. Sevgilinin titrek ve hisli sesini duyan yârin yıldızlara arzın bütün şiirlerini söylediğini zanneder.⁴¹ Yâr gidince suların ve kuşların sesi kesilir. Arz şiirinin kafiyesi kırılır:

Bence artık seninle birlikte
Suların, kuşların kesildi sesi;
Beni sen terk edince gönlümde
Şi'r-i arzın kırıldı kâfiyesi

İftirâk

C.Ş.B.Ş, s. 315

Şâir, cihânı ağlatacak kadar tesiri duyulmamış bir figân arar, bunu yazamayınca aczin kalemini kırar atar. Cihânı şiir olarak gören Cenab, bu cihân şiirine seslenerek kendi şiirinin gıdasının her yerde güzellik olduğunu söyler. Her şâir, cihanda mutlak olan şiiri bulmak ister. “Derviş” adlı şiirde şâir, geçtiği âlemlerdeki güzellik ve şiire bi-gâne kalmadığını ve hayal çanağında Hind kıssasını İrân nazmına taşıdığına ifâde eder. Semâ ve zemin, kafiye ve aruzla kuşların teranesine mütercim olan şâirin kanatlarıdır. Şâirin bir nefesi arzı ve arşı doldururken; bütün sesi de kâinâtın sesine hâkim olur. Şiir, güzelliğin bütün zemini, bütün âsümânıdır.⁴²

“Mersiye” şiirinde şiirler bir kâinâta benzetilir ve ölen sevgili bu kâinâtın başlangıcı ve sonudur:

Mihr-i fikrindi zülfi zer-târın:
Dehenin menba'-ı hayâlimdi:
Seni ben kâinât-ı eş'ârın
Mebde vü müntehâsı bildimdi.

C.Ş.B.Ş, s. 270

⁴¹ a.g.e., s. 292,373,66,562,521

⁴² a.g.e., s. 344,108,506,284,270,525,280,504,248,66,246

Cenab' ın bu yaklaşımıyla çelişen ve diğer unsurlarda pek görülme-yen bir husus dikkati çeker. Bazı şiirlerde arz, küçümsenen, şâirin şiirini anlamada yetersiz görülen bir unsur olarak işlenir ve şâir arzın elemlerini kendisine konu edinir. Cenab, asrın sesini sanatıyla susturmak ve arzın elemlerini haykırmak ister. Figânında mûsikî arayan şâir, insanların sağır olduğunu ve bu şiirlerin zeminde anlaşılamayacağını dile getirir. Bu feryâd şiirini sadece bülbüller anlar.⁴³ Yine bu doğrultuda şâir yeryüzünden hissese olmadığını söyler:

Kim şi'ri yıkarsa düşmanımdır
Her düşman-ı şi're düşmanım ben
Hep fûshat-ı âsümân benimdir
Hissem yok ise şu yeryüzünden !

Ç.Ş.B.Ş, s. 525

Cihâna ve arza bir de dinî perspektiften bakılır. Başta münacatlar olmak üzere bazı şiirlerde bu konuya yer verilmiştir. Bütün kâinât, bütün âlem, insanlara Allah'ın varlığını hissettirir ya da gösterir. Şair kırlangıca, gökyüzüne çıkarak, buradaki unsurlara bakmasına ve o yüce âlemde Allah'ın kudretini görmesini söyler. Bir kuş Hâlık' ın makamında herşeyin celâliyle övündüğünü, herşeyin zevâliyle fenâgâhdan geçip kemâliyle ebed-zârda kaldığını söyler ve bu hallere cihânı ve gökleri şâhid olarak gösterir. Alemde hilkatin ümid kıblegâhı bir nazımdır. Yerde-gökte, denizde-çölde olan herşey Allah'ın kudretinin eserleridir ve aciz olan insan bunların ne söylediğini anlayamaz. Huda'yı yerde gökte arayan şâir, O'nun mutlak bir yıldız olduğunu belirtir. Arzın üstünden sırrı kaldırmasını isteyen Cenab, yerde yalnız merhametin kalmasını ister. Şâir âlem yangınından savrulan bir avuç küldür, Mevlâ ise onun sinesinde gizlenen azim bir âlevdir. Cihân, dâima Hâlık' ın sönmez ateşi içinde yanar. Semâ, arzın hâlesini örter ve gösterişli kubbesinde münâcâtının suskunluğuyla yüceliğin dudağındaki şiiri imâ eyler. Allah'ın hem rahmeti hemde gazabı vardır. Âlemde nağme ve feryat da O'nun irâdesiyle doğar.⁴⁴

Arz söz konusu olunca tavır biraz değişir. Allah, arza şefkatini göstermelidir ki "kara toprakta bir nakış gülsün". Hakk'a ulaşmak isteyen kollar karanlıkta çırpınır ve

⁴³ a.g.e., s. 286,348,279,129,284

şâir, Mevlâ'nın aczinden yerde ağlayanlara bakıp görünmesini ister. Cenab, bu alçak zeminde muztaribdir; esir olduğu yerle münakaşa halindedir. Arza atılmış olduğunu düşünen şâir, bu konuda rehberi zekâ olduğu için hep aldatmış ve aldatılmıştır. İnsanların feryâdına karşı yer, gök sağır; hava dilsizdir, ve insanlar aczini Allah'a ulaştırmak isterler. Şâir zeminin suçla dolu lekeli yüzünü Allah'ın afv dolu semâ testisinde bir mecra açarak temizlemesini temenni eder. Şâir, mihnet dolu arzın üstünde neşideler söyler ve Allah'ın san'atının parmağı altında inleyen bir üdun teli olur. Allah, küreyi ve insan kalbini çamurdan yaratmıştır.⁴⁵ Aczinden yerde ağlayan insanlar, Allah'a bağlanmak için ellerini uzatır.

Sana bağlanmak isteyen her kol

Bir karanlıkta çırpınır ancak

Yâ Rahim, asrımızda bâri var ol

Yerde aczinden ağlayanlara bak !

Münâcât-IV

C.Ş.B.Ş, s. 305

“Tahassür” şiirinde ise Cenab, cihânda Allah'ın kudretinin belirmediğini ve cihânı hayranlıkla seyrettiğini ifade eder.

Dinliyorken âlemin âhengini

Seyre daldım kâinâtın rengini

Serteser âlem tezeyyün eylemiş

Kudret-i Mevlâ tebeyyün eylemiş

Hâl-i istiğrâka dalmışken cenân

Oldu hayrân-ı temâşâ-yı cihân

C.Ş.B.Ş, s. 41

Şiirlerde arz, cihân, âlem, kâinât, tasvirî unsurlar olarak önemli yer tutar. Kışın yer-gök bulanır, yerler sırlıdır. Kar, arzı büyük beyaz bir deste zambak gibi örter. Gökten bir nûr ırmağı arza dökülür. Yine kış mevsiminde yerde çiçek ve kokunun olmadığı gibi ses de yoktur. Sonbaharda dallar yapraklarını, hüznün gözyaşları gibi dökerek sarı bir örtü halinde zemine yayarlar. Hazân, arza kar perdesinin inmesine bir hazırlıktır. Baharda ise kâinât, kuşların, suların ve rüzgârların nağmeleriyle dolar, zemin

⁴⁴ a.g.e., s. 41,26,33,70,274,403,440,548,418,276,304,448,512

⁴⁵ a.g.e., s. 440,454,265,305,276,265,274,265

ve semâ “nev-civân” olur. Gece olunca cihân bir dumandan kefenle görülmemeye başlanır.

Akşam üzeri insanların gölgeleri karada dağılır, her tarafı gölgeler kaplar; ufuk, arzın ziyâsını ve kokusunu toplar; yerde denizler, karalar birbirine karışır. Ay, arza lacivert bir ziyâ döker. Ay batınca cihânın da parlaklığı biter. Sabâ, âlemi yelpazeler. Kargalar arzın üstünde siyah bir bulut oluştururlar. Sabah olunca arza bir sevinç âhengi gelir; yer zulmet örtüsünden sıyrılır. Güneş doğunca âlem birden ateşe dalar v.b.⁴⁶ Şâir, safa arttıran bir yerde durur ve hüznü bir şekilde cihâna ve semâyâ bakar:

Bir sâhil-i neş ve zâda durdum
 Bir cây-ı safâ-fezâda durdum
 Mahzûn u melûl cihâna baktım
 Bir kerre de âsümâna baktım

Güzel Bir Rü'ya
 C.Ş.B.Ş, s. 30

Kâinat ve arz, bazı şiirlerde sevgili ile birlikte kullanılır. Sevgili zemine inmiş bir güneştir. Şâir, âşık olunca yeryüzünde hayatın tatlı bir saâdet kaynağı olduğunu düşünür. Aşığın başı yârin ellerindeyken arza bir merhamet kokusu yayılır. Sevgilinin güzelliği bir anda cihâni titretir, ve âlem onun güzelliğinden kızarır. Dünyada aşığın kurtuluşu ve saâdeti yârin lütfuna bağlıdır. Alemde yâr olmazsa âşık hayatın zevklerine iltifât etmez. Yâr, kâinatın güzelliğidir v.s.⁴⁷

“Bahar” şiirinde sevgilinin güzellik baharını arzın baharına kattığından söz edilmektedir:

Pür-nûr idi saçlarında rüzgâr,
 Naklettiği itr-ı merhametti
 Kattın bahâr-ı hüsnü arzın bahârına !
 Sînenle yâsemenleri, ağzınla gülleri

C.Ş.B.Ş, s. 546

⁴⁶ a.g.e., s. 328,325,312,118,222,506,217,186,217,463,520,116,140,172,196,292,290

⁴⁷ a.g.e., s. 67,379,384,31,19,172,179,343,136,137,289

Cihân ve zemin, benzetme unsuru olarak da ele alınır. Diğer tabiat unsurları daha çok benzetilen unsur olarak kullanıldığı halde cihân, zemin gibi unsurlar, hem benzeyen hem de benzetilen unsur olarak şiirlerde yerini alır. Vecd, hakikat, şevk, elemeler, yeis, hayal, cihân ve arza benzetilir. Yârin sinesi taze bir cihândır.

Rûh bir cihâna benzer. Elem bir cihân “elvedâ!” sözü de bu elem cihânıdır. Firkat arzında âşğının ruhunun ebedî yoldaşı ve arkadaşı yârin hayâlidir.⁴⁸ Ömür ise mahzun ve illetli bir arz, yâr da bu arzın fidanının gölgesidir.

Ömrümün âh o arz-ı ma' lûlün
Sen idin gonce-i nihâlânı;
Sen yuvamdan çıkınca eylülün
Girdi ye's ile bâd-ı nâlânı

İftirâk

C.Ş.B.Ş, s. 315

Cihân ve zemin, bazı orjinal benzetmeler içinde kullanılır. Cihân bir bahçe, âlem bir gecedir. Âlem bir uçurumdur. Kâinnat büyük bir çocuk hastahanesidir. “Ufuk kanlı bir ağızdır, yer gök, iki dudağı”dır. Arzın hazân vakti yüzü pasa benzer. Cihân, cennetin aynasıdır. Rüzgâr, gece vakti ufuktan cihân yastığına akmaya başlar. Kâinât, çiçekli bir havuzdur. Yer, gökler gibi parlar. Zemin, renkli çiçeklerle köylü bir gelin gibidir. Âlem, kazâ içinde yüzdüğü için yerlere “belâ belâ” der. Zemin ve semâ, sarışın güzel bir kadın gibidir. Yine “zemin dü gözü yaşarmış kadın gibi muğber”dir.⁴⁹

“Zemherir” adlı şiirde kış, “ak saçlı muhterem bir pir”dir; dünyâ da bir çocuktur ve bu pir, bu çocuğunu kucağına alarak aşk ve sevdanın zevkini öğretir.

Yanıbaşımda sevdiğim dilber
Seyrederdi bu hâli hayretle
Ona sordum kemâl-i hürmetle
Nedir âyâ bu hâl-i dil-perver?
Dedi: Ak saçlı muhterem bir pîr
Almış âgûşa tıfl-ı dünyâyı
Öğretir zevk-ı aşk u sevdâyı
Ederek sergüzeştini takrîr!

C.Ş.B.Ş, s. 325

⁴⁸ a.g.e., s. 188,274,72,147,231,192,534,77,409,559,309,364

⁴⁹ a.g.e., s. 429,413,412,220,532,118,331,11,149,152,30,40,436,118,518,325

Cihân ve arz, bazı şiirlerle adeta insan-ı ekber hüviyetiyle karşımıza çıkar. Akşam olunca arza güneşin hasreti yayılır. Yer ve gök birbirini itâate zorlar. Gün batarken yerler kadınlaşır. Sonbahar geldiği için yeryüzü mahzundur. Güller zemini şenlendirmeye gayret eder. Zemin ve semâ bir tebessüm ile örtülüdür. Ay, zeminin kucağına rağbet eder. Uçup yükselmek isteyen bir kuşa zeminin eli engel olur. Cihân vefâsız; arz mücrimdir. Şâir, zeminin “yed-i tahkir” nde yaralanır. Rüzgârın ıslığımsı sesi arzın kulağını istilâ eder. Cihân güler Arzın yarası vardır. Zemin, istirahat uykusundadır. Arz, kayıtsız ve sessizce dalgaların şikayetlerini dinler. Zemin hem inler, hem ağlar. Yağmur yağarken zemin mahmurdur. Yer ve gök yeis levhasına hayat vermek için anlaşmaya varırlar. Diğer tabiat unsurları gibi zemin de şâirin mâtemiyle alay edip, eğlenir. Kimi zaman cihân hüzünlenir. Şâir cihânda bütün bir yeni lisân hisseder. Âlem, mezârdaki sevgilinin yâri ve yâveridir. Kâinâtın ruhu vardır ve hazan gelince bu kâinâtın ruhu solmaya başlar. Alemin hisleri bulanık bir denize akseder.

Sevgili ölünce cihân da öksüz kalır. Cihân âsümana dalıp gider. Gece vakti duyulan bir piyano sesi kâinâtın bütün a’sâbını gerer ve cihânın uyuyan kalbi titrer. Cihân, ziyâsı hande olan bir şeydâdır. Dünyanın gülüşüne şâir ağlar. Kış gelince “yine arzın buruşuk sinesi” çıplak kalır. Şâir duyguları arasından tabiata bakar ve öyle bir an gelir ki onunla aynileşir.

Hüzünlü olan şâir, yerlerin ağladığını ve semânın mahzun olduğunu hisseder ve bu duygular içinde bütün cihânı da mahzun olarak görür.⁵⁰

“Temâşâlarım” adlı şiirde Cenab, hazân mevsiminde cihânı seyrederek ve bu mevsimin getirdiği değişmeleri yine kendi duygularına göre yorumlar. Hazân gelince zemin bir veremli ayna ile bezgin ve can çekişen bir hâyal gösterir. Baharda ise cihânın yüzü alay edip eğlenme allığı ile örtülür.

Hazân gelince bir âyine-i teverrümle
Eder irâe zemîn bir hayâli nez’u fütûr:
Gelince fasl-ı sefih-i bahâr olur mestûr
Bütün likâ-yı cihân gâze-i tehekkümle...

C.Ş.B.Ş, s. 338

⁵⁰ a.g.e., s. 330,539,321,312,311,304,129,455,339,513,98,229,221,342,452,443,446,420,229,173, 226, 39,269, 471,193,199

Bazı şiiirlerde tabiatın şâirin içine aksettiğini görüyoruz. Şâir, ruhun bütün zemini ve âsümânıdır. Arzı ve arzı onun nefesi doldurur, sesi kâinâtın sesine hâkim olur. Cihân, küçük bir beldedir ve asıl genişlik şâirin rûhunda ve fikrindedir. Şâir, küçük siyah bir katre olan gözünde eflâkin aksettiğini görür. İnsanın zevklerinin başlangıcı olan şâir, âlemin bütün elemninin de sonudur. “Derviş” şiirinde yerin göğün sevinci şâirindir. Dağların gururlu cebhesi, ufkun nurlu hazinesi de şâirin kendisidir. Şâirin gözlerinde arz ve semâ mün’akistir. Ufkun içinde şairin sesi hakikat güzelliğinin hatibidir ve cihânın en ulu mâbetlerine mün’akistir.⁵¹ Baktığı herşeyde bir san’at ve hakikat gören şâirin vicdânına tabiat akseder; cihânın siması da içinde titrer;

Fikrin bana hem semâ ve hem yer.

Herşey bana san’at ü hakikat:

Vicdânına mün’akis tabîat

Simâ-yı cihân içimde titrer

C.Ş.B.Ş, s. 525

Cenab, kimi zaman cihân karşısındaki hayretini ve cihanın yüceliğini dile getirir. Şâirin hayret dolu gözleri cihânı seyre dalar, ve aşkını hatırlayarak ve cihandaki unsurları bu gözle görerek ağlamaya başlar.⁵²

“Mahsûl-i Mâtem” şiirinde her an değişen cihânın hâlleri hayret verici olarak görülür.

Bildim ne imiş bu hâl-i âlem

Mâtemli gönül olur mu hurrem ?

Mâtem imiş âh âh mâtem

Her lâhza cihân tebeddül eyler

Ahvâl -i cihân ne hayret-âver !

“Bir Verem Kızın Hasbîhâli yahud Yâd-ı Mâzi” şiirinde de âlemde görülen ulviyyet söz konusu edilir.

⁵¹ a.g.e., s. 390,284,286,337,382,53,280,285,562

⁵² a.g.e., s. 38

“Ulvî ulvî cihân handan”
 Ulviyyet ederdi âlem ilân
 Maksaddı bu günden istifâde
 Derken giyinip basit ü sâde
 Çıkmıştım o zaman ki ben evimden
 Çıkmıştım gönül kalem- revimden

C.Ş.B.Ş, s. 9

Arz, bazı mısralarda sükûnetin sığınağı olur. Kış gelince yerde ses yoktur ve “gökten arza karla sükût” iner.

Arz kayıtsız ve suskun bir şekilde dalgaların şikâyetini dinler. Semânın sükûtu arzın velvelisini örter. Cihân sükûnet içindedir. Güneş gurub ederken arzı bir “sükût-ı zeheb” doldurur ve bu anda ruha bir bezginlik külü elenir.⁵³

“Unutulmayan Saniye” adlı şiirde de âlem parlak ve suskun görünür.

Bir anda bütün benliğimiz etti tenevvür;
 Efkârımızı kapladı bir cevfi tahayyür.
 Kalmış gibi bir şa' şaa-i berk-i ademde
 Hep âlemi hamûş u muzî gördük o demde

C.Ş.B.Ş, s. 211

Diğer unsurlarda olduğu gibi kâinât ve arz unsurlarına yine melâl duygusu iştirak eder zemin insanlara mesken olduğu sürece yeryüzünden semâya hep inlemeler, ağlamalar ve figanlar yükselecektir. Tenha bir yer de ağlayan şâirin gözyaşları yere düşüp utanır. Yerlerde hep mezarlar, göklerde de hep kefen görülür. Cenab'ın elemi kâinâta da bulaşmıştır. Cihan da onun hüznünün mezarıdır. Akşamın hüznü arza dökülür.

Dünyada insana yâdigar kalan tek şey mezarlıktaki bir avuç topraktır. Âlem bir mâtem yeridir. Yâr ölünce cihân siyah bir renge bürünür. Güneş batınca âlemin elemi insanların gönlüne iner.

Şâir, vicdanındaki hüznle âlemin derdini arttırır; gözyaşlarıyla da cihânı “eşk-bâr” eder. Şâir sevgilisiyle beraber arzın elemine katılmak buna ortak olmak ister ve hazan mevsimiyle beraber hüzne bürünen kâinatta bir “gam-ı zinde” olalım der.

Kâinâtın tümünün kendisinden ayrı düşmüş gibi hisseden şâir, her yerde bir vedâ bakışının kendisini karşıladığını tahayyül eder. Alemlere keder saçılınca, âlem bu karanlık hüznü boyun eğer ve bu hüzünden o da kararır. Yere düşen hazan yaprağı her yerde hüznü arttıran başka bir âlem, başka bir dert ve yeis ile karşılaşır .v.b.⁵⁴

“Fîrâk-ı Ebedî” şiirinde de cihâna bir matem, bir ayrılık belâsı yağar ve cihân kefenle örtülmüş gibi görünür.

Mâtem yağıyor cihâna her dem
Rikkat mi döker semâ da bilmem ?
Yer yer görünür cihân kefen-pûş
San sâha-i kerbelâ'ya döndü
Şu sahne-i zehr-bâr-ı kasvet
Şu düzeh-i pür-gubâr-ı nekbet
Şu menzile-i belâ-yı firkat
Nerde acaba nücûm-ı hürrem ?
Söndürdü mü onları da mâtem ?
Yoksa gözümün ferî mi söndü ?

C.Ş.B.Ş, s. 23

2.3. KOZMİK ÂLEM

2.3. 1. GÖKYÜZÜ :

C. Şehabeddin' in şiirlerinde kozmik unsurlar, geniş bir yer tutar. Özellikle gökyüzü (semâ,âsümân,gök) farklı kullanımlarla dikkati çeker. Bunlardan biri, semânın objektif olarak ele alınmasıdır. ⁵⁵

Yer sırlıklam, gök yağmurlu
Arasında kışın ufku
Yarı güneş, yarı buğu !
Nerde zanbak, nerde nergis ?

Kış Ufukları

C.Ş.B.Ş, s. 328

⁵³ a.g.e., s. 563,456,511,66,398

⁵⁴ a.g.e., s. 168,280,452,430,492,150,390,321,99

⁵⁵ a.g.e., s. 37,174,21,163,506,302,389,445,397,403,406,355,359,411,186,217,223,196,493,116,118, 298,160,28,26,27,23,24,19,9,324,30

Bir subh idi, hava güzeldi
Dünya gülüyor semâ güzeldi

Yer yer oluyordu aşk bârık
Ateşte yüzer idi meşârik

Bir Verem Kızın Hasbîhâli Yahud Yâd-ı Mâzi

C.Ş.B.Ş, s. 9

Semâ, sanat için bitmez tükenmez bir kaynaktır. Sanatın kusursuz şiirinin yüceliği için semâ timsâl olarak gösterilir.

Ey şi' r-i bî- şevâib-i san'at ki daimâ
Ulviyyet-i cemâline timsâl olur semâ,
Bir târ-ı rikkate dokunan nâhun-ı niyâz
Eyler senin nevâziş-i nefhanla ihtizâz;

Kendim İçin

C.Ş.B.Ş, s. 215

Kendi şiirinden söz ettiği aynı şiirin devamında şâir, timsâl olarak gösterdiği semânın fonksiyonunu değiştirir. Cenab'ın şiirindeki anlam o kadar yücedir ki, gökyüzü bile bu şiirdeki anlam yüceliğine hayran kalır.

Ey şi' r-i bî-beyân-ı beşer, şi'r-i his ü rûh,
Ey dem' adan, sükût ü nazardan esen sünûh,
Ey şi'r-i bî-şevâib-i san'at ki dâimâ
Ulviyyet-i meâline hayrân durur semâ...

C.Ş.B.Ş, s. 246

San'at bir şeye benzetilecekse bu unsur yine semâ olur. Şâirin melâl ve sevincini işlediği neşideler, yine nağmeler, kinli şikayetler için bir kanat olur ve nağmelerle şikâyetler şiirin kanatlarıyla semâlara çıkarlar. Ayrıca semâ sonsuz bir kitap yaprağına benzetilir. Orada bir gizli melek, şâirlerin hüznü ruhunu bulur ve orada şiir okur.⁵⁶

⁵⁶ a.g.e., s. 246,385,246,525,446,187

Semâyı şiirden ayrı görmeyen Cenab, zevk ve elem şiirini gökyüzüne veren ilhâm kaynağı olarak kendisini ve sevgilisini gösterir:

Sevgilim, bizleriz semâya veren
Şi'r-i ezvâkı, şi'r-i âlâmı;
Hiss alır encüm dü-çeşminden
Asümânın uyûn-ı ecrâmı !

Akşam Hisleri

C.Ş.B.Ş, s. 293

Cenab Şehabettin, sembolizmden etkilenmiştir. Bu akımın izlerini onun şiirlerinde görmek mümkünse de daha çok klasik tarzda kullandığı istiâre ve mecazlara tam anlamıyla sembol denemez. Bu nedenle Cenab, Batılı anlamda sembolist bir şâir sayılmaz. Ama şiirlerinde yoğun olmamakla beraber sembollere de rastlarız. İnsanın hayatında karşılaşmış olduğu zorluklar, engeller sarp bir dağ gibidir. İnsanlar, bu zorlu hayat içinde mücadeleden vazgeçmezler ve bir parça semâ almak için bu zorlu yolları aşmaya çalışırlar. Burada semâ bir semboldür ve insanların dört elle sarılmak istedikleri ümidi ve bütün dünyevî beklentileri karşılar:

Bir parça semâ almak için tırmanır insan
Bir kûh-ı menî'in yamacında
Zî-rüh ise bir gün asılır mücrîm ü ma' sûm
Ölmek denilen darağacında

C.Ş.B.Ş, s. 454

Yine bir sembol olarak kullanılan âsümân, savaşın başgösterdiği, esaret tehlikesinin yaşandığı, zulmün sınır tanımadığı karanlık gecelerde vatanın sembolü olur:

Muzlim gecelerde âsümânın
Yüksekliği olmuyor mu azher
Göğsünde cerihasıyla şimdi
Alkış değil istiyor teselli !

Vatan İçin

C.Ş.B.Ş, s. 432

Servet-i Fünûn edebiyatçılarının belirgin özelliklerinden biri de reel hayattan kaçıp hayâle sığınmaları; hakikati soğuk, hayali ise sıcak bir sığınak olarak görmeleridir. Bu hususiyet, onların hem şiir hem de nesirlerinde kendisini açıkça hissettirir, Halit Ziya' nın romanında mai ve siyah olarak sembolleşen bu iki zıt kavram, bu çatışma, Cenab' ın şiirlerinde de zemin ve semânın çatışması; zeminin hakir görülüp âsümânın yüceltilmesi ve ona karşı duyulan özlemle karşımıza çıkar. Zemin hep yaralıyıcı, inciticidir. Âsümân ise şâirin rahat ettiği, huzuru bulduğu, yaralarını sardığı bir mekândır. Şâir burada kendini aşma, beşeriyetin ağır yükünden sıyrılma arzusundadır. Gözünü diktiği hedef ise âsümândır.⁵⁷

Yaralandıkça zemînin yed-i tahkirinde;
 Âsümânın dönerim çehre-i mes'ûdesine;
 Zahmımı leffederim safvet-i mes'ûdesine!
 Sararım zahmımı bir lime-i âsüdesine!

C.Ş.B.Ş, s. 513

Zemîn makarr-ı beşerdir,
 Zemîni sevmiyorum
 Gözüm semâda
 Hayâlim semâda sakindir !

C.Ş.B.Ş, s. 287

Kendisini “hâk” in bir esiri olarak gören ve bu durumdan şikâyetçi olan şâir, gökten uzak bulunmaktan rahatsızdır. Saf ve mavi semânın hislerinin âfâkı olmasını ve bu mavilik içinde hayallerinin pervâsızca dolaşmasını ister.⁵⁸ Sonunda bu hisleri doğrultusunda:

Semâya güneş zemîne zulmet yaraşır
 Asümâna güneş arza şeb-i muzlim yaraşır.

C.Ş.B.Ş, s. 512

Cenab gökyüzünü daha çok antropomorfist bir yaklaşımla ele alır. Göklerin kişileştirildiği şiirlerde şu insanî özellikler dikkatimizi çeker. Semâ ağlar, şâirin

⁵⁷ a.g.e., s. 452,28,29,512,472,282,512,168,200,528

mâtemiyle alay edip eğlenir, ye's levhasını artırmak için yerle akd-i ittifâk eder, yağmurla peçelenir, sonbaharda mahmurlaşır ve istirahat uykusuna çekilir, şâir'in yüzüne ağlar gibi bakar, ihtiyarlamaya başlar, onun kışın, dalların üstüne beyaz bir örtü çeken bir eli vardır, semâ şâirin kusursuz olan şiirinin anlam yüceliğine hayran kalır, feryâd eder, matemden dolayı kararır. Âsümân şâirin fikirlerinden feyiz alır, akan ırmağa gözünü diker, yapılan feryâdlara karşı gök sağırdır, semâvât güler, bağırır ağlar v.b. Şair natık bir muhatap gibi göklere seslenir, soru sorar ve gökler de şairle konuşur böylelikle âsüman kişileştirilmiş olur.⁵⁹

Mahsul-i Mâtem şiirinde gökler bağırıp "kaza, kaza" diyerek konuşur:

Ducret dolaşır fezâ içinde
Alem yüzüyor kaza içinde
Yerler öterek belâ belâ der
Gökler bağırıp kaza kaza der

C.Ş.B.Ş, s. 40

Burada gökler, felek yani kader anlamında kullanılmıştır.

Elhân-ı Şitâ' da âsümân seslenilme ve bir ele sahip olma yönüyle kişileştirilmiştir.

Her şâhsâr şimdi-ne yaprak, ne bir çiçek !
Bir tûde-i zılâl ü siyeh-reng ü nâ-ümîd...
Ey dest-i âsmân-ı şitâ, durma, durma çek
Her şâhsârın üstüne bir süt-re-i sefid !

C.Ş.B.Ş, s. 224

Gökler sık sık şâirin sorularına muhatap durumundadır.

Hava kapanık, her taraf soldu
Ey mavi gökler size ne oldu ?
Ufkun gözüne sanki yaş doldu
Ey mavi gökler size ne oldu ?

Güz Şarkısı

C.Ş.B.Ş, s. 321

⁵⁸ a.g.e., s. 545,121,282

⁵⁹ a.g.e., s. 315,420,295,444,414,363,443,321,462,224,246,39,56,113,265,16

Şâir duygularını sıklıkla tabiat unsurlarına izâfe eder. Bu yönüyle şairle tabiat arasında bir aynileşme olur. Bu hallerde tabiat unsurları gerçek özelliklerinden sıyrılır ve karşımıza şâirle beraber, ağlayan, gülen, neşelenen veya hüznlenen varlıklar haline gelirler. Bazen bu o kadar ileri dereceye varır ki, şairle tabiat birbirlerinin aynadaki yansımaları haline gelirler. Tabii ki dönemin sanat anlayışına uygun olarak şairin tabiatla paylaştığı şey çoğunlukla hüzn ve melâldir.⁶⁰

Esiyor berg-rîz bir sarsar
Döküyor sadr-ı hâke ser-tâ-ser
Gözyaşı sûretinde yapraklar
Ağlıyor yerler, âsümân mahzûn
Nazarımda bütün cihân mahzûn

C.Ş.B.Ş, s. 342

Tabiata kendi duyguları arasından bakmayı çok seven Cenab, sevgilisinden ayrı olduğu için üzgün olduğu bir anda semâya bakar ve semânın kendi hâline ağladığını tahayyül eder;

Seni sordukça gözlerim gökten
Bakar ağlar gibi semâ yüzüme
İstesem bir tebessüm etmek ben
Tâze bir damla yaş gelir gözüme
İftirâk

C.Ş.B.Ş, s. 315

Hazan mevsimiyle daha çok hep hüzn bir arada zikredilir. Bu mevsimde yeis levhasına hayat vermek üzere yerle göğün nasıl anlaştıkları şöyle dile getirilir:

Yerle gök akd-i ittifâk eyler
Levha-i ye' se vermek üzre hayât

Bu hazân günlerinde, her yerde
Ağlayan başlar artıyor sanırım !

Hazan

C.Ş.B.Ş, s. 443

⁶⁰ a.g.e., s. 539,140,138,30,66,13,312,35,35,37

Bazan şâir, kendi duygularını tabiata yansıttığı gibi, tabiatın da kendisine yansıdığını görür.⁶¹ Bir şâir olarak, “rûhun bütün zemini, bütün âsümânı” kendisidir. Arz ve semâ gözlerine aksetmiştir.

Müncelî serimde mihr-i zekâ
Mün' akis gözlerimde arz u semâ

C.Ş.B.Ş, s. 285

Üç ayrı şiirden alınan şu örnekler Cenab'ın antropomorfist eğilimleri için dikkat çekici örneklerdir. İlk şiirde hazân ve melâl çerçevesi içinde semâ dudağını bükmüş bir çocuk gibi mahzundur. İkinci şiirde şafak vakti tasvir edilirken âsümân bir anne gibi arza eğilir:

Zemîn dü çeşmi yaşarmış kadın gibi muğber,
Semâ dudağını bükmüş çocuk gibi mahzûn,
Bütün cihân sarışın bir melâhate makrûn
İdi; bu hüsn-i tabîat verirdi kalbe keder

Likâ-yı Hazân

C.Ş.B.Ş, s. 118

Tatlı bir vaz'-ı mâderâne ile
Eğilir arza âsümân-ı şafak

Ahzân-ı Şafak

C.Ş.B.Ş, s. 477

“Gurûb-ı Zerrin” şiirinde ise gurûb vakti semâ, “sarışın güzel bir kadın”a benzetilir.

Yed-i nûruyla âfitâb-ı mesâ
Ufka bir tavk-ı kehrübâ geçirir
Şu münevver melâhatiyle semâ
Sarışın bir güzel kadın gibidir.

C.Ş.B.Ş, s. 398

⁶¹ a.g.e., s. 390,460,561,280,293

Gökyüzünün kullanım şekillerinden biri de benzetme unsuru olaraktır. Bazı şiirlerde semâ benzeyen; bazılarında da benzetilen olarak kullanılır. Her iki tarzda da ifâdelerdeki orjinallik ve kullanılan unsurların çeşitliliği yönüyle bir zenginlik göze çarpar. Ancak bu unsurlar, Divan şiirinde olduğu gibi daha çok sırf benzetme yapmak, edebi sanatları kullanmadaki mahareti göstermek için değil, belirli bir anlam ve kompozisyonu tamamladığı için kullanılır.

Semâya benzetilen unsurların başında göz gelmektedir. Mânâlı olma yönüyle parlak engin bir suya akseden parlak; aydınlık bir semâya benzetilen göz, renk yönüyle de semâya benzetilir ve bu gözler daha çok yâre aittir.⁶²

Gözlerin tatlı bir semâ-pâre
Nazarın tatlı bir çocuk nazarı...
İsterdim şî'rimde olsun her reng
Ve her âheng

Hicrân
C.Ş.B.Ş, s. 423

Dere renk yönüyle, yer parıldama yönüyle âsümâna benzetilir. Karanlık olan elemeler, hayal, neşe, sürûr, vasl, günah, yâd, hisler, rüya ve şâirin oğlu bunların içinde yer alır.⁶³

Zalâm-ı leyl-i musîbette karşılaştık biz
Biz aynı hisle sevinmiş birer elem-zedeyiz
Elinle gönlüme astın bir âsümân-ı sürûr
Sirişk-i ye' simi ettin güzîde bir billûr

Arzu
C.Ş.B.Ş, s. 551

Aşk ve tabiat temlerinin yoğunluk kazandığı Servet-i Fünûn şiirinde sevgiliyi tabiatı ayrı düşünemeyiz. Bu durumda tabiat, bazan bir dekor olarak bazan da

⁶² a.g.e., s. 19,379,384,77,171,393,483,347,547

⁶³ a.g.e., s. 172,240,161,132,551,212,418,374,544,590,263

sevgilinin özelliklerini anlatmada benzetme ve kıyas unsuru olarak karşımıza çıkar. Daha önce belirttiğimiz gibi yârin gözleri başta olmak üzere, genel olarak güzelliği, yüzü, zülfünün ziyâsı semaya benzetilir. Yârin yüzü âsümândan inen bir katre ya da semavî bir levhadır.⁶⁴

Çeşmânı ne aşk-fezâ, semavî !
 Yârab ne de hüriyâne çehre !
 Bir katre-i âsmân mı âyâ ?
 Didâr mı bu, güneş midir yâ ?
 Her hâli de aşk u şevki hâvi
 İnmiş mi aceb zemîne zühre ?

Uyandı !

C.Ş.B.Ş, s. 19

Semânın şiirlerde nelere benzeltildiğine bir göz attığımız zaman, göklerin cennete, yıldızlı bir uda, mavi bir yelpâzeye, parlak bir taca, testiye, göze, dudağa mahzun bir çocuğa, içkiye, gühere gelin duvağına, arza eğilen bir anneye, ateşli bir levhaya, demir bir sahifeye, kefene, mavi bir bayrağa, kanada, çöle, pencereye, güzel ve sarışın bir kadına v.b. benzetildiğini görürüz.⁶⁵

Kuşların saz çalıp şarkı söylediği, zeminin gelin olduğu bir düğünde semâya da duvak olmak düşer:

Rengin şükûfelerle zemîn köylü bir gelin,
 Semâ bir duvak gibi
 Her kuş bu dil-rubâ düğünün bir harem-nişîn
 Mugannisi, mutrîbi...

C.Ş.B.Ş, s. 518

Şu mısralarda gökyüzü şâirin penceresidir:

Ayağım sanki mavi bir gölde
 Ediyordu hayâl-i mâha temâs !

⁶⁴ a.g.e., s. 72,54,444,332,392,545,388,191,101

⁶⁵ a.g.e., s. 11,149,152,291,295,532,118,518,477,545,524,507,117,518,477,41,221,430,294,562,547,549,398

Pencerem gökyüzüydü, yıldızlar
Dağılan hislerimdi hâricde

Mev'id-i Telâkide
C.Ş.B.Ş, s. 549

C. Şehabeddin, şiirlerinde kurmuş olduğu tamlamalar, yaptığı benzetmeler ve hayâller yönüyle orijinalliği yakalamış bir şâirdir. “Riyâh-ı Leyâl” adlı şiirde kullandığı “ud-ı mükevkeb” tamlaması oldukça orijinal, orijinal olduğu kadarda acaibtir. Bu şiirde semâvât, rüzgârın elinde yıldızlı bir ûda benzetilir:

Ol dem ki olur ey tarab-âmûz-ı hayâlât,
Bir nây-ı zümürüd gibi nâlân
Destinde nihâlân...
Ol dem ki olur dest-i bilûruna semâvât
Bir ûd-ı mükevkeb
Ol dem getir ondan bana ey bâd-ı peyem-res;
Ondan bana sen gizlice bir ses,

C.Ş.B.Ş, s. 149

Bazı şiirlerde semâ din açısından söz konusu edilir. Cenâb'ın dine yaklaşımındaki panteist tavır, o bu şiirlerde de karşımıza çıkar. Şâirin gözleri her gece yıldızlı gökte Allah'ı, Allah'ın dizlerini arar; göğe her baktığında, gözleri sızlar. Hakk'ın “irşâd nûru” olmazsa O' nun sırları anlaşılabilir ve on parmakla gökteki yıldızlar sayılamaz. Şâir, semâda Hudâ' nın yüzünü arar ve göremeyince gökleri boş zanneder. Gökteki güneşin Allah' ın gözleri olup olmadığını sorar. Göklerden nûr yağar. Ebedilik makamı olan semâlardan geçen bir kuşun güzelliği, Cenab'ı irşâd eder. Gökler, yıldızlar, Allah'ın ilâhî san'atının, ilâhî feyzinin sonsuzluğunun en güzel örnekleridir ve bunları saymak imkansızdır. Gökte kuşlar aşk ile uçar. Âsümân bulutlardan arınınca Hakk yolu açılır. Serviler, ölümlerin münâcâtı, elemelerini göklere ilân eder. Arzın velvelesini örten semâ, suskun ve gösterişli kubbesiyle sessiz bir münâcâtı imâ eder.

Gözlerini semâya diken şâir, hakikat âleminde mavi ve sade bir hayâl görür. Göğe sığmayan Allah, şâirin kalbine sığar:⁶⁶

Sığmıyorsun fezâ-yı bî-hadde
O kadar sen büyüksün ey Rabbim

Nasıl amma dem-i mesâibde
Seni bilmem kucaklıyor kalbim

Münâcât

C.Ş.B.Ş, s. 548

“Münâcât-IV” şiirinde de arşda Allah’ ın yerine yer-gök hayretle bakar ve O’nun ak ellerine kanlı gözyaşlarıyla dolu şüpheler akar:

Arş u kürsîde loş duran yerine
Aynı hayretle yer ve gök bakıyor
İçimizden senin ak ellerine
Kanla gözyaşlı şüpheler akıyor.

C.Ş.B.Ş, s. 304

2.3.2. UFUK :

C. Şehabeddin’in şiirlerinde ufuk, objektif tasvirlerle mekânın bir parçası olarak işlenir. Bu kullanımlarda ufuk, daha çok gökyüzüne ait diğer kozmik unsurlarla iç içedir. Bu tasvirlerin diğer bir özelliği tabiatı bütün olarak verebilmesidir.⁶⁷

Kasım ayında tabiatın oluşturduğu manzarayı tasvir eden şair, gama, kedere yer vermeden edemez:

Dumanlı dağ başı, ufuk bulutlu
Gamla peçeliyor her yeri buğu!

⁶⁶ a.g.e., s. 265,548,440,304,33,34,345,28,310,512,274

⁶⁷ a.g.e., s. 328,299,149,414,197,250,321,325,472,170,358,462,557,398,397,446,418,540,105,273,291, 292,330,487,31

Ne kırlarda çimen, ne bağda çiçek.

Elbette her yeri sis bürüyecek !

Kasım Manzaraları

C.Ş.B.Ş, s. 321

“Kaval Sesi” adlı şiirde ufukların seher vaktindeki hali tasvir edilir:

Dağlarda, seher vakti ufuklar

Bir penbe nikâba bürünürken

Bir ses duyarım ben

Bir ses ki sürûr- hîz ü musahhar:

Kaval Sesi

C.Ş.B.Ş, s. 250

Güller kurumuş son kuş uzaklaşmış ufuktan

Sönmüş hep ocaklar ve ölmüş kelebekler.

Sorsam şu uçuk yüzlü ve yaş gözlü çocuktan

Âtîden aceb elleri böğründe ne bekler...

Belde-i Mâzi

C.Ş.B.Ş, s. 299

Tabiat ve din konusu panteist bir yaklaşımla içi içedir. Birkaç münâcât yazan şâir, bu şiirlerinde de bu yaklaşımından vazgeçmez. Günâhı şiiriyyet olan kalbi için bir merhamet ufku arar:

“Şâiriyyettir işte ma’ siyeti

Kalbimin ey ilâh-ı zevk u elem!

Arıyor çeşmim ufk-ı merhameti

Bûse-i afvı bekliyor cebhem!

Münâcât, II

C.Ş.B.Ş, s. 275

IV. Münâcât’ ta şâir, Allah’ a seslenir ve inananlara bir ufuk gibi görünmesini söyler:

Burkular ye's ile takallustan
Seni inkâr eden zavallı ağız

Bize, yâ Rab, görün ufuk gibi sen
Çölde bir bir serâba muhtâcız

C.Ş.B.Ş, s. 304

Diğer tabiat unsurları gibi ufuklar da şair tarafından kişileştirilmiştir. Ufuklar mecrûhtur, şeydâdır, nâ-şinâs ve bî-pervâdır, sonbaharda ufkun gözüne sanki yaşlar dolar, ağlar. Bulut gelip ufkun kulağına ses istemediğini söyler. Türklerin fethettiği ufuklar, onları hürmetle hatırlar ve salâmlar, sabahleyin uyanan insanları gözler v.b.⁶⁸

“Kış Ufukları”nda güneşi saklayan, nemli soğukla dolu olan ufuktan, donan insanlara acıması istenir:

Ufuk insan bulut sanır !
Güneşi saklayan ufuk
Doludur bir nemli soğuk.
Ufuk, acı bize, donduk

C.Ş.B.Ş, s. 328

“Nevrûz” adlı şiirde âfâk bulutlara hayata dair en hazin makâleleri yazan bir kişi olarak gösterilir. O andaki manzara şâire hüznün verir ve ufkun o hâlini şu şekilde tasvir eder:

Güzâr eden on iki saatin hayâlâtı
Bulutların leb-i hûn-bârı üzre giryândır !
Yazar bulutlara âfâk, dense şâyândır,
Hayâta dâir olan en hazîn makâlâtı !

C.Ş.B.Ş, s. 138

Ufuk, benzetme unsuru olarak da kullanılır. Ufka benzetilen varlıkları şöyle sıralayabiliriz. ferdâ, seher dolu bir ufuktur. Hayâller, hisler, aşk, hayat, hakikat, kalb,

⁶⁸ a.g.e., s.474,212,173,321,202,485,526,290,295,328,252,328,260,540

rûh neş'e, ömür, şefkat, nasib, güzellik, asır, isyân ve günahlar, âtî, v.b. ufka benzetilir. Yâr, mahzun bir ufuk, gözleri de sabah ziyasıyla dolu bir ufuktur.⁶⁹

Şâire göre kalb bir ufuk, sevgi de güneştir.
Ah, Kalbim çocuğu, câhildi
Sana birgün tesâdüf etmişim
O gün ufukum güneş nedir bildi !

C.Ş.B.Ş, s. 469

“Firâk” şiirinde, kâinâtın melâhati, güllerin kokusu, kuşların nutku olan yârin gözleri de ufka benzetilmektedir:

Anlıyordum kebûdî-i ufku
Sana baktıkça râz-ı çeşminden;
Güllerin ıtrı, kuşların nutku,
Kâinâtın melâhatiydin sen....

C.Ş.B.Ş, s. 289

Ufkun benzetildiği unsurlara gelince; ufuk kanlı bir ağızdır, deniz üstünde bir gemidir, ufuk renk yönüyle güle benzetilir, boynuna kehrübâr gerdanlık geçirilen bir insandır: Ufuk, ışıklı bir sebûdur, bahar tacıdır. Gecenin ufku “kenâr-ı adem” dir.⁷⁰

“Akşam” adlı şiirde ufuk, kan ağlayan büyük bir sinedir:

Dağıtır bâd-ı pür-hayâl-i mesâ
Ebr-izulmette tatlı rü' yâlar
Hâb içinde hazırlanır efkâr
Yeni baştan cidâl-i ferdâya
Sanki ufuk
Bir büyük sinedir ki kan ağlar !

C.Ş.B.Ş, s. 557

Ufukla beraber işlenen diğer bir duygu melâldir.⁷¹ Bu tür mısralara gözyaşı, hüzün hâkimdir:

⁶⁹ a.g.e., s.360,182,524,406,242,210,229,117,542,469,209,118,229,234,231,474,391,415,418,559,377,175

⁷⁰ a.g.e., s.532,523,539,436,510,541,406

⁷¹ a.g.e., s.38,182,406,524,377,111,520,406,417

Ağlar gibi sonbahar içimde
Solgun bütün ufk-ı ihtisâsım

C.Ş.B.Ş, s. 524

“İftirâk” şiirinde yâr, bir ufk-ı mahzundur:

Nazarım bir melûl makberedir
Çünkü sen gözlerimde medfûnsun
Sana ancak küşâde penceredir
Gönlün ağlar, sen ufk-ı mahzunsun

C.Ş.B.Ş, s. 377

Rûhumda sönüp gitti şuaât-ı cemâlin,
Âfâk-ı hayâlimde yetimâne gülümser
Bir gözyaşı renginde olan çeşm-i hayâlin!...

C.Ş.B.Ş, s. 182

2.3.3. GÜNEŞ :

Cenab Şehabeddin’in şiirlerinde çok kullanılan kozmik unsurlardan biri de güneştir. Güneş de şâirin ilhâm kaynağı olarak gördüğü tabiat unsurları arasında yer alır.

Daha öncede belirtildiği gibi şâir, tabiatı Allah’ ın bir şiiri olarak görür. Böyle olunca güneş de bundan payını alır. Güneşin gurub ederken oluşturduğu manzara karşısında, şâir güneşin şiir sessizliği içinde eridiğini düşünür:

Garb-ı hûninde işte şems-i semâ
Bir hamûşî-i şî’ r içinde erir
Tatlı bir musiki edâsı verir
Cereyân-ı sükûta ye’ s-i mesâ...

Sükût-ı Mesâ

C.Ş.B.Ş, s. 396

Yine aynı şiirin devamında yıldızlar gece, şiirinin altın noktalarıdır ve batan güneşin “Şi’r-i lâ’ liyle” mağrib ufukta kan ağlar:

Doğdu yer yer semâda yıldızlar,
O nikât-ı zerrini şi’r-i şebini;
Şimdi mağrib ufukta-kan ağlar
Şi’r-i lâ’ liyle mihr-i muğterebini....

C.Ş.B.Ş, s. 397

Şems, ısıyla, âlemi aydınlatmasıyla, mevsimlere göre güneşin az ya da çok görünmesiyle doğuşuyla, özellikle de batışıyla ve bu andaki manzarasıyla söz konusu edilir.⁷²

“Güzel Bir Rû’ ya” adlı şiirde güneşin doğuşu tasvir edilmektedir:

Pertev saçarak gelirdi hurşîd
Dünyâlara serpilirdi hurşîd
Envâr dökerdi hâkdâne
Elvân saçılırdı asümâne
Birden ateşe dalarđ âlem
Hurşîd yarıldı derdi âdem

C.Ş.B.Ş, s. 30

“Meşgale-i Rûz-merre” şiirinde güneşin batışıyla beraber alaturka saatin akşam olduğunu göstermesiyle beraber insanlarda başlayan eve dönme telâşını anlatılmaktadır. Bu andaki düşüncelere birden şâiri evde bekleyen “soğuk uzlet” duygusu karışır:

Saât onbir bucuk; akşam oluyor, işte güneş
Batıyor; herkes eder hânesine doğru şitâb
Bekliyor herkesi bir pencere ardında bir eş

Durmayın onları bekletmeyin ey hurremler!
Durmayın bende, beni çünkü odamda bekler
Bir soğuk uzlet ile bir de siyeh kaplı kitâb!

C.Ş.B.Ş, s. 115

⁷² a.g.e., s. 180,10,30,523,303,404,461,563,170,328,91,138,117,506,41,38,418,416,379

Birçok tabiat unsurunda olduğu gibi güneş de daha çok benzeyen ve benzetilen unsur olarak kullanılır. Güneşe benzetilen unsurlarda öncelik sevgiliyle aittir.

Divan şiirinde kalıplaşmış bir sevgili imajı vardır. Bu doğrultuda birçok tabiat unsuru sevgiliyi tasvir etmekte, onun güzelliğini anlatmakta kullanılan bir öge olur. Bunların arasında güneş de yer alır. Yarın yüzü, yanakları güneşe benzetildiği gibi, bazan yâr, bütün olarak bir güneştir.

Cenab Şehabeddin' in bazı şiirlerinde de bu sevgili imajı vardır. Özellikle gazel, tahmis tarzındaki şiirler, hem şekil, hem de konuyu ifade ediş yönüyle divan şiirinin izlerin taşırlar. Bazı şiirlerde ise hayâl âleminden gelen intibâlarla sevgili güneşe benzetilir. Cenab'ın divan şiirinin etkisinden kurtulmaya başladığı ve çoğunluğu oluşturan şiirlerinde ise benzetme ayındır. Ancak bunu dile getiriş tarzı, divan şiirinden tamamen farklıdır. Ayrıca klasik Türk şiirinde sevgilinin sadece yüzü güneşe benzetilir ya da tek başına güneş kelimesi geçince bundan sevgilinin kastedildiği anlaşılırdı. Cenab, sadece bununla ilgili olarak kurduğu hayallerde, bunları şiire yansıtış şeklinde ve ifade ediş tarzında değil; sevgiliye ait diğer özellikleri de güneşe benzetmesi yönüyle farklı ve yenidir.⁷³

Divan şiirinde hep geceye, karanlığa benzetilen sevgilinin zülfü, Cenab' da ışıklı unsurlarla donatılır; güneşe, güneşin ışıklarına benzetilir :⁷⁴

İniyor kalbime tel tel güneş saçların...
Geliyor zülf-i zerinden vatanın râyihası !
Saçların sanki şuaâtıdır altun başımın !
Ne zaman cebhemi gömsem saçının dalgasına !

Bir güneş çerçeveler hislerimi hâle gibi !
Sanırım görmede kalbim sarışın bir rü' yâ !

C.Ş.B.Ş, s. 550

Yârin yüzünün ve yanağının dışında farklı olarak dudakları ve gözleri de bir güneş gibidir. Bunların yanısıra orijinal benzetmeler çerçevesinde gün batarken yârin “gölge” si bir başka güneştir, yine yarin “hayâl”i zemine inmiş güneş gibidir.

Şâir kimi zaman, dolaylı bir anlatımla sevgiliyi güneşe benzettiğini belirtir. Şâirin kalbi çocuktur, daha sevgiyi bilmediği, sevgiliyi tanımadığı için câhildir. Birgün

⁷³ a.g.e., s. 21,184,46,37,22,54,549,89,19,49

⁷⁴ a.g.e., s. 18,42

sevgiliye tesâdüf eder ve o gün şâirin ufku güneşin ne olduğunu bilir. Fırtınadan önce güneşin rengi ne ise yârin cebhesi de öyledir.⁷⁵

“İtirâf” şiirinde emellerini pervânelere benzeten şâir, yâri de bu emellerin yükselmek istediği güneşin nûru olarak görür. Bu mısralarda da dolaylı bir anlatım vardır:

Dolaşırđı hayâl-i cevvalim
Semt-i re' sinde lerzedâr-ı sükût
Sanki pervânelerdi âmâlîm
Etmek isterdi nûr-ı şemse su'ûd

C.Ş.B.Ş, s. 490

Dikkati çeken diğeri bir husus da bu tür mısralarda hayâl ve rüyâ ile ilgili kavramların yoğun olmasıdır.⁷⁶

Mihre benzetilen diğeri unsurlar da çeşitlilik gösterir. Vefâ, vatanın ordusu, zaman, fikir, zeka, bakışlar, kıvılcım ve şemse benzetilir. Şâir oğlunu ve ona duyduğu sevgiyi güneşe benzetir. Yaşlı olan büyük vâlîde batmak üzere olan bir güneştir. Sevgili mihr-i hayâldir. Şairin yirmi sekizinci yaşı ömrüne güneş gibi doğar. Küçük yavrunun başı küçük bir güneştir. Şiirde anlatılan kız, mihr-i şefkattir; ölen kız gül bedenli bir mihrdir. Bir veremli kızın önceden yanakları gül örtülü ay ve güneştir; on beşinde şeyda, hoppa bir gelin de pervasız ve nâ-şinâs bir ufkun güneşidir.⁷⁷

“Büyük Valide” şiirinde torun yeni doğan bir yıldız, büyük valide de gurûb eden bir âfitâbdır:

Bidâr olup hafîdi başlar ise bükâyâ,
Pür-çîn olan lebinden rizân olurdu der-ân,
En vâpesin nefesle bir ninni bir hoş efgân!
Eylerdi kalbi mecbûr olur zemzeme huşû'a:
Söylerdi gökte güyâ bir dil-nişin hikâyeye
Bir âfitâb-ı gârib bir necm-i nev-tulû'a !

C.Ş.B.Ş, s. 93

⁷⁵ a.g.e., s. 31,19,132,362,52,306,67

⁷⁶ a.g.e., s. 469,531

⁷⁷ a.g.e., s. 491,526,83,270,285,65,286,263,93,565,306,327,165,272,10,173,280,267

Güneşin benzetildiği unsurlar ise şöyledir: Özellikle akşam güneşi kızılık yönüyle kana benzetilir. Güneşin ziyâdan tacı vardır. Güneş ziyâ çehreli bir çocuktur. Âfitâbın batarken ufukta oluşturduğu kızılık, ufkun boynuna geçirilen kehrüba bir gerdanlıktır. Güneş altın bir sarayda hasta bir hicrân şehriyâdır. Şemsin batışı ufukta bir kızılık oluşturur, ve bu yaralı ufkun kanlı güzelliğini artırır. Mağrib ateşli bir gülşen; güneşde inleyen bir melikedir. Aynı zamanda yerde sarışın bir şâir olan bülbülün üstünde güneş “bir altın gül” dür.⁷⁸

“Temâşâşî Hazân” şiirinde âsümân demir bir sahifedir. Güneş batarken kızılışır ve yuvarlak bir daire olarak görünür. Şâir, onun bu görünüşünü kanlı, büyük bir inci tanesine benzetir.

Âsümân bir sahîfe-i âhen;
Sisler üstünde âftâb-ı hazîn
Bir büyük dâne dürre-i hunîn

C.Ş.B.Ş, s. 221

Cenab’ in bazı şiirlerinde güneş beşeri vasıflarla donatılır: Duyguları arasından tabiata bakan şâir, ona duyguların izâfe etmekten çekinmez. Güneşin bir bakışı geceyi sarışın bir şa’şaaya boğar. Şâirin bülbüllerle şen olarak gezmesine ve ahenkte onlara uymasına güneş gıpta eder. Kızıl ufukta güneş kan ağlar. Yine gurûb vakti bulutların üstünde güneş ağlar. Mihr mağrûrdur ve deniz bu mağrûr mihrin aynasıdır. Şâir sevgilisini diğer tabiat unsurlarıyla birlikte doğan güneşe de sorar. Güneş batarken can çekişir, sisler içinde şikâyetler eder. Güneşin ziyâsı onun gülüşünün zehridir.

“Bârân-ı Bahâr” şiirinde kış mevsiminin gelmesiyle birlikte mihrin karlı dağın üstünde bu durumu göz önünde bulundurarak, bir bulutu başına çektiği ve kötü endişeler içinde billur ve saf gözyaşlarıyla ağladığı anlatılmaktadır.⁷⁹

“Bir sâat-ı vuslat gibi, hayfâ, güzer etti:
“Kış mevsimi, ol mevsim-i âsûde vü handân
“Kim nâsiye-i pâkine bir sâye-i sûzân
“Düşmekle bütün dillerin âsâyîşi bitti

⁷⁸ a.g.e., s. 221,542,170,436,447,474,398,399,292

⁷⁹ a.g.e., s. 290,10,11,330,444,435,565,397,118,447

Bir karlı dağ üstünde edip bunları der-pîş
 Çekmiş başına bir bulutu mihr-i bed-endîş
 Billûr-ı musaffâ gibi yaşlar ile ağlar !

C.Ş.B.Ş, s. 131

Güneş diğer kozmik varlıklarla beraber insanları Allah'a götüren bir vasıta olarak ele alınmıştır. Burada "basiret basarı" söz konusudur. Dervişin mutlak gerçeği görmesi yolunda güneş, ay, yıldız birer kandildir. Şair, kırlangıca seslenerek aya, yıldızlara çıkıp güneşe, doğuya bakarak "bid'at-ı Mevlâ'yı ve kudret-i Yezdânı görmesini ister. Burada eserden müessiri bulma meselesi vardır. "Belde-i Mâzi" şiirinde kubbe, mescide ümidi boşalmış bir kafadır, Kâ' be bu beldeye kırgın olduğu için bu siyâh arzı hiçbir güneş nurlandırıp aydınlatmaz.⁸⁰

Panteistler, Allah ile âlemi, tabiatı aynileştirirler. Allah âlemin yegâne cevheridir. Cenab'ın şiirlerinde karşılaştığımız din anlayışı da bu çizgiye yakındır. Yazdığı IV. Münâcât' ta onun bu yaklaşımının izlerini buluruz.

Sen misin Hâlik'ım o sönmez ateş
 Ki cihân dâima içinde yanar?
 Gökte gündüz senin gözün mü güneş?
 Gece gözyaşların mı yıldızlır?

C.Ş.B.Ş, s. 304

Servet-i Fünûn döneminin ve Cenab'ın şiirlerinin değişmez bir özelliği olarak "melâl" güneş unsurunda daha doğru bir deyişle güneşin gurûb ettiği anlarda varlığını duyurur. Güneşten ayrı kalan yerler taze bir dul kadın kadar mahzûndur. Güneş uful edince âlemin elemi, şâirin gönlüne iner. Gün batarken gökler hislenir, yerler kadınlaşır. Gurûb saati akşam, her yere hüznü dağıtır. Arz güneşin hasretini duyar, şâir nereye baksa gam duyar. Çeresindeki varlıkları da öyle görür.⁸¹

"Sükût-ı Mesâ" şiirinde de gurûb eden mihrin güzelliği arzı süsler. Hâke mağribin gül renkli, yâkut renkli hüznü yağar:

⁸⁰ a.g.e., s. 280,26,298

⁸¹ a.g.e., s. 557,539,398,330,292,378

Lâ'î ü ateşle arz-ı mebhûtu
 Süslüyor mihr-i âfilin hüsnü;
 Yağıyor hâke mağribin hüznü
 Hüzn-i gülgûnu, hüzn-i yâkutu.

C.Ş.B.Ş, s. 398

Güneş, bazı şiiirlerde mecaz ve istiare ögesi olarak kullanılmıştır. Hakikat bir şemstir ve insanlar aczinden ve cehlinden habersiz bu “şemse yumruk sıkkan birer cüce” dirler. İnsan, uzun bir gece gibi olan hayâtında bir “cân-ı müşemmes” (mutlu, neşeli, anlar)le bir anlık da olsa ömrün tek renginden uzaklaşmak ister.⁸² Güneş aynı zamanda sevgi anlamında da kullanılmıştır.

Ey elvân-ı sabîha-rûz
 Kalbimden dûr olursanız siz
 Ey envâr-ı sabahat-efrûz
 Her kalbin şemse meyli vardır.

Tahayyül

C.Ş.B.Ş, s. 346

Şâir, duygularını tabiata izâfe etmekle kalmaz, kimi zaman tabiat şâirin içine akseder. Şâir, her suyun üstüne akseden, hayâlinin yansıması ile bile gözlerin parladığı âvâre bir güneştir.⁸³ Hem baharın esrarına sahiptir, hemde küçük bir güneş gibi ağaçların ruhunu, çiçeklerin kokusunu kalbinde taşır:

Şâirim ben müdür ü hâkimdir
 Bütün âheng-i kâinâta sesim !
 Taşırım bir küçük güneş gibi ben
 Ke' s-i kalbimde ıtr-ı ezhârı !

Şâir

C.Ş.B.Ş, s. 382

2.3.4. AY :

Ay, Cenab'ın şiiirlerinde çok kullanılmakla beraber kullanıldığı şekiller bakımından çok çeşitlilik arz etmez.

⁸² a.g.e., s. 95,544

⁸³ a.g.e., s. 267,282

Ay, bazı şiirlerde bilinen gök cismi olarak tasvir edilir. Bu tasvirlerde daha çok ayın ışığı ve bu ışığın mekanı aydınlatması söz konusudur. Mehtabın yüz örtüsü bir seher beyazlığıyla açılır ve mehtabın ziyâsının denizdeki aksi, sarâbî ve gümüş parlaklığında bir ayna oluşturur.⁸⁴

“Bir Verem Kızın Hasbîhâli yahud Yâd-ı Mâzi” şiirinde yine böyle bir mehtâblı gecenin tasviri yapılır:

Mehtâblı gecelerde erken
Sandalcığıma biner idim ben
Pertevde yürür yüzer idim âh
Cennette yürür gezer idim âh
Ol mâh-ı safâ-nümâ-yı enver
Âfâka döker ziyâlı güller

C.Ş.B.Ş, s. 11

Mâh, bir yandan şiirin kaynağı iken; öte yandan kendisi de bir şiirdir. Sevgili aydır, şâirin beyânı da envârdır ve bu ay gibi olan yârin etrâfında şâirin şiirleri bir hâle oluşturur. Cenab, Fikret’in şiirini sükûtun gönül arayan hâlesi olarak görür ve bu hâlenin ortasında ebedilik sevinci ve feryâdı vardır. Şâir, sevgilisiyle beraber olduğu bir anda yıldızlarla ayın oluşturduğu tabloyu ve bu ânı pür-şiir olarak görür ve bu anın bozulmaması için bu anı esir etmek ister.⁸⁵

“Fîrâk”, adlı şiirde “mah u mehtap” birer şiirdir. Şair onların şiiriyetini ancak sevgilinin ellerini tuttuğu zaman hisseder;

Ellerim ellerinden ayrı iken
Anlamam şi’ r-i mâh ü mehtâbı;
Sen sükût eyleyince lânemden
Attım elhânı, ûdu, mızrâbı...

C.Ş.B.Ş, s. 288

Ay, benzetme unsuru olarak en çok sevgiliye benzetilmiştir. Sevgilinin ya kendisi ya da herhangi bir uzvu aya benzetilir. Sevgili cânı aziz kılan bir mâhdır. Yâr

⁸⁴ a.g.e., s. 549,461,28,205,116,174,143,12

⁸⁵ a.g.e., s. 555,260,560,334

semâdan inen bir meh, bir nurdur, rûhu olan bir meh gibi yükselir. Şâirin kalbinde sevgili, gece çöllerdeki kamer gibidir, şâirin gecesinin mâhıdır, meh-i sevdâdır, ömrün mehtabıdır. Yâr, mâhdan yapılmış bir goncadır, sevgili de mehtâbın nuru birikmiş, sevinci de cisimlenmiştir, etrafı şulelerle çevrilidir: Mâhın inciden dudağı vardır, yârin dudakları da ayın inci dudağına benzetilir. Sevgilinin hayâli perdenin altındaki parlak bedr kadar belirsizdir. Bir ay olan sevgili uyanınca doğudaki parlak güneş sönmeye başlar. Sevgilinin yanakları meh-pâredir, yüzü aydır, kakülü bu yüzün etrafındaki hâledir, öyle ki gerçek hâleyi bile kıskandırır. Siyah saçlarla örtülen yârin gözleri, bulut altındaki mâha benzer. Yüzü kamer rengindedir. Sevgilinin hatırası hâleye benzetilir.⁸⁶

“Aks-i Mâh” şiirinde, sevgili aya o kadar çok benzer ki ağacın altında sevgili yerine mâhın aksinin uyuduğu sanılır:

Bedr-i tâb okşardı hüsnü ânını;
Tâze ağsândan akan bir zıll u nûr
Setr ederdi sine-i uryânını !
Ol kadar benzerdi mâh-ı envere
Kim sanırdı her bakan ol dilbere
Bir ağaç altında aks-i mâh uyur !

C.Ş.B.Ş, s. 137

Sevgilinin yâdı, bûsesi bir hâle; güzelliği kamerdir. Nisyân bir hâleye; hisler, muhabbet mâha benzetilir. Sevgilinin yanakları gül örtülü bir aydır. Yakılan lamba, mehtaba benzetilir. Şâir ruhunu da bedre benzetir. Şâir, sevgilisine sisler arasındaki ay gibi “tannâz” olan sözler söylemek ister. Elem bir mâha, T. Fikret de bu mâh-ı eleme benzer. Hastanın saçları gurub eden bir kamerin, solgun envârı gibidir.⁸⁷ Şâir ile sevgilisi arasında her an bir “mâh-ı elem” ve “mâh-ı tahassür” vardır:

Mevcûd idi her an aramızda
Bir mâh-ı elem mâh-ı tahassür !
Pür-müstagrak-ı esef çeşm-i siyâhın
Bir his gibi nâzikti nigâhın

C.Ş.B.Ş, s. 492

⁸⁶ a.g.e., s. 37,36,31,162,342,458,197,50,46,45,43,60,23,354,21,18,161,103,119,136,99,56,52,45,230,315,356,182,19,117,297

⁸⁷ a.g.e., s. 364,362,83,530,551,133,10,184,438,197,260,200,554

Yukarıdaki mısralarda kullanılan elem, tahassür, esef ve siyah kelimeleri aynı zamanda Servet-i Fünûn şiirinin bir özelliğini de ortaya koyar. Kamerin benzetildiği unsurlar ise şöyledir: Kamer gümüşten bir şebnem gibidir. Bedr, avizeye, sehâba, kandile, kalbe, paslı bir levhaya, ayineye, rüyâya benzetilir. Ay ışığı gümüşten gözyaşındır. Kamerin sudaki aksi yasemin ve karın oluşturduğu bir bahçeye; ay, kanadı olma yönüyle de kuşa benzetilir.⁸⁸

“Mâh-ı Nısfül-Leyl” şiirinde ayışığı beyaz bir ümittir; mâh da zeminin sedef yanaklı yâridir:

Nâgehân ufka bir ziyâ-yı sefid
 Kar gibi döktü bir kefi mübhem;
 Geldi rûh-ı şebe beyâz-ı ümîd:
 Mâh... O yâr-ı sedef-i zâr-ı zemîn
 Açtı zulmetgeh-i semâdan o dem
 Perdesiz bir derîçe-i sîmîn !

C.Ş.B.Ş, s. 186

Bazı şiirlerde tabiat, şâirin içine akseder. Şâir kendisini güneş, ay, yaprak v.b. ya da bu unsurların bir hareketinin içinde hisseder:

Yaprakların hafice fısıldanmasındayım,
 Mehtâbın âb içinde kımıldanmasındayım
 Sâkit dudakların harekâtında gizliyim
 Bir na' ş-ı ibtilâ gibi solgun benizliyim

C.Ş.B.Ş, s. 530

Şâir, zaman zaman Ay' a da antropomorfist bir yaklaşımla yaklaşır. Ayın kişileştirilmesi şâirin duygularını tabiata aksettirmesi sonucu belirginlik kazanır. Kamer uzaklardan nazlı nazlı tebessüm eder, şâirin hayâline yaslanır ve eliyle onu okşar, uyur, zeminin kucağına rağbet eyler, mâhın durgun ve şaşkın nazarları denize dikilmiş uyuklar, ağlar. Hilâl nurlu, mahmur yüzünü örterek gizleyen bir güzeldir ve yüzü gamlı olduğu için kana gömülüdür. Ay sulara ağlar. Şâir ayın uyanmasını ister, zirâ yâr ile konuşma, muhabbet etme, hayal kurma saati, nağme dolu, yasemin renkli saat

⁸⁸ a.g.e., s. 162,143,116,135,280,66,200,560,446,147,117,144,355

geçmektedir. Hilâl, zulmetin kalbinde titreyen sırrı bir bulut kenârından müstehzi, alaycı bakışlarla seyreder.⁸⁹

“Mehtâb” adlı şiirde ay uyuma, rüya görme, gülme, güzel bir nazarı olma, görme, duyma v.b. yönlerle beşerîleştirilir:

Pamuk bulutlara çıplak uzanmış ay uyuyor.
 Uzakta bir aya âşık köpek susup uluyor !
 Nedir ayın acaba gökte gördüğü rü' yâ
 Nedir aceb ayı göklerde güldüren rü' yâ ?
 Yatar bütün gece göğsünde mâhitâb hayyâ
 Onun karanlığı şeffaf eden güzel nazarı
 Görür mü yerde benim gördüğüm şu levhaları !
 Yerin çamur yüzünü altın etti ay bu gece
 Fakat bir ay ne duyar mâhitâbı gördükçe

C.Ş.B.Ş, s. 389

2.3.5. YILDIZ :

Cenab Şehabeddin'in şiirlerinde din ve tabiat arasında bağ kurulması meselesi sık sık karşımıza çıkar. Özellikle kozmik unsurlarda bu daha yoğundur. Şâir çoğu zaman panteist bir din anlayışı ile karşımıza çıkar. Allah' ın yarattığı varlıklar, yıldız, kum v.s. o kadar çoktur ki Hakk' ın irşâd nûru olmasa biz bunları sayamaz ve Hakkı' ın sırlarını anlayamayız. Gökler, yıldızlar, zulmetler ilâhî san' atı ve ilâhî feyzi gösterir. Yine bu gibi unsurlar Allah' ın kudretini gösterir. Şâir, her gece yıldızlı kubbede, secdelerde üstünde ağlamak istediği Tanrı' nın dizlerini arar.⁹⁰ “Münâcât” şiirinde aynı yaklaşım tarzı devam eder:

Neme lâzım sana semâ-yı şafak
 Arıyor yerde gökte dîdelerim
 Seni ey Hâlık-ı hakikat ü hak
 Bence sensin ey ahter-i mutlak

C.Ş.B.Ş, s. 440

Kozmik unsurların oluşturduğu manzara sessiz bir musikî, bir neşide ortamı hazırlar:

⁸⁹ a.g.e., s. 293,355,200,520,22,66,117,15,565,539,159,160,218

⁹⁰ a.g.e., s. 548,33,11,26,265

Âsümân bir yığın zılâl ü nücûm
deniz bir aks-i semâ

Titriyor bende mûsikî-i sükût

Sende her bir neşîde-i melekût!

Her Bahçe

C.Ş.B.Ş, s. 493

Şairin dünyaya sığmayan rûhu, kalbi, yıldızlara çıkar ve oradan göz kırpar. Bu yönüyle yıldızlar yüceliğın, azametın taht kurduğu yerlerdir:

Rûhumuz sanki bizden ayrılarak

Bize göz kırpmıyor kevâkıbden

Kalbimizdir kamerde bizden uzak

Nâzenîn nâzenîn tebessüm eder.

C.Ş.B.Ş, s. 293

Cenab' ın şiirinde yıldızlar, benzetme unsuru olarak yoğun bir şekilde kullanılır. İştîyâk, gözler, hakikat, ümid, özgürlük, vatan, sessizlik, ikbâl, mazi, sevmek, v.b. sitâreye benzetilir. Aşk, âlemi yakan karanlık bir yıldızdır, çocuk yeni doğan bir yıldızdır, elhan seher yıldızı gibi titrer, yârin saçları karanlık encümdür, gece kandili yıldız gibidir, sevgili, âşığın ömrü için bir yıldızdır, yârin sesi sitâreler gibi titrek ve tazedir, şâirin gece gibi olan sevgisiz kalbinde yâr, büyük bir yıldızdır, yârin gülen bakışı bir sitâreye benzer, onun güzelliğı karşısında ahter eksik bir levhadır. Gökler yıldızlı bir uddur. Vatan berk saçan bir sitâredir, işgal altındayken bu encümü bir bulut örter. Kafiye necme, yârin gözleri de böyle bir yıldız benzer.⁹¹

“Fırâk” şiirinde sevgili şâirin kalbinin gecesinde büyük bir yıldızdır.

Sen cebnimde bir dem-i mu' ciz

Piş-i rûhumda bir behişt-i berin

Leyl-i kalbimde bir büyük yıldız,

Leb-i fikrimde şi' r ü nağme idin...

C.Ş.B.Ş, s. 364

⁹¹ a.g.e., s.551,59,560,561,403,322,432,53,538,423,257,70,93,436,471,405,354,374,306,176,72,149, 424,506,10

Yıldızların benzetildiği şey şöyle sıralayabiliriz: Yıldızlar, gözlere, zerrine, altından noktalara, kandile, kelimelere benzetilir. Yıldızlar kadeh içindeki içkidir. Sitâreler, renk yönüyle şebe benzer. Onlar gökyüzünde dağılan hislerdir. Yıldızlar rahm ile titreyen ya da gecenin kirpiğinin ucundaki gözyaşındır.⁹²

Bazı şiiirlerde yıldızlar beşerî özelliklerle karşımıza çıkar. Âsümânın gözleri olan ecrâm, yârin gözlerinden his alır. Yerde pencerelerle gökte yıldızlar âşinâ gözler gibi konuşurlar. Yıldız, zemine doğru koşar ve etrafına bakınır. Necm güler, kevâkib aşk ve işveden sermest olmuştur. Şâir sevgilisinin hisli ve titrek sesiyle sitârelere arzın şiiirini okuduğunu zanneder ve ondan şiiir dolu ânın yok olmaması için ecrâma dönmemesi gerektiğini söylemesini ister.⁹³ Yaralı guruptan hüzünlü hüzünlü bir sitâre bakar:

O fecâatle şems edince ufûl
Elem-i âlem indi gönlümüze

Garb-ı mecrûhdan melûl melûl
Bakıyor işte bir sitâre bize...

C.Ş.B.Ş, s. 539

Duyguları arasından tabiata bakmayı seven şâir, öyle bir an gelir ki tabiatla özdeşleşir ve ahterde titreyen hissi rûhunun derinliklerinde duyar:

În' ikâs etti şimdi göklerde
Beşerin her ümidi, her ye' si:
Duyarım titreyen şu ahterde
Ka' r-ı rûhumda titreyen hissi !

C.Ş.B.Ş, s. 539

Yıldızlar mecazî anlamalarıyla da Cenab'ın şiiirlerinde yer alırlar. Yârin gözlerinde yıldızların nûru (neşe, sevinç, ümit) ile gecenin karanlığı (hüzün, ümitsizlik) birleşmiştir. Yıldızların kararması, bağımsız olan vatanın işgâl altında olması,

⁹² a.g.e., s. 506,557,558,397,449,280,296,545,66,549,548,304,487,462

⁹³ a.g.e., s. 293,471,28-29,65,543,373,461

özgürlüğün elden gitmesidir. Hayatın zorlukları, hüznü yönleri kara yıldızlara benzer. Yârin gözlerinde bir sitâre (bir his) belirir.⁹⁴

“Tamamlanacak Neşideler” de ay ve yıldız, yeni bir umut, yeniden mutlu olabileme şansı anlamını taşırlar:

Gözler gibi hep pencereler şimdi kapanmış
Yok bir kafes altında nazar, ses ya tebessüm
Doğmaz bu harâb ufka ne yıldız, ne ay artık
Bir tâze gün artık bu yıkık beldeye doğmaz
Gül solmuş, ocak sönmüş, ufuklar sise medfûn

C.Ş.B.Ş, s. 417

Şâirin santimantal rûh hâli yıldızlara da sirayet etmiştir. Cihâna mâtem yağar. Her yer kasvet içindedir. Şâir, hürrem olan nücûmu göremez ve onları da mâtemin söndürdüğünü düşünür. Aşk melâli arttıran bir yıldızdır.⁹⁵ Ufukta bir yıldız, inci bir düğme gibidir ve toprağın mâtemini arşın matemine düğmeler:

Nâzeninim ufukta bir yıldız
Bir güherdir ki düğmeler sanırız
Mâtem-i hâki mâtem-i arşa
Karşımızda deniz bir aks-i semâ
Âsümân bir yığın zılâl ü nücûm

Akşam

C.Ş.B.Ş, s. 472

2.3.6. ZÜHRE (VENÜS) :

Zühre daha çok benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Veremli bir kızın hasta olmadan önceki yüzü zühreye benzer. Sevgili zemine inmiş bir zühre, yüzü parlak, ak olan bir zühredir. Sevgili altından bir pervâne gibi çemende titreyen zerrin bir zühredir.

⁹⁴ a.g.e., s. 393,430,400,564,546

⁹⁵ a.g.e., s. 23,38

Yârin sinesi zühreye fer verir.⁹⁶ Âşık sevgiliyi mavi bir çarşaf içinde görür ve onu deniz içindeki venüse benzetir:

Dün yâr-ı safâ-fezâyı gördüm
 Bir mâîli hoş câr içinde
 Güyâ ki venüs bihâr içinde
 Tenha duruyordu bir çemende
 Yer yer görünürdü gamlı hande
 Sevdâlar içinde bir dehende
 Bir böyle meh-i safâyı gördüm
 Gördüm
 C.Ş.B.Ş, s. 36

“Yine Siz !” şiirinde Zühre, sevgiliyi kıskanma yoluyla kişileştirilmiştir:

Size reşk eylesen mi Zühre ?
 Ne yakışmış !- O siyeh cârınıza
 O güzel renkli ulvî çehre...
 Gözler ebrû-yı siyâh-târınıza.
 C.Ş.B.Ş, s. 45

2.3.7. KAVS-İ KUZAH (GÖKKUŞAĞI) :

Gökkuşağı iki yerde geçer ve ikisinde de benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Bunların birinde yârin yüzünde ki renkler, kavs-i kuzah' lara benzetilir.⁹⁷ Diğerinde ise kelebeğin kanatlarındaki renkler zemine inen gökkuşağını benzetilmektedir:

Mâî, yeşil, turuncu, mor, esmer, beyaz, sarı
 İnmiş zemîne kavs-i kuzah'tan kanatları
 Ezhâr içinde mest yaşar bir çiçek kadar,
 Ezhâra râz-ı hissi fısıldar, konar, uçar...
 El Sürmeyin Sakın
 C.Ş.B.Ş, s. 273

⁹⁶ a.g.e., s. 10,19,103,162,42

⁹⁷ a.g.e., s. 132

2.3.8. IŞIK :

Işık, nûr, ziyâ, lem' a, pertev, envâr, rûşen, tâb, şû' le, şihâb, tabân, eşîâ, şu'â, münevver, bârık, nevvâr, münceci, incilâ, rahşan, fûrûg, fûrûzân, şerer, muzî, tenevvür, parıltı, inâre, tabîş, aydınlık, münîr, iştiâlât, tâbende v.b. kelimeler, Cenab'ın şiirlerinde bize ışık unsurunu verirler. Çok zengin kelime kadrosuyla karşımıza çıkan "ışık", hem nitelik hem de nicelik bakımından çok çeşitli şekillerde ve yoğunlukta kullanılır.

Işık, şiir için bir ilhâm kaynağıdır. Kendisi de başlı başına bir şiirdir. Karanlık geceden sonra sabahın gelişiyle nûrlanan belde, karanlık hayal nazarından bir neşidenin zuhûruna benzer. T. Fikret' in şiirleri hayallerimizin tarihini nurlandırır. Onun hissî ve fikrî eserleri fırtınalardan yapılmış ziyâlî bir gemidir. Gece şiirini, gece kandili nûruyla noktalar. Şâirin "şu'â-ı ilhâm"ı hayat gecesine değmez. Cenab, elhân kadehinde rindâne şiir nûrunu içerek mest olur. Şiir içinde mestâne yaşar ve şiirin dışındaki her şeyi boş bulur.⁹⁸ Yâr, ilhâm hâlesini saçarak şiirlere parlak bir lerze bahşetmelidir:

Eş' ârima bahşetmeli bir lerze-i rûşen
 Îsâr ederek hâle-i ilhâmımı gâhi;
 Sevk eyleyerek nahûn-ı gül-fâmını gâhi
 Fekketmeli bir şehka-i hûnîn yüreğimden.

Yâr-ı Muhayyel

C.Ş.B.Ş, s. 188

Nûr, dinin vazgeçilmez bir unsurudur. Hakk'ın irşad nûru olmazsa biz Hakk'ın sırrını anlayamayız. Hakk' ı görmeye şâirin nûru yetmez. Yârin gözleri ilâhî bir nûr serper, gözlerinden Hâlık'ın yüzünün ışığı dökülür. Veremli kızın yüzünde Allah'ın ışığı döner. Bir el sehâbı parçalar, göklerden envar yağar, denizde, karada, ışık ve zulmet saçılır. Sonsuz karanlıktan rahmânî bir nûr çıkar:⁹⁹

Çıkar bir nâr-ı rahmâni zalâm-ı bî-nihâyetten
 Sanırsın koptu bir pertev çerâ-gâh-ı meşiyetten
 Geçer yer yer semâlardan makâm-ı sermediyyetten
 Bu feyz-i pür-bedâyi' le beni irşâd eder bir kuş

Bir Dağdan İnerken

C.Ş.B.Ş, s. 33

⁹⁸ a.g.e., s. 290,259,521,240,274,334,286

⁹⁹ a.g.e., s. 548,276,59,69,9,10,34

Işık, daha çok kozmik unsurlarla birlikte, onların bir özelliği olarak tasvirlerde yer alır. Cennet nûru ufka dolar, doğu-batı pertevler içinde kalır. Şâir ve sevgilisi sâhile inerler. Burada sâhilde ve her tarafta parlak, ışıklı bir levha vardır. Yıldız, ay, güneş, gökyüzü, bulutlar, zemin hep nûrla, ışıkla doludur.¹⁰⁰ Nûrlu mâh, arza lâciverdi bir ziyâ döker:

Semâdan bir sehâb-ı rûşen-âsâ mâh-ı enver
 Bütün arıza döker bir ziyâ-yı lâciverdi;
 Bütün ormanı bir hüsn-i semâvi başh ederdî
 O nûr-ı lâciverdi, ol kebûdî-i münevver

Meşcere-i Saâdet

C.Ş.B.Ş, s.116

Genellikle sevgili ışık unsuru ile bütünleşmiştir. Sevgili ve ona ait uzuvlar sık sık ışık unsurlarıyla anlatılır. Yâr, semâdan inmiş bir nûrdur, sevdâlı bulutlara bürünerek pertevlerle görünür, cismi “nûr-ı muallâ” dandır, sevgili nûr elbisesinin içindedir. Uyuyan sevgiliyi bir nûr olarak yatağa Huda oturtmuştur, şemsten saçılan bir nûrdur, âşîğın rûh gecesinde nûrlu bir aynadır, örtüsü şu’leler içindedir. Yârin eli taze bir nûr çiçeği; ziyâ çiçekliği; parmakları da tabiattaki nûrdan saçaklardır. Kolları ziyâ sütünüdür. Teni, sinesi, omuzları nûrdan bir levha gibidir. Dudağı pırıltıyla kızarır. Yüzü, cemalî ışıklıdır, yanaklarında şafak nûru parıldar. Gamzesi şehâba benzer. Sözleri, sesi ziyâ kadar tazedir. Alnındaki nûr gittikçe artar. Yârin özellikle saçları ziyâyâ benzetilir. Saçlar ziyânın hayâlidir. Bu saçlar ağlayan bir ziyâdır, bazan solgun; bazan da âşîğın hayâlini yakacak kadar parlaktır. Sevgilinin ziyâdar olan diğer bir uzvu da gözlerdir. Gözlerin ziyâsı, âşîğın içindeki kinleri siler. O gözlerdeki ışığı bir kere gören o hayâle ilelebed bakabilir. Yârin gözleri sabah ziyâsıyla dolu bir ufuktur. Gözlerinde naz ışığı vardır. Bakışı bir şu’ leye, bir kıvılcıma benzer.¹⁰¹

Divan şiiri tarzında yazılan şiirlerde, anlayış ve hayâller de bu dönemin zevk ve estetiğini yansıtır. Yâr yüzündeki örtüyü kaldırıncâ bütün âlem nûra boğulur, gözlerinin ışığı o kadar fazladır ki mahın rûhunu söndürür v.b. Bunun dışındaki diğer şiirlerde bu hayâller yerini yeni hayâl ve imajlara bırakmaya başlar.

Meleğim ! Cennet-i a’ lâdan mı ?

¹⁰⁰ a.g.e., s. 41,211,41,153,159,28,29,506,116

¹⁰¹ a.g.e., s.31,40,17,18,118,64,384,385,11,269,465,55,19,42,12,45,346,248,170,182,243,158,73,289,173

Böyle nâzende hırâmân teşrîf
 Cisminiz nûr-ı muallâdan mı ?
 Rûh-ı handân gibi handen ne latîf !

Yine Siz !

C.Ş.B.Ş, s. 44

Işık çoğunlukla benzetme unsuru olarak kullanılır. Sevinç, muhabbet, hikmet, tebessüm, seveda, ümit, vatan, hayaller, ilim, akıl, gamlı hisler, bekâ, aşk, heves, mübhemiyet, güzel anlar, ses, özlem v.b. ziyâyâ benzetilir. Gök nûrlu bir taçtır. Izdıraplı bekleyiş içinde olan gönlü yaralı ışıklara benzer. Hayat, yaşama ümidi, zayıf bir şu' ledir. Şâir oğlunu güneşe, bir ziyâyâ benzetir. Maderâne bir bakış hâleye benzetilir. Kalb nûrlu bir bahçedir. Şâirin başı sessizlik sahrasına atılınca ziyâ renkli bir kuş olur. Seveda, mutluluk nûrlu bir şüküfedir. Vuslat ise nûrlu bir aynadır. Kavak ağacı bir "minâre-i nûr" dur. Ömür taze bir nûr nehridir. Gözyaşı rûhun nûrudur. Şâir kendisini tabiatın içe yansımasıyla ufkun nûr hazinesi olarak görür. Zeki, ahlâklı, marifet ve gayret sahibi olan Ziya Tevfik, nûrlu bir rûh, nadir bir nûr parçasıdır.¹⁰²

"İhtiyar Çınar" şiirinde ağacın dalları ve yaprakları arasından sızan ay ya da güneş ışıkları, nûr incilerine benzetilmektedir:

Hem savatlar koca yaprakları gölgeyle yeri,
 Hem dökerdi kenarlarından yeri nûr incileri.

Süslü yaprakları eşti oya yelpazelere
 Sâyesi taze yuvaydı sevişen tazelere.

C.Ş.B.Ş, s. 302

Ziyânın benzetildiği unsurlara bir göz gezdirecek olursak: Ziyâ, mızraba, nağmeye, taca, çiçeğe, bâdeye, demete, kadehe, suya, anber, cüya handeye v.b. benzetilir. Ziyâ renk yönüyle berfe benzer. Güneş ziyâ çehreli çocuktur. Mum ışığı altına; lamba ışığı, ay ışığına; ay ışığı da ziyâlı güllere benzer. Seher ışığı yârin yüzünü

¹⁰² a.g.e., s.171,77,177,16,29,174,432,242,391,462,15,252,45,240,206,259,34,551,291,135,263,157,543,566,340,161,12,361,393,550,280,177

yelpazeler. Mevsim ziyâsı içki gibi içilir. Ziyâ, güneşin gülüşünün zehridir. Gece, camlarda şu' leden birer zanbak resmeder.¹⁰³

“Hâb-ı Seherî” adlı şiirde, seher vaktinin ziyâsı, maderâne bir nigehe, günahsız bir çocuğun sevimli nazarlarına benzer:

Süzülmede sarışın bir ziyâ' yı rûh-nevâz
Lâtif perdelerinden lâtif hâb-gehin;
Sanırsın olmada her gûşesinde şa' şa' a-sâz
Eşîa-ı keremi mâderâne bir nigehin,
Sevimli nazarları bir sabî-i bî-günehin !

C.Ş.B.Ş, s. 88

Kimi zaman ışık, mecazî anlamda kullanılır; özgürlük, mutluluk, ümit, sevinç v.b. kavramların sembolü olur.¹⁰⁴

Titrer bütün urûk-ı hayâtında zıll u nûr
Serper içimde rûh-ı tabiat gam ü sürûr
Dillerde ihtizâz ederim pür-huzûr u şûr

C.Ş.B.Ş, s. 529

Kimi zaman da ışık zıt anlamlı olan zulmetle birlikte kullanılır. Zemin nurluyken semâda yıldızlar “şeb-renk” tir. Zulmetler ve pertevler şâirin mezarının toprağıdır. “Müstenir-i zulmet”, “fûrûg-ı zalâm”, “nûr-ı muzlim” , “nûr-ı zulmet” v.b. gibi terkipler kullanılır.¹⁰⁵

Senin dizinde ederken semâya medd-i nazar
O muhabbetle terk-i cân etsem,
O hâb-ı nâ-mütenâhîde rûz-ı haşre kadar
Sana dâir ziyâlı rû'yâlar
Görür de zulmet-i hicrânı fark u hisetmem.

C.Ş.B.Ş, s. 191

¹⁰³ a.g.e., s.290,545,542,510,397,38,546,192,312,24,186,170,180,184,11,88,273,447,217,302

¹⁰⁴ a.g.e., s. 62,211,561,229,293

¹⁰⁵ a.g.e., s. 66,35,12,13,28,34

“Işık” unsurunun kullanıldığı diğer bir form da şâirin duygularını ışığa izâfe etmesidir. Nûr güneşin elidir. Ziyâ yıkanmış bir yüzü olma yönüyle kişileştirilir. Ziyâ, ufka bin yalancı güzelliğini ödünç verir. Işık rûhu olma, göz kapaklarını okşama ve nigâhları incitmekten ürkme yönüyle beşerî özelliklerle donatılmıştır. Seher ışığı, uyuyan yârin güzelliğini yelpazeler. Denizlerde şâirin duygularının etkisiyle- şu’leler ağlar. “Şua” gönlü yaralı olma yönüyle kişileştirilmiştir.¹⁰⁶

“Tarîk-i Rehâ” şiirinde ışıklı denizdeki parlak katreler, kırgın bakışları ebedî nûr lu bir yola davet ederler:

Bir baktı çeşm-i ye’ s ile bahr-ı münevvere:
Tâbende katreler nazar-ı inkisârını,
Da’ vet ederdi bir ebedî râh-ı envere ?

Bahrın lisân-ı zâhirini sanki anladı,
Bir ye’ s-i vapesinle yumup çeşm-i zârını.
Mâhın denizde açtığı şehrâha atladı.

C.Ş.B.Ş, s. 174

2.3.9. KARANLIK :

Karanlık da ışık gibi sık sık ve genellikle ışıkla birlikte kullanılır. Karanlık daha çok gecenin sıfatı durumundadır.

Zulmet, şiiri oluşturan kaynaklardan biridir. Gecenin karanlığı, şiiri ortaya çıkararak karanlık hulyâ nazarına benzetilir. Şiir de mübhemiyeti seven şâir, güzellik ufkunu gölgeleyen mâî zulmeti de bu yönüyle sever.¹⁰⁷ Şâir şiirini oluşturacak fikri gecenin derinliğinde, zulmet parçalarında arar:

Cebhem sükût-ı leyle dayanmış, pür-infiâl,
Bir leyl-i bî-seher gibi pûşîde-i melâl;

Bir fikr arar ser-i kederim ka’ r-ı leylede,
Bir fikr-i şî’ r-i gümüşüde, bir fikr-i gam-zede.

¹⁰⁶ a.g.e., s. 398,144,407,406,405,154,377,134

¹⁰⁷ a.g.e., s. 290,391

Vaz' etmek üzere bulduğum eczâ-yı zulmeti
Tırnaklarım enîn ile enkâz-ı san' ati.

Kendim İçin
C.Ş.B.Ş, s. 245

Allah'ı arayan ve bu konuda başı sonu olmayan zanlarla uğraşan şâir sonsuza kadar karanlıkta kalıp cehlini unutmak istemez ve bu şekilde kurtuluşu bulacağına inanır. Burada sözü edilen maddi bir karanlık değil rûhun karanlıkta kalmasıdır. Bir el toprağı parçalayıp yerden karanlıklar çıkarır. Gökler, yıldızlarla beraber zulmetler de Allah'ın ilâhî feyiz ve san'atını gösterir. Zekâ Hakk'ı bulmak için iyi bir rehber değildir. Bu yüzden şâir bu bilinmezlik karanlığında aldatan ve aldatılan olarak yürür.¹⁰⁸ Allah'a ulaşmak, o'na bağlanmak isteyen her kol karanlıkta sadece çırpınır.

Sana bağlanmak isteyen her kol
Bir karanlıkta çırpınır ancak.
Yâ Rahîm, asrımızda bâri var ol
Yerde aczinden ağlayanlara bak !

Münacât-IV.
C.Ş.B.Ş, s. 305

Karanlığın kendisi olarak kullanıldığı şiirler de vardır. Bir civan kuytu ormanın en karanlık yerinde yatar. Bir çoban kızı, karanlık ormanın gölgeli eteğine mecâlsiz düşer. Bir uyurgezer, zalâm içinde titreyerek ve hayrân bir şekilde yürür. Zulmette insan cüssesiz kalır ve gecenin ağırlığında ezilir. Şâir, kasvetli karanlık gecede ebediyetle yüzyüze geldiğini hisseder.¹⁰⁹ Ortaklık kararınca etrafa uyku ve sükût hâkim olur:

Güneş artık ufûl edip gitmiş
Ortaklık büsbütün kararmıştır;
Sîne-i hâba terk-i rûh etmiş;
Bütün eşyâ sükûta varmıştır;

Şeydâyâne Bir Hayâl
C.Ş.B.Ş, s. 180

¹⁰⁸ a.g.e., s. 126,33,305,15,440

¹⁰⁹ a.g.e., s. 162,446,186,226,124,163,95,218

Zulmet, mecazî anlamda da kullânılır. Karanlık ya da muzlim geceler, istibdad, savaş ve esâret günleri anlamını taşır. Ayrıca hüznün, keder, dert, hayatın ümitsiz ve kederli dönemleri de zulmete yüklenen mecazî anlamlardadır.¹¹⁰

“Vatan İçin” şiirinde sözü edilen âsümân, vatanın sembolü; muzlim geceler de savaş ve esâret günlerinin simgesidir:

Muzlim gecelerde âsümânın
Yükseklîği olmuyor mu azher

Göğsünde cerîhasıyla şimdi
Alkış değil istiyor teselli !

C.Ş.B.Ş, s. 432

Karanlığa bazı şiirlerde melâl duyguları refakât eder. Gaybın karanlığında keder kimi zaman gizlenir, kimi zaman görülür. Zalâm, omuz omuza vererek inler ve gece gam saçar. Şâir ve sevgilisi karanlıkta aynı teessürü paylaşırlar ve hasretin gözünde çifte yaş gibidirler.¹¹¹ “Nısfü’ l-leyl” şiirinde şâire zulmeti güzel gösteren dertleridir:

Derdimin âsârıdır ey gül-beden
Zulmet-i yeldâyı güzel gösteren
Dîde-i hasret-keş-i giryânıma !

Derdin ile yâreledin rûhumu;
Bâri gelip bir gececik yanıma
Zülfün ile sar dil-i mecrûhumu !

C.Ş.B.Ş, s. 114

Karanlık, daha çok benzetilen unsur olarak şiirlerde yer alır. Nisyan, ölüm, esâret, mâtem, adem (yokluk), firâk, cehâlet, hicrân, elem, hüznün, keder, v.b. karanlığa benzetilir. Saçlar karanlık yıldızlardır. Şüphe karanlık bir dehliz; mezar karanlık bir mağaradır. Aşk, keder arttıran bir karanlıktır. Şüphe ve musibetler gecenin karanlığına

¹¹⁰ a.g.e., s. 62,512,537,13,393,187,400,564,432,430,12-13

¹¹¹ a.g.e., s. 16,39,12-13,560

benzer. Ölüm, muzlim kanatlı bir melektir. Hisler muzlim bir hıyâbândır. Yârin gözleri semânın zalâmına benzer. Bekâ, karanlık bir ışıktır.¹¹²

“Sürûd-ı Sehâr” adlı şiirde seher zamanı, gençlik dönemini; gece karanlığı, ölümü simgeler:

Yolun sâğında kemâl-i sükûn u dehşetle
Siyâh servler altında türbeler görünür !
Fakat bu manzaralar eylemez onu tedhîş:
Memâtı, genç olan insân eder mi hiç der-pîş;
Seher zamânı zalâm-ı leyâli kim düşünür ?...
Lebinde hande vü nağmede, devam eder yoluna;
Zaman zaman kelebekler gelir konar koluna.

C.Ş.B.Ş, s. 171

Zulmet örtüye, kara bir göze benzetilir. “Şeb” in karanlık bir eli vardır. Zulmet, hulyânın yüzüne gecenin ördüğü bir siyah perçedir.¹¹³ Şâir karanlık geceye “melâl ehli”nin gönlü demeyi uygun görür:

Dense revâdır dil-i ehl-i melâl,
Ey şeb-i târik, senin nâmına !
Sende bulur tesliyet ehl-i kelâl !
Derdini mezceyleyip âlâmına !

Nısfü' l-Leyl

C.Ş.B.Ş, s. 114

Bazan zulmet te şairin diğer unsurlar gibi insanî rûh ve ten izafe ettiği unsurlardandır. Akşam vakti âfâka zulmetin zülfü dağılır. Gecenin içinde gelen piyano sesini zulmet, sükût ile dinler. Karanlık kalbi olma ve nabızları atma yönüyle kişileştirilir. Zulmetin siyah gözleri vardır. Zulmetle semâ cihâna dalar. Zulemâta seslenilme yönüyle karanlık kişileştirilmiş olur.

¹¹² a.g.e., s. 536,474,35,39,488,24,535,388,339,349,191,471,440,177,13,276,551,135,331,476,535,28

¹¹³ a.g.e., s. 290,217,472,493

“Tayayyül” adlı şiirde zulmet hem gecenin gözyaşını sildiği mendile benzetilmiş, hem de arzı tutan iki eli olması yönüyle beşerileştirilmiştir:

Tuttu arzı dü dest-i zulmet
 Yorgun yorgun öterdi bülbül
 Güyâ leyl içre eşk-i hasret
 Elinde zulmetten dokunmuş bir mendil
 Leylin çeşm-i siyâhı güyâ

C.Ş.B.Ş, s. 346-347

2.3.10. GÖLGE :

Gölge, Cenab Şahabeddin’ in şiirlerinde farklı ve zengin bir yere sahiptir. Bunlardan biri mekân tasvirlerini tamamlayan bir cüz olmasıdır. Şâir, “sâye” lerle çevrili beyaz bir âşiyân ister. Ağaçlar etrafına “zılâl” salarlar. Şâirin rûhuyla sevgilinin aşkı el ele dalların gölgesinde dolaşırlar. Kışın ağaçlar, dallar bir gölge yığını olur. Şâir ve sevgilisi sonbaharın sarı gölgesinde “nevbahâr”ın gelmesini bekler. Yâr, karanlık bir korunun gölgesi içinden gelir. Dağlardaki gölgelikte ceylanlar ve ishak kuşu hayâlleri süsleyip, rüyâları okşarlar. Akşamın gölgesinde hisler uyuşur, denizler karalar birbirine karışır, kalbe uzak hatıralar yaklaşır. Eşyâya gölge tatlılığı gelirken, hisler de bir esmer hayâl olur.¹¹⁴

“Temâşâ-yı Leyâl” şiirinde akşam vakti kainatı seyreden şâir ve sevgilisi her tarafı gölgenin örttüğünü görürler. Sonunda bu gölge, gecenin yeis rengi yârin yüzüne de bulaşır. Dudağı gölgelenen sevgilisi de yavaş yavaş görülmemeğe başlar:

Gel bu akşam da ser-be-ser güzelim
 Levha-i kâinâtı seyredelim:

Gölge, hep gölge, her taraf gölge,
 Gölgelerle bütün zemîn mestûr;
 Âsümân yalnızca nîm manzûr.

Her şey artık bu dem tanınmaz olur:
 Rûy-ı eşyâya gölgeler, sisler

¹¹⁴ a.g.e., s. 121,113,214,224,193,163,540,538,116,117,302,485,209,444,403,463,354

Bir tecâhül nikâbı ferş eyler
 Sevgilim... gölge, her taraf gölge;
 Sana da düştü reng-i ye' si şebini,
 Gölgeledi senin de reng-i lebin;
 Sen bile başladın görülmemeğe.

C.Ş.B.Ş, s. 218

Gölgenin zaman zaman şâir tarafından sembolik ifâdeler veya ilâhî tecelli anlamında kullanıldığını da belirtelim. Gaflet diyârının emiri olan şâirin, karanlıktaki tahtı gölgedir. Servilerin toprağa düşen gölgeleri insanların elemelerini, münacâtını göklere ilân eder. Şâir arza yayılmasını istediği cennetin gölgesinin cehennemi örtmesini diler.¹¹⁵ Allah'ın varlığını anlamada aciz kalan Cenab, bir hisse, bir hayâle kapılarak Allah'ı çoğu kez bir gölge sandığını ifâde eder.

Kapılıp hep hayâle, hep hisse
 Seni bir gölge sandığım çoktur
 Kulağım duymuyor gözüm görse
 Neyleyim başka kudretim yoktur.

Münacât-IV.

C.Ş.B.Ş, s. 305

Zılâl, diğer tabiat unsurları gibi şiirin kaynağıdır. Şâir, bir ağacın gölgesine uzanıp dallarında kafiyeler arar; öldükten sonra bile ebedî bir gölgede sessizlik şiirinin sesi, terennüm ettiği sesinin yerde susan gölgesi olur.¹¹⁶ Akşamın sessiz gölgesi içinde şâir bir sükûtun şiirini bulur:

Okşuyor gözleri sessiz gölge !
 Akşam oldukça bilinmez nereden
 Elenir rûha sükûtun şi'ri !

C.Ş.B.Ş, s. 539

Sâye, bazı durumlarda mecazî anlamda kullanılır. Bu mecazî anlam daha çok gam, hüznün, keder, ümitsizlik ve bunların izleri etrafında yoğunlaşır. Bu kullanımlara tabiatıyla bir melâl havası da hâkimdir. Şâirin hayat damarlarında zill (gam) ve nûr

¹¹⁵ a.g.e., s. 305,316,548

¹¹⁶ a.g.e., s. 400,301,286,564

(sürûr) titrer. Gam veren yalanlar içinde kızın başına hazân gölgesi (hüzün ve kedrin izi) düşer. Müstesnâ kızlar, şâirin hayâl ve hissini okşayan sevdâ neş'esine sâye (hüzün) verirler. Hasta ve ümitsiz meydanda kalan kişi, her sokağı-bu duygular doğrultusunda bir gölgenin içinde kapanmış görür. Kadının gölgeli yüzünde, gölgeli gözlerini farkedemeyen saf, temiz bakışına hazânın yetişen bir kırgınlığı, infiâli hisseder. Yârin gözlerindeki ziya ince bir "gubar-ı zılâl" eler.¹¹⁷ Şâirin gölgeli (hüzünlü, düşünceli) cebhesine yârin eli değince herşey birden değişir ve hayâl âsümânında nûrlu bir çiçek açılır:

Cephe-i pür-zılâlim üstünde
Titreyince senin elin ey yâr,
Âsümân-ı hayâlim üstünde
Açılır bir şükûfe-i nevvâr !

Dest-i Yâr

C.Ş.B.Ş, s. 161

Zılâl, ekseriyetle benzetilen unsur olarak işlenir. Tereddüt, güzellik, dostluk, yârin hayâli ve zülfü, yeis, teselli, ulviyet, hatıra, gözler, nisyân, olaylar v.b. gölgeye benzetilir. Aşk yakıcı bir gölgedir. Mezarın üstündeki kanadı kırık kuşun gözünün etrafına hazîn bir gölge çöker. Gece siyah bir gölgedir. Yokluk zılla, hüzün de yokluğun gölgesine benzetilir. Yâr kararsız bir gölgedir ve gölgeyle örtülü bir bedre benzer. Kandil, gölgenin nûrdan rûhu gibidir. Ziya Tefvîk bir ışık parçasıdır, onun ölümü zılâle benzetilir, ölünce bir zılâl olur. Yârin gölgesi de güneşe benzer.¹¹⁸

Atfettim o esnâda bir zıll-ı teveddütle
Sâkittin o esnâda çeşmin mütehayyirdi.
Bir zıll-ı tereddütle hüsnün mütegayyirdi:
Mevvâc idi elvânın bir hûn-ı tereddütle
Tevcîh-i nigâh ettim dîdarına cür' etle
Bir fırtınadan evvel ne ise mihrin rengi
Cebhen senin öyleydi ey ömrümün evrenği

C.Ş.B.Ş, s. 531

¹¹⁷ a.g.e., s. 134,311,174,367,169,529,180,457,359

¹¹⁸ a.g.e., s. 230,45,531,261,100,357,332,333,337,338,175,552,540,134,131,129,186,165,166,182,405,177,306,534

Yarasanın gölgesi renk yönüyle geceye, dalın gölgesi de kefene benzetilir.¹¹⁹

Sâyenin diğeri bir kullanım şekli kişileştirmedir. Şâirin gölgesi düşünür ve konuşmaya gülümseyen bir hüznün verir. Zill, kararsızdır. Şâir, özlem ve hasret saatine isteğine kavuşmuş bir sâye çekmek ister. Çınarın gölgesi, yazın esmer yasının uzunluğunu ölçer.¹²⁰ Şâir, duyguları arasından tabiata bakar ve kendisini mezarlıkta siyah servilerin gölgelerinin beklediği düşünür:

Okuyup fezleke-i ömrü esefsiz kapadım,
Uyusun haşre kadar toprağın altında adım.

Doğduğumdan beri kazmıştı hayâtım bu yeri
Beni beklerdi siyah servilerin gölgeleri

Mezarımın Kitâbesi

C.Ş.B.Ş, s. 400

“Çâlâkî-ı Sevda” şiirinde gönülde sevdânın hızla yer etmesi sür’at yönüyle şimşege benzetilir:

Bir berk-i çehende sür’atiyle
Kalbimde muhabbet oldu pûyân
Ey çeşm-i kebûd cismi berrâk

Her neş’ ede bin humâr vardır

Her gülde hezâr hâr vardır

Bir âşık-ı bahtiyâra karşı

Bin âşık-ı dil-fikâr vardır

C.Ş.B.Ş, s. 410

Şimşek, rüzgârla karşılıklı konuşma yönüyle kişileştirilir ve şâir, yârin onuşmasını bu konuşmaya benzetir:

Müşâfehât-ı hubb u dâd,

Müşâfehât-ı mevc ü şeb,

Müşâfehât-ı berk ü bâd,

¹¹⁹ a.g.e., s. 124,369,370

¹²⁰ a.g.e., s. 524,530,213,139,302,303

Müşâfehât-ı kalp ü leb

İner simâh-ı rûhuma !

Seni Dinlerken

C.Ş.B.Ş, s. 198

“Hâile” şiirinde “berk” zafer, başarı, pırıltı v.b. anlamları taşır.

Arş-ı tarih içinde berk-efşân

Bir sitâreydi bir zaman vatanım

Şimdi her sû duman, duman ve duman;

Ateş üstünde bir saman vatanım !

C.Ş.B.Ş, s. 424

2.3.11. ŞİMŞEK, YILDIRIM, GÖK GÜRÜLTÜSÜ :

Cenab’ ın yer verdiği diğer kozmik unsurlar şimşek, yıldırım ve gök gürültüsüdür. Bazen bu öğeler objektif yönleriyle işlenir. Zaman zaman suskun bir gök gürültüsü âlemdeki bütün eşyâyı titretir. Sel, fırtına, yıldırım gibi felaketlere ancak yardımlaşarak karşı konulabilir. “İhtiyar Çınar” son demlerinde yükseklerden hayâtına son verecek bir yıldırım umar. Karanlık içinde çakan şimşek göklerde ışıklar saçır.¹²¹

“Şihâb” başlıklı şiirde karanlıklar ve bulutlar içinden şimşek etrafa sevdâ ışıkları saçar:

Belâlar içinde... Negam-zen !

Esîr-i alâka perîzâd-ı gül-ten

Gehi berk-i muzlim !... Gehi gaym-ı rûşen !...

Döker nûr-ı sevdâ bulutlar içinden

Gayâhibde tâir fer-i ibtilâ mı ?

Bulutlar içinde şihâb-ı münevver !

C.Ş.B.Ş, s. 29

Hayatın fikrî kasırgası şâirin dimâğını hazan yaprağı gibi çevirir. Yârin rûhundaki yücelik, parlaklık “berk”e benzer. Sevgilinin eli şâirin başında bir “siper-i sâika”dır. Vatan, tâir arşında şimşek saçan bir yıldızdır. Ziya Tevfık, zekâsı, ahlâkı ve

¹²¹ a.g.e., s. 33,266,303,34

marifetiyle şimşek parıltısının ışığına, bir kıvılcıma benzetilir. Yârin konuşması şimşekle rüzgârın karşılıklı konuşmasına benzer. Sevgilinin yüzü ay, yüzündeki parlaklık da şimşek gibidir. Alem yokluk şimşeginin şa'şa'asında kalmış gibi suskun ve parlaktır.¹²²

2.4. ZAMANLA İLGİLİ MEFHURLAR

2.4.1. MEVSİMLER

2.4.1.1. Genel Olarak Mevsim :

Mevsimler hem zaman olarak hem de soyut olan zamanın tabiatta görülen somut yansımaları olarak Cenab' ın şiirlerinde yer almaktadır. Çoğu zaman mevsimler, doğrudan değil, sonuçları itibâriyle dolayısıyla şiirlerde kullanılır. Şâir, mevsimin inleyen rüzgarında çiçeklerin elvedâsını dinler. Mevsimin ziyâsı içkiye benzetilir. Mevsimin ufkunda hep nağme ve sevinç varken, şâirin rûhunun omuzunda soğuk bir tabut vardır. Şâirin harâp kalbinde inleyen mevsim bütün emellerinin “devr-i intihâr” ı olur. Cenab, nefret dolu gözlerini riyâ dolu mevsimlerin levhasından çevirip havaya tefekkürlerinin siyâh destesini saçar ve ye'sinin arasından sukûtu seyreder.¹²³

“Eş'âr-ı Hazân” adlı şiirde şâirin ömrü gecenin bahçesidir. Burada inleyen mevsim şevk fidanının kırılmasına sebep olur. Bu mısralarda şâirin mahzun rûh halini görmek mümkündür.

Hadâik-i şeb-i ömrümde inleyen mevsim

Nihâl-i şevkine bâdî-i inkisâr oluyor;

Sükût içinde hıyâbân-ı muzlim-i hissim

Bütün kavâfil-i ahzâna reh-güzâr oluyor...

C.Ş.B.Ş, s. 331

2.4.1.2. İlkbahar :

Şâir ilkbaharı bütün diğer mevsimlere tercih eder ve onu daha çok sever. Çünkü ilkbahar, neşenin, sevincin, zevkin, eğlencenin, aşkın ve aşıkların mevsimidir. Baharın gelişiyile tabiat canlanır, kâinât güzelleşmeye, renklenmeye başlar. İnsanlar, bir nebze de olsa gamlarından sıyrılıp mutlu olmaya çalışırlar. Aşıklar bu mevsimde âşık olup, sevgililerini daha çok bu mevsimde görürler.

¹²² a.g.e., s. 207,64,532,322,177,198,57,211

¹²³ a.g.e., s. 532,273,269,335,519,338

Cenab Şehabeddin'in şiirlerinde “nev-bahar” çoğunlukla tasvirler vesilesiyle şiire girer. Bahar, “fasl-ı melâhat”, “fasl-ı pür-i'caz” dır. Şâir, bahârın bütün zevklerini rûhunda hissetmek ister. Bu mevsimde evlerin etrafı çiçek ve kuşlarla doludur. Halk sermest bir şekildedir. Çeşmenin etrafında kadınlar zemzemelerle el ele verip neş'eden raks ederler. Bu tasvirlerin çoğunda parnasizmin tesirini hissederiz.

Şâir baharda çifte zevk tadar: Bir yandan bahârın zevki, diğer yandan sevgiliyle birlikte olma mutluluğu yaşanır. Hulyâ içkisi içilince şâir, dünyanın dönmez olduğunu ve ebedi bir bahâra namzed olduklarını düşünür. İlbahâr safâ veren güzelliklere sahiptir. Bahar gelince arzı büyüler. Zemin ve semâ tebessümlerle örtülür, ezeli bir terâne duyulur. Her sine de deste deste çiçekler görülür. Küreyi tazeleyen bahar mevsimi “en nağmeger, en mübtesim, en tâze ve en sâf” bir mevsimdir. Neşve ve safâyı arttıran nev-bahâr sabâhı gamlı gönüllere neşve, nemli gözlere süs verir.¹²⁴

Müstakil olarak ilkbahar konusunu işleyen, bu mevsim üzerine yazılmış şiirler vardır. Çocuklar için yazılmış intibânı uyandıran bu şiirlerde oldukça sade bir dil kullanılmış olması da dikkati çeker.¹²⁵ Bunlardan birini örnek olmak üzere bütün olarak aşağıya alıyoruz:

Elma, erik ağaçları
Pembe beyaz pudralandı.
Yerin zümrüdden saçları
Gibi çayır dalgalandı.

Dere boyunda söğütler
Açtı gümüş tomurcuklar
Kırlar şimdi sizi bekler
Durmayın evde çocuklar

Allar giyinmiş gelincik
Bürünmüş çiğdem sırmaya
Gelincik giymiş al atlas
Sırma fistanı “altın top”

¹²⁴ a.g.e., s. 170,188,237,53,553,541,21,65,311,352,105,41,30

¹²⁵ a.g.e., s. 497

Serçe yuvasında durmaz
 Sevincinden sıçrar hop ! hop !
 Baharın hoş kokusundan
 Sanki sarhoştur arılar

Güller üstünde vızıldar
 Ayılıp kuş uykusundan
 Olmaz mı sarhoş arılar !

C.Ş.B.Ş, s. 319

Şâirler için nev-bahâr, vazgeçilmez bir ilham kaynağıdır. Baharda âlem zevk ve sefâ içindedir. Şâir, bu bahar manzaralarını temâşâ eder ve bütün bu baharın eserleri şâirin fikirlerine bir tazelik, bir sonsuzluk, bir genişlik ve şevk verir. Yârin füsûn ve şiir dolu bülbülün sesine benzeyen sesi, şâirin kalbinde bir bahâr nakaratı uyandırır.¹²⁶ Bütün çiçekleri birden koklayan şâir, baharın sırlarını kendisinde bulur:

Yine lâkin benim
 Her rakîk ıtrı anlayan şâir !
 Hiç üzülmem mürûr-ı mevsimden
 Dildedir nev-bahârın esrârı

C.Ş.B.Ş, s. 286

İlkbahar bazan kış ve sonbahar mevsimlerinin oluşturduğu tezat zemininde ele alınır. Kış mevsimi zemine bahar çiçekleri yerine kar ve gölgeleri; kuş nağmeleri yerine hayâlî bir sessizliği döker. Kışın ölü gibi duran, buzlarla örtülü ırmaklar bahar gelince yine coşarlar. Gökerin dâimâ bahârına karşılık insanların gördükleri ömürlerinin zemheriridir. Kış, en güzel mevsim olan baharla yarışmak için lekesiz beyaz bir fistanla âfâka çıkar. Kış gelince zavallı bir hasta, beyaz karların mezarının örtüsü olacağını düşünür. Baharla birlikte hastaya bir ümid gelir, ondan bir insaf bekler, ama çok geçmeden aldandığını anlar ve bahar kuşları terânelerle onun mezarını kazarlar.¹²⁷

¹²⁶ a.g.e., s. 53,437,187

¹²⁷ a.g.e., s. 194,404,224,445,325,112,223

İlkbahar elince tabiatta yerler, deniz, dağlar ve gölde gözle görülür değişmeler meydana gelir.

Yeşillendi yerler, geldi ilkbahar
Sisli kış günleri artık çekildi
Deniz başkalaştı , değişti dağlar
Göl bir kaç gün evvel böyle değildi !

C.Ş.B.Ş, s. 496

Hazan mevsimi gelince terennüm edilen bahâr hâtırası her an parçalanır. Hazan geldiği için bir kuş, âh u figân edip ağlayarak nevbahârın sefâsını yâd eder.¹²⁸ Bu durumda şâire lezzetin “zeval bulmasıyla elem” hakim olur. Sonbaharda zemin verimli bir aynayla bezgin ve can çekişen bir hayâl gösterir. Eğlence, zevk faslı olan baharda ise bütün cihân eğlencenin allığıyla örtülür:

Hazân gelince bir ayîne-i teverrümle
Eder irâe zemîn bir hayâl-i nez' u fütûr.

Gelince fasl-ı sefilh-i bahâr olur mestûr
Bütün likâ-yı cihân gaze-i tehekkümle...

Temâşâlarım

C.Ş.B.Ş, s. 338

İlkbahar mevsimiyle aşk ve sevgili çoğu zaman birlikte kullanılır. Şâir kışın değişken semâsına aşklarının nevbahârını asmak ister. Aşkın ilkbahar günlerinde ayrılık korkusu kalbi titretir. İlk aşklar, bir bahar eseri gibi geçicidir ve bir mevsim eğlenip gider. Hazan mevsiminde şâir yâriyle birlikte hayâli baharı seyrederler. Baharın saf sabahında aşkın saf sabahı doğar. Sevgili ruhunda her zaman taze güller açan bir bahar olduğu için aşık, baharın gelip geçtiğini anlayamaz. Yâr, şâire bahar yelinin bir hediyesidir. Yârin sevinci bahar rüzgârına, saçlarının kokusu bahar kokusuna; dili, konuşması, yüzü, tebessümü ve kendinden geçmesi, yârin güzelliği bahara benzer ve yâr bu güzelliğinin baharını arzın bahârına katar. Sevgili şâirin emel baharının gülüdür.

Onun güzelleği karşısında zemine baharı yayan dallar ve çiçekler solar. Şâir, nevbâharın sevgilinin kalbine sevgi gülleri saçmasını ister. Sevgilisi ölünce bir daha baharın gelmeyeceğini düşünen âşık, yâr olmadan da bahâr faslının geldiğini ve kabrinin üstünde bile taze çemenlerin bittiğini hüznle dile getirir.¹²⁹

“Bahar” şiirinde bahar özelliklerini taşıyan sevgilinin, gerçek baharla nasıl kaynaştığı anlatılmaktadır.

Pür-nûr idi saçlarında rüzgâr,
Naklettiği itr-ı merhametti
Kattın bahâr-ı hüsnü arzın bahârına !
Sinenle yâsemenleri, ağzınla gülleri.
C.Ş.B.Ş, s.546

Bazan bahâr, neşe, mutluluk, sevgi anlamlarına taşır.
Niçin yavaş yavaş it' âb-ı iştîyâk etsin
Bugün bahâr ile meşhûn olan bu hissiyyat ?
Niçin, bugün bizi birleştiren şu dest-i hayât
Miyân-ı kalbimize vaz-ı iftirâk etsin ?..

Mest ü Müteffekkir

C.Ş.B.Ş, s. 229

Sevgilinin özellikleri dışında bahara benzetilen unsurlar da vardır: Gamlı hayaller şetâretli olma yönüyle nevbahâr aylarına benzer. Daha çok ömrün gençlik dönemleri, en güzel yılları bahâra benzetilir. Veremli kız daha önce bahar çiçeği, bahar goncasıdır. Bir başka şiirde söz konusu edilen kız, evin baharına; sararıp solarak ölüme yalaşması yönüyle de ilkbaharın son günlerine benzetilir. Bahar ufku şâirin alınıdaki taca, bahar tufanı da hakikat ateşine bezetilmektedir.¹³⁰

“İnkisâr-ı Bâziçe” şiirinde ölmek üzere olan ve baharın son günleri gibi sararan bir kız tasvir edilmektedir:

¹²⁸ a.g.e., s. 220,34

¹²⁹ a.g.e., s. 450,172,565,249,203,209,165,222,,147,392,229,73,198,72,356,379,269

¹³⁰ a.g.e., s. 101,57,12,81,9,10,135,541,131,35,135

Gurûba yaklaşan eyyâm-ı nevbahâr gibi
 O neşeli sarışın kızcağaz sararmış iken
 Tebessümâta yine iltifât ederdi lebi !
 O mübtesim başı altındaki ipek yastık
 Dökerdi cebhe-i bî-tâbına soluk yaşlar:
 O yastığın o uçuk rengi derdi: " Vâh.. yazık !"

C.Ş.B.Ş, s. 135

Bahar, antropomorfist bir yaklaşımla beşerîleştirilir. Bahar ve hazan birbiri ardınca gelen iki aldatici mevsimdir. Bazen bahar handandır, bazen de bahar akşamı melâle âşinâdır. Nebbahârın yaralı bir gönlü, dertli bir hayatı vardır ve bunu arzın yarasına yaymayı düşünür. Bahar yaralı gönüllere teselli verir. Bahar lebi olma ve gülme yönüyle kişileştirilir. Şâir, sevgilisini kaybetmiştir ve mezarın başında oturur ve kendisinin karlara gömdüğü kişinin yâr olduğunu nevbahar bilmiş olsaydı, onun âlemine uğramayacağını düşünür. Şair ve sevgilisinin âhengini bahar dinler ve bu yönüyle de bahar kişileştirilir.¹³¹

Rüyâmızı söyleşir gülerdik
 Hülyâmızı söyleşir gülerdik
 Asvâtımızı hezâr dinler
 Âhengimizi bahâr dinler
 Heyhât ! Gelir mi ol zamanlar ?
 Revnâklı leyâl, o subh u ânlar !
 Gitti o dem-i bahâr gitti
 Matem dökerek mesâr gitti.

Bir Verem Kızın Hasbîhâli yahut Yâd-ı Mazî

C.Ş.B.Ş, s. 12

Kimi zaman tabiat şâirin içine akseder.¹³² Şâir, baharın sırlarının kendisinde olduğunu ve sesinin bütün kâinâtın sesine hâkim olduğunu düşünür:

¹³¹ a.g.e., s. 407,255,493,244,221,152,72,65,420

¹³² a.g.e., s. 280,282

Bütün ezhârî koklarım birden
 Bendedir her bahârın esrârı
 Hükmeder arşa fikr-i pür-ye' sim
 Şâirim şüphesiz ki hâkimdir
 Bütün esvât-ı kâinâta sesim

C.Ş.B.Ş, s. 504

2.4.1.3. YAZ :

Cenab Şehabeddin' in şiirlerinde yer alan mevsimlerden biri de yaz mevsimidir. Yaz gerçek anlamında kullanılır. Tasvirlerde zaman kavramını tamamlar. Yaz mevsimi “fasl-ı atâlet” tir ve tabiatın uykuda olduğu bir dönemdir. Gökte güneş bir yalan yazın hayalidir. Yazın siperler serin olur ve yaz çiçekleri askerin başına taç olur.¹³³ Yazın gündüz sâhilde sıcak bir yere inen ihtiyarlar, yazın sonunu görememe endişesini yaşarlar:

Arasıra bir muzip darbesiyle poyrazın
 Sakalları ürperir, fırça olur kaşları !
 Dilleri der: “Göremem ben sonunu bu yazın !”
 Dillerine: “Yok, yok !” der, sallanarak başları !

C.Ş.B.Ş, s. 523

Yazın oluşturduğu manzara şâire yine şiiri hatırlatır ve “ Yaz şarkısı “ şiirinde çiçeklerin şiirinden söz eder :

Geldi kuşlarla yeşil dallara yaz
 Varsa rûhunda çiçek şiiri biraz,
 Yere güller dizerek pembe beyaz,
 Sevdiğin gonca femin ismini yaz.

C.Ş.B.Ş, s. 300

Yaz mevsimi, kış ve güz mevsimleriyle birlikte anılır. Güzel yaz geçince Sonbahar gelir. Şâire göre yazın ve kışın semâsı birdir. Yâr öyle bir goncadır ki yaz

biter, kış gelir ama yârin kokusu âşığın kalbinden çıkmaz. Yazın nefes kesen sıcaklığından rahatsız olan hasta, güz mevsiminde de hastalığından kurtulamaz ve hazan gibi solmaya devam eder. Kışın karlar, şairin günahkar rûhunu örter. Yazın baş ucunda “Afv ile al güller açar”:¹³⁴

Kış günü rûh-ı günahkârımı örter karlar;
Başım üstünde yazın afv ile al güller açar.

Gökte benden daha mes’ûd olamaz bir yıldız,
Bu uzun uyku eğer olmasa hiç rü’ yâsız !

Şâirin Kitâbe-i Mezârı
C.Ş.B.Ş, s. 301

Yaz, benzetme unsuru olarak da kullanılır. Benzetmeler yine sevgili ve aşk üzerinde yoğunlaşır. Sevgi, yaz güneşinin ateşine benzer. Sevgili, yaz gibi geçip gider ve bir daha dönmez. Elleri yaz ateşi gibi sıcaktır. Yaz bayrama benzer ve gelip geçici olması yönüyle yalancı bir tüle benzetilir.¹³⁵

Yârin konuşması yaz kuşuna benzer ve âşık, sevgilinin yaz gecesinden yaratılmış olduğunu düşünür:

Kalbim seni bir yaz kuşu dinler gibi dinler
Esmer geceler sendeki esmerliği söyler
Yollar kokunu gönlüme temmuzda çiçekler
Hak sanki yaratmış seni yaz gecesinden

Şarkı
C.Ş.B.Ş, s. 354

Çok fazla olmamakla birlikte bazen yaz, kişileştirilir. Yazın esmer bir yası vardır, yalancıdır. Her yerde ömür neşreder. İhtiyar çınar ağacının üstüne parlak yaz güneşini asar.¹³⁶

¹³³ a.g.e., s.335,532,313,379,523,300,567

¹³⁴ a.g.e., s. 321,322,474,363,112,563,564,400

¹³⁵ a.g.e., s. 450,309,306,354,321

¹³⁶ a.g.e., s. 302,303,555,538

Astı yaz kof ağacının üstüne parlak güneşi
 Onu hiçbir güneşin lâkin ısıtmaz ateşi.
 Temmuzun karşısına küfle giyinmiş çıkacak
 Yaşının kısmeti bir parça yosundur ancak.

İhtiyar Çınar

C.Ş.B.Ş, s. 303

2.4.1.4. SONBAHAR :

Sonbahar mevsimi, melâli seven Servet-i Fünûn şâirlerinin hüznlerini ve şâirâne hayâllerini anlatmaları için çok uygun bir mevsimdir.

Şâir, hazanı anlatırken fazlaca objektif olamaz ve hayallerini mısralara dökmekten kendini alamaz. Hazan mevsiminde cihân hüznle, saman renkli bir melâl örtüsüyle örtülür. Sonbahar solgun bir mevsimdir, öyle ki bu mevsimin gölgesi bile sarıdır. Sonbaharda rüzgâr dalları inletir. Sadece yer, gök değil, çiseleyen yağmur bile hazindir. Kuş bile bu mevsim karşısında âh ü figân eder.

Sonbahar, özellikle dökülen yapraklarıyla bütünleşmiş gibidir. Sonbahar gelince rüzgâr, dallarda yaprak bırakmaz ve bu mevsim ölü yapraklar döker. Kara toprağı örten kuru yapraklar, kederli zamanı yani hazan faslını bildirir. Hazana ulaşan dallar solgun ve esmerdir. Hazan yaprağı, inleyen rüzgâr karşısında heyecanlıdır ve hazan tablosunu andıran soluk bir kız, bu yapraklara teselli verir.¹³⁷ “Hazân” şiirinde bu mevsim şöyle tasvir edilmektedir:

Dalda berk-i hazân
 Ufukta şems-i mesâ
 Dallar üstünde yırtılır evrak,
 Limelerle fakirleşir eşcâr !
 Ötmüyor kuşlar ağlıyor şimdi

C.Ş.B.Ş, s. 416

Hazan mevsimi mecazî anlamda da kullanılır. Hüzn, ölüm anlamlarını taşıyan hazan, adetâ melâlin bir sembolü hâline gelir. İlete yakalanan bir kızın başına hazan gölgesi düşer. İnleyen rüzgâr şâirin hazânına ağlar. Uzaklarda bir piyano, parmakların

temas etmesiyle bir hazân havasıyla ağlar. Şâirin rûhunun üstündeki güz havası serâbı ve yalancı tebessümleri bile uzaklaştırır. İşgal altındaki vatana baktıkça Şâirin hâyali akşamı, can çekişmeyi ve hazanı görür. Kadının bakışlarında hazan-resîde bir infiâl hissedilir. Şâirin rûhu ise hazanın ayakları altına aldığı bir gülşendir.¹³⁸ Ömür bir yapraktır ve hazanı yani ölümü bekler:

Bakışın pür-vedâ idi her dem ;
Berg-i ömrün hazânı beklerdi
Ellerin, gözlerin -yetime-i dem,
Ne kadar nâzenîn çiçeklerdi....

Hasta

C.Ş.B.Ş, s. 554

Hüzün, gözyaşı ve aşırı hassasiyet, Servet-i Fünûn şairlerine Recâizâde Ekrem'den geçen bir özelliktir. Bu dönem şâirleri bu özelliği daha ileri bir safhaya ulaştırmışlardır. Santimental bir yaklaşımla Cenab, hüznü, gözyaşını özellikle hazânla özdeşleştirilmiştir.¹³⁹ Öyle ki, şiiirlerine melâlin hâkim olduğunu belirtmek isterken bile bunu hazan ile ifade etmeye çalışmıştır.

İsterim san'atımla susturayım
Ya hep esvât-ı asrı dillerde
Ya hep âlâm-ı arzı haykırayım
Tâ-ebed çınlasin sesim yerde !
Yazarım ben terennüm eyleyerek
Yine şiiirimde bir hazan ağlar...
Bestekârım nesîm-i nisândır.

C.Ş.B.Ş, s. 287

Bazan şâir tabiatı içinde hisseder. Hislerinin bütün ufku solgunken içinde de sonbahar ağlar gibidir:

¹³⁷ a.g.e., s. 357,193,321,34

¹³⁸ a.g.e., s. 34,519,332,225,331,431,180,348,287,524

¹³⁹ a.g.e., s. 539,221,287,348,331,225,219,539,99,100

Ağlar gibi sonbahar içinde
Solgun bütün ufk-ı ihtisâsım

C.Ş.B.Ş, s. 524

Cenab' ın şiirlerinde şu unsurların hazana benzetildiğini görürüz: Şâir rûhunu karanlık içindeki hazan yaprağına benzetir. Bir fırtınaya benziyen fikirler, hazan yaprağı gibi dimağı çevirir. Âşık âvâre olmak yönüyle hazan yaprağı gibidir. Hastanın soluk gözleri, bakışları sonbahara benzer. Sokaklara hazan çizgileri gibi ak çizgiler düşer. Yârin yürürken çıkardığı ses, “berg-i hazân” ’ın feşfeşeyle düşüşüne benzer. Hastanın ya da yârin yüzü solgun olma yönüyle hazana benzetilir. Baht da hazanlık korusudur. Hazân ise veremli bir aynaya benzetilir. Ölüm ömrün hazanıdır.¹⁴⁰

“Berg-i Hazân” şiirinde şâir, kendisini hazân yaprağına benzettiğini şöyle dile getirir:

Kıldın âvâre sevgilim beni sen
Ben de şimdi misâl-ı berg-i hazân
Geçerim bir hevesle her yerden
Seni gördüm de ey peri, gönlüm
Düştü bir âşıkâne ümîde
Tâ ebed kaldı serserî gönlüm !

C.Ş.B.Ş, s. 130

Şâir, sonbahara sık sık duygularını îzâfe eder. Güz mevsimine şu beşerî özellikler izâfe edilir: Akşamın sesizliğinde sonbaharın gamlı hayâli ağlar. Hazânın can çekişen renksiz, solgun bir hali vardır. Sonbahar hüznüldür ve onun hüznü cihânı da sarar, Gözün âh u zârı âfâkı doldurur. Hazân yeli veremli bir hasta gibi öksürür. Hazanın eli dağların omuzuna altın renkli bir elbise atar. Gurûb ve hazân iki hemşiredir. Güz altın ufkun önünde altın telden dokunmuş bir dantel görür.¹⁴¹

Hazân karşısındaki intibâlarını “Temâşâ-yı Hazân” adlı uzun bir şiirde dile getiren Cenab, bu mevsimi can çekişen , hüznü ve kederi olan bir insan olarak görür. Bu mevsimden kelimesiz vedâlar dağılır. İşte bu şiirden birkaç bölüm:

¹⁴⁰ a.g.e., s. 349,207,130,397,554,165,166,331,112,306,338,534

¹⁴¹ a.g.e., s. 539,193,99,100,98,443,219,416,338,398

Gel bugün de, sükût ile güzelim
 İhtizâr-ı hazânı seyredelimî
 Ey benim, ey hazân-likâ güzelim
 Bir dimagî vedât ü ref'etle
 Kalalım ser-be-ser tabîatle;
 Elem-i arza iştirâk edelim
 Mevsimin kâinât-ı ye' sinde
 Olalım biz de gam-ı zinde...
 Bu soluk mevsim-i kedûretten
 Dağılır bir vedâ-ı bî-kelimât,
 Pek hayâlî, rakîk bir "heyhât !"

C.Ş.B.Ş, s. 219

2.4.1.5. KIŞ :

Kış mevsimi Cenab' ın şiirlerinde çok değişik bir kullanım alanına sahip değildir. Kış mevsimi en çok tabiat tasvirlerinde yaşar.

"Zemherir" 'in değişik bir semâsı vardır. Kışın bütün süsü başındaki sisten örtüsüdür. Bu mevsimde ırmaklar, buzla örtülü bir ölüdür, dereler de buz altında durgun yatarlar. "Şitâ" beyaz örtüsüyle hastaya ölümü hatırlatır. Kış gelince siperde herşey yavaş yavaş ısınır. Kış ufukları güneşi sakladığı için herkes soğuktan donar; yer ıslak, gök yağmurlu, güneşte yarı buğuludur, çiçeklerden ise eser yoktur.

Zenginler için kış sefa, kar eğlenceyken; yoksul için kış ve kar ağlamaya, için sızlamasına iyi bir sebeptir. Kışın mukaddes bir âsâyişi vardır. Kış mevsimini âsûde ve handân bir mevsim olarak gören şâir, vuslat saati gibi bu mevsimin geçmesine hayıflanır:

"Bir sâat-ı vuslat gibi, hayfâ, güzer etti
 "Kış mevsimi, ol mevsim-i âsûde vü handân
 "Kim nâsiye-i pâkine bir sâye-i sûzân.
 "Düşmekle bütün dillerin âsâyişi bitti

Bârân-ı Bahâr

C.Ş.B.Ş, s. 131

“Elhân-ı Şitâ” adlı ünlü şiirinde Cenab, hem musikiye hem de resme önem vererek kış mevsimini, ses ve görüntü olarak başarılı bir biçimde tasvir eder. Kelime ve seslerin tekrarları, cümlelerin mısra ortasında başlayıp mısra ortasında bitmesi, anlamın bir mısradaki bitmeyip diğer mısralara taşınması ve değişik aruz kalıplarının kullanılması ile sağlanan bu musikiyi, yapılan benzetmeler, kurulan terkipler ve imajlar, tasvir ve tavsiflerle çizilen tablo tamamlar. Böylece kış manzarası gözlerimizin önünde bir resim gibi canlanır. Bu musiki ve tabloya şâirin hissi bir yaklaşımla yaptığı antropomorfizm de eklenir. Şitâ ve bu mevsimde gözler önüne serilmek istenen diğer unsur beşerileştirilir. Şâir, sürekli şitâyâ seslenir. Kış semâsının her dalın üstüne beyaz bir örtü çeken, bir eli vardır. Çiçekler, güvercin ve bulutlar bu elde bir yığındır. Şiirin sonunda saadetin, sevincin sembolü olan bahar, artık her şeyiyle geride kalmıştır, çiçekler yerini karlara, kuş nameleri yerini ümit sessizliğine bırakır. Bu bahara karşı duyulan özlemin ve onun geride kalmış olmasının verdiği hüznün bir ifâdesidir:

Destinde ey semâ-yı şitâ tûde tûdedir
 Berg-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...
 Dök ey semâ-revân-ı tabîat günûdedir;
 Hâk-i siyâhın üstüne sâfi şükûfeler !

Her şâhsâr şimdi-ne yaprak, ne bir çiçek !
 Bir tûde-i zılâl ü siyeh-renk ü nâ-ümid....
 Ey dest-i âsmân-ı şitâ, durma, durma çek
 Her şahsârın üstüne bir sût-re-i sefid!

Dök, hâk-i siyâh üstüne ey dest-i semâ dök,
 Ey dest-i semâ, dest-i kerem, dest-i şitâ dök

Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefid,
 Elhân-ı tuyûrun yerine samt-ı ümîdi...

Ayrıca kış benzetme amaçlı ya doğrudan veya bazı özellikleriyle şiirlere girer: Ömür zemherir gibidir. Uzlet ve elem soğuk bir nesneye benzetilir. Mangal başı, kış bahçesine benzetilir ¹⁴².

“Zemherir” adlı şiirde kış, ak saçlı bir pire benzetilir, hem teşhis hem de intâk yoluyla kişileştirilir:

Yanı başımda sevdiğim dilber
Seyrederdi bu hâli hayretle
Ona sordum kemâl-i hürmetle
Nedir âyâ bu hâl-i dil-perver ?

Dedi: -Ak saçlı muhterem bir pîr
Almış âgûşa tıfl-ı dünyâyı
Öğretir zevk-i aşk u sevdâyı
Ederek sergüzeştini takrîr!

C.Ş.B.Ş, s. 325

2.4.1.6. KAR :

Kış mevsimi ile paralel olarak bu mevsimin vaz geçilmez bir unsuru olan kar da üç tarzda kullanılmıştır. Bunlardan ilki karın kendisi olarak tasvirlerde yer almasıdır.

Kar, sessizce yağar ve her yer aklara bürünür. Tipi gözlerin önünü örter, gökyüzü bile görünmez. Kar zenginler için eğlencedir, yoksulların içini sızlatır. Dışarda yağın kar, bir annenin sinisini rencide eder. Şair, bir hayal gibi karların bahar yağmuruyla eriyip gitmesine üzülür. Çünkü karlar ona hayâllerin sâflığını çağırıştırır.¹⁴³ Karlar beraberinde sükûtu da getirir ve heryer boş ve sâkit bir hâle gelir:

Güneşin nûru karla örtüldü
Yuvalar titriyor tehî sâkit !
Yerde ses yok, çiçek ve râyiha yok

¹⁴² a.g.e., s. 445,115,406,317

¹⁴³ a.g.e., s. 324,496,194,131,420,324,418,410,131

Yaz demek yalancı bir tûldü
İniyor gökten arza karla sükût !

Kış

C.Ş.B.Ş, s. 563

“Berf” benzetme unsuru olarak ta kullanılır. Zamanın oluşturduğu saçlardaki aklar kara benzetilir. Kelimeler, içimizi titretme yönüyle buz dağına benzer. Yârin sinesi hoş kokulu bir berftir. Ansızın mübhem bir el, ufka kar gibi beyaz bir ziya döker. Ay ışığının sudaki aksi semen ve berften bir bahçe oluşturur. Küçük yavrunun her bir yumruğu kar topu gibidir. Yaşlılık bir kardır ve bunun içinde yanan bir rûh vardır. ¹⁴⁴
“Mersiye” şiirinde de şâirin hâtırına sezsizlik karı yağar:

Uçuşurken terânelerle tuyûr
Yağıyor hâtırında berf-i sükût;
Ufk-ı mevsimde hep sürûd u sürûr
Dûş-ı rûhumda bir soğuk tâbût !

C.Ş.B.Ş, s. 269

Kar, benzeyen unsur olarak daha çok kullanılır. Berf, arza inen bir dram perdesidir. Yuvarlak kar yığını, bulut dalgaları arasında yüzen hayâli bir bedre benzer. Kar, mezârın sâf örtüsüdür. Buzlar, saçaklardaki billur askılardır. Kar örtüsü gümüş bir göğüs gibi sâftır, kar taneleri de taze incilerdir. Karlar, emellere, şâirin hayâlîne, uçma ve kanadı olma yönüyle kuşa, kuş kanadı ve tüyüne, baykuşa, melek kanadının saçağına, bir perinin gümüştten sâf kanadına, beyaz, parlak büyük bir deste zanbağa benzetilir. Karlar, siyah toprağın üstündeki saf çiçeklerdir. Sükût düdüğünün bütün elhânı, melekût bahçesinin bütün çiçekleridir. ¹⁴⁵

Karlar benzetmelerle beraber yoğun bir şekilde beşerî özelliklerle de yüklenir. Berf, muğber ve mağrûr olma yönüyle kişiliştirilir. ¹⁴⁶ Karla ilgili benzetmelerin ve kara yüklenen beşerî özelliklerinin çoğuna “Elhân-ı Şitâ” şiirinde rastlarız. Kar eşini kaybeden bir kuş gibi geçen bahar günlerini arar. Sezsizce ve dem-be-dem ağlar. Semadan düşerken, havada uçarken ağlar. Şâirin hayâli gibi her tarafa koşar. Rüzgârın

¹⁴⁴ a.g.e., s. 165,166,562,185,186,144,327,104

¹⁴⁵ a.g.e., s. 222,224,200,112,324,325,194,223,325,224,194

sessiz ve saf kanadında uyuklar gibi durup uçar. Benzetme ve kişileştirme özellikleri ile tasviri ve karın düşüş nağmesini vermesi bakımından bu şiirin bütününe aşağıya alıyoruz:

Elhân-ı Şitâ

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş:

Eşini gâip eyleyen bir kuş

Gibi kar

Geçen eyyâmı nev-bahârı arar...

Ey kulûbun sürûd-ı şeydâsı,

Ey kebûterlerin neşîdeleri,

O bahârın bu işte ferdâsı:

Kapladı bir derin sükûta yeri

Karlar

Ki hamûşâne dem-be-dem ağlar !

Ey uçarken düşüp ölen kelebek

Bir beyaz rîşe-i cenâh-ı melek

Gibi kar

Seni solgun hadîkalarda arar;

Sen açarken çiçekler üstünde

Ufacık bir çiçekli yelpâze

Na' şın üstünde şimdi ey mürde

Başladı parça parça pervâze

Karlar

Ki semâdan düşer, düşer ağlar !

Uçtunuz, gittiniz siz ey kuşlar;

Küçücük, ser-sefid baykuşlar

Gibi kar

Sizi dallarda, lânelerde arar.

Gittiniz, gittiniz siz ey mürgân,

Şimdi boş kaldı ser-te-ser yuvalar;

Yuvalarda yetîm-i bî-efgân !

Son kalan mâî tüyleri kovalar

Karlar

Ki havada uçar uçar ağlar !

*

Destinde ey semâ-yı şitâ tûde tûdedir
 Berg-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...
 Dök ey semâ-revân-ı tabîat gunûdedir;
 Hâk-i siyâhın üstüne sâfi şükûfeler !

Her şâhsâr şimdî-ne yaprak, ne bir çiçek !
 Her tûde-i zılâl ü siyeh-renk ü nâ-ümîd...
 Ey dest-i âsmân -ı şitâ, durma, durma çek
 Her şâhsârın üstüne bir sût-re-i sefid

*

Göklere emeller gibi rîzân oluyor kar,
 Her sûda hayâlim gibi pûyân oluyor kar.

Bir båd-ı hamûşun per-i sâfında uyuklar
 Tarzında durur bir aralık, sonra uçarlar.

Soldan sağa, sağdan sola lerzân ü girizân,
 Gâh uçmada tüyler gibi, gâh olmada rîzân

Karlar... bütün elhânı mezâmîr-i sukûtun,
 Karlar... bütün ezhârı riyâz-ı melekûtun...

Dök hâk-i siyâh üstüne, ey dest-i semâ dök
 Ey dest-i semâ, dest-i kerem, dest-i şitâ dök:

Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefidî
 Elhân-ı tuyûrun yerine samt-ı ümîdi !...

C.Ş.B.Ş, s. 223-224

2.4.2.2. GÜN :

Seher, fecr, şafak, subh, sabah, nehâr, rûz, gün gibi kelimelelerle ifade edilen gündüz vakti şâirde gece kadar derin duygular uyandırmaz.

Gün, ilk etapta zamanın bir kesiti olarak şiire girer. Sabah vakti evler seherle dolar. Kız sabahleyin uyanınca her gün su doldurmaya gider. Seherde kuşlar şarkı söyler. Aşık seher vakti yâri görünce sabaha kadar gözüne uyku girmez. Havanın güzel olduğu bir sabah her yerde aşk parıldar.

Aşık seher vakti kalkıp gülşene gider. Kamer suda aks edince her yerden seher beyazlığı gelir. Şâir, günün güzel renklerinin kabinden uzak olmasını istemez. Seher zamanı kuşlar ırmağın kenarında aşk sırrını cıvıldaşır. Pembe bir sabahın semâsında hayat ve memmat söyleşir. Seher vakti ufuklar pembe bir örtüye bürünür. Şâirin gamlı gönlüne baharın neşve artıran sabahı neşve verir. Nevruzda gece gündüz birbirine eşit olur. Akşam olunca gündüzün rengi sokaklarda erir. Yârin zambağa benziyen ellerine sabah dua etmek yakışır. Mehtaplı gecenin kanatları beyaz seherle açılır. Subh, can arttıran ve safâ veren bir zamandır. Şâir sabah vaktini sever. Çünkü bu demde arza bir sevinç ahengi gelir, kuru topraklar nûrla yıkanır, çıplak insanlar altınla örtülür. ¹⁴⁷ “Terâne-i sabâh “ şiirinde de sabah vakti tasvir edilir.

Küre-i ihlâl-i sükût etmek için

Hande-i nûrunu bekler fecrin;

Eder evtâr-ı cihâmı ihyâ

Tâze bir el gibi mızrâb-ı ziyâ.

Getirir gözlere âfâk-ı sabah

Pür-tarâvet, yeni bir meyl-i nigâh:

C.Ş.B.Ş, s. 290

¹⁴⁷ a.g.e., s.157,171,142,89,9,10,143,144,12,77,129,133,521,346,443,438,362,465,250,41,350,61, 404,313, 323,350,344,540,384, 355,50,292

Gece gibi gündüzle ilgili unsurlar da hem şiirin ilham kaynağıdır; hem de kendisi bir şiirdir. Söyleyiş ve ifâde tarzındaki safal sevinçler şafağa benzer. Şâir, şiirini velvele dolu olması yönüyle gündüze benzetir. Gece renginin ufuktan silinmesiyle dağlarına seher şiirleri yazılır. Gün gelir ki ilhâm dolu bir fecir doğar. ¹⁴⁸

“Akşam” şiirinde son anlarını yaşayan gün “hiss-i şi’ rini” arza döker:

Leb-i ufkunda bî-nihâye göğün
Nûrdan ince bir lafza-i vedâ gibi
Döküyor arza hiss-i şiirinde gün !

C.Ş.B.Ş, s. 521

“Münâcât” ta fecr, şafak din-tabiat bağlamında ele alınmıştır:

Arıyor âsümânda dîdelerim
Cebheni ey Hudâ-yı fecr ü şafak;
Seni göz görmeyince, zannederim
Göklerin boş, ufukların çıplak !
Neme lâzım sana semâ-yı şafak
Arıyor yerde gökte dîdelerim
Seni ey Hâlık-ı hakikat ü hak
Bence sensin ey ahter-i mutlak

C.Ş.B.Ş, s. 440

Aşk, saâdet, sevinç, teselli, ümid, emel, ülke, vb. sabaha benzetilir. Yârin kendisi gibi, cebhesi pembeleşen yanakları, dudakları, yüzü, gözleri sehere; başlığı şafağa benzer. Sevgili şafaktan yapılmış bir yasemindir. Tebessüm, şafak renkli bir kadehtir. Ömür siyah bir gün; ömrün gençlik yılları da seherdir. Nisyan, yalancı bir fecirdir. Yâr, teressüm eyleyen bir seher; cisimlenmiş bir şafaktır. ¹⁴⁹

“Çeşm-i Yâr” şiirinde sevgilinin gözleri ebedî bir seher ve sabah ziyâsıyla dolu yücelik ufku olarak tavsif edilmektedir:

Senin küreyve-i rahşân-ı çeşmine nigerân
Olan, eder seher-i sermediyyeti rü’yet
Ziyâ-yı subh ile memlû bir ufk-ı ulviyyet

¹⁴⁸ a.g.e., s. 67,232,291,99,356,357

¹⁴⁹ a.g.e., s. 249,350,24,25,59,172,134,413,45,460,61,132,67,132,73,450,271,69,21,259,81,171,243,155,21,179

Görür ki onda güler bir sitâre-i hayrân.

C.Ş.B.Ş, s. 175

Gün, sadece “Sabâvet” şiirinde taze bir güle benzetilir:

En derin uykular benimdi bütün;
Tâze bir güldü bence her yeni gün !
Ne fısıldarsa rüzgâr ezhâra
Özenirdin lehimde tekrâra !
Gölgeden nâsiyemde yoktu eser....

C.Ş.B.Ş, s. 337

Gün ile ilgili unsurlar bazan da insânî özelliklerle karşımıza çıkarlar. Seherin ziyâsı uyuyan güzelliği yani yâri yelpazeler. Şafağın âsumâmı arza mâderâne bir tavırla eğilir. Nevruz kucağına on iki saati alıp zamanla çevrili nisyan uçurumuna atılır. Aşığın sevgilisiz geçen her günü ayrı bir öksüzdür. Yârin gözlerinde şafağın hüznü yaşar. Seher yüzü olma yönüyle kişileştirilmiştir. Seherin kederini şebîn güzel yüzü örter.¹⁵⁰ Arzın “hayât-ı nehâriye” si gurûb vakti ufuktan bir rica da bulunur. Onun bu ricasına herşey sükût ile bakar.

Arzın bütün hayât-ı nehâriyesi bu dem
Bir solgun ebr ucunda gibi
-En hisli bir marîze gibi-
Ufkun gelir kulağına der: “Ben ses istemem !”

Hürmetle bir günün şu değersiz ricâsına

Mürgân, -o nâyû rûh-ı riyâz-

Emvâc, -o kalb-zâr-ı hiyâz-

Herşey sükût ile bakar ufkun likâsına....

Ba'de'l- Gurûb

C.Ş.B.Ş, s. 202

Gün etrafındaki kelimelerin mecâzî anlamda kullanıldığını da görüyoruz. Fecr, yeni şeylerin başlangıcı ya da buna dair bir ümidin belirmesi anlamını taşır. Gecenin hüznü, kederi, umutsuzluğu simgelemesi gibi bunun zıttı olan gün de umudun, neşenin, sevinç ve mutluluğun sembolü olur. Bu iki kavram bize hemen” mâî ve siyah” , “hayal

ve hakikat” kavramlarını çağrıştırıyor. Servet-i Fünûncular bu iki kavamı ve bunlar arasında yaşanan çelişkiyi sık sık konu edinmişlerdir. Hatta Halit Ziya bu konuyu işlediği bir romanına” Mâî ve Siyah” adını verir.” Vatan İçin” şiirinde şair, karanlık günlerin (esaret günlerinin) geçeceğine ve fecrin (hürriyet ve bağımsızlık günlerinin) doğacağına olan inancını dile getirir.¹⁵¹

Evet, sen bir çocuktun, ben de şâir
Gönüllerimizse pür-ümmîd ü şeydâ
Muhabbet bizce bir nûr-ı mübeşşir
Bir ukf-ı pür-seherdi bizce ferdâ...

C.Ş.B.Ş, s. 360

2.4.3.3. AKŞAM, GECE :

Cenap Şahabeddin’in şiirlerinde kullanılan tabiat unsurlarının başında akşam ve gece mefhumları gelir. Çok yoğun olarak kullanılan bu unsurlar kullanım çeşitliliği bakımından da kayda değerdir.

Recâ-izâde Ekrem ve Hâmit’de olduğu gibi Cenap da tabiatı şiirin ve sanatın vazgeçilmez bir kaynağı olarak görür. Ayrıca Cenab, tabiatı sadece sanatın ilham kaynağı olarak görmekle kalmaz, onu başlı başına sanat ve şiirin ta kendisi olarak kabul eder. Akşam ve gece unsurlarına da bir çok şiirde bu perspektikten bakılır. Akşam ve gece günlük hayatın tükendiği vakitler olduğu için ölümü hatırlatır. Gurubla beraber insanlar hüznü duyuları daha derinlemesine duyarlar.

Şâir, şiirini sâkit olma yönüyle akşama, sözlerini de şebe benzetir. Her gece bir hikâye başlar. Asırların güzelliği ve şiirin medfen olduğu şâir fen ve felsefe gecesinden çıkamaz. Akşamın ıslık çalan rüzgârında şâirin gamı, hevesi, şiirinin sözü, vezni ve kafiyesi ağlar. Tevfik Fikret, zeka ve eb’âd gecesinden şiirlere hayat ahengini, ödünç verir. Şâir, fikrinin vücuduna sözlerin geci ve hulyâ nûrundan melek kanadı yapmak ve fikrinin kanadıyla rüya havuzundan köpükleri alıp zevkince bir çiçek yapmak ister ve şiirini böyle tanımlar.¹⁵²

¹⁵⁰ a.g.e., s. 157,88,407,15,414,539,457,447

¹⁵¹ a.g.e., s. 135,245,249,122,142,184,173,432,35

¹⁵² a.g.e., s. 232,184,525,203,260,207

“Kendim İçin” şiirinde şâir, cebhesini gecenin sükûtuna dayar, seheri olmayan bir gece gibi melâl ve kırgınlık içinde leylin derinliğinde şiirin fikrini arar. Bulduğu zulmet parçalarını ve san’at enkazını inleyerek tırnaklar:

Cebhem sükût-ı leyle dayanmış, pür-infiâl,
 Bir leyl-i bî-seher gibi pûşide-i melâl;
 Bir fikr arar ser-i kederim ka' r-ı leylede,
 Bir fikr-i şi'r-i gümşüde, bir fikr-i gam-zede:
 Vaz'etmek üzre bulunduğun eczâ-yı zulmeti
 Tırnaklarım enîn ile enkâz-ı san'ati.

C.Ş.B.Ş. s. 245

Akşam ve gece aynı zamanda bir şiirdir. Yârin alnında “şi'r-i mesâ” titrer. “Şi'r-i leyl” i gece kandili nûru ile noktalar. Akşam olunca ruha sükûtun şiiri elenir. Akşam güneşinin kızılık içindeki kan şiiri kanla yazılır.¹⁵³

“Akşam “ adlı şiirde elem ve sükût içinde “ dest-i mesâ” ruhumuzun ufkuna hüznün dallarını sallar. Yıldızlar ise bu “şi'r-i şeb” in altından noktalarıdır:

Getirir ince bir şemim-i elem
 Nazarın titriyor nigâhımda
 Getirir bir itr-ı elem
 Sükût içinde hevâ

Sallıyor ufk-ı rûhumuzda bu dem
 Bütün ağsân-ı hüznü dest-i mesâ
 Yıldızlar
 Nikât-ı zerrini şi'r-i şebini !

C.Ş.B.Ş. s. 558

Akşam ve gece din-tabiat çerçevesinde de işlenmiştir. Güzel safâlı bir gece de Allah hatırlanır. Güneş Allah'ın gözlerine, gecede yıldızlar gözyaşlarına benzetilir.

¹⁵³ a.g.e., s. 476,521,539,330,461,449,397

Gecenin sesine her bakan onda ölçülü bir teneffüs hisseder ve ona hissedar olur.¹⁵⁴ Şâir her gece yıldızlı gökyüzünde Allah'ı arar:

Arıyor secdelerde dîdelerim
Her gece pür-sitâre küngürede,
Düşüp üstünde ağlamak dilerim
Söyle ey Tanrı! Dizlerin nerede ?

C.Ş.B.Ş. s. 265

Akşam ve gece kavramları zamanın cüzleri olarak şiirlerde sık sık yer alır: Aşık her gece yâri görmek onunla sohbet etmek ister. Her akşam ruhlarda kül rengi ince bir his çiçeği açılır. Gece her şey sükût içideyken şâir kalbini korkarak dinler. Gecenin semâsının derinliğinde hayat ve ölümün söyleştiği sanılır. Güneş batıp akşam olurken herkes evine acele ile gider, şâiri de soğuk bir yalnızlık bekler. Aşık bir gece yâriyle birlikte terk-i cism etmek ister. Rüzgârdan sevgilisine dâir bir gece haber getirmesi istenir. Akşam sularında kurbağalar hanende olur, dereler sesle dolar. Akşamın gölgesinde hisler uyuşur, kalpler boş kalır. Akşam üstü mağribin parlıtları arza vedâ eder. Akşamın hayâl dolu rüzgârı karanlık buluta tatlı rüyalar dağıtır.

Her akşam ufukta sararan bu günün hayâlidir; kızaran da yarının ümididir. Şâir sevgilisini akşam vakti “ihtizâzât-ı leyl” i dinlemeye davet eder: Uzaklarda çalınan bir piyano sesi gecenin sessiz ve dilsiz karanlığının derinliklerine düşer ve suskun bir ruhu tahrike çalışır vb...¹⁵⁵

“Temâşâ-yı Leyâl” şiirinde ise akşam vakti kainatın büründüğü manzara anlatılmaktadır:

Gel bu akşam da ser-be-ser güzelim
Levha-i kâinâtı seyredelim:

Gölge, hep gölge, her taraf gölge,
Gölgelerde bütün zemîn mestûr;
Âsümân yalnızca nîm-manzûr.

¹⁵⁴ a.g.e., s. 11,304,33,186

¹⁵⁵ a.g.e., s. 188,444,490,205,115,147,150,151,541,540,557,538,225,226

Görülen başlıyor görülmemeğe;
 Bir dumandan kefenle cism-i cihân,
 Kalıyor ka'r-ı leyl içinde nihân...
 Şimdi her gûşe ebkem ü câmid:
 Ne ağaçlarda zemzemât- ı riyâh,
 Ne hadâyıkta ihtizâz-ı cenân...

Her taraf huftu, her taraf râkid;
 Sanki engüşt ber-dehâm, melekût
 Bütün eşyâya der: sükût sükût !

Bu hıyâban-ı târ ü nâimde
 Camlar üstünde resmeder ancak
 Dest-i şeb, şu'leden birer zanbak...

Gelir ancak bu bağ-ı muzlimde
 Gelir enfâz-ı zâr uzaklardan
 Tâ uzaklardaki dudaklardan...

Bu temâşâyâ karşı göz yorulur;
 Hisseder, seyredenlerin nazarı
 En kavî dalda bir elem tavrı!

Her şey artık bu dem tanınmaz olur:
 Rûy-ı eşyâya gölgeler, sisler
 Bir tecâhül nikâbı ferş eyler.

Gecenin tûde-i buhârından
 Süzülen bir sükût-ı tenhâyî
 Doldurur hep hayât-ı eşyâyı.

Seyreder bir bulut kenârından
 Bir hilâlin nigâh-ı tannâzı
 Kalb-i zulmette titreyen râzı

Ah, bak sevgilim bu zulmette
 Ne kadar cüssesiz kalır insan,
 Bizi güyâ ezer bu leyl-i girân,
 Bu karalık leyâl-i kasvetle
 Öyle hisseyleriz ki güyâ biz
 Ebediyyetle rû-be-rû geliriz

Bu zalâm-ı hamûş içinde hayâl
 -Mütekallis, melûl ü ducret-ver,-
 Varlığından da iştibâh eyler.

Bu rükûdet, bu samt u cevfi leyâl
 Rûhu bir sekte-i tereddütle
 Habseder bir azâb-ı seyyâle...

Sevgilim.. gölge, her taraf gölge;
 Sana da düştü reng-i ye'si şebini;
 Gölgelemedi seninde reng-i lebin;
 Sen bile başladın görülmemeğe.

C.Ş.B.Ş. s. 217-218

Akşam ve gece genellikle benzeyen değil benzetilen unsurlardır. Mihnet, nisyan, musibet, matem, akıl, kabir, ömür, hicran, gam, keder, hafıza, hikmet, şefkat, elemeler, gölge, dert, şüphe, güzellik, firkat, saçlar, serviler, aşk, zahm, fütûr v.b. akşam ve geceye benzetilir. Her ev, bir gece yurdudur. Gam sabahı olmayan bir gecedir kefen hasret gecesine benzer. Sitâreler gece rengindedir. Aşık âsûde bir gecedir.

Fikir, gece kalkan hastaya benzer. Ruh, gece ufku gibidir. Yâr, bir yaz gecesidir. Dünyadaki yalan, fitne gibi hastalıklar geceye benzetilir, ölüm gece karanlığına benzer. İztırap şeb renkli bir fidandır. Fikret' in eseri başdöndürücü hissî bir gecedir. Hayatın kötü, kederli dönemleri geceye benzetilir. Yârin siyah gözleri ise ebedi bir gecedir:

Kenâre-i ebediyette iştikâ-yı beşer
 Söner köpük gibi pûşide-i sükût olarak
 Bir leyl-i ebedî idi her çeşm-i siyâhın
 Bir his gibi nazikti nigâhın !

Fırtına

C.Ş.B.Ş. s. 467

Cenab geceyi şu unsurlara benzetmiştir: Leyl, mehtâbın yüz örtüsüdür. Şeb, siyah bir yapraktır. Mesâ ise goncaya benzer. Gece siyah bir ev gibidir. Gece, âfâkı örten dumanlı bir perdedir. Akşam bir tesbihdir, elemeler ise bu tesbihin tanaleridir. Gece sonsuz bir mesciddir. Akşamın esmerliği hüsn-i tâlil yoluyla yarin saçlarının siyahlığına bağlanır. Güzel her akşam, yeni yıldız gibi doğar. ¹⁵⁶

“Nısfü’l Leyl” şiirinde karanlık gece, melâl ehlinin gönlüne benzetilmektedir:

Dense revâdır dil-i ehl-i melâl,
 Ey şeb-i târik, senin nâmına !
 Sende bulur tesliyet ehl-i kelâl,
 Derdini mezceleyip âlâmına !

C.Ş.B.Ş. s. 114

Bazı şiirlerde şâir, akşam ve geceyi kendi duygularının yansıdığı beşerleştirilmiş varlıklar olarak ele alır. Akşam semâda ağlar. Mehtaplı gecenin saf ve şeffaf eli semaya nağme söyleyen bir avize asar. Mesânın eli hüznün dallarını sallar. Uzaktan gelen piyano sesi suskun geceye yalvararak bir teselli sesi arar. Yâr gecenin ayağına, ayağının toprağına göz yaşlarını döker. Yuvalar, akşamın dilsiz ihtişamına sükût fidyesi uzatır. Yağan karla birlikte gecenin ruhuna bir ümit beyazlığı gelir. Gecenin siyah bir yüzü vardır. Gecenin ruhu derede hıçkırır. Rüzgâr bir ninni ile gecenin ruhunu uyutur. Leyl gülümser. Mesâ, melâle aşınadır. Gecenin karanlık eli hûlyanın yüzüne siyah bir peçe örtmektedir. Karanlık gece, kıskanç elini ayın aynasına tutmuş gibidir. Gece, ile dalganın karşılıklı konuşması yönüyle teşhis-intak yapılmış olur. gecenin eli camlarda

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
 DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

¹⁵⁶ a.g.e., s. 224,536,551,384,440,457,331,332,349,415,207,231,243,482,124,263,276,72,155,165, 378,557,87,310,224,228,298,74,66,103,95,188,354,333,171,412,260,240,418,467

şuleden birer zambak resm eder. Leylin kirpikleri vardır ve yıldızlar bu kirpiğin ucundaki yaştır. Gecenin siyah gözleri vardır.¹⁵⁷

“Nısfü’l-Leyl” şiirinde gecenin siyah dudağında ansızın bir dua titremesi ortaya çıkar.

Serper bu samtın üstüne bir çeşm-i nihân

Dürdâne-i sürûd !...

Peydâ olur leb-i siyeh-i şebde nâgehân

Bir lerze-i dürûd

C.Ş.B.Ş. s. 154

Akşam ve gecenin zaman zaman mecazî anlamda kullanıldığını görüyoruz. Bu unsurlara yüklenen mecazî anlamlar şöyledir: Hayatın hüznü, kederli anları ve son demleri bir akşamdır. “hissiyat-ı şeb-renk” hüznü hisler anlamını taşır. Gönüldeki ebedî, sonsuz gece, ümitsizlik, sonu gelmez kederler anlamındadır. Muzlim geceler, vatanın savaş ve esaret altında bulunduğu günlerdir vatanın bu günlerindeki harap ve gamlı hali de akşama benzer.¹⁵⁸

“Fırâk-II “ adlı şiirde geçen “leyl-i kalp” tamlamasında leyl hüznü, sevgisiz anlamlarını taşır:

Sen cebnimde bir dem-i mu’ ciz

Pîş-i rûhumda bir behîşt-i berin

Leyl-i kalbimde bir büyük yıldız,

Leb-i fikrimde şi’ r ü nağme idin...

C.Ş.B.Ş, s. 364

Akşam ve gece unsurlarına melâl duyguları da refakât eder. Hasta bir hayal sonsuz gecedeki acı bir neş’ e , bir elem sükûtu bulur. Gece ruûha hüznü dallarını sallar. Gam, sabahı olmayan bir gecedir. Mâtem gecenin medd ü cezridir. Gurûb vakti gecenin matemi arza daha inmemiştir. Mesânın hüsnü sükûtu cereyanına “gizli bir musîkî edası

¹⁵⁷ a.g.e., s. 358,355,143,461,226,348,397,186,124,539,149,15,493,200,198,217,462,346,347,114,490,

¹⁵⁸ a.g.e., s. 35,122,135,487,512,448,197,94,95,431,432

verir". Akşam her yere hüznün dağıtır. Gece kederlidir, gecenin yeis rengi sonunda yâre de bulaşır. Akşam hazin olunca bir melâl etrafı ve sevgiliyi sarar.¹⁵⁹

"Mesâ-yı Serâb" şiirinde akşam, arza hüznünü, gül ve yakut renkli hüznünü döker.

Güzelim

Sarılıp el ele esîr edelim

Aramızda bu ân-ı pür-şi' ri...

Dökülür arza akşamın hüznü,

Hüzn-i gülgûnu, hüzn-i yâkutunu...

C.Ş.B.Ş, s. 462

2.5. CANSIZ VARLIKLAR

2.5.1. SU

2.5.1.1. GENEL OLARAK SU :

Su, C.Şehabettin'in şiirlerinde akarsu, çay, dere, sel suyu, göl, deniz ve âb olarak geniş bir yer tutar.

Su, bazı şiirlerde gerçekçi özelliklerini taşıyan ve diğer tabiat unsurlarıyla birlikte ele alınan dojektif tasvirlerle karşımıza çıkar. Yapılan tasvirlerle bir bütünlük hakimdir.¹⁶⁰

Hazan mevsiminde yaprakların dökülmesi şöyle tasvir edilir:

Yıkılan lânelerle birlikte

Dökülür âb ü hâke yapraklar;

Na'ş-ı evrâk ile dolar laklar.

Temâşâ-yı Hazân

C.Ş.B.Ş. s. 220

¹⁵⁹ a.g.e., s. 406,461,142,406,398,463,330,462,13,218,474,203,493,138,416

¹⁶⁰ a.g.e., s. 237,162,94,15,463,171,141,418,147,539,26

Su, gece karanlığında sonsuz bir mesciddir; karanlık derinliğinde yıldızlar akseder, hakir bulut ve mağrûr güneş için de kayıtsız ve müşfik bir âyinedir. Öyle ki bu suyun yüzeyinde yıkanan insan kendini âsümânın derinliğinde gezdiğini zanneder:

Ka'r-ı târında hep ukûs-ı nücûm
Gece bir nihâye mescidsin !

Ebr-i ahkarla mihr-i mağrûra
Aynı lâkayd ü müşfik âyînesin !
Sath-ı âbında sebh eden insan
Zanneder ka'r-ı âsümânda gezer !

C.Ş.B.Ş. s. 435

"Âb u Ziyâ" şiirinde ise hem nağmesiyle duyulan hem de gözle görülen bir unsurdur:

O zaman ki ederdi aks-i kamer
Suda tarh-ı riyâz-ı berf ü semen,
O zaman ki gelirdi her yerden
Nağme-i âb ile beyâz-ı seher,

C.Ş.B.Ş. s. 144

Şiirin ilham kaynağı olan tabiat, aynı zamanda şiirin kendisidir. Bir bütün olan tabiat içinde su da bu şiirin bir cüz'üdür, "vezn-i dil-nişin" ve "taze kafiye" dir:

Çiçekler terâneler
Bütün âşiyâneler
Bin vezn ü kafiye
Rüzgârlar, sular bin vezn-i dil-nişin,
Bin taze kafiye

C.Ş.B.Ş. s. 412

"İftirâk" şiirinde yine arzı bir şiir olarak gören şâir, sevgilisinden ayrılmanın kendisine verdiği duyguları tabiata izâfe eder:

Bence artık seninle birlikte
 Suların, kuşların kesildi sesi;
 Beni sen terk edince gönlümde
 Şi'r-i arzın kırıldı kâfiyesi

C.Ş.B.Ş. s. 315

Su, dört unsurdan biri olarak, onlarla birlikte oluşturduğu doğal felaketler yönüyle düşmana benzetilir.

Bize düşmen ateş, su, hâk ü heva ?
 Ömrümüz bir hatarlı, kanlı tarîk;
 Bizi bekler o yolda bî-pervâ
 Feyezân, zelzele, kasırga harîk...

Teâvün

C.Ş.B.Ş. s. 266

Aynı zamanda su, çıkardığı ses itibariyle kuşa benzetilir:

Sihriyle bâd-1 mevsimin ağısân-ı bî- hayât
 Birer mûsikâr olur
 Kuşlar, sular, sabâlar, öter, cevvi-i kâinât
 Bütün nağme-zâr olur.

C.Ş.B.Ş. s. 518

Hayat zehirli bir sudur. Yârin elleri teselli çeşmesinden tatlı su getirir.

Teselli, rehâ ve gençlik âba benzetilen unsurlardır. "Hasta" adlı şiirde, hastanın hayat kokusu kalmayan ellerinin parmaklarından gençlik suyu akıp gider. Böylece şebâb somutlaştırılmış olur.¹⁶¹

Aktı parmaklarından âb-1 şebâb;
 Kalmadı ellerinde bûy-ı hayât;
 Her elin bir sahîfe şi' r-i türâb,
 Dondu üstünde sanki dest-i memât !

C.Ş.B.Ş. s. 555

¹⁶¹ a.g.e., s. 348,384,155,555,497

Akşam vaktinde hüzünlenen şâir, bu anı tasvir ederken bu duygular arasında suyu da maâtemli görür ve onu kişileştirir:

Matem-i âba dest-i arş ufalar
Câ-be-câ âhterân-ı zerrin-târ !
Zülf-i zulmet dağıldı âfâka
Hâb eşyâyı eyliyor tetvic

Akşam

C.Ş.B.Ş. s. 557

Tabiatın bazı şiirlerinde şâirin içine aksettiğini görüyoruz. Kendisini âvâre bir güneş zanneden şâir, her suyun üstünde akseder. Cenab bu hislerini bir başka şiirde "Mehtâbın âb içinde kımıldanmasındayım" şeklinde dile getirir.¹⁶²

2.5.1.2. DENİZ : (GÖL, GİRDÂB) :

Cenab Şahabeddin'in şiirlerinde yoğun olarak kullanılan unsurlardan biri de denizdir. Manzumelerde sık sık yer alan deniz, kullanıldığı formlar bakımından da çeşitlilik arz eder. Bu formlardan biri realist olarak yapılan mekân tasvirleridir.¹⁶³

Baharın gelişiyile tabiatta görülen değişiklikler denizde, gölde de kendisini gösterir:

Yeşillendi yerler, geldi ilkbahar
Sisli kış günleri artık çekildi.
Deniz başkalaştı; değişti dağlar
Göl bir kaç gün evvel böyle değildi !

C.Ş.B.Ş. s. 496

"Âb u Ziyâ" başlıklı şiirde sanat, deryâdaki her katre ses ve parıltının birleştiği bir görüntü olarak bize sunulur. Deniz nağme ve nûra gark olmuştur. Ziyâ ve çağılıntının

¹⁶² a.g.e., s. 263,433,530

¹⁶³ a.g.e., s. 472,238,291,34,403,540,173,142,12,153,549,237,174,493,335,468,99,175,147,205,30,523

iççe olması şâire su içinde ziyânın ağladığı hissini verir. Söz konusu şiir baştan sona aynı mihver etrafında döndüğü için şiirin bütününe buraya almayı uygun gördük:

O zaman ki ederdi aks-i kamer
Suda tarh-ı riyâz-ı berf ü semen,
O zaman ki gelirdi her yerden
Nağme-i âb ile beyâz-ı seher,

O zaman-âremîde gûş u nazar;
Eyleyip terk-i nâyzâr-ı hazen
Sâhil-i sâf-ı bahre indim ben;
Serime oldu bir taş üstü makarr !
Gark-ı nûr u sürûd idi deryâ:
Sanki bir sesle bir parıltı idi
Suda her katreyi eden imlâ !

Görülen bir ziyâ-yı şüste-likâ
Duyulan tatlı bir çağıltı idi:
Sanki ağlardı âb içinde ziyâ !

C.Ş.B.Ş. s. 144

Bu şiirde de görüldüğü üzere Parnasyenlerin etkisiyle "tablo gibi şiir" yazma prensibine bağlı olan Cenab, sembolistlerin etkisiyle de "musikî gibi şiir" yazmaya da çok önem vermiştir. Musiki kimi zaman bu şiirin muhtavesını kapsarken çoğu zaman da kompozisyon, üslûb ve fonetiğinde kendisini hissettirmiştir. "Ab u Ziyâ" şiirine de hem görme duyusu hem de işitme duyusu hâkimdir. Burada deniz temi Hâmid'de olduğu gibi felsefî bir açıdan ele alınmamış, estetik unsur olarak kullanılmıştır.

Daha önce Cenab'da tabiatın sanat için vazgeçilmez bir ilham kaynağı olduğunu belirtmiştik. Öyle ki şâir, sanattan, fikir, hayal ve tenkidden söz ederken bile bunları mutlaka bir tabiat unsuruna benzeter. "Kelimat" şiirinde şâirin fikirlerini ve hayallerini her didenin "dağlar gibi yüksek ve denizler gibi engin!" bulduğu söylenir..¹⁶⁴

¹⁶⁴ a.g.e., s. 259,241,536

"Teklifât" adlı şiirde ilham dolu fecir doğduğu zaman şâirin gönlünden sevgi rüzgârı eser; fikrinden de eş'ârın engin suyu akar. Bu manzumeler yârin vasıflarını teşhir ederken; yâr bunları tenkid ederek eğlenir:

Vakta ki doğar fecr-i pür ilhâm
 Vakta ki olur neşve-i ârâm
 Ervâh ile leb- ber-leb-i vuslat
 Bir subh-ı musaffâ gibi ey yâr
 Kıl kalb-i hevâ-hâhımı teskîr
 Gönlümde esen bâd-ı muhabbet
 Fikrimden akan lücce-i eş'âr

Etsin senin evsâfını teşhîr

Manzûmeler inşâd edeyim ben

Sen onları tenkîd ile eğlen

C.Ş.B.Ş, s. 356-357

Din ve tabiat konusunda panteist yaklaşımını sürdüren Cenab, tabiattaki varlıkların ilâhî bir aşkla dolaştıklarını görür. Gördüğü her eşyâ , her kudret eseri ona o kadar zevk verir ki âlem başka bir görünüm arzeder.¹⁶⁵ Aşağıdaki mısralarda kudret eserlerinden alınan zevkle denizin verdiği zevk aynı kategoride ele alınır:

Cilve-pâş-ı zevk olur her gördüğüm eşyâ bana
 Vermede âsâr-ı kudret zevk-i bahr-âsâ bana
 Öyle şevk-âver olur kim neşve-i sevdâ bana
 "Arzeder bir başka âlem şimdi bir sahrâ bana
 İnşirâhım şerh olunmaz gayrı dünyâlar benim"

Tahmis-i Gazel-i Muallim

CŞBŞ s. 53

Yine bu bakış açısıyla şâir,rüzgârın duâ ettiğini, dalgaların da İslâmiyet'in esası olan "Lâ İlâhe İllallah" sözünü tekrarladığını zanneder:

Zannedersin duâ eder rüzgâr ;

Ve kılar dalgalar bütün tehlîl !

C.Ş.B.Ş. s. 541

¹⁶⁵ a.g.e., s. 345,548

Deniz unsuru da diğer tabiat unsurları gibi Cenab'ın şiirinde daha çok benzetme amacıyla kullanılmıştır. Denize benzetilen varlıkları şöyle sıralıyabiliriz: Kandil, deniz içindeki nûra benzetilir. Hayâl, fikirler, zevk ve yeis, gözlerdeki hüznü bakış ve gözyaşları, nağme, dil, gönül, yârin gözleri, hevesler, kederler, eş'âr v.b. denize benzetilir. Yârin giyindiği mâvi çarşaf deniz; yâr, bu denizdeki Venüs'tür. Savaşta vatan evlatlarının döktükleri kan göle benzetilmiştir. Yaşamak limanı olmayan bir deniz, ömür bu denizde bir kayıktır. Gözyaşları, yârin saçları, hayâl, his, bulutlar, hakikat, heves, beşer, kederler emvâca benzetilmiştir. Rüya ise havuz köpüğüne benzetilmiştir. Daha çok soyut olan his, hayâl, keder, ömür, ümit v.b. gibi kavramlar, denize benzetilerek somutlaştırılmaya çalışılmıştır. ¹⁶⁶

"Temâşâlarım" adlı şiirde çok güzel bir tenâsüp içinde deniz ve denizcilikle ilgili terimlere yer verilir. Ölüm, gençliğin hayatına düşen kaya; ömür, gemi; asır umman; nasib, geminin demir attığı zincir; olaylar, yelken; eziyetler de sâhildir:

Nasıl düşerse hayât-ı şebâba sahra-i merk
Atılmış öyle şu sâkin sefine-i ömrüm
Atılmış öyle şu ummân-ı asra; hep yürürüm
Sanır, fakat edemem lenger-i nasîbimi terk;
Mütehekkim, hamûş u müstahkar
Geçer şirâ'-ı şuûn sâhil-i meşâkımdan;
C.Ş.B.Ş. s. 338

Çobanın yeni yetişmiş kızı ormanın içinde kaybolur ve karşısına deryâyâ benzetilen başak tarlası çıkar:

Nev-reste bir çobanın kızı bir muzlim ormanın
Dâmân-ı sâye-dârına düşmüştü bî-mecâl;

Enzârı, karşısındaki zer-sîne tarlanın
Deryâ-yı sünbülâtına, eylerdi iştîmâl;
Hayâl-i Râiyâne
C.Ş.B.Ş. s. 163

¹⁶⁶ a.g.e., s. 405,56,207,334,436,390,94,259,133,280,452,188,456,357,36,428,279,83,264,31,200,189, 234,265,338,220,163

Ayrıca ayrılık derdinin mihneti, gökyüzü ve şâirin şiir yazarken karşılaştığı zorluklar, çektiği sıkıntılar girdâba benzetilmektedir.¹⁶⁷

Eyvâh, derd-i hicrine düştüm de anladım

Ka'rındadır şedâidi girdâb-ı mihnetin

Gazel

C.Ş.B.Ş. s. 82

Deniz benzeyen unsur olarak şiirlerde çok geniş yer tutmaz.. Gökyüzü göz, deniz de gözyaşdır. Ziyânın aksettiği gümüş parlaklığında bir aynadır deniz. Ayrıca raks ve terennüm eden, ağlayan bir kadındır.¹⁶⁸

Şiirlerinde musikîye büyük önem veren şâir, "Siper Türküsü"nde her bir unsuru bir müzik aletine ya da hânende ile sâzendeye, dalgaları da "org"a bezetir:

Eğlendirir bizi herşey:

Kuşlar bizim hânendemiz,

Dalgalar org ağaçlar ney,

Fırtınalar sâzendemiz !

C.Ş.B.Ş. s. 313

Şâirin tabiata antropomorfist yaklaşımından deniz de nasibini alır. Sonsuz deryânın emvâcı telaşlıdır. Yârin konuşması, dalgalarla gecenin karşılıklı konuşmasına benzetilir. Emvâc ufka bakar, uyur; bahrın coşkunu, açık bir lisanı vardır. Şâir sevgilisini bütün dağ, deniz, sahil, çiçek v.b. den sorar ve ona dair dalgalarla sohbet eder. Deniz mahmurdur. Ehbâr, neşe ve elhânını "riyâh-ı leyâl" dan alır. Aşıkâne hikâyeler söyler; şuh ve şen ağzında kelimeler şuh ve şen olarak titrer. Arz dalgaların şikâyetlerini dinler; şâir, omuzlarına dayanan yârin ellerinin denizin titreyen omuzlarına sisten geniş bir tül attığını zanneder.¹⁶⁹

"Nısfü'l Leyl"de şeb siyah bir ev; deniz ve kara da burada yatmış bir ailedir. Bi-haber olan bahr, karanlık dalgalarını sedef sâhile yatırır:

¹⁶⁷ a.g.e., s. 344,511

¹⁶⁸ a.g.e., s. 532,143,205

¹⁶⁹ a.g.e., a. 403,198,202,460,174,565,309,143,150,121,205,456,385,2 05,329

Teşkil eder siyeh-kede-i şebde bahr ü ber

Bir huft e âile:

Emvâc-ı târını yatırır bahr-ı bî-haber

Esdâf-ı sâhile;

C.Ş.B.Ş. s. 154

"Deniz Kenarında" adlı şiirde deniz kenarında şâir, onu raks eden, terennüm eden, ağlayan, öfkelenen, hıçkıran bir kadına benzetir. Bu güzel kadının ipek eteklerine benzetilen dalgalar da "Beni takib et, şikeste hayât!" diye söylenir:

Köpürür raks eder, terennüm eder;

Sonra da bir kadın gibi ağlar:

Şehkalar, giryeler, tehevvriler...

Yıkılır sâhil üstüne, çağlar.

İpek etekleri tarzında bir güzel kadının

Fısıldaşır leb-i da'vetle nâzenin mevecât...

İpek etekleri tarzında bir güzel kadının:

"Beni ta'kib et, ey şikeste hayât !"

Diyerek söylenir leb-i mevecât...

C.Ş.B.Ş. s. 205

Özellikle deniz teminde vazgeçilmez bir kavran olan müzikalite "Akarsular" şiirinde de hem muhteva hem de fonetik olarak kendisini hissettirir. Dereler kurda kuşa ninniler söyler, taşlar üstünden atlar, billur dalgaları mûsikîyi bilir ve gizli bir ney çalar ve suyun nağmesi hem şen hem de hazindir:

Dağlardan denize inen dereler

Kurtlara, kuşlara ninniler söyler !

Atlar köpürerek taşlar üstünden

Kıyısından yüzer çayır ve çimen

Billur dalgaları bilir mûsikî

Sanırsınız dağda sanki ney çalar !

Dağda bir çoban ağlar
 Gizli bir ney çalar billur dalgalar
 Sanki tâ uzakta bir çoban ağlar
 Hem şen hem hazindir suyun nağmesi
 Kırlara his veren çayırların sesi !

C.Ş.B.Ş. s. 404

Duygularını başarılı bir şekilde tabiata yansıtan Cenab, özellikle hüznünü, melâlini su veya deryâya izâfe eder: ¹⁷⁰

İsterim bir hudûdsuz deryâ
 Olsun âlâmıma reşâşe-nisâr;
 Etsin âsûde mevcellerle bana
 Âşıkâne hikâyeler îsâr

Ta'yin-i Metâlib

C.Ş.B.Ş. s. 121

"İftirâk" şiirinde şâir, elem hislerinin aksettiği herşeyin ağladığını görür ve tabiatla özdeşleşir:

Aks-i hissimle oldu her şey elem
 Şûleler ağlıyor denizlerde,
 Berg-i nergisde ağlıyor şebnem
 Ağlıyor cür'a ka'r-ı sâgarda

C.Ş.B.Ş. s. 377

Ufukta ayrılık gözüktünce keder dalgaları üstünde yüzerek tevekkül ve ayrılık sâhiline ulaşan şâire heves bahrında çektiği elemlere karşılık yârin nâzenin bir inci gibi hatırası yâdigâr olarak kalır:

Manzûr olunca ufk-ı nasîbimde ayrılık
 Emvâc-ı iktirâbımın üstünde sebh ile
 Oldun resîde sâhil-i hecr ü tevekküle !

¹⁷⁰ a.g.e., s. 150,113,171,532,452,280,94

Bahr-ı heveste çektiğim âlâma karşılık
 Bir dürre-i semîne gibi kaldı yâdigâr
 Dest-i dilimde hâtıra-i nâzenîn-i yâr...

Hâtıra-i Yâr

C.Ş.B.Ş, s. 234

Cenab'ın şiirlerinde sükût önemli bir yer tutar. Sükûnet söz konusu olunca bu sessiz karaya deniz de eşlik eder. Her şeye sessizlik hâkimdir. Çöl, belde, deniz susar. Herşey insanların zulmete sarılıp susmasını söyler. Mürgân, emvâc herşey sükût içinde ufkun yüzüne bakar: ¹⁷¹

Hürmetle bir günün şu değersiz ricâsına
 Mürgân-o nây u rûh-ı riyâz-
 Emvâc,-o kalb-zâr-ı hıyâz-
 Herşey sükût ile bakar ufkun likâsına...

Ba'de'l- Gurûb

C.Ş.B.Ş, s. 202

Şâirin deniz karşısındaki terennüm ettiği diğer bir duygu da hayret ve hayranlık duygularıdır:

Hayrette idi "Miss", hayretle idim ben:
 Tâbân idi sâhil, mevvâc idi deryâ;

Her sûda olurdu, her sûda hüveydâ
 Bir levha-i zinde, bir levha-i rûşen !

Bir Saniye Mes'ûd

C.Ş.B.Ş, s. 153

Cenab'ın hayret ve hayranlık duygularına bazan sonsuzluk duygusu da karışır:

Enzâr-ı pür-teredüdü sık sık dalıp gider:
 Gelmiş harâbezâr-ı hayâtın kenârına
 Deryâ-yı sermediyyeti hayretle seyreder !

Belâ-yı Herem

C.Ş.B.Ş, s. 176

¹⁷¹ a.g.e., s. 561,293,462,397,460,382,471

Şu mâi tüllü yeşil âlemin içinde anı
 Kolaydı benzetivermek beyaz bir çiçeğe;
 Bir iş mi benzetivermek o rütbe sâf olanı
 Yabanî bir çiçeğe, bir periye, bir meleğe ?

Şu sâf lücce kenarında kaldı, kız hayrân,
 Yavaşça başladı rûhunda gizli bir heyecân...

Sürûd-ı Sehhâr

C.Ş.B.Ş. s. 172

2.5.1.3. IRMAK (AKARSU) :

C. Şehabettin'in şiirlerinde cûy objektif mekân tasvirinde kullanılır:¹⁷²

Gökler gibi yer pırıldıyordu
 Cûlar taşarak şarıldıyordu
 Göklerde şihâp olurdu tâir
 Yerlerde ferîşterdi sâir

Güzel Bir Rü'ya

C.Ş.B.Ş, s. 30

"Makdem-i Yâr" şiirinde "cûy-ı billûrîn" dekorun bir parçasıdır. Altından zühreler pervane gibi zümrüd çemende titrer. Yaseminlerin hıyabanın güneş dudağında cûy ve çeşme çağlar:

Pervâne-i zerrîn gibi her zühre-i zerrîn
 Titrerdi zümürrüd-geh-i lertzân-ı çemende;
 Çağlardı leb-i sîm-i hıyâbân-ı semende
 Bir çeşme-i billûr ile bir cûy-ı billûrîn;

C.Ş.B.Ş, s. 162

¹⁷² a.g.e., s. 188,406,31,32,113,143,150,21,404,438

Cenab, tabiat unsurlarına duygularını izâfe etmeyi çok sever. Sık sık karşılaştığımız bu tür mısralara genellikle bir melâl hâkimdir. Cûybâr gam arttıran bir coşkunuğa sahiptir. Öyle ki behiştî yüzü, süslü güneş bile onu hayret ile seyrederek:

Behiştî çehreli bir mihr-i zibâ
Tahayyürle temâşâ eyliyordu

Hurûş-ı gam-fezâ-yı cûybârı
Bedîât-ı safâ-yı nevbahârı

Hatırımdan Çıkar mı ?

C.Ş.B.Ş, s. 21

Genellikle hazan ve melâl ayrılmaz bir ikili gibidir. Hazanın olduğu yerde hüznün olması da doğaldır. Böyle bir mevsimde cûy da "giry-e-rîz"dir:

Ol cûy-ı hoş-revâna düşer aks-i ahterân;
Ol cûy-ı giry-e-rîze iner zulmet-i leyâl;
Bir gün zılâl-bahş olur eşcâr-ı pür-zılâl,
Ferdâsı berg-i mürde döker mevsim-i hazân.

Cûy-ı Hoş-revân

C.Ş.B.Ş, s. 113

Tabiatta yaşamanın mutluluğu ile bir çoban sevdiği sadâyı çağlayanlara, çiçeklere sorar. Rüzgârın neşîdeler fısıldadığı çemenlerde uzakta cûlar güler ve yavrusunu uyutmaya çalışan bir anne, rüzgârın, kışların gürültüyü kesmelerini, akarsuyu da susturmalarını ister. Nehrin yine uyumuş olması da onun kişileştirildiği özelliklerindedir.¹⁷³

İrmak en çok benzetme unsuru olarak kullanılır. Şâirin ruhu, kaynağı keder olan bir "cû"dur. Yârin zülfü, âşğın ellerinin yıkandığı bir nehirdir. Dilde coşan sevda ve sevgi, vefâ cûya; kız da vefâ nehrine benzetilir. Şâir ve sevgilisi akarsudur. Yârin sesindeki tatlı titreme, yalvarma akarsulardaki tatlı enîn gibidir. Cû, âsumânın melâl aynasıdır. Aşğın gözyaşı seli ve gökten akan titrek nûrlar gülen bir ırmağa benzetilir.

¹⁷³ a.g.e., s. 163,517,322,156,

Ömür, hayat, nisyan, sözler, candaki acı, elemli şeyler, mûsikî, edebî risâle, ağaçlar nehre benzetilen diğer unsurlardır.¹⁷⁴

Sevgilinin nazarının cûya benzetildiği "Mâ-fi'l-Bâl" şiirinde, denizleri, ırmakları yârine veren şâir, onun "tuhfe-i aşkına" oranla denizleri, cûylar; verse de bunların değersiz kalacağını söyler:

Leb-i cûda geliyor yâdîma cûy-ı nazarın
Denize baktığım anda görünür dîdelerin
Dalgalar olmada yâd-âver-i giysû-yı terin
Denizi, dalgaları, cûları verdim sana ben
Severim ben seni o rütbe ki ey şevkatsiz
Tuhfe-i aşkına nisbetle kalır kıymetsiz
Deniz dalgaları, cûları versen bana sen

C.Ş.B.Ş, s. 83

Âşığın hayat sahrâsından âhû gibi olan yâr o kadar çabuk gelip geçer ki şâir onun bu hâlini billûrîn cûya benzetir:

Sahrâ-yı hayâtımdan ey âhû
Bir cûy-ı billûrîn gibi geçtin !
Bir mâder-i müşfik gibi handân
Göğsünde yatırdın beni bir dem

C.Ş.B.Ş, s. 491

Sadece iki şiirde akarsu benzeyen unsur olarak kullanılır. Çay, meygedeye, akarsu sabûha benzetilirken; nehrin gelişi ikbal ve saâdete, cûyun güzârı da idbâra (talihsizliğe) benzetilmiştir.¹⁷⁵

Melâl ve tabiat, şiirlerde birbiriyle kaynaşmış gibidir. Şâirin rûhundaki sıkıntı, hüznün acı bir mûsikî nehri gibidir. Unutma ırmağı hayâle acı suyu hatırlatır. Ebedî mihnetin dost olduğu şâirin gönlünde can-yakan bir keder vardır. Gözyaşları da akan, çağlayan acı bir nehirdir.¹⁷⁶

¹⁷⁴ a.g.e., s. 348,392,332,165,532,109,113,142,387,312,156,393,390,138,358,197,51,183,184,503,83,150

¹⁷⁵ a.g.e., s. 21,287

¹⁷⁶ a.g.e., s. 283,138,142,51,113

"Rûhum" şiirinde ruhunu sonsuz kederlerin kaynağı olan bir cûya benzeter. Hayatın acı suyu da, âlemin siyah elemeleri de bu hazin cûyda akar:

Rûhum benim ol cû-yı demâdem-cereyândır
Kim membadır bir keder-i nâ-mütenâhî
Telh-âb-ı hayâtım akar ol cûy-ı hazînde
Ol cûda akar âlemin âlâm-ı siyâhı

C.Ş.B.Ş, s. 348

Tabiat, Allah'ın varlığını gösteren delillerdir. "Derviş" şiirinde sürekli gezen derviş, Tanrı'dan serseri akar su gibi olmayı diler:

Ben o derviş-i reh-neverdim ki
Yaşarım mest-i inzivâ asabî
Her zaman Tanrı'dan dilerdim ki
Olayım serseri akar su gibi

C.Ş.B.Ş, s. 279

Cenab Şehabettin, tabiata karşı duyduğu hayranlığı şiirlerinde dile getirmedi yapamaz. "Son Arzu" şiirinde kıyamete kadar nağme-hiz cûyun kendileriyle hem sürûd olmasını; su kenarında yâriyle tek vücût olarak mesûd ve hande-rîz kalmayı ister.¹⁷⁷ "Bir Verem Kızın Hasbîhâli yahud Yâd-ı Mâzî" adlı şiirde nehrin akışına hayran kalışını şöyle ifâde eder:

Sür'at ile azm-i gülşen ettim
Bülbülleri, gülleri şen ettim

Derken oturup kenâr-ı cûya
Hayran kaldım güzâr-ı cûya

C.Ş.B.Ş, s. 9

2.5.1.4. DERE :

Dere mekânın bir parçası olarak şiirde yer alır. ¹⁷⁸ "Sürûd-ı Sehâr" şiirinde dereye su doldurmaya giden kız tasvir edilir:

¹⁷⁷ a.g.e., s. 147

¹⁷⁸ a.g.e., s. 101,319,26,171,539

Sabahleyin uyanınca gidip su doldurmak:
 Onun vazifeciği şimdilik budur ancak !
 Elinde testiciğiyle gider gelir dereye;
 Eliyle bir dere, bir kulbe gösterir şâyed
 Sorarsa kendisine bir geçen: Kızım nereye ?

C.Ş.B.Ş, s. 171

Hânende olur kurbağa akşam sularında !
 Sâkit dereler sesle dolar yer kararınca !

Akşam

C.Ş.B.Ş, s. 541

Şâir, dereye insanî özellikler yükleyerek kişileştirir: Dereler mûsikînin sırtını neşreder, savaş içindeki harab vatan için ağlar, derelerden zeminin enini çıkar, buz altında durgun yatan, kapalı durmaktan usanan dereler, kış uykusundan uyanırlar, bülbülü duyup coşarlar, söylenirler, uzaktan bir dereden mevzûn, naz ve niyaz titremesi gelir.¹⁷⁹

"İftirâk" şiirinde, sevgili tabiat unsurlarında görülür ve bu unsurlar şâiri ağlatır ve şâir derenin kendisini de ağlamaya davet ettiğini düşünür:

Gözlerin parlıyor her ahterde
 Geliyor her çiçekten ıtr-ı lebin...

Gonca, yaprak, ağaç, ot
 İşte yıldız, güneş, ay
 Yuvalar, kırlar, otlar ağlatıyor
 Dereler: "Gel, bizimle ağla !" diyor.

C.Ş.B.Ş, s. 378

Dereler, mûsikâr kuşu olan bâddan mûsikî dersi alır:

Mayısın bâd-ı mûsikârından
 Alıyor ders-i mûsikî dereler

¹⁷⁹ a.g.e., s. 542,431,415,452,492,497,291,170,404

Andelîbân-ı nağmekârından
 Dinler elhân-ı hissi meşcereler
 Takvim
 C.Ş.B.Ş, s. 566

Renginden dolayı dere göğe benzer.¹⁸⁰ Meşcerenin âyinesi gibi akıp gider; tatlı nağmesi de inci ve güherin billûr içindeki çarpışma sesine benzetilir:

Göründü işte yeşil sâhili güzel derenin:
 Uzun bir âyinesi sûretinde meşcerenin
 Ağaçların arasından güzâr edip gidiyor;
 Bütün civârına bir tâzelik nisâr ediyor
 Ne tatlı zemzeme: Ancak bu savtı hâsıl eder
 Tesâdüm eylese billûr içinde dürr ü güher;

Sürûd-ı Sehhâr
 C.Ş.B.Ş, s. 171

"Mütalâa" adlı şiirde ise sel köyün eteğini sahrâya iliştiren kurdelâya benzetilmektedir:

Elindeki bir kitap mı bir demet çiçek mi
 Okuyor mu kokluyor musun bilmez

Bir billûrin derenin nağme-serâ kurdelâsı...
 Dâmen-i karyeyi sahrâya iliştirmişti

C.Ş.B.Ş, s. 456

2.5.1.5. SEL :

Sel, doğal felaket olarak ele alınır:

Sel, alev, yıldırım, galâ, sarsar,
 Dâimî yükselen bu mâni'ler

¹⁸⁰ a.g.e., s. 172

Hep teâvünle iktihâm edilir !

Teâvün

C.Ş.B.Ş, s. 266

Benzetme unsuru olarak daha çok soyut kavramlar sele benzetilmiştir. Hastanın ateşi cehennem seline; tövbe, sevinç, matem, nisyân, yârin zülfü, sesi ve gözyaşı sele benzetilmiştir.¹⁸¹

"Tevfik Fikret'e" şiirinde Fikret, dehâsı cihetiyle "seyl-i dehâ" olarak görülür ve bu selin zemzemesinden ahengle dalgalanan engin bir deniz ortaya çıkmıştır:

Her zemzeme-i seyl-i dehâdan

Verdin bize bir lücce-i mevvâce-i âheng !

Kurdun bize ânât-ı ziyadan

Hissiyet-i ebkâr ile âreste bir çeng !

C.Ş.B.Ş, s. 259

Yârin sesi, billûr bir şelâleye, sevinç ve matem selinin zemzemesine benzetilir:

Seni dinlerken üzn-i rûhumda

Damlıyor bir şelâle-i billûr

Zemzemât-ı süyûl-ı mâtem ü sûr...

Sedâ-yı Yâr-I

C.Ş.B.Ş. s. 373

Yine yârin saçı sel, gonca yüzü pembe bir nîlüfer gibidir:

Seyl-i zülfünde gonca-i rûyun

Sanki bir taze, pembe nîlüfer

Bir güzel pembe nîlüfer gibidir !

C.Ş.B.Ş. s. 483

Aynı zamanda Tanrı'nın kudretini gösteren eserler manzumesi olan tabiatta sel suyu "bî-huzûr" olma yönüyle kişileştirilmiştir.

2.5.1.6. BULUT :

Bulut, tabiatta bir varlık olarak bütünü tamamlamak için kullanılan bir unsurdur. Ancak bu kullanımı çok yaygın değildir: ¹⁸²

Dağıtır bâd-ı pür-hayâl-i mesâ
Ebr-i zulmetle tatlı rü'yâlar

Hâb içinde hazırlanır efkâr
Yeni baştan cidâl-i ferdâya
Sanki ufuk

Bir büyük sînedir ki kan ağlar !

Akşam

C.Ş.B.Ş, s. 557

Bulut da en çok benzetme unsuru olarak karşımıza çıkar. Düşünce, keder, hüzn, hüznü yüz, heyecan, beşeriyet, sevinç, şevk ve sevda, mâh, umutlar, sevinçler (mecazî olarak) v.b. sehâba benzetilir. Yine mecazî anlamda vatan bir yıldız, esâret, savaş onu örten sehâba benzetilmiştir. Yârin saçları ebr, gözleri de ebr altındaki mâhdır. Hüznü düşünceler de kül rengi bulutlardır. Tuyûr da sehâba benzetilir. ¹⁸³

Gökte vedâ kanatlarını açıp çırpınarak uçan kargalar siyâh sehâba benzetilmektedir:

Bir kaç gökte per-güşâ-yı vedâ
Çırpınır, çırpınır marîz ü tebâh
Arzın üstünde eyliyor ibdâ:
Arzın üstünde bir sehâb-ı siyâh !

Kargalar

C.Ş.B.Ş, s. 196

Şâir, yârin penbe yanağını öptüğü andan beri muhabbet bulutunun her kıtası taze bir cihân olur ve etrafında bütün gençlik emelleri gülümser:

¹⁸¹ a.g.e., s. 486,418373,569,483

¹⁸² a.g.e., s.170,218,224,321,15,29,28,328

¹⁸³ a.g.e., s. 344,165,166,349,177,41,59,116,134,432,52,523,542

Penbe ruhunu bûs edeli ebr-i muhabbet
 Sînem gibi her kıt'a bir tâze cihândır
 Havlinde gülümser bütün âmâl-i şebâbet
 Sînem gibi her kıt'ası bir tâze cihândır

Muhabbet

C.Ş.B.Ş, s. 77

Gözler, bulutlu bir pencereye benzetilir:

Gözleri bir bulutlu penceredir,
 Rûy-ı mâzîyi sisle çerçeveler

C.Ş.B.Ş, s. 542

Sehâbenin benzetildiği unsurları şöyle kaydedebiliriz: Sehâbe renk yönüyle bir güle benzer. Ancak bu gülgûn bulut mecazî olarak umutlar, sevinçler, anlamındadır. Akşam güneşi, ufka asılırken bulutlar, onun yakuttan saçığıdır. Tan ağarırken ufuktaki kızıllık içinde sehâb penbe yelkenler açar. Mihr, bir örtü gibi bulutu başına çeker. Şekil yönüyle sehâib emvâca benzer. Yine görünüm yönüyle pamuğa benzetilir.¹⁸⁴

"Riyah-ı Mesâ"da sehâb, aşktan yâdigâr olarak kalacak olan "Na's-ı münfail"ın gizli kalacağı bir nikâba benzetilmektedir:

O zaman ey muhibbem...Âh, ozaman
 Bize hep yâdigâr-ı aşk olarak
 Bir nikâb-ı sehâb içinde nihân
 Sâde bir na's-ı münfail kalacak...

C.Ş.B.Ş, s. 204

Aynı zamanda bulut bir "Hayâl-i gam-dîde"dir:

Bir nikâb-ı esef cebîninde
 Her bulut bir hayâl-i gam-dîde
 Ki leb-i tesliyetle rencîde...

Temâşâ-yı Hazân

C.Ş:B.Ş, s. 221

¹⁸⁴ a.g.e., s. 134,330,291,131,200,389

Bulutlar kimi zaman beşerî özelliklerle donatılır. Sehâb ve riyâh, beşeriyeti temsil eden teşneye dâima "yürü!" der. Şâirin rûhunu simgeleyen kanadı yaralı kuş, sehâbdan istimdâd eder, meded umar.

Semâda yaralanan kebûter yere düşerken sehâbelere rûhunun derdini anlatır. Bulutların kan döken dudağı vardır. Bulutlar sevdalı olma yönüyle de kişileştirilir.¹⁸⁵

"Teşne-i teb" adlı şiirde sehâb konuşurulmaktadır:

O teşneye: "Yürü!" der dâima sehâb u riyâh;
Hayâl-i âb ile eyler serâblar anı sevk !
Bulur yine bu seyahatte kendisi bir zevk !

Hayattır bu seyâhat, beşerdir ol seyyâh,
Ki altı bin senedir eylemekte şedd-i rihâl,
Ki altı bin senedir aldatır serâb-ı hayâl !

C.Ş.B.Ş, s. 94

Niçin ve kimin için ağladığını bilmeden ağlayan şâir, âleme bu kasvet içinde bakar. Güneş batarken sehâb da hüzün arttıran bin renk alır. Melâl içinde tabiata bakan şâir, tabiatı da kendi duygularını yüklenmiş olarak görür.

Oluyor her sehâbeden rizân
Bir çekâçâk-ı dil-hırâş-ı belâ !
Sanki ağlar avâlim-i bâlâ,
Sanki yekser zemîn olur lertzân !

Rih-ı Âsîf

C.Ş:B.Ş, s. 98

Cenab, kimi zaman tabiata bakarken onda Tanrı'yı bulur.¹⁸⁶ Hudâ'nın parlayan feyzi bulut bulut önünden geçer. "Şihâb" şiirinde ebri yaran şeyin Hudâ'nın nigâhı olup

¹⁸⁵ a.g.e., s. 94,129,411,138,31

¹⁸⁶ a.g.e., s. 38,138,221,444,16

olmadığını sorar. Yine aynı şiirde semâvât açılır, bulutlar yarılr ve şâir Hak yolunun açıldığını söyler:

Küşâde semâvat... yarıldı sehâib..
 Açıldı reh-i Hak.. göründü asâib
 Ukâbı görür bir nigâh-ı mesâib...
 Semâvâtı seyreyler âvâz-ı sâib...
 Sürûr-ı ilâhî...Gurûr-ı semâ mı ?..
 Bulutlar içinde şihâb-ı münevver !

C.Ş.B.Ş, s. 28

Şâir, bulutlara karşı duyduğu hayranlığı da ifâde etmeden geçemez. Bunu bize bir çobanın bakışları ve düşünceleri arasında verir:

Mâî semâ yüzündeki sâfi sehâbeler
 Ancak onun o istediği şeyi arz eder,
 Bir tesliyet havası çekerdi hayâline:

Hayrân kalıp bulutlara ol sâde-dil çoban
 İnşâ ederdi rûh-ı kebûter misâline
 Firûzeler içinde köpükten bir âşiyân !

Hayâl-i Râiyâne

C.Ş:B.Ş, s. 163

2.5.1.7. YAĞMUR :

Cenab'ın şiirlerinde yağmur çok kullanılan bir unsur değildir. Kullanıldığı yerlerde de ya gerçek özellikleriyle¹⁸⁷ ya da benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

"Yağmur" adlı şiirde yağmur semâyı peçeler. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur ipe benzetilmiştir. Bârân ipi "arşa kül rengi bir ipek dâmân" dokur. Bir örümceğe benzetilen ve sayısız ayağı olan yağmur "ufka bir örümcek ağı" arza da "bir gelin duvağı" asar:

Çiçekler sık ve ince bir yağmur;
 Peçelenmiş semâ, zemîn mahmûr...

¹⁸⁷ a.g.e., s. 321,328,410

Dokuyor işte rişte-i bârân
Arşa kül rengi bir ipek dâmân !

Yağmurun ratb u bî-şümâr ayağı
Geriyor ufka bir örümcek ağı !
Asıyor arza bir gelin duvağı

C.Ş.B.Ş. s. 443

Yağmur, âsümânla tabiatın gözyaşı olarak kabul edilir. Mescidin duvar ve kapısını harab eden kasırga ve bârân baltaya benzetilir. Yasemin ve afv, bârâna benzetilmektedir.¹⁸⁸

Olur dü-dest-i nedâmetle şimdi nâsiye-pûş
Önünde leyl-i hayâtı açar bir ufk-ı siyâh,
Açar bir ufk-ı ma'asî, bir âsümân-ı günâh
Eder o anda dilinden süyûl-ı tövbe hurûş...

Duyar ki serpiliyor âsmân-ı rahmetten
Bütün hayâtına bârân-ı sâf-ı afv u semen

C.Ş.B.Ş, s. 418

2.5.1.8. ŞEBNEM :

Şebnem bir ilham kaynağıdır. Şiirin gül yaprağının sabah aydınlığındaki şebnem süsüdür. Nisan bir şiir, mayıs da "san'at-âşinâ kalemi" olan bir şâirdir:

Nazm-ı nisânı eyliyor tasrîh
Mayısın san'at-âşinâ kalemi !
Dizerek şebnem-i sepîde-demi
Şi'r-i gül-berki eyliyor tevşîh

Takvim

C.Ş.B.Ş, s. 566

¹⁸⁸ a.g.e., s. 440,371

Panteist bir bakışla kâinât Allah'ın bir şiiridir; bütün yıldızlar da kelimeleridir.
Allah'ın sun'unun her bir jâlesi, şâir için bir ilhâm denizidir:

Şi'rin dü-câhındır, kelimâtın bütün ecrâm,
Her jâle-i sun'un bana bir kulzüm-i ilhâm !

Tevhîd

C.Ş.B.Ş, s. 296

Şebnem, objektif bir unsur olarak da kullanılır.
Onun âfâkın tahdîd ederdi bir şeb-i mâtem;
Ona olmuştu mâtem-hâne en serd ü haşîn bir seng;
Onu beslerdi ol sengi ihâta eyleyen bir jeng;
Onu medhûş ederdi her gece bir katrecik şebnem !

Murg-ı Siyâh

C.Ş.B.Ş, s. 111

Şebnem, en çok gözyaşıyla ilgili olarak kullanılmıştır. Gözyaşı şebneme benzetildiği gibi, şebnem de gözyaşına benzetilmiştir. Mâtem, şebneme benzetilir. Bahar, hislerin gül yaprağındaki büyük bir damla şebnemdir.¹⁸⁹

"Tahayyül" şiirinde göz bir şükûfe, gözyaşı da şebnemdir:

Çeşm-i siyeh-i zalûm gûyâ
Eşkin döküyordu pâ-yı leyle
Eşkin döküyordu çeşm-i zulmet
Tevkir ile hâk-i pâ-yı leyle

Sen ağlar iken güler gözünde

Pür-şebnem olan şükûfe hâlâ

C.Ş.B.Ş, s.348

Jâle, mevsimin ziyâsını bulunduran bir sahbâya benzetilir. "Makdem-i Yâr" şiirinde de gece siyah bir yaprağa, kamer de bu yaprak üzerindeki gümüşten bir şebneme benzetilmektedir.¹⁹⁰

¹⁸⁹ a.g.e., s. 158,433,377,348,121,221,542

¹⁹⁰ a.g.e., s. 273

Düşmüştü siyeh-berg-i şebe şebnem-i sîmîn :
 Şebnem gibi titrerdi kamer leyl üzerinde;
 Bir şeb-pere hufte, bir âhû-yı çerende
 Vermişti bu nüzhet-gehe bir vahşet-i nermîn...

C.Ş.B.Ş, s. 162

Şebnem, yasemende salınma, ağlama ve ağlayan bir gamı hikâyet etme yönüyle kişileştirilmiştir.¹⁹¹

Her jâle eder bir gam-ı mübkîyi hikâyet
 Derdiyle bulur tesliyet ancak dil-i mahzûn
 Kuşlar bile eyler bana i'lân-ı şikâyet
 Derdiyle bulur tesliyet ancak dil-i mahzûn

İhtisâsât

C.Ş.B.Ş, s. 350

"Temâşâ-yı Hazân" ve "Hâtîrât-ı Hayât"tan alınan şu mısralara ise melâl hâkimdir:

Bir küçük katre şebnem-i mâtem
 Mevsimin her yerinde lertzândır;
 Her taraf gizli yaşla giryândır...

Temâşâ-yı Hazân

C.Ş.B.Ş, s. 221

Sanki bir damla şebnem-i şeffâf
 Ona vermiş bu sâye-i ye'si...
 Yaklaşır sakfi dâimâ hâke
 Solgun, esmer, hazân-resîde gusûn

C.Ş.B.Ş, s. 333

2.5.2. TOPRAK :

Canlıların hayatlarında üstünde yaşadıkları toprağın büyük önemi vardır. Toprak kimi zaman canlıların esir oldukları, bağlanıp yaşamak zorunda kaldıkları, hem

¹⁹¹ a.g.e., s. 23,24,377,291

yaratıldıkları madde hem de ölümlerle kaynaşmış karıştıkları; kimi zaman da yaşam için gerekli şeylerin kaynağı olan bir unsurdur.

Din ve tabiat konusunda toprak daha çok şikâyet edilen bir maddedir. Bu şikâyetler insanın yaratılışından başlatılır. İnsanın topraktan yaratılması başlı başına bir şikâyet sebebidir. Şâire göre insanlar bu toprağa esirdir. Yapraklar hep gökyüzüne hasrettir, ama düştüğü yer "hak"tır. Her türlü zevki tadan insanoğlunun sonunda toprağın parçalanıp açılan mezara girmesine şâir bin anlam veremez. Allah'ın arza göstereceği şefkat "kara toprakta bir nakış"ın gülmesini sağlamaya yeter: ¹⁹²

Arza göster ki şekl-i şefkatini
Kara toprakta bir nakış gülsün;
Öyle bast et ki sakf-ı cennetini
Gölgesinde cehennem örtülsün.

Münacât - IV

C.Ş.B.Ş, s. 305

Cenab, her kederli şâirin yazmak istediği şiiri bulmak istediğini, ancak işin içinde toprak olmak olunca o şiiri kalbinin bulduğunu söyler. Ki bu da yazılmamış, duyulmamış şiirlerdir. Ömürden yâdigâr olarak nasıl soğuk bir kefen kalırsa şâirin de his ve fikir dolu şiirlerinde sadece bir toz kalır, öldükten sonra şâir sessizlik şiirinin sesi olur. ¹⁹³

"Hasta" adlı şiirde hastanın her eli "şi'r-i türâb" ın bir sahifesidir.

Aktı parmaklarından âb-ı şebâb;
Kalmadı ellerinde bûy-ı hayât;
Her elin bir sahîfe şi'r-i türâb,
Dondu üstünde sanki dest-i memât !

C.Ş.B.Ş, s. 555

Hâk, yapılan tasvirler içinde manzarayı tamamlayan bir unsur olarak da kullanılır: Bu tasvirler içinde toprak daha çok kara, siyah toprak şeklinde vasıflandırılır. Kış "hâk-i siyâh"a karşı, gölgeleri, hayâli, sessizliği döker. Gurbetin toprağı zehire

¹⁹² a.g.e., s. 454,221,453,441,265,440,535,310,548

¹⁹³ a.g.e., s. 108,208,301

bulaşmıştır. Kaya, çiçek, insan v.b. hep toprak olmak ve hâke düşmek için yaşar.¹⁹⁴ Güz mevsiminde kara toprak kuru yapraklarla örtülür.

Bana fasl-ı hazânı bildiriyor
Kara toprağı setr eden yaprak
Kuru yaprakla örtülen toprak
O kederli zamânı bildiriyor.

C.Ş.B.Ş, s. 342

Parnasizmin etkisinde kalan Cenab'da Fikret kadar yoğun olmasa da "tablo gibi şiir" yazma eğilimi hâkimdir. Diğer Servet-i Fünûn şâirlerinde de yaygın olarak görülen tabloların altına şiir yazma, ya da kelimelerle resim çizer gibi şiir yazma, Cenab'ın şiirlerinde de görülür. "Sürûd-ı Sehâr" adlı şiirde su doldurmaya giden köylü bir kızın tasviri tablodan alınmış intibâmı uyandırır:

Bu demde kulbeciğinden o köylü kız çıktı:
Güneşte yanmış olan pây-ı esmeri çıplak,
Güzer-gehinde yerlerse kumlu taşlıktı;
Bir el belinde dayanmış, bir elde kûze-î âb;
Omuzlarında bie eski paçavradan esvâb;
Yanaklarında fakat parıldıyordu nûr-ı şafak,

C.Ş.B.Ş, s. 170

Toprak unsuru, insanlara daha çok ölümü, mezarı, "türaba" karışıp yok olmayı çağırıştırır. Bu nedenledir ki, ölüm ile birlikte "hâk" in etrafında bir melâl havası varlığını hissettirir. Güneş batarken bu manzaranın hüznü "hâk" e yağar. İnsanlardan yâdigâr olarak geriye bir avuç toprak kalır. Aşkın kabrinin toprağı ise temizdir.

Aşık toprağı karıştıktan sonra burada bile içinde dahi yâri yâd eder; vefâsız sevgili ise onun kabrini sağlamlaştırarak eğlenir.¹⁹⁵ Hâk içinde tebâh olan şâir, yine sevgilisini düşünür ve hüznü bir şiir okur:

Hâk içinde tebâh olurken ben

¹⁹⁴ a.g.e., s. 153,158,194,62,295,353,564,116,270,333,389,460,404,220,171

¹⁹⁵ a.g.e., s. 398,455,269,412,408,357,381,263,342

Yeni sevdalara düşersin sen;
 Rûhum ağlar semâda, başkaları
 Va'd-ı ikbâl alır iken senden !
 Bir rakîbin dehân-ı pür-hûnu,
 Leb-i pür zehr ü kine-meşhûnu
 Bûs ederken seni mezârımda
 Okurum ben bu şi'r-i mahzûnu !

Şi' r-i Mahzûn

C.Ş.B.Ş, s. 91

Bazı şiirlerde ise toprak, farklı bir yönden ele alınır. Toprak hakir görülen bir şey değil aksine yüceltilen bir şey olur. Şâire göre, o sanatın hammaddesi, geçimin vazgeçilmez bir kaynağıdır. Basıp geçtiğimiz, değer vermediğimiz toprak, altın gibi değerlidir. "Hâk"dan çini, tabak, heykel yapılır. Damlardaki kiremit ondandır. Kibrit, kükürt, fosfor gibi madenler topraktan çıkar. Aziz ölümler de toprak olur. Köylünün "ana" olarak gördüğü toprak, bağrında her türlü bitkiyi, ürünü yetiştirir. Bunların anlatıldığı mısralarda kullanılan dilin sadeliği dikkati çeker.¹⁹⁶

Akılsızlar onu kıymetsiz sanır
 Toprak diye hor bakanlar aldanır !

Koynunda besleyen odur buğdayı
 Yetiştiren o sebzeyi, meyveyı !
 Köyde ondan kulübeler yapılır
 Ona köylü ana diye atılır.

C.Ş.B.Ş, s. 318

"Hâk" hem benzeyen hem de benzetilen unsur olarak kullanılır. Toprağa benzetilen unsurlar şöyledir: felaketler, ayrılıklar tozlu bir cehennemdir. Hatıralar, kül ve toprak lezzeti verir. Âlem çorak bir topraktır. Ölüm renk yönüyle hâke benzer. Vicdan, cehennem taşı, istibdâd da bir çamur yığınıdır. Balkan Savaşları bağrımızda Türk kanıyla silinmiş bir çamurdur. Hüzünlü düşünceler, gözlerdeki gölgenin tozudur.

¹⁹⁶ a.g.e., s. 318

Ömür, sağlam bir taş, ölüm bir kayadır. Yarınlar çorak bir toprak; dünya da "senglâh-ı fenâ"dır. Sevda da hâke benzetilir.¹⁹⁷

"Sabâh-ı Firâk" başlıklı şiirde yarınlar çorak toprağa benzetilir:

Kapa titrek elinle gözlerimi
Görmeyim şûre-zâr-ı ferdâyı

Beni teşcî için, zavallı kadın,
Hâl-i nez'inde bul biraz kuvvet !

C.Ş.B.Ş, s. 381

Hâk, doğal âfetler yönünden insanlar için bir düşmandır. Ölenler için de bir anne gibidir. Ölenin yatağı da taşlıktır, taşlar da ipek yastıktır:¹⁹⁸

Yatağımın gerçi yosun örtülü bir taşlıktır,
Yorulan cebhem için taşlar ipek yastıktır.

Şâirin Kitâbe-i Mezârı

C.Ş.B.Ş, s. 301

Şâir, duygularını tabiata izâfe eder. Böylece "hâk"de kişileştirilen unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar. Toprak şâirin kalbini mahva kıyamaz. Vatanın harap hâline toprak bile ağlar. Hâkin mâtemi vardır. ölümü bekleyen ihtiyar, "yatacak yumuşak, merhametli bir toprak arar". hâkin sadrına gözyaşı şeklinde yapraklar düşer ve yerler ağlar. Şâirin hançer saplı sinisinin enfâsını işittikçe taş ve toprak rahm ile titrer.¹⁹⁹

"Belâ-yı Herem" adlı şiirde iki büklüm olmuş, titreyen ve kefen gibi saçları bembeyaz olan yaşlıya hâk ve hacir iyiliği başına kakar gibi bakar:

Hâk ü hacir bakar gibidir imtinân ile
Üstünde titreyen şu kefen saçlı siklete;

Dönmüş hayâl-i ra'şe-nümûd-ı sefâlete
Cism-i dü-tâsı dest-i kavî-yi zamân ile;

C.Ş.B.Ş, s. 176

¹⁹⁷ a.g.e., s. 23,267,279,477,62,427,457,241,338,381,66,130

¹⁹⁸ a.g.e., s. 266,568,400,301

¹⁹⁹ a.g.e., s. 567,414,425,472,295,543,565,342,124

2.5.3. ATEŞ :

Tabiatın bir parçası olan ateş, tabiat ve din bağlamında işlenilmiştir. Âlem bir yangın, şâir de savrulan bir avuç küldür ve Allah da bu sinenin içinde gizlenen büyük bir alevdir.²⁰⁰ Hâlık sönmez bir ateştir ve cihân da bu ateşin içinde dâima yanar:

Sen misin, Hâlık'ım, o sönmez âteş
 Ki cihân dâima içinde yanar ?
 Gökte gündüz senin gözün mü güneş ?
 Gece gözyaşların mı yıldızlar ?

Münacât- IV

C.Ş.B.Ş, s. 304

Bazan tabiat şâirin içine akseder. Şâir beşeriyetle güneşin kendi ateşiyle doğduğunu düşünür.

Yeşil gözünde güzellik gülen neşîde benim
 Güneş doğar beşeriyetle ateşimle benim
 Şebâb u aşka muâdil bir ince içki gibi
 Damarlarımdaki kan mest eder tadan kalbi !

C.Ş.B.Ş, s. 562

Ateş kimi zaman mecazî anlamda kullanılır. Hararetli his ve fikirler, hareketli, heyecanlı anlamındadır. Kaval sesi kederlerin yakıcı nağmesidir. "Sûzende" kelimesi hisli, etkileyici anlamını taşır.²⁰¹

Tasvir edilen mekân içinde atreşe de rastlarız. Batan güneş lâ'l ve ateşle arzı süsler. Meh, gökte ateşe gömülür. Şâirin mülkü ve rûhu yangınla çevrilidir.²⁰² "Saadet" şiirinde çölde susuzluktan ve sıcaktan yanan insanlar anlatılmaktadır:

O ihtirâk-ı ateşten yanan dudaklarda
 Tezehhür etti soluk bir tebessüm-i hayrân
 Tef ü ta'abla çöken, çatlayan yanaklarda
 Belirdi titreyerek bir tarâvet-i heyecan...

C.Ş.B.Ş, s. 238

²⁰⁰ a.g.e., s. 280,276

²⁰¹ a.g.e., s. 101,250

²⁰² a.g.e., s. 556,28,398,424,523,424

Ateşin diğer bir kullanım şekli benzetmelerdir. Ateş, daha çok benzetilen unsur olarak kullanılmıştır. Aşk, çöl, sevda ve âşığın çektiği âhlar, fikirler, dudaklar, sine, sevgi, yanak, hatıralar, hakikat, ümid, bakışlar, savaş, şüpheler v.b. ateşe benzetilir.

Yâr, rûhu olan bir ateştir, gözleri bir kordur, elleri yaz ateşidir. Sevgi, yaz güneşinin ateşine benzer. Gönül, yanan bir kandildir. Güneşin doğduğu andaki kızılık, göğü ateşe çevirir. Bâde, zehir ve ateş dolu bir sığınaktır. Kelebeğin rengi ateşe benzer. Mağrib ateşli bir gülşene benzetilir. Güneşin batışı yakıcı bir elvedâdır. Şâirin fikirleri ateşli, geniş bir yoldur. Gerçekler yakıcı bir gayyadır; idrâk, hayat bir meş'aledir v.b.²⁰³

Âteş iki yerde benzeyen unsurdur. Âteş yangın şeklinde doğal âfetlerden biri olarak düşmana benzer. Güneşin gurûb vakti ufukta oluşturduğu kızılık ve ateş gözyaşına benzetilir.²⁰⁴

"Senin İçin" şiirinde yârin avucunda bir yaz ateşi vardır:

Doğuyor ömrüme bir yirmi sekiz yaş güneşi
Bir kuş okşar gibi sen saçlarımı okşarken.
Koklarım ellerini gülleri koklar gibi ben;
Avucundan alırım kış günü bir yaz âteşi.

C.Ş.B.Ş, s. 306

2.5.3.1. KÜL :

Kül, sadece "Hilâl-i Giryân" şiirinde gerçek anlamında kullanılmıştır. Şiirde işgal altındaki vatanın her yerinin, her evinin "kül içinde bir harâbe"ye döndüğünden söz edilmektedir.²⁰⁵

Kül, çoğunlukla benzetilen unsur olarak ele alınır. Hastanın bakışları sönük olma yönüyle küle benzer. Şâir bir avuç küldür; Allah ise onun sinesindeki büyük alevdir. Hayat bir küldür, çöldeki hayat renk yönüyle küle benzetilir. Akşam vakti rûha bezginlik ve bir keder külü elenir. Hisler kül renkli bir çiçektir. Yağmurlu havada arşın aldığı görünüm, kül renkli ipek bir eteğe benzetilir. Hisler, (mecazî anlamda hüznü, hissiz) bir ağdır. Gençlik küle, hastanın bakışı da bu gençliğin külüne benzer. İhtiyarlar mâziyi "kül rengi bir bulutla" (mecazî anlamda hüznü ve düşünceler) çerçevelerler. Harap

²⁰³ a.g.e., s. 60,206,237,238,56,450,60,258,36,433,131,252,322,24,362,276,173,383,366,450,280,9,41,142,273, 398,540,56,259,347

²⁰⁴ a.g.e., s. 457,398-399

²⁰⁵ a.g.e,s.428

olan belde bir külçe kül olmuştur, hatıraların tadı küle benzer. Sona eren sevdâlar küle benzetilir.²⁰⁶

"Don Juan" şiirinde hâtıralar ağızda bir kül ve toprak lezzeti bırakır:

Dönerek mâzî-i mükevkebime
Ne zaman etmek istesem sizi yâd
Getirir hâtırâtınız lebime
Gizli bir lezzet-i türâb ü remâd...

C.Ş.B.Ş, s. 267

2.5.4. HAVA :

Hava unsuru, Cenab'ın şiirlerinde yoğun olarak kullanılan bir unsur değildir. Hava, daha çok mekânı tamamlayan bir cüz olarak ele alınır. Karlar, havada uçarak ağlar, havanın sıcaklığı bir hastayı rahatsız eder, hava sâkindir, havada böcekler ve kuşlar bahçeye yayılır. Güller havaya rûh-nevâz kokular serper.²⁰⁷

Güzel dehenleri taklîd eden güzel güller
Havâya serper idi bir şemîm-i rûh-nevâz.

Bütün melâhatini gösterirdi sanki bahâr,
Bahâr.. O fasl-ı melâhat, o fasl-ı pür-i'câz.

Sürûd-ı Sehâr

C.Ş.B.Ş, s. 170

Hava, kasırgayı doğurması yönüyle bir düşmana benzetilir. Hayal ise havaya benzetilen bir unsurdur. Şâire göre hüznün siyah renklidir, kararın siyah renkli olan hava bu yönüyle şâirin gönlüne benzer. Burada ayrıca şâir cihâna, semâyaya duyguları arasından bakar ve hüznünü havaya da aksettirir.²⁰⁸

Ay ! söndü. Yazık hayâtı bitti ?
Gitti adem-i memâta gitti
Tenhâ kaldım esir-i zulmet

²⁰⁶ a.g.e.s,297,276,472,237,398,444,443,423,554,523,299,433,434,336

²⁰⁷ a.g.e., s. 24,112,558,15,335,72,568,,9,153,518,321,21,130

²⁰⁸ a.g.e., s. 457,266,528

Sevdalı vü müstenîr-i zulmet
 Âfâk-ı cihân semâ siyeh-reng
 Gönlüm gibi de havâ siyeh-reng

Bir Verem Kızın Hasbıhali

Yahud Yâd-ı Mâzî

C.Ş.B.Ş, s. 13

Aynı şiirin daha önceki mısralarında Din ve tabiat konusu ele alınır. Şâir safâlı bir gecede güzel bir havada Allah'ı bulur:

Bir böyle şeb-i safâda Allah !
 Bir böyle güzel hevâda Allah !
 Kevkeblere gıpta-res olur dum
 Her hâlde bin safâ bulurdum

C.Ş.B.Ş, s. 11

Hava, yârin saçlarındaki bahar kokusunu taze bûselerle avlama yönüyle kişileştirilir. Şâirin rûhunun çevresindeki güz havası serâp ve yalancı olan tebessümü uzaklaştırır.²⁰⁹

Melâlin hâkim olduğu şu mısralarda da hava, hüznün sessizliği içinde ince bir elem kokusu getirir:

Getirir ince bir şemîm-i elem
 Bir sükût-ı melûl içinde hevâ;
 Sallıyor semt-i re'simizde bu dem
 Bütün ağsân-ı hüznü dest-i mesâ...

C.Ş.B.Ş, s. 461

"Meçhuller" şiirinde şâir, sorular sorarak metafizik konulara dalar. "İlm-i cevvi-i hevâ"nın gerçek anlamda bilinmesiyle kopacak kasırgaya çare bulup bulamayacağımızı sorar ve cevabı tabii olarak hayırdır:

²⁰⁹ a.g.e., s. 392,331

Bilinmiş olsa da hakkıyla ilm-i cevvi-hevâ
 Bulur muyuz kopacak girdibâda bir çâre ?
 Bütün mebâhis-i rûhun bilinmesi acaba
 Verir mi tesliye bir feylesof-ı gam-hâre ?

C.Ş.B.Ş, s. 126

2.5.4.1. RÜZGÂR :

Rüzgâr, bâd, sabâ, nesîm, fırtına, sarsar, riyâh girdibâd, nefha, kasırğa, âsıfa, nefahât, poyraz v.b. şekillerde sık sık karşımıza çıkar. Cenâb'ın şiirlerinde rüzgârın çok yoğun bir şekilde kullanıldığını görürüz.

Daha önce belirttiğimiz üzere Recâizâde de ve Hâmid' de olduğu gibi Cenab Şehabeddin'de de tabiat başlıca ilham kaynağıdır ve kimi zaman şiirin kendisidir. Rüzgâr da bu açıdan ele alınır.²¹⁰ Şâir, bâd-ı sabâdan şiiri için yeni fikirler, tâze hayaller, tatlı bir vezin ve seçkin bir makam getirmesini ister:

İsterim bir hafif bâd-ı sabâ
 Ki getirsin bana sabah akşam
 Yeni bir fikr, taze bir hülyâ

Tatlı bir vezn, bir güzîde makam !

Ta'yin-i Metâlib

C.Ş.B.Ş, s. 121

"Bad-ı Saf " çemenlerde şiirler fısıldar:

Cûlar güler uzakta, çemenlerde bâd-ı sâf

Fısıldar neşîdeler,

Eyler harem-serâyını eş kuşların tavâf

Tahassürle dîdeler...

C.Ş.B.Ş, s. 517

Cenab, şiirlerini kafiye kasırgası olarak görür, vezini de "bâd"a benzetir ve "bâd-ı vezin"in heyecân vesilelerini umduğu gibi sallayamadığını düşünür:

Üç gün yaşatmak üzre neşîdemde bir gamı

Bin kerre gark-ı hûn ederim zahm-ı sînemi

²¹⁰ a.g.e., s. 412,259,207,203,521,245,449

Bir şüphe iddiâ edemem ben ki şâirim:

Bir girdibâd-ı kafiye dir şi'r-i hâsirim:

Kendim İçin

C.Ş.B.Ş, s. 245

"Tevfik Fikret'e" şiirinde Cenab, Fikret'in şiirlerini hissi ve zeki fırtınalardan yapılmış nezâhatın ışık örtüsüyle örtülü gemisi olarak tavsif eder:

Yaptın bize kalbi vü zeki fırtınalardan

Bir fülk-i ziyâ-pûş-ı nezâhat;

Ummân-ı sürûdunla nihân kaldı nazardan

Sâhildeki eşvâk-ı hakikat !

C.Ş.B.Ş, s. 259

Rüzgâr tasviri bir unsur olarak da kullanılır. ²¹¹ Rüzgârın ıslığımsı sesi arzın kulağımı istilâ eder.

Âsmândan safir-i bâd-ı vezân

Ediyor gûş-ı arza istilâ

Bütün âfâkı eyliyor imlâ,

Koparak yerden âh ü zâr-ı hazân !

Rûh-ı Âsif

C.Ş.B.Ş, s. 98

"Sonbahar" şiirinde rüzgâr yine objektif olarak ve dikkati çeken sade bir dille anlatılır:

Geçti güzel yaz

Geldi sonbahar

Yaprak bırakmaz

Dallarda rüzgâr

C.Ş.B.Ş, s. 323

Rüzgârın en çok kullanıldığı form, şâirin duygularını tabiata izâfe etmesi ve bu doğrultuda tabiatın dolayısıyla rüzgârın kişileştirilmesidir. Bu tür kullanımlarda teşhis ve intâk bir arada karşımıza çıkar.

Bâd, özellikle inleme, feryâd etme, ağlama ve konuşma yönüyle kişileştirilir. Bunu yanısıra rüzgâr, yârin saçlarıyla oynar, poyrazın muzib darbeleri vardır, riyâh lâneye ninniler getirir, sabânın kolu kanadı vardır ve bununla âlemi yelpâzeler. Bâd bî-

karardır, dağlardan akan çeşmeler bâdı dağdan dağa davet eder, rüzgâr ninni söyleyerek gecenin rûhunu uyutur, gevezelik eder, mübtesimdir, rehberdir, çiğdem kokusundan sarhoş olur, elemli olan bâd, manolyayı siyah bir yaprağa sarar. Rüzgâr, yârin başörtüsünü açmak ister ve bu saçları dağıtan asabî elleri vardır. Şâir rüzgârın çiçeklere fısıldadığı şeyleri tekrar etmeye özenir, ona güzelliğin sırrını öğretmeye çalışır. Bâd-ı mesâ, asâbî fiskelerle yârin saçını dalgalandırır. Sabâ aldatıcıdır ve şâir sevgilisini ona sorar, ona seslenir. Bâd, hayâl doludur, riyâh artan sükût içinde dalgalar ve kuşlarla beraber uyur. Rüzgâr şâirin hüznüne ağlar, yazın çiçeklere birşeyler fısıldar, teşneye "yürü!" der, duâ eder, çemenlere neşîdeler söyler. Şâir aşkını her varlığa söylemek ister ve gecenin konuşan bâdına aşkını fısıldamasını söyler. Hazân mevsiminde titiz bir rüzgârın dışından her ağaç şikâyet eden bir rebâbdır, onun kuru dallarda çıkardığı ses kemeçeye benzer.²¹²

Rüzgâr, sevgilisiyle âşık arasında haber getirip götürülen hızlı bir habercidir. Divan şiirinde de rüzgâr kimi zaman böyle bir fonksiyon üstlenir. Bahar gelince bâd, hızlı bir haberci olarak gönüllere her cihetten taze haberler getirir. Şâir rüzgârın kendisine sevgiliden bir haber getirmesini ve kendi âhını da yâre ulaştırmasını ister.²¹³ Ayrıca bâd semâdan hoş kokulu nâme ve gönül arayan bir bûse de getirir:

Bir ses getir ondan bana ey bâd-ı peyem-res,

Bir şeb getir ey bâd-ı peyem-res

Ondan bana bir ses !..

Ey bâd-ı peyem-res getir ondan ban bir ses.

Yahut götür ey bâd-ı seban-gâh,

Benden ona bir âh !..

Riyâh-ı Leyâl

C.Ş.B.Ş, s. 150

"Temâşa-yı Hazân" adlı şiirde şâirin duygularının tabiata yansımalarıyla rüzgâr, veremli bir hasta gibi arası kesilmeden öksürür. Bu öksüren, inleyen rüzgâr, ilkbaharın va' d dolu bâdını elemli bir inlemeyle yalanlar:

²¹¹ a.g.e., s. 313,30,303,312,130,369,217,221,342,483,484,112,126,86,321

²¹² a.g.e., s. 118,220,519,532,517,523,153,157,172,279,150,322,105,503,95,497,203,200,482,392,459,382,65,556,557,561,331,379,532,490,94,553,226,492,364,315,219,85,149,152,151

²¹³ a.g.e., s. 85,149,150,151

Sevgilim, dinle, işte bâd-ı hazân
 Müteverrim misali öksürüyor,
 Hem de bir öksürük ki çok sürüyor;
 Bâd-ı pür- va'd-ı nevbahârı eder
 Bir enîn-i elim ile tekzîb
 Öksüren, inleyen şu bâd-ı ratîb

C.Ş.B.Ş, s. 219-220

Rüzgâr, çeşitli varlıklara benzetilir. Rüzgâr bir bağıdır, nağmeler ve ziyâlar bu bağ ile bağlanan bir demettir. "Bâd", "mûsakâr" kuşuna benzer, dereler de ondan mûsikî dersi alır. Rüzgârın mûsikîyle ilgisi diğer mısralarda da devam eder. Bâd, güvercinlerin gizli âheste bir nağmesidir. Cenâb'ın şiirlerinin bestekârı "nesîm-i nisân"dır. Tabiat kuşları, dalları, ağaçlarıyla bir orkestra görünümündeyken; fırtınalar da sâzendedir. Sabâ ötmesi, kanatları olması yönüyle kuşa benzetilir. Karlar suskun rüzgârın saf kanatlarında uyuklar. Hırçın olan rüzgâr, ihtiyar çınarın kuvvetini kemiren bir hayvan gibidir. Girdibâd, mescidin kapı ve duvarını yaralayan bir baltadır ve kuduz olan riyâh, çinko örtüyü mescidin kubbesinden söküp uçurur. Ayrıca rüzgâr, kuş yuvasının yelpazesine benzetilir.²¹⁴

"Elhân-ı Şitâ" da karlar, suskun bâdın saf kanadında uyuklar gibi yapıp uçarlar:

Göklerden emeller gibi rîzân oluyor kar,
 Her sudâ hayâlim gibi pûyân oluyor kar.
 Bir bâd-ı hamûşun per-i sâfında uyuklar
 Tarzında durur bir aralık, sonra uçarlar.

C.Ş.B.Ş, s. 224

Nesîme benzetilen unsurlar ise daha büyük bir yekûn tutar. Sevda, gözyaşı ve mâtem, hevesler, elfâz, muhabbet, aşk, hayatın fikirleri, gönüldeki kederler, sükût ve sükûn, kadınlık, kafiyeler, yârin nefesi, memât, v.b. rüzgâra benzetilir. Şâirin sevgilisine söylemek istediği sözler âhenk yönüyle sabâlara, ırmak ve kemânlara benzer. Sevgilisinin nefesi hoş kokulu bir nesîmdir. Âh, susması imkânsız bir sansar gibidir. Ömür boyunca hayatta yaşayan kötü anlar, hüznler fırtınaya benzetilir. Bir âfet olan yâr, bâda benzer. Yine yâr sevinçli olma yönüyle bahâr rüzgârı gibidir. Şâir, sevgiliyi dinlerken onun konuşması şimşek ve bâdın karşılıklı konuşmasına benzetir.

²¹⁴ a.g.e., s. 546,566,149,287,313,518,303,371,194,224,193

"Yâr-ı Muhayyel" şiirinde yâr, birden bire sevinçli olma yönüyle bahar rüzgârına benzer:

Birden bire bâd-ı rebîî gibi mesrûr
Birden bire bir dul gibi... öksüz gibi mahzûr,
Bir sâniye sonra yine güller gibi memnûn,
Bir sâniye sonra yine şâir gibi meftûr...

C.Ş.B.Ş, s. 187

"Melâl"in eksikolmadığı bu şiirlerde rüzgâr şairin derdi için inler ağlar. Öyle ki şâirin elemei kâinâta bulaşmış cihân da ye' sı için bir mezar olmuştur:

Kuru dallarda bir kemeñçe gibi
İnliyor derdimi esen rüzgâr !
Elemim kâinâta sâridir
Şu cihân bir mezâr-ı ye'simdir.
Ben de üstünde senin makbreyim !

C.Ş.B.Ş, s. 492

2.5.5. DAĞ :

Halk şiirinde çok fazla kullanılan dağlar, Servet-i Fünûn şâirlerinin çok rağbet ettikleri bir unsur değildir. Büyle olmakla beraber Cenab'ın şiirlerinde kullanım şekli itibariyle dağ unsuru çeşitlilik gösterir. Dağ, en çok mekân tasvirlerinde bütünü cüzlerinden biri olarak kullanılır.

Kışın her tarafta sis vardır. Dağların başı dumanlı, ufuk bulutludur. Dereler, dağlardan denizlere ninniler söyleyerek iner. Dağda ney çalındığı ve bir çobanın ağladığı sanılır. Baharın gelmesiyle birlikte dağların görüntüsü de değişir. Dağlardaki kuşlar "Lâkaydane nağme-saz olur" Askerler için dağlar, ovalar birer kışladır ve Türk ordusu kimsenin aşamadığı dağları aşar. Baharda sular çağlayıp kuşlar ötünce dağlar da bu seslerle çınlar ceylanlar ve ishâk kuşları hayâli ve rüyâları süsler. Akşam vakti gurûb eden güneşin ışıklarıyla sararan dağlar ufukta dalgalanır ve bu ufukta şahikalar erir. Seher vakti ufuklar pembeleşirken dağlarda sevinç uyandıran sihirli bir ses, kaval sesi

duyulur. Dağlar ve etekleri yeşil, gök mavi, dere mavidir. Âlemi bir sabânın kanadı yelpazeler.²¹⁵

"Sükût-ı Mesâ" şiirinde akşam dağ yamaçlarındaki manzara, melâlin hâkim olduğu bir rûh hâli ile tasvir edilir:

Sürüler karşı dağda noktılıyor
Müteharrik sükût ile yamacı

Yamacın gündüz inleyen ağacı
Şimdi bir gamlı vaz'-ı samt alıyor.

C.Ş.B.Ş, s. 396

Tabiatla birlikte dağlar da şiirden uzak değildir. Şâirin nakaratı dağlarda ağaçlarda fisıldar²¹⁶. Seher vakti dağların aldığı manzara, şâire seher şiirlerinin dağlara yazılması gibi görünür:

Reng-i şeb rûy-ı ufuktan silinir;
Yazılır dağlara eş'âr-ı seher;
Gök olur bir büyük iklîl-i münîr,
Yer olur bahçe-i ezhâr-ı beşer.

Terâne-i Sabâh

C.Ş.B.Ş, s. 291

Şâir, gaflet diyârının emiridir ve karanlıkta gölgeden tahtı vardır. Allah'ı araken tabiata hayret ve şüpheyile bakar. Hayret ve şüphenin Sinâ Dağı'nda küçüklüğünü, bedbahtlığını bir kez daha anlar:

Bir emîrin diyâr-ı gaflette
Ki karanlıkta gölgedir tahtım;
Tûr-ı Sinâ-yı şekk ü hayrette
Ben sağır bir kelîm-i bedbahtım.

Münacât- IV

C.Ş.B.Ş, s. 305

²¹⁵ a.g.e., s. 321,404,250,496,129,526,497,154,446,250,172

²¹⁶ a.g.e., s. 390,536

Dağlar cennetten bir iz taşır. Şâirin kalbinden sevgiliye söylemek istediği sözler, fikirler ve hayaller, yükseklik, yücelik yönüyle dağlara benzer. Âşığın ömründeki elemeler, çokluk yönüyle dağa benzer ve sevgilinin gönlü sarhoş eden havalı saçları, şâirin kederli başını okşadıkça bu elemeler azalır:²¹⁷

Elem-i dağ-ı ömrüm eksiliyor
Saçların pür-hevâ-yı müskir-i dil
Okşadıkça ser-i küdüretimi

Giysû-yı Yâr

C.Ş.B.Ş, s. 244

Kimi zaman dağlar da antropomorfist bir yaklaşımla ele alınır. Akşam olunca herşey gibi dağlar da susar. Rüzgâr, dağların en saf ve tabîî nakaratıdır. Her tepe, bir gül-destesi atar, rüzgâr da bu gül-destelerini çözer. Şair, sevgilisini denizlere dağlara sorar. Hazanın eli cibâlîn omuzuna altın renkli bir gömlek atar. Dağlar, şâirin hisli bir ney gibi olan şiiriyle ve nefesinin sihriyle inler. Gurûb saati dağlar gamlı düşünür. Sonbaharın eli dağların omuzuna altın renkli bir elbise atar.²¹⁸ Baharın gönlü yaralı hayatı, dağların hazîn sinesine arzın yarasını yaymayı düşünür:

Dağların sîne-i hazîninde,
Nevbahârın hayât-ı dil-rîşi
Düşünür zahm-ı arzı tefrîşi...

Temâşâ-yı Hazân

C.Ş.B.Ş, s. 221

Tabiat şâirin içine aksedince, Arab cebellerini sırtında hisseder; ufkun nûr hazinesi de , dağların gururlu cebhesi de şâirin kendisi olur.²¹⁹

Ben o bî-vâye-i bürehne-tenim
Ki benimdir yerin göğün sûru,

Dağların cebhe-i gurûru benim,
Benim ufkun hazîne-i nûru...

Derviş

C.Ş.B.Ş, s. 280

²¹⁷ a.g.e., s. 43,536

²¹⁸ a.g.e., s. 397,150,291,309,565,452,443,330

²¹⁹ a.g.e., s. 562,452

Dağlar, hayatta karşılaşılan ve aşılması gereken zorluklar anlamında da kullanılır. Derviş kimsenin geçmediği tepelerden geçer. İnsanlar bir parça semâ (umut, mutluluk) almak için dağların sarp yamaçlarına tırmanır.²²⁰

Bir parça semâ almak için tırmanır insan
 Bir kûh-ı menî'in yamacında
 Zî-rûh ise bir gün asılır mücrîm ü ma'sûm
 Ölmek denilen darağacında
 Bir parça çamur ancak eder arz ona ihsân
 Simâda bahâ, serde zekâ, dilde muhabbet

C.Ş.B.Ş, s. 454

Melâli seven ve bu duygularını tabiata atfeden şâir, dağları da bu duygular arasından seyrederek,²²¹

Hüzün dağıtır her yere akşam
 Arza yayılır güneş hasreti
 Dokunur kalbe gurûb saati
 Bir gam duyarım nereye baksam:
 Mağmun düşünür dağlar ovalar
 Dalar sükûta susar şakrak yuvalar !

C.Ş.B.Ş, s. 330

2.5.6. ÇÖL :

Çöl, şiirlerde tasvir edilen mekânın bir parçası olarak geçer. "Saâdet" şiirinde çölde seyahat eden bir kafilenin yaşadıkları anlatılır. Çölün kül renkli hayatında bir rüyâ, sıcak arzı huzursuz eder. Kafile sıcaktan, susuzluktan bî-tâb düşer. Çöl uzayıp giderken güneş alınları aydınlatır. Çöl sıcaktan yanar, âsûde ve dilsizdir. Kafile

²²⁰ a.g.e., s. 279,280

²²¹ a.g.e., s. 150,313,221,244

kuvvetsiz, bezgin ve tevekkül içinde gözleri gizli bir su araken sessizlikle çölde yürür.²²²

Yürür o kâfile hâlâ, şikeste-sâk-ı tüvân,
Yürür sükût ile feyfâ-yı zinde gânide;
Durur fütûr u tevekkülle mürtekiz el'ân
Nigâh-ı kâfile bir lücce-i nihânide...

Saadet

C.Ş.B.Ş, s. 238

Diğer tabiat unsurlarıyla birlikte çöl de Allah'ın kudretini gösteren eserlerdendir.²²³ Çölde insanların serâba muhtaç olduğu gibi insanlar da dünyada Allah'tan izlere muhtaçtır:

Burkular ye' sile takallustan
Seni inkâr eden zavallı ağız
Bize, yâ Rab, görün ufuk gibi sen
Çölde biz bir serâba muhtacız

Münacât-IV

C.Ş.B.Ş, s. 304

Çöl, sadece benzetilen unsur olarak kullanılmıştır. Sükût, hayat, hasret çeken ömür, kalb âsümân çöle benzetilir.²²⁴ Kafilenin hayatı kuruyup, gizli bir kor üstünde yanma yönüyle çöle benzer. Gökyüzü de mavi bir çöle benzetilir. Gece çöllerde kamer ne ise âşığın çöl gibi olan kalbinde de sevgili öyledir:

Gece çöllerde ne ise kamer
Arz-ı kalbimde sende öyleydin.
Pîş-i ye' simde hüsn-i hâmûşun
İnliyor çifte kimsesizlikten

Şiir

C.Ş.B.Ş, s. 458

Sahra, kendisi ne izâfe edilen bazı özelliklerle kişileştirilir: Çöller, susma, kimsesiz olma, âhengi olam yönüyle beşerileştirilir. Çöl piramitleri şâirden bir i'tilâ

²²² a.g.e., s. 403,418,237,94

²²³ a.g.e., s. 87

diler.²²⁵ Hayatı bir feyfâ olan şâir, çöllerin bile hayatının perişan nakaratını yolunda tekrar ettiğini düşünür:

Kat eylerim ümmîd ile feyfâ-yı hayâtı
Bâzûların âvihte oldukça kolumda...
Bu perişân nakarâtı
Çöller bile eyler bana tekrar yolumda
Ömrümden ayırdım sana bir hisse-i handan...
C.Ş.B.Ş, s. 508

2.5.6.1. SERÂB :

Serâb, bir şiirde gerçek anlamında kullanılmıştır. "Saadet" şiirinde çölde ki kafilenin su arayışları ve bu arayışın bir serâbla neticelenmesi anlatılmaktadır:

Yoruldu hepsi bu müt'ib, uzun mücâdeleden;
Bu anda arsa-i reyyânda herşey oldu harâb...
Bu anda çıktı bütün sadr-ı zâr-ı kâfileden
Revân hırâş u ciğer-der, derin bir:"Âh, serâb !.."
C.Ş.B.Ş, s. 238

Şiirlerde yer alan serâb, sadece benzetilen unsur olarak kullanılır. Ebedî olmayan yalancı aşk geçiciliği yönüyle serâba benzer. Vasl, aldatıcı bir serâbdır. Hazânın tebessümü yalancı ve serâb gibidir. Ay ışığının denizdeki aksi serâbdan gümüş bir aynaya benzer. Derviş baktığı her yerde histen uzak bir serâb görür.²²⁶ Hastanın soluk, zayıf düşmüş bedeni çorak bir çöl ve bu bedende canlılığını koruyan gözler aldatıcı bir serâb gibidir:

Fildişinden soluk elin, asabî,
Şimdi vaz-ı duâdan âcîzdir;
Bir çorak çölde bir serâb gibi

²²⁴ a.g.e., s. 340,491,508,263,237,547

²²⁵ a.g.e., s. 462,456,150,390,246

²²⁶ a.g.e., s. 262,360,331,143,554

Aldatan gözlerin ümitsizdi !

Hasta

C.Ş.B.Ş, s. 554

2.5.7. UÇURUM :

Cenab'ın şiirlerinde uçurum, sadece benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Gökyüzü mavi bir girdâb olarak gören şâir, ayağının altında da bir siyah uçurum hisseder. Emel hummasıyla sersemleşen, sarhoş olan âşık, göğe mi yükseldiğini yoksa bir uçurumdan mı düşüyor olduğunu bilemez hâle gelir. Hayat, her iki tarafından uçurum olan geniş bir yoldur. Şâirin hayat kulübesinde her yanında bir uçurum açıktır. Berbât fikirler aldatici bir uçurumdur ve bu uçuruma düşenler dâima korktuğu bir uçurumdan geçtiğini sanır. Zamanla çevrili nisyân bir uçurumdur. Şâirin, şiir yazarken karşılaştığı zorluklar, engeller uçuruma benzer.²²⁷ Yârin rûhu ise his melekleriyle dolu bir uçurumdur:

Senin leb-i hevesin bir vücûd-ı mecrûhun
Dehân-ı zârını öpmekle zevke makrûndur;
Seversin ağlatarak sevmeyi: Senin rûhun
O vartadır ki sürûşân-ı hisle meşhûndur.

Rûh-ı Yar

C.Ş.B.Ş, s. 178

2.5.8. OVA, YAYLA, VÂDİ :

Ova, yayla, vâdi daha çok tabiatın cüzleri olarak gerçek şekilleriyle kullanılırlar. Dağlar, ovalar askerler için birer kışladır. Yazın serin olma yönüyle siper yaylaları hatırlatır. Rüzgâr, şâiri tenhâ bir vâdiye atmıştır; güvercin kanatlı ankânın bile bu diyardan haberi yoktur.²²⁸

"Sonbahar"şiirinde etrafa hâkim olan sükûnet anlatılır:

İşitmez olduk

²²⁷ a.g.e., s. 511,211,453,333,412,138,344

²²⁸ a.g.e., s. 526,313,57

Bir ses ovada
İnliyor boşluk
Viran yuvada

C.Ş.B.Ş, s. 323

Dağlar, ovalar gamlı bir şekilde düşünme yönüyle kişileştirilir. Ovalar zümrte ve dikenliğe benzetilir.²²⁹

Eskiden dalları üstünde öten şen kuşlar
Onu çıplak ve mukassî bularak uçmuşlar
Dağılıp susmuş o koynundaki şakrak yuvalar
Bir dikenlik gelir artık ona zümrüt ovalar.

İhtiyar Çınar

C.Ş.B.Ş, s. 303

2.5.9. ADA :

Ada iki şiirde yer almıştır. "Sen Okurken" şiirinde şâir, sevgilisi şiir okurken göklerde altından bir ada hayâl eder ve bu adayı "tanzîr" etmek ister.²³⁰ "Saadet" şiirinde ise susuzluktan bitâb düşen kâfile suya kanmış bir adayı görürler ve gözleri bu gördükleri sahile dikilip kalır:

Bu dürre-i İrem-ârâsı arz-ı sâfilenin,
Bu hoş cezire-i şâdâb edince arz-ı likâ
Uyûn-ı hasreti merkûz kaldı kâfilenin
O sâhil-i tarab u şevka, pür-sürûr u ziyâ,

C.Ş.B.Ş, s. 238

2.5.10. SİS, DUMAN :

Sis ve duman çeşitli görünümlemlerle karşımıza çıkar. Birincisi bunlar aslî özellikleriyle tasvirlerde geçer. Akşam olunca sisler, gölgeler eşyanın yüzüne bilinmezlik örtüsü yayarlar. Kasım ayında dağ başı dumanlıdır ve her yeri buğu ile sis

²²⁹ a.g.e., s. 330

²³⁰ a.g.e., s. 334

bürümüştür. İşgal altındaki vatanın her tarafı duman içindedir. Hazân mevsiminde her taraf sislidir. Güneş sisler içinde şikâyet eder. Bahar gelince "sisli kış günleri" çekilir.²³¹

"Belde-i Mâzî" şiirinde sisten, dumandan boğulan bir şehir tasvir edilmektedir:

Kâşâne-i Hak, beyt-i âdalet der-i insâf
Kuvvetle ezilmiş de birer külçe kül olmuş.
Kül rengi dumanlarla somurtur bütün etrâf.
Sisten boğulan şehrin uzun yolları solmuş ?

C.Ş.B.Ş, s. 299

Sis ve duman benzetme unsuru olarak da işlenir. Kışın sisten bir örtüsü vardır. Teselli yaldızlı bir dumandır. Şâirin hisleri sisli bir ağdır. Matem dumanı insanların yüzlerini örter. Yârin kokusu cehennem dumanına benzer. Karın yağışı dumanlı bir uçuşu hatırlatır. Yârin rengi duman rengine dönmüştür. His çiçeğinin hakikati sistir. Asümân dumana benzetilir. Duman ise cihanı örten bir kefene; sis ise geniş bir tüle, bir örtüye benzetilmektedir.²³²

"El Ele" şiirinde şâir sevgilisine sisler arasındaki ay gibi herkesle eğlenen sözler söylemek ister:

Ver ellerini ellerime ey lebi hurrem,
Sözler bulayım ben sana sözler ki nagam-sâz;
Sisler arasından görünen ay gibi tannaz;
Bir bürka'ın altındaki gözler gibi mübhem !

C.Ş.B.Ş, s. 197

Sis ve duman, iki şiirde beşerî özelliklere sahiptir. "Kış Ufukları"nda sis ufkun rûhudur ve ufukta "hisli bir sis, sisli bir his!" vardır.²³³ Diğer şiirde ise köyün damlarını taçlandıran duman şâirin hasret dolu çığlıklarını dinler. Şâir bu şiirde de duyguları arasından tabiata bakmaktadır:

²³¹ a.g.e., s. 218,321,322,299,221,118,496

²³² a.g.e., s. 563,242,423,424,447,223,477,444,487,217,385,221

²³³ a.g.e., s. 328

Bir karyenin sukûfunu tetvic eden duman
 Dinler bütün şehîk-i tahassür- meâlimi
 Bir mendilin içinde kalan itr-ı yâdigâr
 Benden cûdâ düşer gibi mecmû-ı kâinât
 Her yerde karşılar beni bir nazra-i vedâ
 Kalbinde bir cerîha, dimağımda bir memât
 Çeşmimde bir harâbe eder her dem ittisâ...

C.Ş.B.Ş, s. 529

Cenab, sise mecazî anlamlar da yükler. Sise yüklenen mecazî anlamlar hüznün, keder, düşünce v.b.dir. Gözler bulutlu (düşünceli) penceredir, ve mâzîyi sisle (hüzünle) çevreler. Herşeyini kaybeden yıkık beldenin ufukları, sise (kedere) "medfûn" dur. Yaşlıların hep donuk, sisli (düşünceli, kederli) gözleri titrer.²³⁴

"Tamamlanacak Neşideler" şiirinde "sis" gam, keder, anlamında kullanılır:

Hep kuşlar uçup ye's ile kalmış yuvalar boş
 Her gülşeni vîrâne ve her kasrı harâbe !
 Beyhûde arar gözlerimiz sisler içinde
 Bir yol ki götürsün bizi evvelki sürûra !

C.Ş.B.Ş, s. 417

2.6. HAYVANLAR

2.6.1. GENEL OLARAK KUŞLAR :

Cenab'ın şiirlerinde kuşlar, tabiatın güzelliğini tamamlayan mahlûklar olarak çokça geçer. Şâir kendisini ve şiirlerini kuşlara benzeter. Onlarla şiiri arasında bazı ilgiler kurar; ya da kuşların terânelerini şiire benzeter. Ayrıca Cenab'ın şiir-tabiat ilişkisini en çok kuşlardan yola çıkarak kurduğunu söylemek yanlış olmaz.

Şâir kuşlarla "hem-âvâz" dır. Şiirler beyin yuvasından uçan mutlu ve mest kuşlardır. Şâir öyle sözler bulmak ister ki, içinde hayâlin kalbi ufuklardaki kuşlar gibi her an çırpınmalıdır. Cenab'ın şiirleri kuşlar gibi uçmaktadır. Fikirler kanada, kelimeler hafif ve nağmeli olma yönüyle kuşlara benzetilir. Şâirin gam ve mutluluk üstündeki sebâtı kuşun bir dal üzerinde duruşu kadardır. Kin dolu şikayetler ile taze, duyulmamış

nağmeler, şâirin şiirinin kanadı üstünde semâlara çıkar. Öten kuşlar ile şiir söyleyen dudaklar, yerin sır saklayan ağzında hep susar. Şâir, kafiye sorgucu ve arûz âsâsıyla kuşların terânesine tercümân olur; derdini her kuşa, her şiire eksik olarak sayar. Kuşlar gibi kalemler de suskunluk köşesine çekilir. Şâirin şiirlerinde bütün kuş nağmeleri aynı zamanda ağlamalardır.²³⁵

“Şâir” şiirinde şiirler kuşlara benzetilir:

Uçuşur lâne-i dimağımdan
Mest ü şâdân tuyûr-ı eş’ârım
Elemimden doğup nizar u mariz
Onun alır leblerinden elfâzım
Ebediyyet doğar beyânımdan

C.Ş.B.Ş, s. 503

Kuşun feryâdı hayâl ve fikre bir yücelik verir. Sular ve kuşlar, arz şiirinin kafiyesidir. Kuş, göklerden şiir okur, bir “nazm-ı belîğ inşâd eder.” Toprağın üstünde feryâd eyleyen kanadı yaralı kuş, her şâirin rûhunun tercümânıdır.²³⁶ “Ta’yin-i Metâlib” şiirinde şâir, kuşların terânelerinin kendisine şiirlerini ilham etmesini ister:

İsterim kuşların terâneleri
Gûş-ı cânımda ihtizâz etsin,
Onların şevk-i âşıkâneleri
Beni tav’en neşîde-sâz etsin !

C.Ş.B.Ş, s.121

Cenab, kuşların Allah’ın varlığını gösteren deliller olduğunu düşünür. Bir kuş tabiatı temâşâ ederek lisân-ı hâliyle göklerin sonsuz olduğunu; yıldızların, karanlıkların herşeyin Allah’ın ilâhî sanatını gösterdiğini söyler. Ama bu kuş Allah’ın ilâhî feyizlerini saymada aciz kalır. Kuş, feryâdını Mevlâ’ sına isnâd eder. Bu kuş Allah’ın makamında her bir şeyin celâliyle övündüğünü, her şeyin zevâliyle geçici bir fenagâhdan geçerek kemâliyle ebed-zârda kaldığını bilir ve bu duruma cihânı, gökleri şâhid gösterir.

²³⁴ a.g.e., s. 542,417,523

²³⁵ a.g.e., s. 286,197,207,536,562,391,385,446,535,507,536,562,490,335,503

"Hâmid'in Hyde Park'tan Geçerken" şiirine nazire olarak yazılan "Bir Dağdan İnerken" şiirinin bir dörtlüğünde semâlardan, "makam-ı sermediyyet" ten geçen, bu güzellik dolu feyziyle şâiri irşâd eden bir kuştan söz edilmektedir.²³⁷

Çıkar bir nûr-ı rahmânî zalâm-ı bî-nihâyetten
Sanırsın koptu bir pertev çerâ-gâh-ı meşiyetten
Geçer yer yer semâlardan makâm-ı sermediyyetten
Bu feyz-i pür-bedâyi'le beni irşâd eder bir kuş

C.Ş.B.Ş, s. 33

Birçok şiirde kuşlar, tabiatı ve hayatı süsleyen dinamik varlıklar olarak ele alınır. Çiçekli bir âşiyân kuşlar ve gölgelerle doludur. Bahar gelince kuşlar da ötmeye, terânelerle uçmaya başlarlar. Yeşil dallara kuşlarla yaz gelir. Çınar ağacının dalları üstünde öten kuşlar, yaşlanınca onu çıplak bularak uçup giderler. Yeşil dallar arasından kuşların nağmeleri gelir. Sonbaharda kuşların çoğu göç eder. Kış mevsiminde ise kuş nağmelerinin yerini ümit sessizliği alır. Akşam üzeri kuşlar yuvalarına ciğerlerine güneş, kanatlarına semâ yükletilmiş gibi yorgun dönerler.²³⁸ Dağdaki kuşların sesini duyan yaralı kuş, yükselerek en yüksek cihanı bulmak ister, ancak zeminin eli onun uçmasına mâni olur:

Nağme-sâz oldukça lâkaydâne murgân-i cibâl
Onları dinlerdi ol biçâre kuş me'yûs ü lâl.

Yükselip bulmak dilerdi bir cihân-ı ber-terin
Mâni'-i pervâz olurdu cismine dest-i zemin !

Mecrûh-ı Müebbed

C.Ş.B.Ş, s. 359

Cenab'ın bazı şiirlerinde âşıklar, aşk, anne, kızlar, muhabbet, emeller, saâdet, rûh, yaş, bahâ, rüzgâr, âşık, kalb, şâirin kalbi, sevgili v.b. kuşlara benzetilir. Yâr, yaz kuşuna benzer; neşeli sözleri de dolaşan kuşların nutku gibidir. Kız, vaktini taze bir kuş gibi geçirir. Zaman hızla gelip geçme yönüyle kuşa benzetilir. Muhabbetin berrak kanadı vardır. Kışın karlar etrafta uçuşurlar. Rüzgar sâf bir kanada sahiptir. Hayâl

²³⁶ a.g.e., s. 34,315,34,359,129,232

²³⁷ a.g.e., s. 33

şehbâli olma yönüyle kuşa benzetilir. Mesafeler ve seneler dervişin kanatlarıdır. Yerler ötme yönüyle kuşa benzetilmektedir. Şâirin rûhu, elemden çılgın olan bir tâirdir.²³⁹

“Senin İçin” şiirinde yâr, sesiyle şâirin gamlarına bir şûh kanat işler ve bu sesi duyan şâirin kalbi uçan kuşlara eş olur:

Sesin işler gibi bir şûh kanat gamlarıma
 Seni dinlerken olur kalbim uçan kuşlara eş,
 Gün batarken sanırım gölgeni bir başka güneş;
 Sarışınlık getirir gözlerin akşamlarıma.

C.Ş.B.Ş, s. 306

İki şiirde "mürg", benzeyen unsur olarak ele alınır. İlk şiirde hanendeye benzetilen kuşlar; diğerinden mâtemli bir anneye benzetilir.²⁴⁰

Misâl-i mâder-i mâtem-zede bir mürg-ı sevdâ-reng,
 Tevâlî-i fusûle rağmen eylerdi figân her dem;
 Onun olmuştu minkâr-ı siyeh-rengi ile tev'em
 Yürekler parçalar sûrette pür-te'sir bir âheng!

Murg-ı Siyâh

C.Ş.B.Ş, s. 111

Cenab, antropomorfizmin etkisiyle duygularını sık sık kuşlara izâfe eder ve böylece kuşlar, çoğu şiirde beşerî özellikler taşırlar. Kuşlar şiir okurlar. Şâir, aşk sırlarını kuşlara öğretmek ister. Sanki her kuş elhânını hem-deminin yumuşak kucağına yatırmıştır. Bahâr kuşları, terânelerle hastanın mezarını kazarlar. Kuşlar, hazân gelince nev-bahârın safâsını yâd ederler. Kuş, ağlama, hüznü olma; yönüyle kişileştirilir. Her kuş, zeminin gelin olduğu bir düğünün "mugannisi" ve "mutrib"idirler. Kuşlar, şikâyet ederler, sevgiliyi ise tebrik ederler, ayrıca yârin inleyen dudağındaki donukluktan lâl ve hayran kalırlar. Aşk sırrını cıvıldaşan tuyûr, şâirin matemiyile de istihzâ ederler. Kuşlar

²³⁸ a.g.e., s. 237,497,269,300,302,66,72,170,35,500,299,292,323,194,129

²³⁹ a.g.e., s. 545,209,122,298,77,83,85,147,165,166,193,306,517,111,271,450,545,88,360,376,354,184,289,171,145,194,133,224,172,232,279,40,348

²⁴⁰ a.g.e., s. 313

aşk konusunda daha âlimdirler. Aynı zamanda şiirin sırlarını söylerler. Kuşlar, seslenilme ve dallara rü'yâ anlatmaları yönüyle de kişileştirilmişlerdir.²⁴¹

“Zavallı Hasta” şiirinde bir hastanın ümidinin mevsimlere göre nasıl değiştiği ve baharın gelişiyle ümidlenen hastanın mezarının kuşlar tarafından nasıl kazıldığı şöyle dile getirilmektedir:

Şitâ gelince dedi: “mutlaka şu berf-i sef îd
Mezârımın olacaktır. Setîre-i sâfi !”
Bahâr faslı ile geldi hastaya bir ümîd:
Dedi; “olur bunun ancak olursa insâfi...”
Dîrîğ!.. Aldanıyormuş: Bütün tuyûr-ı bahâr
Zavallı hastaya kazdı terânelerle mezâr!

C.Ş.B.Ş, s. 112

Kuşların yer aldığı şiirlerde sevince, neşeye de yer verilmekle beraber melankoli ağır basar. Hazan gelince kuşlar ötmez ve ağlar. Serseri kuşlar, ölümlere son mûsikîyi ağlamaklı ötüşleriyle dinletirler. Kuşlar yeis ile uçunca yuvalar boş kalır. “Tuyûr” hüznün ile ötünce kuru dallardaki hasta yapraklar ağlar. “Mürg” ün âfâkını mâtem gecesi sınırlar ve sert bir taş, ona mâtem- hâne olur. Yükselen kuşlar, arşın bâdesini içip ağlarlar. Kuşların terânesi şâirin kulağına keder nevhâsı olarak gelir v.b.²⁴²

“Mecrûh-ı Müebbed” şiirinde mihnetle inleyen, kanadı kırık ve bütün varlığını melâl kaplamış olan bir kuş tasvir edilmektedir:

Bir mezar üstünde bir murg-ı şikeste şâhbâl
Âsümâna göz dikip eylerdi mihnetle enîn;

Çeşminin etrafına çökmüştü bir zıll-ı hazîn !
Hey'et-i mecmuasında vardı bir müdhiş melâl !

C.Ş.B.Ş, s. 359

²⁴¹ a.g.e., s. 542,34,459,556,397,112,568,416,359,129,518,350,105,124,438,420,565,546,291,322, 223,220,284,202

²⁴² a.g.e., s. 369,568,417,501,111,507,142,416

2.6.1.1. BÜLBÜL :

Divan şiirinde olduğu gibi Cenab'ın şiirlerinde de kuş türleri içinde en çok bülbüle yer verilmiştir. Bülbül de şiirin kaynağı, hatta bir şâirdir. Şâir, şiirlerini dilsiz bülbüllere benzeter. Söz, nağme, kafiye bülbüle benzetilir. Şâir elinde kalem, önünde kitabıyla otururken kulağına bazen baykuş ve karganın sesi, bazen de yorgun bülbülün can yakan inlemesi gelir.²⁴³ Figânında bir mûsikî arayan şâir, zeminde nevhalarının anlaşılmadığını, insanların sağır olduğunu düşünür ve bu feryâd şiirini ancak bülbüllerin anlادığını belirtir. Bülbül ise yeryüzünün sarışın şâiridir;

Ben figânımda mûsikî ararım
Şâirim ben, sağırdır insanlar !

Anlaşılmaz zemînde nevhalarım
Şi'r-i feryâdı bülbülân anlar !

C.Ş.B.Ş, s 286

Şâir, tabiatın gülşeninde, gülün kokusu ve bülbülün nağmesinde Allah'ı arar ve derin bir sessizlikle her dakika mukaddes hutbesini dinler. Şarabın zevklerini, gülün kokusunu ve bülbülün elhânını tattırdıktan sonra Allah'ın niçin mezarı açtığına bir anlam veremez.²⁴⁴

Tattırdın ilâhi bize ezvâk-ı şarâbı
Itr-ı gülü, elhân-ı hezârı
Yârab ne için parçalandın sadr-ı türâbı
Açtın ne için dâğ-ı mezârı ?

C.Ş.B.Ş, s. 453

Bülbül, reel anlamında da ele alınmıştır. Akşam olunca bülbüller yorgun yorgun öter. Bahar, gül ve bülbül mevsimidir. Meşcereler, his nağmelerini nağmekâr andelibândan dinler. Her meşcerede ayrı bir bülbül sevinç terâneleri döker. Bülbülü

²⁴³ a.g.e., s. 503,285,344,256,292,285,286

²⁴⁴ a.g.e., s. 548

duyunca dereler coşar, kapalı pencereler açılır. Her yuvanın bülbülü uyanınca her köşe elhân ile dolar.²⁴⁵ Gece vakti bütün âlem gibi yorgun bülbül de iki gözünü yumar:

O dem ki sâhil-i cûy-ı reşâşe-güsterde
Yumar dü çeşmini mestâne bülbül-i bî-tâb,
O dem ki âlemi bâzû-yı nerm-i râhat ü hâb
Eder şükûfeli rü'yâlarıyla perverde...

Leyâl-i Zâhire

C.Ş.B.Ş, s. 143

Bülbül, şiirlerde sadece benzetilen unsur olarak kullanılır. Yârin konuşması, sesi, kendisi, ağzı, sözleri, bülbüle; veremli kızın dudakları suskun bir hezâra benzetilir. Âşık bülbüllere âhenkte uyar; onlar gibi nağme-sâz olur. Gül uğrunda can veren bülbül gibi ölmek ister, bir gece şâd bir bülbül olarak yârin görmediği gözünü yâd eder. Vatan bülbüldür. Bahar, bülbülün sesinden daha nazlı bir terânedir. Piyano sesi bülbülün nağmesine benzer. Çocuk geleceğin bülbülüdür. Bir bülbüle nağme nasıl gerekliyse bir sineye de ümit, öyle gereklidir. Derviş, rûhunda gizli bir elem bülbülü olduğunu hisseder.²⁴⁶

“İftirâk” şiirinde yâr ve yârin sesi âşğın yuvasının bülbülüdür:

Nereden toplayım ben elhânı
Sustu lânemde bülbül-i dehenin
Ararım hâtîrât-ı evzânı
Şu sükût eyleyen sesinde senin

C.Ş.B.Ş, s. 378

Son olarak bülbül, kişileştirilmiş bir varlık şeklinde karşımıza çıkar. Bülbüller mûsikîyi unuttur. Şâir, bülbülleri şen eder. Garip konuşmalar hezârı güldürür. Bülbül, zeminin gelin olduğu düğünün mutribi ve mugannisidir. Aldatan bülbül, çiçeklere yalancı bir divan okur. Bir gonca bülbül ile nişanlanır. Güller yâri, bülbül de âşğı

²⁴⁵ a.g.e., s. 346,347,542,86,566,312,497,159,354

²⁴⁶ a.g.e., s.188,44,438,367,73,465,374,372,10,11,433,548,372,429,542,225,167,403,503,283

kıskanır ve kan ağlar.²⁴⁷ Gecenin içinde yorgun öter bülbül elinde zulmetten bir mendille hasret gözyaşı döker:

Tuttu arzı dü dest-i zulmet
Yorgun yorgun öterdi bülbül
Gûyâ leyl içre eşk-i hasret döker
Elinde zulmetten dokunmuş bir mendil

Leylin çeşm-i siyâhi güyâ
Tahayyül
C.Ş.B.Ş, s. 346-347

2.6.1.2. GÜVERCİN :

Cenab'ın şiirlerinde güvercin bülbülden sonra ikinci sırada yer alır. "Kebûter", gerçek anlamında az kullanılmıştır. Kışın elinde yasemin yaprağı ya da "sehâb" gibi güvercinin kanadı da bir yığın hâlinedir. Mehtaplı bir gecede yorgun olan bülbül ve kebûter, taze gülbünün altında uykuya dalar.²⁴⁸

Güvercin benzetme yönüyle ele alınır. Rüzgâr, uğultusu cihetiyle gizli güvercinlerin âheste nağmesini hatırlatır. Çobanın rûhu kebûtere benzetilir. Anka kuşunun kanadı güvercin kanadıdır. Yârin konuşması ve sesi, gökten inen kebûterlerin birer birer inmesini ve onların terânelerini çağırır.²⁴⁹ Sevgilinin âşığın kalbi üzerine elini bırakması, bir güvercinin gelip konmasına benzer:

Kalbimin üstüne tebessümle
Elini vaz' edince sen cânâ,
Makber-i rûhuma terahhümle
Bir kebûter gelir konar gûya !
Dest-i Yâr
C.Ş.B.Ş, s. 161

²⁴⁷ a.g.e., s. 532,9,65,528,455,419,509,556,12

²⁴⁸ a.g.e., s. 194,224

²⁴⁹ a.g.e., s. 149,163,57,198

Kebûterler, neşîdeleri olması cihetiyle kişileştirilir. Bir başka şiirde ise güvercinin gözünde yaş, dudağında elemli bir şikâyet vardır.²⁵⁰ Yaralanarak yere düşen bu kuş, hasret duyduğu gökteki bulutlara rûhunun derdini gönderir. Şâir bu yaralı güvercini bir hüznün havası içerisinde tasvir ederek gözlerimizin önünde canlandırır.

Gözünde dem'a, lebinde bir iştikâ-yı elîm
Semâda yârelenen bir kebûter-i garrâ
Düştü firâş-ı mezâhine nâ-geh
Edip tahassür ile âsümâna atf-ı nigâh
Eder sehâbelere derd-i rûhunu isrâ

C.Ş.B.Ş, s. 411

"Yâr-ı Muhayyel" şiirinde kebûterleri beğenen şâir, onlara özenir ve sevgilisinin uyuyan bir kuş gibi sakin; bir kebûterin kalbi gibi terennümden mahmûr olmasını ister:

Gâh olmalı bir tâir-i nâim gibi sâkîn,
Bir kalb-i kebûter gibi mahmûr-ı terennüm;

Sinemde düşüp kalmalı bî-tâb-ı tekellüm,
Olmuş gibi gaşy-ı samîmîye mukârîn.

C.Ş.B.Ş, s. 188

2.6.1.3. KARGA :

Cenab'ın şiirlerinde sözü edilen diğer bir kuş türü kargadır. Kargalar uğursuzluk, çirkinlik ve sıkıntı söz konusu oldukça gündeme gelir.

Şâir, mizâhını manalar kürsüsüne konan bir kargaya-sonradan ziyâyla hem-renk olan bir kuşa benzetir. Kargaları konu edinen ve aynı adı taşıyan şiirde kargalar arzın üstünde siyah bir bulut; servin altında siyâh bir mezar, şâirin kalbinin derinliklerinde de bir siyah hayâl gibidirler..²⁵¹

Cenab kargalara da duygularını yükler. Çölde sıcağın susamış ve bir damla su arayan yolcuya kırık kanatlı gurab, "Yürü !" der. Felaketler pususunda bir bülbülü bin

²⁵⁰ a.g.e., s. 223,411,355

²⁵¹ a.g.e., s. 340,196

karga çevirerek pusuya düşürür..²⁵² Yine "Kargalar" şiirinde bu kuşlar muğber, kimsesiz olma ve inleme yönüyle kişileştirilirler. Söz konusu olan şiirde şâir, kargaları tasvir ederken hem kişileştirme hem de benzetme yoluna başvurmuştur:

Bir kaçî gökte per-güşâ-yı vedâ
 Çırpınır, çırpınır marîz ü tebâh
 Arzın üstünde eyliyor îbdâ:
 Arzın üstünde bir sehâb-ı siyâh!
 Ötede bir kaçî nizâr u alîl
 Ediyor âsûmâne rekz-i niğâh
 Servin altında eyliyor teşkil
 Servin altında bir mezâr-ı siyâh!
 Biri karşımda kimsesiz, muğber
 Per-şikeste, zelîl ü bî-hem-râh
 Ka'r-ı kalbimde lane-dâr inler
 Ka'r-ı kalbimde bir hayâl-i siyâh!

C.Ş.B.Ş, s.196

2.6.1.4. YARASA :

"Makdem-i Yâr" şiirinde yarasa, mekânı tamamlayan ve bu mekâna yumuşak bir vahşet katan bir unsurdur:

Düşmüştü siyeh-berg-i şebe şebnem-i sîmîn;
 Şebnem gibi titrerdi kamer leyl üzerinde;
 Bir şeb-pere hufte, bir âhû-yı çererde
 Vermişti bu nüzhet-gehe bir vahşet-i nermîn...

C.Ş.B.Ş, s.162

Şâir kalbini, siyah ormanın en karanlık yerinde yatan ve başını garip bir şeb-perenin gece renkli gölgesine uzatan adını vermediği bir varlığa benzetir ve şiirin sonunda anlattığı bu varlığı kalbi olduğunu açıklar. Tabiatı rûhuna aksetmiş olarak gören şâir, karasızlık ve bezginlikten mest olmuş hisleri, pervâne gibi bir ışık, yarasa

²⁵² a.g.e., s. 94,453

gibi bir zulmet arar. ²⁵³ Bu düşünceler "Ezvâk-ı Revâh" ve " Akşam Hisleri" adlarını taşıyan iki şiirde aynı mısralarla ifâde edilir:

Sanki rûhumda hep tabîat
Dolaşır hâk ü arşı bin kerre
Hislerim mest-i bî-fütûr u karâr

Şimdi pervâne, şimdi şeb-perre,
Şimdi zulmet ü şimdi şu'le ara !...

Ezvâk-ı Revâh

C.Ş.B.Ş, s. 460

Yarasa "Makdem-i Yâr" şiirinin devamında beşerî özellikler yüklenmiş olarak karşımıza çıkar. Âhû ile yarasa, yapraklarla çiçekler akan suyun kenarında fısıldaşırlar.

2.6.1.5. KIRLANGIÇ :

"Bir Kırlangıç" şiirinde şâir kırlangıcın göklere uçarak buradaki yüceliği, ayı, yıldızı, güneşi ve Mevlâ'nın kudretini görmesini ister. Zeminde bir denînin ırzı ve malları gasp edebileceğini söyleyerek yerin tekin olmadığını imâ eden şâir, kırlangıcın göklere çıkmasını, eşi ve yavrucağıyla mutlu olmasını öğütler.

"Teâdül" şiirinde ise şâir, pencereden kaçacağını zannettiği mutluluğunu kırlangıca benzetir. ²⁵⁴

2.6.1.6. SERÇE, KUMRU :

"Ninni" şiirinde yavrusunu uyutan anne tabiattaki diğer unsurlar gibi kumru kuşunun sesini kesmesini ister. Bahar gelince serçeler, sevincinden sıçrayarak yuvasında durmaz. ²⁵⁵

Bülbüllerin mûsikiyi unuttukları bir anda serçeler, gamlı ötmeğe başlar ve bunu duyan ölü yaprakların ağladığını zanneder:

²⁵³ a.g.e., s. 124,561,293

²⁵⁴ a.g.e., s. 26,27,184

Mûsikiyi unuttu bülbüller;
 Serçeler şimdi öyle gamlı öter
 Ki duyan zanneder
 O kadar hüzn ile öter ki tuyûr
 İşiden zanneder bütün ağlar
 Kuru dallar mürde yapraklar!

C.Ş.B.Ş, s. 532

2.6.1.7. MUSİKÂR :

Musikâr, rüzgâr estikçe gagasındaki deliklerden türlü türlü ses çıkardığı için "musiki" sözünün de bundan alındığı rivâyet olunan hayâlî bir kuş olarak tanımlanır.²⁵⁶ Mevsim rüzgârının sihri ile cansız dallar birer musikâr olurlar.²⁵⁷ Bir başka şiirde ise, annenin sesi, gönül okşayan edasıyla kanadı kırık mûsikâra benzetilir ve bu ses hayat fidânında titrer:

Nedir bu ses ki sarar kalbe bir lifâfe-i ter,
 Ki zahm-ı rûha döker katre katre âb-ı rehâ?
 Bu musikâr-ı şikeste-per ü levâziş-edâ
 Nedir ki nahl-ı hayâtımda irti'âş eyler?

Validemin Sesi

C.Ş.B.Ş, s. 155

2.6.1.8. İSHAK KUŞU :

İshak kuşu (Şebâvîz) sadece "Nısfü'l-Leyl" adlı şiirde gölgeli bir fidanın altında rüyaları okşayan, takatten düşmüş bir kuş olarak yer alır.

Dağlardaki mazelle-i bûyâda âhüvan
 Hülyâ-tıraz olur;
 Bir nahl-ı müstazilde şebâviz-i nâtüvan
 Rü'yâ-nüvâz olur;

C.Ş.B.Ş, s. 154

²⁵⁵ a.g.e., s. 327,319

²⁵⁶ Ferit Develioğlu, Osmanlıca- Türkçe Lûgat, s.822

²⁵⁷ Cenab Şehabeddin' in Bütün Şiirleri, s. 518

2.6.1.9. KARAKUŞ, KARTAL, ŞAHİN, BAYKUŞ :

"Şihâb" adlı şiirde semâvât açılır, bulutlar yarılarak Hakk'ın yolu açılır, cemaatler görünür ve bir felâketler nigâhı ukâbı (Kara kuşu) görür.²⁵⁸

Şâir, elinde kalem, önünde kitabıyla dolaşırken önünde büyük bir girdâp görür; kulağına ise kargaların, baykuşların ve can yakıcı bülbülün sesleri, inlemeleri gelir ve bütün bunlar bir şâirin nasibidir.²⁵⁹

Kartal ise, hırsızlık yapan birine Jandarmanın ağına düştüğünü söyler.²⁶⁰

Sevgilinin gözleri yükselmeye hazır bir şahin gibidir:

Bir revzen-i dil-küşâ önünde

Bir ârız-ı râhesi içinde

Şâhin gibi i'tilâya hazır

Çeşmânı tulû'-ı mihre nâzır

Baktıkça görür fezâ önünde

Âlemleri sâhası içinde

Uyandı !

C.Ş.B.Ş, s. 19

2.6.2. DİĞER HAYVANLAR :

2.6.2.1. ARSLAN VEYA PENÇELİ VAHŞİ HAYVANLAR :

Arslan, daha çok benzetilen unsur olarak şiirlerde yer almıştır. Kahraman askerler ve şehitler birer aslandır. Hükümet despotluğu cihetiyle pençeli vahşi bir hayvana benzetilir. Sonbahar rüzgârının pençesinde ağaçların şiirine ölümün vezni gelir. Ölüm pençeli bir hayvandır. Şâirin yeis pençesinde başı kıvrır, ezilir. Bu yeis, şiir yazarken karşılaşılan zorluklardan dolayıdır. Yine şâirin elem pençesi sözlerin dudaklarını büker, ezer.²⁶¹

²⁵⁸ a.g.e., s. 28

²⁵⁹ a.g.e., s. 344

²⁶⁰ a.g.e., s. 329

²⁶¹ a.g.e., s. 568,279,521,96,511,339,316,527,568

"Sevmek İstedikçe" şiirinde yârin eli şâirin kalbini zayıf sinesinden koparıp alan sedef bir pençedir:

Koparıp sîn-i nizârımdan
Kalbimi aldı pençe-i sadefin;
Boş kalan sadr-ı nâle-kârımdan
Geliyor şimdi şehka-i şagafın.
Şimdi ben böyle hasta, böyle yarım
Şimdi ben böyle kalpsiz yaşarım !

C.Ş.B.Ş, s. 201

2.6.2.2. CEYLAN:

Ceylan iki şiirde tabiat dekorunu tamamlayan unsurlardan biri olarak ele alınır. Uyuyan yarasayla birlikte, otlayan âhû yârin geleceği mekâna yumuşak bir vahşet verirler. Âhüvân bir başka şiirde ise dağlardaki güzel kokulu gölgelikte hülyâyı süslerler.²⁶²

Âhüya benzetilen unsurlar sevgiliyle ilgilidir. Âşık bir âhû bakışının hasretiyle yeni rüzgârları, yeni ve âsûde bir sahrayı "cüst ü cû" eder. Sevgili bir âhû gibi gizlenir. Yâr, şâirin hayat sahrasından billûr bir ırmak gibi geçer. Yine sevgilinin âhû bakışı ayrılık ölülerine can verir.²⁶³

Solgun ziyâyı andırır iklîl-i turrası
Serpûş-ı zer-nigârı şafaktan nişan verir
Ağlar gözünde safvet-i her-dem ter-i kebûd
Âhû nigâhı mürde-i hicrâna can verir

Tasvir-i Cânân

C.Ş.B.Ş, s. 73

Âhû, yarasa ile akarsuyun kenarında fısıldaşması yönüyle kişileştirilir.²⁶⁴ "Teşne-i Teb" şiirinde ise çölde susuzluktan bitkin düşen yolcuya kargayla birlikte ceylan da "Yürü!" der:

²⁶² a.g.e., s. 162,154

²⁶³ a.g.e., s. 87,372,491

²⁶⁴ a.g.e., s. 162

Eder hemîşe seyahat o teşne-i pür-teb,
 Huzûr bilmez o feyfâneverd-i sîne-harâb,
 O hastaya "Yürü!" der bir şikeste-bâl gurâb;
 O bîkese "Yürü!" der bir gazâl-i can-ber-leb;
 C.Ş.B.Ş, s. 94

2.6.2.3. KOYUN, OĞLAK :

Koyun, daha çok benzetme unsuru olarak ele alınır. Az da olsa koyun kendisi olarak şiire geçer. Sürüler hareket eden bir sessizlik ile karşı dağdaki yamacı noktalarlar.²⁶⁵ Diğer bir şiirde ise kuzular yer alır:

Çiğdem kokusundan
 Rüzgâr şarhoş oldu.
 Tenha kalan orman
 Kuzularla doldu !

C.Ş.B.Ş, s. 497

Osmanlılık, cellâda ya da çobanına yalvaran koyuna benzetilir.²⁶⁶ "Kelimeler" şiirinde bir çok nesneye benzetilen kelimeler, sonunda hafif sıçrama yönüyle oğlakları hatırlatır:

Kelimeler, kelimeler küçük, ulu
 Her biri bir mühre gibi içi ses dolu
 Buz dağlarından ziyâde titreten kelimeler
 Cehennem kadar içimizi ürküten kelimeler
 Ok gibi, sapan gibi, top gibi
 Yaralar
 Kuşlardan hafif uçar, oğlaklardan hafif sıçrar

C.Ş.B.Ş, s. 562

²⁶⁵ a.g.e., s. 396

²⁶⁶ a.g.e., s. 425,295,414

2.6.2.4. KÖPEK, KURT :

Dereler, dağlardan denize inerken kurtlara, kuşlara ninniler söyler. Köpek, hırsıza "Haram olsun sana ekmek!" deyişiyile kişileştirilmiş olur. "Mehtâb" şiirinde ise pamuk bulutlarda uzanıp uyuyan aya âşık olan bir köpek uzakta bir susup bir ulumaktadır.²⁶⁷

2.6.2.5. HOROZ :

Horozlar, sabahın habercileri olarak mutad ötüşlerine devam ederler.

Ediyor işte horoslar ihdâ
Bahçeden bahçeye bir kavş-i nidâ

Şemse karşı gerinir pancurlar;
Açılır, canlanır, etrâfa bakar.

Terâne-i Sabâh
C.Ş.B.Ş, s. 290-91

Horoz da yine hırsıza "Kukuriku! çaldığımı yerine koy!" der.²⁶⁸ "Kıskançlık" adlı şiirde ise yâri gören horoz böbürlenir:

Seni gördükçe böbürlenmede külhanî horoz!
Seni ben kıskanırım, kıskanırım, kıskanırım
Yeryüzünde ne ki var sana âşık sanırım!

C.Ş.B.Ş, s. 485

2.6.2.6. KURBAĞA :

Kurbağalar uzakta ötüşürken sularda ayın ağladığı zannedilir.²⁶⁹ Akşam vakti ses çıkaran kurbağa ise hânendeye benzetilir:

²⁶⁷ a.g.e., s. 404,329,389

²⁶⁸ a.g.e., s. 329

²⁶⁹ a.g.e., s. 529

Hânende olur kurbağa akşam sularında !

Sâkit dereler sesle dolar yer kararınca !

Akşam

C.Ş.B.Ş, s. 541

2.6.3. BÖCEKLER :

2.6.3.1. KELEBEK :

Kelebek ilk etapta tabiatın süslü böceği olarak şiire girer. "Belde-i Mâzi" güllerin kuruduğu, kuşların uzaklaştığı, ocakların sönüp kelebeklerin öldüğü bir yer haline gelmiştir. Yaz mevsimi ve kelebeklerle birlikte sevgili de gitmiş ve geri dönmemiştir. Sonbaharda çiçekler gibi şen olan kelebeklerden de eser kalmamıştır. İlbaharda ise tazelenen güneşin yanısıra pervâneler çiçeklere eş olur.²⁷⁰

"Sürûd-ı Sehâr" şiirinde ormanın içinde yoluna devam eden kızın bulunduğu mekân tasvir edilmektedir:

Lebinde hande vü nağme, devam eder yoluna;

Zaman zaman kelebekler gelir konar koluna.

Zaman zaman o mehîb ormanı derûnundan

Sehâb-ı zemzeme-kâr tuyûr olur perrân...

C.Ş.B.Ş, s. 171

Kelebek, benzetme unsuru olarak ta kullanılır. Gönül, kelebekler ve çiçekler gibi sevip sevilme ister. Şâirin hisleri, pervâne gibi şu'leyi arar. Eğer şâirin kalbi sevgilisine söz söylese her lafzı "kuşlar gibi mutrib, kelebekler gibi rengîn!" olurdu. Heveslerin rüzgârı, kuşlar, kelebekler gibi nûra koşmalıdır. Şâirin fikirleri yanmak için güneşin ateşine atılan kara pervânelerdir. Çemende altın zühre, altından pervâne gibi titrer.²⁷¹

Kelebeğin kanatları çiçekli bir yelpazeye ve gök kuşağına benzer.²⁷²

"İtiraf" şiirinde şâir emellerini pervânelere benzetir:

²⁷⁰ a.g.e., s. 299,309,323,506

²⁷¹ a.g.e., s. 345,561,536,187,286,162

²⁷² a.g.e., s. 223

Dolaşırdı hayâl-i cevvalim
 Semt-i re'sinde lerze-dâr-ı sükût
 Sanki pervânelerdi âmâlim
 Etmek isterdi nûr-ı şemse su'ûd

C.Ş.B.Ş, s. 490

Şâir duygularını kelebeğe izâfe eder. Kelebek, sevgiliye kanadından kıymetli taşlarla bezenmiş bir tac va'deder. En nağmeli, en mübtesim ve sâf kuşlarla kelekler sevgiliyi tebrik ederler. Bir kelebek her çiçeğe sevdâsının mestliğinden söz eder. Taze bir çiçek serseri bir kelebeğe sine-bersine olur.²⁷³

"El Sürmeyin Sakın !" adlı şiirin konusunu kelebek oluşturur ve şâir kelekleri anlatarak, çocuklarının onlara el sürmemeleri gerektiğini söyler. Cenab, kelebeği anlatırken onu yerine göre kişileştirir ve benzetmelere baş vurur:

Giymiş biraz gümüş, biraz ateş, biraz semâ,
 Pür-hüsn ü pür-sükûn u pür-esrâr u pür-edâ,
 Yaprakların içinde uçar bir çiçek gibi,
 Yalpâzeler hayâli ipek bir etek gibi,
 Mâî, yeşil, turuncu, mor, esmer, beyaz, sarı
 İnmiş zemîne kavs-ı kuzaktan kanatları !
 Ezhâr içinde mest, yaşar bir çiçek kadar,
 Ezhârâ râz-ı hissi fısıldar, konar, uçar...
 Tatsın füsûn-ı bûseyi akdâh-ı lâlede
 İçsin ziyâ-yı mevsimi sahbâ-yı jâlede,
 Gezersin bütün ufukları, uçsun uzak, yakın...
 Ervâhıdır güzel kelekler azzenin,
 Benzer hayâl-i kalbine bir bîkr-i tâzenin:
 Kalmaz hayât-ı revnakı, el sürmeyin sakın !

C.Ş.B.Ş, s. 273

2.6.3.2. KARINCA :

Karınca sadece üç şiirde yer alır. "Toprak" adlı şiirde öldükten sonra Kayser'in sarayının enkazı ile karınca yuvasının birbirine karıştığından söz edilmektedir. Diğer iki

şiiirde ise açık istiâre yoluyla veremli bir kız ve beşeriyet karıncaya benzetilmiştir. Karıncaya benzetilen beşeriyet yerden kurtularak göklerden bir sehâbı (ümitleri) kapanıp almak ister:²⁷⁴

Uzakta bir beşeriyet bütün karıncalaşır
Uzakta her biri bir boş ümîd-i tâze taşır
Bu hoş karıncalar ister ki kurtulup yerden
Koparsın alsın uçan bir sehâbı göklerden

C.Ş.B.Ş, s. 528

2.6.3.3. ARI :

Arı iki şiiirde geçer. "Ninni" şiiirinde yavrusunu uyutan anne arıların vızıldamamasını ister. "Kıskançlık" şiiirinde ise arılar, yârin ağzındaki şirin "gül dili"ni emmek için çıldırırlar.²⁷⁵

2.6.3.4. DİĞER BÖCEKLER :

“Hevamm” (böcekler) şâirin sevgilisini sorması cihetiyle kişileştirilir. Böcekler kuşlarla birlikte yârin arzu ve neşe cihânının küçük bir sayfasıdır. Böcekler ve kuşlar, yârin işveli ve güzel sesini işitirlerse susarlar:²⁷⁶

Susar işitse o âheng-i pür-delâlinizi
Hevâda bast-ı riyâz eyleyen hevâm ü tuyûr.
Solar, görürse tüveycât-ı nev-meâlinizi,
Zemîne ferş-i bahârân eden gusûn u zühûr.

Tercî-i Hayâl

C.Ş.B.Ş, s. 72

2.6.3.5. ATEŞBÖCEĞİ (ŞEBTÂB) :

“Bir Verem Kızın Hâsbihâli yahud Yâd-ı Mâzi” adlı şiiirde şâir, kendisini denizde bir “şeb-tâb”a benzetir.²⁷⁷ “Bahar” şiiirinde ise ateş böcekleri her gece ateşleriyle akşam goncasına yıldızlı bir hâle örerler.

²⁷³ a.g.e., s. 485,105,345,273

²⁷⁴ a.g.e., s. 535,13,14

²⁷⁵ a.g.e., s. 327,485

²⁷⁶ a.g.e., s. 309,565,72

Şebtâblar örerler âteşleriyle her şeb
Her gonca-i mesâya bir hâle-i mükevkeb
Tutuşup el ele sükût edelim

C.Ş.B.Ş, s.556

2.6.3.6. BALIK :

Balık “Ta’lim-i Aşk” şiirinde geçer. Burada diğer canlılar gibi balığın da denizde aşk ile yüzdüğü belirtilmektedir.²⁷⁸

2.6.3.7. YILAN :

“Bir Verem Kızın Hasbıhali yahud Yâd-ı Mâzi” şiirinde aşk, zehirli bir yılan, can avlayan bir “ejder” e benzetilmektedir:

Ey aşk beni bu hâle koydun !
Sevdâ-zedeyi yedin de doydun !
Bir anda safâ-yı bâlim oldun !
Pertev-şiken-i cemâlim oldun !
Deycûr-ı keder-fezâ imişsin !
Bir mahbes-i pür-belâ imişsin !
Bir mâr-ı semûm-bâr imişsin !
Bir ejder-i cân-şikâr imişsin !
Bir cismi garîb garîb yuttun
Dildârı müebbeden uyuttun

C.Ş.B.Ş, s. 13

2.7. BİTKİLER :

2.7.1. BAĞ, BAHÇE :

Bağ-bahçe objektif mekân tasvirlerini tamamlayan birer unsurdur. Aşık, sevgiliyle buluşmak için bağa gider. Kışın karlar, ölen kelebeği solgun hadikâlarda arar.

²⁷⁷ a.g.e., s. 12

²⁷⁸ a.g.e., s. 345

Bahar gelince bahçelerde kuşlar kokulu; yuvalar, nurlu ve nağmelidir.²⁷⁹ Sabah vakti, horozlar bahçeden bahçeye seslenir:

Ediyor işte horozlar ihdâ
Bahçeden bahçeye bir kavs-i nidâ...

Şemse karşı gerinir pancurlar;
Açılır, canlanır, etrâfa bakar.

Terâne-i Sabâh
C.Ş.B.Ş, s. 290 -291

Bağ-bahçe benzetme unsuru olarak da karşımıza çıkar. Sevgi, gönül denizine ay ışığının aks ederek oluşturduğu gümüşten bir bahçedir. Akşamın deniz üstündeki manzarası büyü, renkli bir bahçeye benzer. Cihân bir bahçe, bu ülke onun gülüdür. Çocukların kalbi nurlu bir bahçe, sevgilinin rûhu bir hâdîkadır. Şâirin hayatı terkedilmiş bir bahçe gibidir. Ebediyyet, ezeliyyet, müjde, bahçeye benzetilir. Fikret kitabıyla cennet bağımlı bizlere açar. Güneşin altın ışıkları bahçelere can çekişen bir şiir işler. Ömür bir "şeb-i hadâik" tir.²⁸⁰ Şâir, heyecân bahçesinde şiirine can vermek üzere yeni kalkan bir gül ister:

Hadâik-i heyacânımda bir gül-i nev-hîz
Ararım vermek üzere şi'rine cân
Bulurum bir vesîle-i halecân
Ki bâd-ı vezn edemez ummadığım gibi tehziz

C.Ş.B.Ş, s. 207

Bahçe iki şiirde kişileştirilmiştir: Sevgili "en nağmeger; en mütesim, en tâze ve saf bir bahçede bir gülbünün altında" dır.²⁸¹ "Bahar" şiirinde ise bir aldaticı bülbül, bir gülbüne konmuş çiçeklere yalancı bir dîvân okur, bahçenin vicdânı da onu yalanlar:

²⁷⁹ a.g.e., s. 26,72,202,438,217,11,12,286,354,223,545,149

²⁸⁰ a.g.e., s. 133,510,413,429,556,173,331,197,147,390,167,259,447,331,317,144

²⁸¹ a.g.e., s. 105

Bir gülbüne konmuş bir bülbül-i muğfil
 Ezhâra okur bir dîvân-ı ekâzîb
 Vicdân-ı hadâik eyler onu tekzîb

C.Ş.B.Ş, s. 455

2.7.2. GÜLŞEN :

Gülşen, mekâmı tamamlayan unsurlardan birisi olarak ve benzetme unsuru olarak kullanılır.

Âşık “azm-i gülşen” ederek ırmağın kenarında oturup onu seyreder. Sevgili bir gülbünün altında oturur, gülüstanı gezerek, âşıkâne şarkılar söyler. Güvercinle bülbül, taze bir gülbünün altında uykuya dalar.²⁸² Şâir, seher vakti gülşene gidip oturur, güneşin doğuşunu seyrederek gamlarını unutur:

Kalkardım alessheher yataktan
 O demde nişîmenimdi gülşen
 Seyreyler idim tulû'-ı mihri
 Terk eyler idim gumûm-ı dehri
 Bir Verem Kızın Hasbîhâli yahûd
 Yâd-ı Mâzi

C.Ş.B.Ş, s. 10

Gülşene benzetilen unsurları şu şekilde sıralayabiliriz: Huzur, neşe içinde geçen hayat gülşene benzer. Sevgi, ayrılıkta kuruyan bir gülşendir. Yârin yanakları gülsitândır. Mağrib ateşli gülşene benzer. Verem bir sanatkâr gibi hastanın yüzünü gülzârın aksettiği yer haline getirir. Kalb gülbün; yâr ise burada açacak güldür. Şâirin kalbindeki muhabbet gülşene; yârin dudağı güle benzer. Çehre gülşen, dudak gül, ağız goncadır. Hayaller gülzâra benzer.²⁸³ Şâirin rûhu hazânın ayak altına aldığı, gül, gülbün ve bülbülün ağladığı bir gülşendir:

Rûhum benim ol gülşen-i pâmâl-i hazândır
 Kim hem gülü, hem gülbünü ağlar

²⁸² a.g.e., s. 9,105,42,417,355

²⁸³ a.g.e., s. 27,365,315,376,36,398,399,554,372,379,84,77

Rûhumdur ol âvâre-i giryân-ı demâdem
Kim hem gözü hem cephesi, hem kâkülü ağlar

Rûhum

C.Ş.B.Ş, s. 348

2.7.3. ÇEMEN, KIR, OT:

Çok fazla kullanılan bir unsur olmayan çemen, kır, genellikle mekân tasvirinde yer almaktadır. Sevgili bir çemende tenhâ, yer yer de gamlı bir tebessümle görünür. Çemen, yârin nâzenîn yatağıdır. Derenin kenarında çayır çimen yüzer. Baharda yerler yeşillenirken, sonbaharda ne kırlarda çimen, ne bağda çiçek kalır. Mescidin duvarları yosunlarla kaplı bir fânus gibidir. Şâirin mezarının örtüsü yosundur. Çemenlerde rüzgâr şiirler fısıldar. Çemenlerden yârin kokusu gelir. Çemen güzeldir ve safâ vericidir. Şâirin yâriyle geçtiği yollar çimenli hiyabanlardır.²⁸⁴ Şâir bir gece safâ ve hande içinde çemende kimsesiz durur, bir meşe ağacına dayanarak etraf-ı seyreder ve manzara karşısında hayran kalır:

Bir şeb idi pür-safâ vü hande
Bî-kes duruyor idim çemende
Bir mîşe de istinâdgahım
Envâr düşerdi âsmândan
Sevdâ saçılırdı hâverâne
Pertev yayılırdı hâkdâne
Yıldız dökülür idi cihâne
Şebnem salınırdı yâsemende

Rahat mı kalır bu anda bende
Çıkmıştı o dem gönül cihândan

Firâk-ı Ebedî

C.Ş.B.Ş, s. 23-24

Benzetme amaçlı kullanılan çemen, daha çok renk yönüyle zümrüde benzetilir. İlkbaharda çayır yerin zümrüd den saçları gibi dalgalanır. Yâr çemendeki fidandır. Yeryüzündeki çimen, yerin kefenidir. Şâir, rüzgârın yabanî otların tohumunu dağıtması

gibi kalbinin insanlara zerre zerre dağılmasını ister. Vatan ateşte yanan saman gibidir. Melâl de saman renkli bir örtüdür.²⁸⁵

“Makdem-i Yâr” şiirinde çemenin zümürüd-gehe benzetildiğini görüyoruz:

Pervâne-i zerrîn gibi her zühre-i zerrîn
Titrerdi zümürüd-geh-i lertzân-ı çemende;
Çağlardı leb-i sîm-i hıyâban-ı semende
Bir çeşme-i billûr ile bir cûy-ı bilûrîn

C.Ş.B.Ş, s. 162

Ölen bitkilerle hayvanların kucaklaşması ve yoncaların “sev!” diye seslenmeleri yönüyle teşhis ve intak yapılmıştır.²⁸⁶

“Sev!” cümlesiyle sesleniyor kırdaki yoncalar:

Her yaprağın keman gibi bir musikîsi var !

C.Ş.B.Ş, s. 543

Bahar içerek kıyam eden otlar, kişileştirilirken, semâvât yaklaşma yönüyle de dinî yaklaşımı ifâde eder:

Nüsg-i bahârî nûş ile otlar kıyam eder
Semâvâta yaklaşır

C.Ş.B.Ş, s. 518

2.7.4. ORMAN :

Objektif mekan tasvirlerinde orman da yerini alır. Heybetli ormanın derinliklerinden kuş sesleri gelir. Meşcerenin içinden dere onun aks ettiği âyîne gib akar gider. Orman تنها kalınca kuzularla dolar. Âşıklar hıyâbânlarda gezer, bu ormanın kucağında mesud olur, her meşcerede âşık, muhabbetleri, hasret ve eziyetleri hatırlar. Ay ışığının ormana aks eden lacivert ışıkları, ormana semâvî bir güzellik verir. Her

²⁸⁴ a.g.e., s. 36,,21,404,496,497,321,369,500,301,517,506,372,444

²⁸⁵ a.g.e., s. 319,356,537,437,424,357,162

²⁸⁶ a.g.e., s. 535

meşcerede, bir bülbül neşeli terâneler söyler. Yâr karanlık korunun içinden canlı bir ay gibi yükselerek gelir.²⁸⁷

“Meşcere-i Saâdet” şiirinde orman, âşıkların saadetle kucaklaştığı yerdir:

İki sevdâ-zede nûr u zılâl içre giderdi;
Delikanlı: “Evet!” derdi ne söylese o duhter;
Delikanlı ne söylese o kız tasdik ederdi...

O çifte nev-cihân bir bûseyi taksîm ederken,
“Bu ormandır saadetle hem-âgûş olduğum yer !”
Diyordu şûh-ı sevdâ dūrda bir nahl-i terden !

C.Ş.B.Ş, s. 116

Benzetme yönüyle hisler karanlık bir hıyabandır. Yâr ormanın perisidir. Orman altın bir meşced, hevesler, kafiye ve vezin hıyabana benzetilir.²⁸⁸

“Eş' ar-ı Hazân” da şâirin hüznünlü hisleri, hüznünlü kafiyesinin geçtiği karanlık bir hıyabana benzetilmektedir.

Hadâik şeb-i ömründe inleyen mevsim
Nihâl-i şevkime bâdî-i inkisâr oluyor;
Sükût içinde hıyâbân-ı muzlim-i hissim
Bütün kavâfil-i ahzâra reh-güzâr oluyor...

C.Ş.B.Ş, s. 331

Bazan ormanın kişileştirildiği de olur. Orman karanlık ve uyku içindedir. Diğer tabiat unsurları gibi orman da akşam karanlığında susar. Orman yeşil yüzlü ve intinâlıdır. Hıyâbânlar içinden geçen âşıklar için ağaçlar, ormanlar hep dost olur.²⁸⁹

“Takvim” şiirinde kişileştirmeye birlikte mûsikî de ağır basar. Bâd, musikâr; dereler de ondan ders alan öğrencilerdir. Meşcereler de bülbüllerin hisli nağmelerini dinler:

²⁸⁷ a.g.e., s. 171,172,369,370,497,392,116,101,162,163,312,26,124

²⁸⁸ a.g.e., s. 519,67,390,214

²⁸⁹ a.g.e., s. 217,397,569

Mayısın bād-ı mûsikârından
 Alıyor ders-i mûsikî dereler
 Andelibân-ı nağmekârından
 Dinler elhân-ı hissi meşcereler.

C.Ş.B.Ş, s. 566

Tabiat-din çerçevesinde orman, sırma seccadelerle örtülü kavaktan nûrlu minâresi olan altın bir mescid görünümündedir:

Sırma seccâdelerle hep mestûr
 Şeceristân içinde makbereler;
 Her kavak şimdi bir minâre-i nûr...
 Şimdi orman bir ince mescîd-i zer

Gurub-ı Zerrin

C.Ş.B.Ş, s. 398

Meşcere, saadetli anların mekânı olduğu gibi hüznlerin de mekânı olur. Ormandan mahzun bir terâne, bir kaval sesi gelir ve bunu dinleyen kız, kaval çalan çobanı görmeden ona âşık olur. Her hıyâbânda baştan sona elem ve keder vardır:

Her hıyâbânda, ser-be-dest-i elem,
 Gizlice mâder-i sükût inler;
 Eder ervâhı rahşedâr-ı keder.

Termâşâ-yı Hazân

C.Ş.B.Ş, s. 222

2.7.5. AĞAÇLAR :

Tabiatın yeşil örtüsü içinde önemli bir varlık da ağaçtır. Cenab ağaca fazlasıyla önem verir. Her ağaç, goncalar, kuşlar için bir büyük yeşil yuvadır. Gölgeyi fidan altında ishak kuşu rüyâları okşar. Yaz mevsimi kof ağacın üstüne parlak bir güneş asar. Yâr ağacın altında yatan ayın aksi gibi uyur. Hazân gelince her ağaçtan soluk yapraklar düşer. Kız ağaçların arasından yavaşça geçerek sâhile gelir ve civârını seyre dalar.²⁹⁰

²⁹⁰ a.g.e., s. 507,154,303,127,416,113,171,116,325

Şâirin etrafı ağaçlarla çevrilidir, bu ağaçlar rüzgârın sallamasıyla birbiriyle içiçe geçerler ve tekrar uzaklaşırlar:

Etrâfımı sarmış almış eşcâr
 Âgûşuma serpilirdi ezhâr
 Şiddetle eserdî bâd-ı tâze
 Eşcâr gelirdi ihtizâze
 Bir yanda kucaklaşırdı eşcâr
 Bir yerde uzaklaşırdı eşcâr
 Güzel Bir Rü'ya
 C.Ş.B.Ş, s. 30

Şâire göre tabiat sadece şiirin, sanatın ilhâmı kaynağı olmakla kalmaz, tabiatın kendisi de bizzat bir şiir, bir sanat eseridir. Bu durum ağaçlar için de böyledir. Şâirin nakaratı dağlarda, ağaçlarda fısıldar. Bir ağacın altında yatarak dallarında kafiyeler arar. Cenab, eşyânın şiirinde bir mısra olmak ister ve kendisini rü'ya ve fikir duvarında sararan mahrum bir nihâl olarak görür.²⁹¹

“Sonbahar” şiirinde esen rüzgârın pençesinde ölülerin vezni ağaçların şiirine gelir. Düşen yapraklar ayaklar altında” âh, hayât!” diye inler. Bu manzara şâire şiir gibi görünür:

Pençesinde, riyâh-ı âsîfânın
 Şi'r-i eşcâra geldi vezn-i memât...
 Zîr-i pâyında her gelip geçenin
 İnliyor berg-i sâkıt... Âh, hayât !
 C.Ş.B.Ş, s. 521

Ağaçlar, yapılan benzetme unsurları içinde hem benziyen hem benzetilen unsur olarak yer alır.

Iztırap gece renkli bir fidandır. Şevk, hayat, terennüm, kalb, yârin güzelliği fidana benzetilir.²⁹²

²⁹¹ a.g.e., s. 390,284,286,541

²⁹² a.g.e., s. 412,331,406,242,519,481,201,155,164

Zîr-i nahl-i melâhatinde senin
 Kalbimi aşkına defin ettim
 Lâne-i mahremiyetinde senin
 Ebedî sevmeğe yemin ettim

Tahattur

C.Ş.B.Ş, s. 316

Ağaçlar, rüzgârın nağmesini tekrarlama, ses çıkarıp çağlama yönüyle nehirlere benzer. Kara sevdalı gönüller gibi keder doludur. Eşcâr göklerde uçma yönüyle kuşlara benzetilir. Rüzgârın elinde nihâlân zümrüd bir ney, bir şikâyet sazıdır.²⁹³

Bir titiz rüzgârın dışında bu dem
 Her ağaç bir rebâb-ı şekvâdır.
 Evvelâ reng-i rûyu kabzeyler
 Çok görür rengi can verenlerde

Hazân

C.Ş.B.Ş, s. 533

Kimi şiirlerde ağaçların kişileştirilmiş şekilleriyle karşılaşırız. Dallarından güneş ışıkları akan ağaçlar, nûr ağlıyor gibidir. Rüzgâr eşcârın uykusunu silker. Gece ağaçlar dilsiz ve donuktur, kendinden geçmiştir. Yamaçtaki ağaçlar gündüz inerken, gece gamlı bir suskunluğa bürünürler. Taze ağaçlar, yârin başını gölgesine çağırır. Kardeşlik havası esince ağaçlar birbiriyle kucaklaşır.²⁹⁴

“Terâne-i Sabâh” şiirinde ağaçlar, dereler söylenir. Dalların suskun olması kuşların onlara, rü’ya anlatması gibi güzel bir nedene bağlanır. Böylece kişileştirme ile birlikte hüsn-i tâlil sanatı da yapılmış olur.²⁹⁵

Söylenir diller, ağaçlar, dereler,
 Hep olur kuş yuvası pencereler !

Anlatır dallara rü’ya kuşlar;
 Dallar ondan dolayı susmuşlar !

C.Ş.B.Ş, s. 291

²⁹³ a.g.e., s. 150,34,313,149

²⁹⁴ a.g.e., s. 292,291,217,335,396,485,518,294,431

²⁹⁵ a.g.e., s. 507,415,396,412

Şâirin melankonisi ağaçlara da sirâyet etmiştir. Ağaçlar inler, ağlar, gamlı bir suskunluk içinde durur. Şâir, başının üstünde bir ağacın ağlamasını ister:

İsterim bir nihâl-i ber-terde
Semt-i re'simde ağlasın dâim;
Olayım jâlelerde perverde
Onun altında ben kalıp nâim !

Tayîn-i Metâlib

C.Ş.B.Ş, s. 121

2.7.5.1. a) DALLAR:

Ağaçların bir parçası olan dallar, şiirlerde müstakil bir unsur olarak kullanılmıştır. Dalın birlikte kullanıldığı varlıklar pek objektif bir kompozisyon oluşturmasalar da bu kompozisyon içinde dallar bir değişikliğe uğramadan kullanılır. Kar, kışın uçup giden kuşları dallar da yuvalarda arar. Rüzgâr kuru dallarda kemeçe gibi inler.²⁹⁶ Harap mescidin harap bahçesindeki kuru dallarda kuşlar bile sanki ötmüyor, ağlıyor gibidir:

Bahçesi bir harâbe-i eşcâr:
Tarh u tanzimini unutmuşlar;
Kuru dallarda muztarib, bîzâr,
Ötmüyor, sanki ağlıyor kuşlar !

Mescid-i Harâb-II

C.Ş.B.Ş, s. 369

Dalların ince, titrek nağmesi şâire bir şiir olarak gelir. Şiirler dallara; kafiyele de bu dalda öten eş iki bülbüle benzer. Dallar bir ney gibi nağmeli damlalarla süslenip taze bir hayat alır; şâirin kanatlanmış şiirinin sesi dallarda yeşillenir.²⁹⁷

“Rıyâh-ı İlhâm” şiirinde şâir rûhuyla yârin aşkının şiir dallarının gölgesinde ele gezdiklerini belirtir.

²⁹⁶ a.g.e., s. 223,321

²⁹⁷ a.g.e., s. 198,256,507

İki hemşîre-i vefâ-perver
 Gibi rûhumla aşk-ı dildârın
 Dâima el ele tenezzüh eder
 Sâyesinde gusûn-ı eş'ârın.

C.Ş.B.Ş, s. 214

Dallar daha çok benzeyen unsur olarak kullanılır. Dallar saçlara, bunun altındaki pencereler taze gözlere benzetilir. Cansız dallar mevsimin rüzgârının sihriyle birer mûsikâr kuşuna benzetilir. Hazan mevsiminde dallarda içten bir bezginlik, ümitsizlik, serzenişkâr bir tavır vardır ve onlar annelere yakışan bir kedere sahiptir. Dallara ise, hüznün ve hatıralar benzetilir.²⁹⁸

“Hazan” şiirinde dallar düşen yapraklara, merhamet uzatan zayıf bir kola benzetilir:

Tutarız sanki mâtem-i gamını
 Ölen evrâk ile nihâlânın

Sanki her dal nahîf bir koldur
 Düşen evrâka merhamet uzatır!

C.Ş.B.Ş, s. 416

Ağsân, ilginç kişileştirmelere de sahne olur. Rüzgârın terkedip gittiği yorgun dallar, yollar üstünde eğilmiş düşünürler. Etrafı seyredenler en sağlam dalda bile bir elem tavrı hissederler. Hazân dalları yaprakların na'sına altından bir yatak serer ve rüzgâr sararan dallarla vedâlaşır. Dalların yer aldığı mısraların çoğuna bir melâl havasının hâkim olduğu görülür. Dallar, yeis gözyaşlarını yaprak gibi dökerek, zemine sarı bir örtü yayar.²⁹⁹ Dallar orijinal bir benzetmeyle can çekişen sar'alı bir hastaya benzetilir:

Sar'a-i ihtizâr içinde gusûn
 Çırpınır, çırpınır, kırar, kırılır;

²⁹⁸ a.g.e., s. 542,518,210,558,461,333

²⁹⁹ a.g.e., s. 539,218,532,118

Bâd-ı nâlâna haykırır, darılır...

Temâşâ-yı Hazân

C.Ş.B.Ş, s. 220

“Gurûb-ı Zerrîn” şiirinde de dallar, âsümânın eteğinde altın telden bir dantel örmektedir:

İnce dallar girift olup örüyor

Dâmen-i âsümânda bir dantel !

Ufk-ı zertar önünde güz görüyor

Öyle dantel ki nesci altun tel...

C.Ş.B.Ş, s. 398

2.7.5.2. b) YAPRAK:

Yapraklar, Cenab Şehabeddin’in özellikle bazı şiirlerinde kullanım şekilleri ve sıklığı yönüyle dikkati çekmektedir.

Yapraklar kendileri olarak çok az ele alınmıştır. Kışın ne bir yaprak, ne bir çiçek kalır. Ağaçlar da herşey gibi beyaz bir örtüyle örtülür. Sonbaharda rüzgar dallarda yaprak bırakmaz ve kara toprağı örten yapraklar hazanın geleceğini heber verir.³⁰⁰

Bana fasl-ı hazânı bildiriyor

Kara toprağı setr eden yaprak

Kuru yaprakla örtülen toprak

O kederli zamânı bildiriyor

C.Ş.B.Ş, s. 342

“Berg” daha çok benzetme unsuru olarak kullanılır. Ölümü bekleyen hastanın ömrü berge benzer. Gözyaşı, gönül yaprağındaki şebnemdir. Şâirin nefesi, sözleri heves hıyabanından geçerken hayal yapraklarını okşamaktan mest eder. Yârin ipek etekle geçişi hazan yaprağının düşerken çıkardığı sese benzer. Şâirin hayalleri bir siyah yapraktır, rûhu da kederlerin karanlığı içinde kalan heveslerle titreyen bir hazân bergidir.

³⁰⁰ a.g.e., s. 224,323,327,159

Yaşlıların dudakları yaprak gibi kıpırdar. Gece siyah bir yaprağa benzer. Âşık, kalp yakan bir rüzgârla sarı yaprağa döner ve sevgili onu hazan yaprağı gibi âvâre kılar.³⁰¹

“Şâir” şiirinde, şâir hisleri ve duygulanmalarıyla sözlerin rüzgârını aşıladığını söyler.

Kuru evrâk-ı ihtisâsımla
Bâd-ı elfâzı eylerim telkih !

Elem-i mâteminden ayrılamam
Mâtemin en azîz hissimidir !
Seni yok unutmam artık ben
Sevdiğim şimdi hicr ü ye' simdir

C.Ş.B.Ş, s. 449

Yapraklar ise, gözyaşına benzetilir. Sonbaharda yerlere dökülen sarı yapraklar, arzın pası gibidir. Hazân mevsimi ve melâlin vazgeçilmez bir parçası olan yapraklar,³⁰² "Temâşâ-yı Hazân" şiirinde düşerken birbirini arayan ve gam yakışan hemşirelere, nahîf birer ele, hastaya ve elvedâ etmeye bile gücü yetmeyen firkatın ulaştığı dudaklara benzetilmektedir. Bu şiirde şâirin duyguları tabiatı etkiliyerek değiştirir. Benzetmelere, kişileştirme de karışır:

Rûhu bâzû-yı bâd-ı hâlikte
Ömr-i nâçizi gam-zedâ-yı ziyâ
Dökülür berg-i mürde, lâl-i vedâ...

O sararmış giyâh, o yapraklar
Bûse-i elvâdâa nâ-kâdir
Hasta, firkat-resîde leblerdir.
Dökülürken hep âh o yapraklar
Gamlı hemşireler gibi araşır,
Öyle hemşireler ki gam yaraşır

Bu düşenler birer nahîf eldir

³⁰¹ a.g.e., s. 554,337,390,331,188,349,523,162,130,164,57

³⁰² a.g.e., s. 118,342,532

Öyle eller ki tâlib-i rikkat,
Taleb-i rahm için eder hareket;

Öyle eller ki tavrı mühmeldir,
Gösterir âsümânı, hâke düşer;
Emel-i arş ile helâke düşer

C.Ş.B.Ş, s. 221

Şâirin antropomorfist bir yaklaşımla duygularını yoğun bir biçimde izâfe ettiği unsurlardan biri de yapraktır. Berg, köhne baharın izinden giderek bir zaman havalarda sabırsızca gelip geçer. Yapraklar gizlice fısıldaşır, hazan mevsimi ölü yapraklar döker. Düşen her soluk yaprak rûha vedâ sesi getirir. Etraf, su ve toprak evrâkın na'sı ile dolar. "Berg-i hazân" yârin sarı yüzündeki uçukluktan ürker. Yukarıdaki şiirde görüldüğü gibi yapraklar gamlıdır, merhamet isteyen ince ellerdir. Arşın emeliyle hâke düşer.³⁰³

Şâir, "Berg-i Hazân" şiirinde ilk beş üçlükte hazan yaprağını anlatır, teşhis ve intak yoluyla beşerî özellikler yükler. Son iki üçlükte ise şâir, bu berg-i hazanla kendisi arasında bir ilgi kurar ve sevgilinin kendisini yaprak gibi âvâre kıldığını söyler:

Bir varak-pâre-i hazan-dîde
Ayrılıp sâk-ı meyve-bârından
Düştü bir şâirâne ümmîde

Sandı kim sarsar-ı gusûn-efken
Başka bir yerde eylemiş ihzâr
Ona mahsûs taze bir gülşen

Peyrev-i rûzgâr-ı köhne bahâr
Olarak bir zaman havâlarda
Nâ-şikîbâne etti geşt ü güzâr

Mütesâdif olurdu her yerde
Başka bir âlem-i gam-efzâyâ
Başka bir ye'se, başka bir derde

³⁰³ a.g.e., s. 130,530,113,416,220,124,130,118,532,501

En sonunda düşünce gabrâya
 Dedi:-Eyvâh bu ümmîd ile ben
 Düştüm âgûş-ı hâk-i sevdâya!

Kıldın âvâre sevgilim beni sen
 Ben de şimdi misâl-i berg-i hazân
 Geçerim bir hevesle her yerden

Seni gördüm de ey perî, gönlüm
 Düştü bir âşıkâne ümmîde
 Tâ ebed kaldı serseri gönlüm!

Hazanın ve yaprağın yer aldığı mısralarda melâlin yoğunlaştığı dikkati çeker. Gözyaşı, ölüm, hüzn, vedâ, ayrılık, gam, yeis, mürde, hasta, firkat, matem, na'ş, can çekişme, keder v.b kullanılan kelimeler, bu melali gösteren kelimelerdir. Şair ve yâr, bir sapın zirvesine büzülüp evrak kasırgasının kuru dallardaki matem raksını seyrederler.

Oynuyor saçlarında båd-ı mesâ,
 Båd-ı pür-nükhet-i mesâ-yı bahâr...
 Büzülüp zirvesinde bir sâkın
 Seyreder girdbâd-ı evrâkın
 Kuru dallarda raks-ı mâtemini

Seyredelim

C.Ş.B.Ş, s. 517

2.7.5.3. c) SERVİ:

Ağaç türleri içinde en fazla yer alan ağaç, servidir. Servi çoğunlukla kendisi olarak mekân tasvirlerinde yer alır. Ölümler, makbereler, karanlıklar servinin siyah etrafında ikâmet eyler ve her yaprağı kabristanın bir parçası olur. Kargalar servin altında siyâh bir mezâr görüntüsü oluştururlar. Seher vakti تنها yola çıkan kızın geçtiği taşlık

yolun solunda heybetli bir orman, sağında da sessizlik ve dehşet içinde “siyah servlerin altındaki türbeler görünür”³⁰⁴ Yâri gören âşik akşama kadar servilerin içinden çıkmaz.

Her cihetten sanıyorum ki akar eşk-i nedem
 Seni görmüştüm o dem
 Kaldım akşama kadar servler içre düşkün
 Seni görmüştüm o gün

Zübde-i Mâcerâ

C.Ş.B.Ş, s. 90

“Müjde-i Bahâr” şiirinde, divân şiirinde olduğu gibi sevgili “Serv-i hırâm”a benzetilir. “serviler” şiirinde ise Cenab, bu etkiden uzak şahsî benzetmelerine döner. Serviler, kara sevdalı gönüller gibi keder doludur, renkleri matem, halleri gamlı anneler gibidir. Şekli hasret elemnin uzunluğunu hatırlatır, dallar şâirin hisli asabına benzer. Cismi de uzun bir efgandan oluşmuş gibidir.³⁰⁵

Bazı şiirlerinde servilerin çeşitli yönlerden kişileştirildiklerini görürüz. Siyah servilerin gölgeleri, şâirin ölümünü bekler. Servi dalları incelik. Yine “Serviler” şiirinde bu ağaçlar, bütün gün mütehayyir ve muğber olarak sallanır, kederlidir, sevginin ümitsiz rûhu gibi minnet ve matem doludur. İnsanların elemelerini, gözyaşlarını kucağına alan serviler, insanlığın niçin ağladığını ve bu matemden daha ne kadar süreceğini göklerden sorarlar.³⁰⁶

Din ve tabiat bağlamında ise serviler ölümlerimizin Allah’a yalvarışlarını, münacâtlarının yolu, usûlüdür ve insanların elemelerini göklere ilân eder.³⁰⁷

Din, melâl, benzetme ve kişileştirme özelliklerini bir arada taşıyan ve sadece bir unsur olarak değil, şiirin ana temasını oluşturan “Servilerin” şiirini bütünüyle aşağıya alıyoruz:

Serviler nehc-i münâcâtıdır emvâtımızın
 O ağaçlar, -ki bütün gamlı hayâlâtımızın
 Kara toprağa düşen sâye-i pâ-ber-câsı
 Olup âlâmımızı göklere ilân eyler.

³⁰⁴ a.g.e., s. 310,196,171

³⁰⁵ a.g.e., s. 85,310

³⁰⁶ a.g.e., s. 400,457,310

³⁰⁷ a.g.e., s. 310

O ağaçlar-ki bütün gün mütehayyir muğber
 Sallanır sîne-i târik-i melâl-efzâsı,
 Kara sevdâlı gönüller gibi lebrîz-i keder,
 Fikr-i mahrûm-ı muhabbet gibi mâtem-perver
 Rûh-ı nevmîd-i muhabbet gibi pür-mihnettir.
 Onların rengi tahayyür gibi, mâtem gibidir.
 Hâli mâtem-zede bir mâder-i pür-garam gibidir
 Şekli yâd-âver-i tûl-i elem-i hasrettir
 Hisli a'sâbıma benzer onun agsânı benim
 Reg-i cânımdır anın sâk-ı nîhâlânı benim
 Cismi gûyâ müteşekkil bir uzun efgândır
 Almış âgûşuna âlâmını nev'-i beşerin
 Toplanmış dem'-i hurûşânını gam-dîdelerin
 Âsümâna ser-i şeb-rengini tevcîh etmiş
 "Ne için ağlamada âlem-i insâniyyet ?"
 "Daha kaç yıl sürecek mâtem -i insâniyyet ?"
 Diye göklerden eder serv demâdem pürsîş !

C.Ş.B.Ş, s. 310

2.7.5.4 d) ÇINAR:

Çınar ağacına "İhtiyar Çınar" adlı şiirinde başlı başına yer verilmiştir. Uzun olan bu şiirde ihtiyâr çınar, daha çok benzetmeyle ve özellikle kişileştirilmiş özelliklerle karşımıza çıkar.³⁰⁸

Bir zamanlar haşmeti meydanı örten çınar ağacı artık ihtiyarladığı için mâzideki gösterişli halini hasretle anar. Bir ucu göklere yaklaşır, zelzeleler onu yıkamaz. Etrafı gölgeleyen bu ağacın dallarından sızan güneş ışıkları, nûr incilerine, süslü yaprakları da oyalı yelpazelere benzer. Giderek çıplaklaşan çınarı kuşlar bile beğenmeyip uçup gitmişlerdir. Bu ağaç toz tarlasının baş açık bekçisidir ve gölgesi yazın esmer yasının uzunluğunu ölçer. Kalan son ve çıplak dalı âfâka el açarak yerden ve gökten iki yaprak dilenir gibidir. Fırtınalar kaç asırdan beri ağacın kuvvetini kemirip göğsüne iğne saplar,

³⁰⁸ a.g.e., s. 302,303

tabiat onu her yerinden yaralar ve içi boş bir kovuk olan bu ağaç ağlar. Yazın güneşi bile bu ihtiyar çınarı ısıtmaz ve kısmeti bir parça yosun olan çınar, temmuzun karşısına küfle giyinmiş olarak çıkacaktır. Şiirin sonunda herşeye rağmen kocamış cismiyle ölmeye, yere düşmeye razı olmayan çınarın direnişi şöyle anlatılır:

Şimdi mâzideki dârâtını hasretle anar
Bir zaman gençliği hep meydanı örten bu çınar

Emdiği köklerin gerçi ölümdür yerden
Yıldırımın başının umduğu yükseklerden

Yaşayan karye ve ölmüş mezârîstan arası,
Olacak belki yarın makbere-i hâtırası,

Kocamış cismi, fakat düşmeye râzı olmaz,
Sarılır torağa estikçe o kâhir poyraz...

C.Ş.B.Ş, s. 303

2.7.5.5. e) SÖĞÜT:

Söğüt ağacı üç şiirde yer alır. İki yerde objektif olarak kullanılan bu unsur diğer şiirde derinden inleme yönüyle kişileştirilmiştir.³⁰⁹

2.7.5.6. f) KAVAK:

İki şiirde geçen kavak ağacı “Gurub-ı Zerrin” şiirinde din-tabiat çerçevesinde kullanılır. Altından bir mescid olan ormanın nurdan minâresi de kavak ağacıdır.³¹⁰ “Ölenlere” şiirinde söğüt ağacı gibi kavaklar da sırlarının çarpışması yönüyle kişileştirilir:

³⁰⁹ a.g.e., s. 215,319,568

³¹⁰ a.g.e., s. 398

Sizi hiç kimse, âh, uyandıramaz !
 Ne kavaklardaki telâtum-ı râz,
 Ne söğütlerdeki enîn-i amîk...
 Ne havadan geçen zefir ü şehîk..
 Belki bî-vâye serseri kuşlar
 Size son mûsikîyi ağlarlar...

Ç.Ş.B.Ş, s. 568

2.7.5.7. g) ÇAM:

Çam ağacı bir şiirde geçer. Yolu çimenli hıyâbânlar olan şâir için yeşil çamlar, bir dam gibidir; ağaçlar ve ormanlar ise dostudur:

Yolunuz pür-çemen hıyâbânlar
 Sakfımız dâimi yeşil çamlar !
 Dostumuz hep ağaçlar ormanlar...

C.Ş.B.Ş, s. 450

2.7.5.8. h) MEYVELER:

İlkbaharda elma, erik ağaçları pembe beyaz pudralanır, yani çiçek açar. Meyve, sebzeleri yetiştiren topraktır. Yârin dudakları rümmâna (nar) benzer. Sonbaharda çiçeklerin solması gibi meyveler de biter. Nihâlınden düşen meyveler ise insanın hayret etmesi için iyi bir nedendir.³¹¹

Elma, erik ağaçları
 Pembe beyaz pudralandı.
 Yerin zümrüdden saçları
 Gibi çayır dalgalandı.

İlkbahar

C.Ş.B.Ş, s. 319

³¹¹ a.g.e., s. 319,318,197,323,335,310

2.7.5.9. 1) BAŞAK, BUĞDAY:

Başak iki şiirde gerçek anlamda ele alınır. Buğdayı koynunda besleyen topraktır.³¹² Akşam vakti başaklar gölgelenirken tarlada çalışan işçiler yorgun olarak tarladan döner:

İşçiler artık işten dağıldı:
Gölgelenirken olgun başaklar
Döner tarladan yorgun ayaklar !

C.Ş.B.Ş, s.330

"Hayâl-i Râiyâne" şiirinde ise başak tarlası çokluk yönüyle denize; renk yönüyle de altına benzetilir.³¹³

2.7.6. ÇİÇEKLER:

Cenab Şehabettin'in bütün şiirlerinde en çok kullanılan unsurlardan birinin de çiçekler olduğu dikkati çekmektedir. Gül, sümbül, yasemen, nergis, menekşe, papatya, manolya, lale, kamelya, v.b. gibi çiçek türleri yoğun kullanılmakla beraber, genel olarak "çiçek" geniş bir yer tutar.

Çiçekler bazı şiirlerle mekân tasvirleri içinde yer alırlar. Bahar gelince her sînede deste deste ezhâr vardır. Bu mevsim, çiçek mevsimidir. Yazın gündoğarken nesim çiçeklere birşeyler fısıldar. Çiçekler, şâirin kucığına serpilir. Yazın güzel çiçekleri başa taç olur. Böcek ve kuşlarla beraber dallar ve çiçekler de zemine baharı yayar. Sonbaharda çiçekler solar, bağda çiçeklerden eser kalmaz. Kışın, bahar çiçekleri ve kokusu yerini kar ve gölgeye bırakır. Çiçekli dağın kuytu kenarında bir kaval sesi gelir.³¹⁴ Şâir, çiçekten kelebeğe, kuştan balığa kadar herşeye bir aşkın hâkim olduğunu söyler:

Bahs eder mestî-i sevdâsından
Konarak her çiçeğe bir kelebek

³¹² a.g.e., s. 318

³¹³ a.g.e., s. 163

³¹⁴ a.g.e., s. 352,497,379,30,313,72,323,321,194,563,250,237,508

Geziyor aşk ile kuş gökte

Aşk ile yüzmede deryâda semek

Ta'lim-i Aşk

C.Ş.B.Ş, s. 345

Kâinâtta var olan bütün güzellikler gibi çiçekleri yaratan da Allah'tır. Şâir "Münâcât" şiirinde bunu şöyle dile getirir:

Beni mes'ûl tutma cürmümden

Hüsün ey sâni'-i kerem-kârı,

Cürm-i inşâdı mürtekbsem ben,

Yaradan sensin itr-ı ezhârı !

C.Ş.B.Ş, s. 275

Şâir, diğer tabiat unsurları gibi çiçekleri de şiirin ilham kaynağı olarak götür ve bunlarda binlerce vezin ve kafiye olduğunu söyler. Şiirlerini ve bunlardaki fesâhati çiçekler olarak kabul eder ve bu çiçeklerin itri sevgilidir. ³¹⁵ "Şâir" şiirinde şâir, şiirlerini kokusuz çiçeklere benzetir:

Kokusuzdur çiçeklerim belki,

Belki bülbüllerim de dilsizdir

Bilirim ben şikestedir sazım !

Gerçi rûhum sağır değil, lâkin

Ararım gözlerinde kafiyeler

Yatarak dizlerinde sevdiğimin

C.Ş.B.Ş, s. 503

Şiirinde sık sık benzetmelere başvuran Cenab Şehabeddin, çiçekleri de bu amaçla kullanır. Çiçekler genellikle benzetilen unsur olarak dikkati çeker. Bu benzetmelerin büyük bir kısmı sevgili ve ona ait özelliklerle ilgilidir. Yâr, nâzenîn bir çiçek, bir goncadır, çiçek gibi salınır, saflık yönüyle yabanî bir çiçeğe benzer. Yâr; vefâsız olan cihânda ancak nazlı bir çiçek kadar yaşamıştır. Âşğın, ömür fidanının çiçeği sevgilidir. Onun hârikûlâde olan güzelliği boyu ve endamı bir demete benzer.

Toprak güzellik çiçeği olan sevgiliyi yutmuştur. Yârin kokusu, zülfünün kokusu, yanakları, dudakları, ağzı, gözleri çiçeklere benzetilir. Elleri taze, nûrlu bir çiçektir. Sevgilinin neşeli sözleri parlaklık ve güzellik yönüyle bahar çiçekleri gibidir.³¹⁶

Döküyor penbe çiçek ârızınız
 Yanağın mı? Yerine gül mü kodun ?
 Ne tekellümdeki titreklik a kız
 Dehen-i goncene bülbül mü kodun ?
 O melâhatli dudağı öpüyor
 Elinizde o çiçekler o demet.
 Bakınız! Şimdi yanağı öpüyor !
 Hased eyler buna gönlüm elbet.

Yine Siz !

C.Ş.B.Ş, s. 44

Aşk, henüz açılmayan bir çiçektir. Hisler, karlar, ziya, hatıralar, ömrün gençlik yılları, hayâller, kelebek, gönül, terâne v.b. çiçeğe benzetilir. Kâinât, çiçekli bir havuzdur. Kalbteki tılsımlar ezhâra benzer. Hisler sap ve yaprakları gölgeden olan kül rengi solgun bir çiçektir. Âşık rûhunu bir çiçek demeti gibi yâre takdim eder. Akşamın kızzılığı, nûr ve altından çiçekler gibidir. Beşer ezhâra benzetilir. Şâir kendisini bahar çiçeğine, şiirini de sâbitlik yönüyle çiçeklere benzetir. Tebessüm evrâka, terennüm ezhâra; gözyaşı çiçeklere; keder, bezginlik yaprağa benzer. Ölüler hâke düşen çiçeklerdir. Anne, bir çiçeğe; ondan ayrılan çocuk, sapından ayrı düşen bir gonca çiçeğe benzetilir.³¹⁷

Çiçek sadece bir yerde güher-pâreye benzetilmiştir.³¹⁸

"Rûhum" adlı şiirde şâir rûhundaki ayrılık nâlesiyle, mihnet gözyaşını köhne iki çiçeğe benzetir:

Rûhum benim ol kûşe-i vîrâneye benzer
 Kim zühre-i pejmürdesidir mihnet ü hasret

³¹⁵ a.g.e., s. 242,412,367,285,232,207

³¹⁶ a.g.e., s. 248,455,67,364,185,172,385,554,297,378,484,272,354,184

³¹⁷ a.g.e., s. 133,462,194,224,546,333,135,73,60,273,506,459,223,345,436,152,444,178,397,291,339,232,406,519,189,158

³¹⁸ a.g.e., s. 507

Vîrâne-i rûhumda iki köhne çiçektir
Bir nâle-i hicrân ile bir girye-i mihnet

C.Ş.B.Ş, s. 348

Şâir duygularını çiçeklere de izâfe eder. Kuşların sırlarla dolu nağmesi ezhârı ağlatır. Çiçek, seslenilmesi, soru sorulması, yaprakla fısıldaşması yönüyle kişileştirilir. Ezhâr na'şî için dallar bir yataktır. Bülbül, çiçeklere yalancı bir dîvân okur. Saf zehreler, şâirin gözüne ayna tutar. Çiçekler âşığın sevdiği ve adını bilmediği kadının adını etrafa yazarlar. Şâir, mevsimin inleyen rüzgârında çiçeklerin elvedâsını, ölü yapraklar altındaki sesini dinler.³¹⁹ Cenâb, elemi yüceltir ve onu en azîz hissi olarak görür. Çemenlerin, gonca ve çiçeklerin kendi matemiyile alay edip, eğlendiklerini düşünür:

Eylemim en azîz hissimdir
Ey tabîat dokunma mâtemime !...
Bu cünûn-ı zemîn, bu ıyd-ı semâ
Bu çiçekler, bu ıyd-ı reng ü şemîm
Bu çemenler, bu nağmeler, bu sürûr
Bu hûr-endîş goncelerle tuyûr
Ediyor mâtemimle istihzâ...

C.Ş.B.Ş, s. 420

Bazı şiirlerde çiçekler mecazî anlamda, ümit, sevgi, sevinç, neşe, mutluluk gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılır. Kalp çiçekler açar. Yârin gözünde şükûfe güler. Yâr, şâirin aşkından çiçekler ister. Sevgilinin eli değince hayâl semâsında nûrlu bir şükûfe açılır.³²⁰ Ömrünün son demlerini yaşayan bir ihtiyar, taze bir çiçek bulmak ister:

Ben de sînîn içinde kalan bir harâbeyim,
Elbette isterim bulayım tâze bir çiçek,

Mümkün mü bence şi'r-i musaffâyı sevmemek
Ben kim mezâr-ı ezminede bir kitâbeyim.

Bir Herem-dîdeden Bir Nev-demîdeye

C.Ş.B.Ş, s. 103

³¹⁹ a.g.e., s. 163,565,309,162,532,455,311,372,335,170,532

³²⁰ a.g.e., s. 517,348,360,143,161

2.7.6.1. a) GÜL:

Çiçekler içinde sayı ve kullanım şekli bakımından en çok yer verilen güldür.

Gül, din-tabiat bağlamında ele alınır. Şarabın zevkini, gülün kokusu ve bülbülün nağmesini bize tattıran Hakk'ın toprağı parçalayarak mezarı niçin açtığına şâir bir anlam veremez.³²¹ Tabiat gülşeninde bülbülün nağmesi ve gülün kokusunda Allah'ı arar:

Ararım gülşen-i tabiatta
Lahn-ı bülbülde, bûy-ı gülde seni
Her dakîka sükût-ı vüs'atte
Dinlerim hutbe-i mukaddesini.

Münâcât

C.Ş.B.Ş, s. 548

Az da olsa gül, gerçek özellikleriyle kullanılır. İlbahar kış uykusundan ayılıp sarhoş olan arılar, güllerin üstünde vızıldar. Mezarın üstünde yazın al güller açar. Bağ gölgelenip güller açar ve bülbüller öterken sevgili yaz gecesine benzer. Güllerle taze sineler açılır ve sineye güller takılır. Şâir, ölümler güllerin ve diğer varlıkların niçin solduklarını sorgular.³²²

"Belde-i Mâzî" şiirinde gülleri kuruyan, kuşları uçan ve kelebekleri ölen bir diyârın hüznü tasviri yapılmaktadır:

Güller kurumuş, son kuş uzaklaşmış ufuktan,
Sönmüş hep ocaklar ve ölmüş kelebekler.
Sorsam şu uçuk yüzlü ve yaş gözlü çocuktan
Âtîden acep elleri böğründe ne bekler...

C.Ş.B.Ş, s. 299

Gül unsurunda da yoğunluk benzetmelere aittir. Sadece benzetilen olarak kullanılan gül unsurunda ağırlık noktasını sevgili ve ona ait özellikler teşkil eder.

³²¹ a.g.e., s. 274,453

³²² a.g.e., s. 319,564,301,354,517,533,110

Sevgilinin bizzat kendisi güle, goncaya, "gonce-i bekâret"e, "gül-i zibâ" ya, "gül-i sîmîn" e, "gonce-i nihâlân" a, gonce-i nevbahâr" a, "gonce-i sürüd-âver" e, "mâhdan bir gonca" ya, "bir gonce-i yek-rûze" ye v.b. benzetilir. Yâr "gül-beden" dir. Utanınca sinesi gül renkli olur. Sevgilinin ağzı ve dudakları başta olmak üzere yüzü, yanakları, elleri, bedeninin ve zülfünün kokusu, teni renk ve koku yönüyle güle benzetilir³²³.

Dalgın düşünür her kapının taş eşliğinde
Gül yüzleri tül örtülü bedbaht kadınlar.
Bir fırtına saklar gibi şehrin yüreğinde
Her yerde sükûtun o hazîn tınneti çınlar.

Belde-i Mazî

C.Ş.B.Ş, s. 298

Güle benzetilen diğer unsurlar ise şöyledir: Hisler, ikbal, hayaller, gençlik, ülke, aşk, ümit, tırnak, visâl, hatıra, sözler, ömür, mesâ, bûse, bahtiyâr âşık, çocuk v.b. güle ve goncaya benzetilir. Güneş altın bir güldür. Teselli bir gonca, şâirin oğlu da bir teselli goncasıdır. Sevda gül yüzlü bir heykel; güzel hisler, gül renkli şükûfedir. Yeni doğan gün taze bir gül, gönül de kurumuş bir güldür. Emeller ilkbahar gülüne benzer. Ufuk, sükût, hüznün, sehab ise renk yönüyle güle benzetilir.³²⁴ Yapılan bu benzetmelerde soyut unsurların çokluğu dikkati çeker ve bu soyut unsurlar böylece somutlaştırılmış olur.

Bir şüphe-i hissiye ile dalgalamır dil;
Bir heykel-i gül-rû dikilir kalb üzerinde;
İnsan bütün ahzân ü meserrâta muâdil
Bir tatlı dönüş hisseder âvâre serinde;

Hakikat-i Sevdâ

C.Ş.B.Ş, s. 210

³²³ a.g.e., s. 103,255,363,212,99,100,357,139,315,9,46,474,458,373,21,256,376,114,272,81,73,197,132, 271,72,300,546,134,36

³²⁴ a.g.e., s. 47,44,45,103,306,289,554,185,298,136 542,62,536,104,413,378,453,188,543,561,553, 410,192,158,292,263,210,462,337,547,193,539,449,462, 398,134

Cenab'ın şiirlerinde güller, yine ilginç hayaller, düşünceler ve duygular içinde ilginç özelliklerle kişileştirilir. Her gül, gül-goncaların ortasında zemini şenlendirmeye gayret eder. Goncalar yârin güzelliğine hayran kalırlar. Güller, yârin güzel ağzını taklit ederler. Goncalar, şâirin matemiyile alay edip eğlenirler. Çapkın olan taze bir gül dalı, yârin saçına el uzatarak başörtüsünü açmaya çalışır. Güller memnun olma ve şâirin seslenip konuşması yönüyle de kişileştirilmiştir.³²⁵

"Bahar" şiirde gonca, aşk sırrını güle sorar ve bu sırları öğrenir. Gonca andelîble nişanlanır, güller yâri kıskanır:

Bir gonca râz-ı aşkı sorar penbe bir güle
Hep esrârı öğrenir !
Zannım bugün nişanlanacak andelîb ile !
Güller seni kıskanır döker kan,
Bülbül beni kıskanır kan ağlar !

C.Ş.B.Ş, s. 556

Bazı şiirlerde gül mecazî anlamda (umut, neşe, mutluluk, sevgi v.b.) kullanılır.³²⁶
"Hâile" adlı şiirde gül artık bir sembol özelliği kazanarak vatanın sembolü haline gelir:

Yıktı serhaddi vahşet âsârı;
Bir gül üstünde bin çarık gezdi,
Ezdi ebrârı, ezdi ebkârı
Muhterem her ne varsa hep ezdi !

C.Ş.B.Ş, s. 332

Gül, son olarak şiirin ilhâm kaynağı olması bakımından ele alınır. Şâir, goncalar açılıp gül olunca "itra dâir terâneler" yazar. Kışın goncalar solunca da yeisinin güzel kokularla kokulandırılmasına yardım eder. Şiir, sabah aydınlığının şebnemiyle süslenen bir gül yaprağıdır. Şiirdeki hayâller renk yönüyle güle benzer. Şâir şiirine can vermek üzere heyecan bahçesinde yeni uyanan bir gül arar. Şiirdeki her söz yârin gül deheninden bir bûsedir, her mısra da kokuludur.³²⁷ Neşideler kalb ve fikrin gül renkli kadehiyle mestlik dağıtır:

³²⁵ a.g.e., s. 312,485,170,420,485,187,345,517,419,509

³²⁶ a.g.e., s. 417,565

³²⁷ a.g.e., s. 274,566,190,207,256

Leb-i Ői' rimde hisli bir neydir
Dağlar inler füsûn-u nefhamla !

Câm-ı gül-reng-i fikr ü kalbimden
Dağılan mestî-i neşâidle !...

C.Ş.B.Ş, s. 452

2.7.6.2. b) YASEMEN:

Kullanım yoğunluğu bakımından gülden sonra gelen çiçek yasemendir. Yasemen, objektif olarak tasvir edilen unsurlardan biridir. Şâir sevgilisiyle beraber semen dolu hıyabanlarda gezer. Kış gelince yasemen yaprağı kış semâsının elinde yığın yığın olur. Yâr öldükten sonra bir daha zeminde gül ve semen açmayacağını düşünürken bahâr gelir ve mezarın üstünde bile çemenler biter.³²⁸ Dünyada oturduğu yer çemen olan şâirin çiçekleri de yasemendir:

Gûya ki dem-i bahâr gelmiş
Âvân-ı safâ-nisâr gelmiş
Dünyada nişîmenim çemenmiş
Üşkûfelerim de yâsemenmiş

Güzel Bir Rü' yâ

C.Ş.B.Ş, s. 30

Allah, niyâz edip tövbe edene rahmet eder. Safvet, iffet, kar ve semen cihânının kalbi ve hayatı O'nun elindedir. Bu nedenle bütün ümmet yalvararak "beyt-i kibriyâ" ya girer. İnsanlar pişmanlıkla tövbe edince rahmet âsümânından bütün hayâtına semen ve afvın sâf yağmurunun serildiğini duyar:³²⁹

Olur dü-dest-i nedâmetle Şimdi nâsiye-pûş,
Önünde leyl-i hayâtı açar bir ufk-ı siyâh,
Açar bir ufk-ı ma'asî, bir âsümân-ı günâh
Eder o anda dilinden süyûl-ı tövbe hurûş...

³²⁸ a.g.e., s. 224,392,194,23,24,269

³²⁹ a.g.e., s. 418

Duyar ki serpiliyor âsmân-ı rahmetten
Bütün hayâtına bârân-ı sâf-ı afv u semen

C.Ş.B.Ş, s. 418

Cenab, yasemenin rengi ve kokusundan hareketle orijinal benzetmeler ve imajlar yapar. Sevgilinin sinesi yasemen, ağzı güldür ve güzelliğinin baharını arzın baharına katar. Yârin sinesinde yasemenler açmıştır. Müslümanların yasemen renkli alınları vardır. Ay ışığının sudaki aksi semen ve berften düzenlenen bir bahçeye benzer. Çocuk semen yüzlüdür. Yâr, şafaktan yapılmış bir yasemendir, yasemin kokulu bir güzeldir. Yârin yine sinesi yasemenlerle karışır. Şâir, baharın yâri ile kendisinin rûhları üstünde gizlice semenden bir türbe kurmasını ister. Semen hıyâbânı renk yönüyle gümüşe benzer.³³⁰

"Terâne-i Mehtâb" şiirinde orijinal olarak "saât-i semen-fâm" tamlaması kullanılmış, böylece soyut bir varlık somutlaştırılmıştır:

Artık uyan ey mâh,
Ey mâh-ı dil-aram,
Zîrâ geçiyor, âh !
Sâât-i semen-fâm !

C.Ş.B.Ş, s. 159

Bu orijinal benzetmelerden biri de "Tuhfe-i Rebiî" şiirinde karşımıza çıkar. Yine soyut bir varlık olan iltifât renk yönüyle yasemene benzetilir:

Pâk u şîrîn bir nevâzişten mülâyim bir ziyâ
Bezî eder eşbâh-ı arza bir semen-fâm iltifât:
Âlem olmuş sanki bu cünbüş-geh-i sâf-ı benât,
Bir küşâyîşhâne-i tâbende ser-tâk-ı bahâ !

C.Ş.B.Ş, s. 152

³³⁰ a.g.e., s. 450,418,271,144,158,21,243,345,546,418,147,162

2.7.6.3. c) SÜNBUİL:

Sünbül, daha çok benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Sadece "Sûr-ı Tabîat" şiirinde tabiat tasviri içinde sünbül de yer alır:

Vermekte kebûdî-i nezâret
Her sûya bir ayrı deste sünbül;
Her meşcerede bir ayrı bülbül
Dökmekte terâne-i şetâret

C.Ş.B.Ş, s. 312

Sünbüle benzetilen unsurların başında saçlar gelir. Yârin saçı sünbüle benzer. Sünbül saçı öpen sevgi rûzgârı âşğın fikri gibi perişan ve havalanmaya meyillidir. Seherin saf şebneminde yıkanan sünbül gibi yârin saçları da âşğın gözyaşlarıyla ıslanmıştır. Hisler, kelimeler, gözler v.b. sünbüle benzetilen diğer unsurlardır. Sünbül ise ümid dudağının tebessümüne benzetilir ve bu sünbül yârin parlak gözünü taklit bile edemez.³³¹

"Hâb-ı Seherî" adlı şiirde yârin saçlarıyla kısmen örtülmüş utangaç mavi gözleri, ince bir tülün altındaki mavi sünbüllere benzetilmektedir:

Alır zılâline rûy-ı hayat-perverini,
Şakaklarından inen gîsuvân-ı cân-perver
Hicâb-ı çeşminin altında mâî gözlerini
Görünce belli belirsiz gönül kıyas eyler:
Rakîk bir tülün altında mâî sünbüller !

C.Ş.B.Ş, s. 88

2.7.6.4. d) ZANBAK:

Sadece "Kış Ufukları"nda zanbak, mekân tasvirinin bir parçası olarak kullanılmıştır. Şâir bahara özlem duyarak kış mevsiminde artık hayal olan zanbak ve nergisi arar:³³²

³³¹ a.g.e., s. 392,77,356,433,152,553,157,77,88

³³² a.g.e., s. 325,269,384,465,217

Yer sınırsızlam, gök yağmurlu
 Arasında kışın ufku
 Yarı güneş, yarı buğu !
 Nerde zambak, nerde nergis ?

C.Ş.B.Ş, s. 328

Zambak ayrıca benzetilen unsur olarak ele alınır. Kışın etrafı kaplayan kar yığını, beyaz, parlak, büyük bir deste zambağa benzetilir. Her tarafta zambaklar açarken yârin zambak gibi olan gerdanı bir avuç toprak olarak dünyaya yâdigâr kalmıştır. Yârin parmakları birer zambak, elleri de ziyâ çiçekliğidir ve şâir bu nûrlu ve kokulu ellere sabah vakti duâ etmeği yakıştıır. Gecenin eli karanlık ve uyuyan hıyâbanda camların üstünde şu'leden birer zambak resmeder. Böylece gece cama yansıyan şu'leler zambağa benzetilmiş olur.

"Senin İçin" şiirinde ise yâr açık pencerede duran bir zambak gibi karşımıza çıkar:

Seni zambak gibi gördükçe açık pencerede
 Gül açar bahtımın evvelki hazanlık korusu,
 Genç eder ufkumu hülyâlarımın genç kokusu;
 Sorarım ak saçımın örttüğü yıllar nerede.

C.Ş.B.Ş, s. 306

2.7.6.5 e) LALE ve KAMELYA:

Lâle ve kamelya sadece benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Lâle şekil yönüyle kadehe benzetilir. Yârin dudakları lâleye, elleri de hem lâleye hem kamelyaya benzer.³³³

Açılır bir gümüş kamelya gibi
 Şakağında zaman zaman bir elin
 Bir elin ince lâle-i asabî !

Ellerin...

C.Ş.B.Ş, s. 386

³³³ a.g.e., s. 273,56,386

2.7.6.6. f) NERGİS:

Şâir, bazan duygularını tabiata izâfe eder. Böylece hüzünlü olan şâirin elemi denize, nergisteki şebneme, şû'lelere de yansır:

Aks-i hissimle oldu her şey elem
Şûleler ağlıyor denizlerde,
Berg-i nergisde ağlıyor şebnem
Ağlıyor cür'a ka'r-ı sâgarda

İftirak

C.Ş.B.Ş, s. 377

Yârin gözleri, bakışlarındaki ışıltı nergisin hayâline benzetilir.³³⁴

"Kıskançlık" şiirinde de tabiatın diğer unsurları gibi, nergisler de yârin gözüne girmek için göz süzerler:

Gözüne girmek için göz süzüyor negisler !
Goncalar ağzı açık durmada hayran hayran !

Va'd eder tâc-ı murassa kanadından kelebek !

C.Ş.B.Ş, s. 485

2.7.6.7. g) MENEKŞE:

Menekşe sadece benzeyen unsur olarak kullanılır. Yârin ağzı, gözü ve kendisi menekşeye benzetilir.³³⁵ Şâir, açılan her menekşede yârin hasret gözünün ağladığını hüzünlü duygularla ifâde eder. Böylece menekşe de yârin gözüne benzetilmiş olur:

Ebedî leyl-i kabr içinde yine
Buluşur, birleşir kemiklerimiz !

Sanırım çeşm-i hasretin ağlar
Açılan hep menekşelerde bugün..

³³⁴ a.g.e., s. 546

³³⁵ a.g.e., s. 542,538

İnleyen servi dallarında bütün
 Senin asvât-ı davetin titrer.

C.Ş.B.Ş, s. 457

2.7.6.8 h) ÇİĞDEM ve GELİNCİK:

Çiğdem kokusu etrafı o kadar sarar ki rüzgâr bu kokudan sarhoş olur.³³⁶
 "İlkbahar" şiirinde gelincik allar giyinir, çiğdem sırmaya bürünür:

Allar giyinmiş gelincik
 Bürünmüş çiğdem sırmaya
 Gelincik giymiş al atlas
 Sırma fistanı "altın top"

C.Ş.B.Ş, s. 319

2.7.6.9 i) NİLÜFER, MANOLYA, KRİZANTEM, PAPATYA, MİNE, REYHAN:

Bu çiçeklerin hepsi şiirlerde birer defa yer alır. Yârin yüzü penbe, güzel bir nilüfer, başı krizantem, elleri, kolları papatya, zülfü "ziyâ-yı reyhân"a benzetilir. Derviş, yolu gunceler minelerle dolu olan bir tepeden geçer.³³⁷

Sarmış gibi bâd-ı müellim
 Manolyayı bir berk-i siyâha...
 Kıskanç elini bir şeb-i muzlim
 Tutmuş gibi âyine-i mâha...

Levha-i Tahayyül

C.Ş.B.Ş, s. 200

2.7.6.10. i) DİKEN:

Bazı şiirlerde diken hem gerçek hem mecazî anlama gelecek şekilde kullanılır: Şâir her defasında taze bir dikenin yarasını sızlatmasını söyler ve bu diken acısının bir elemi hatırlatmasını ister.³³⁸

³³⁶ a.g.e., s. 497,319

³³⁷ a.g.e., s. 483,393,545,352,279

"Cûy-ı Hoş-revân" şiirinde ırmak, yolundaki dikenlere rağmen akar gider ve bu nehrin bir şâirin hayâli olduğu söylenir:

Mahdûd reh-güzârı dikenlerle ser-be-ser;
Eşvâk-ı reh-güzârı rağmen akar, gider;
Bir hûn u yâre nansıbına eyler ittisâl;
Mansıbda muntazırdı ona bir yem-i keder !...

Ey rûh-ı pür-ümidim, ey âşûb-ı pür-hayâl
Bir şâirin hayâlidir ol cû-yı bî-meâl !

C.Ş.B.Ş, s. 113

Diken unsuru benzetilen unsur olarak da ele alınır. Visâl bir gonca, hasret bir dikendir. Ümid bir gül, elem bir hârdır. Fikret'in şiiri, sahildeki hakikat dikenlerini nazardan gizleyen nağmeli bir ummândır. Bir gülde bin diken olması gibi, bir bahtiyar âşığa karşı da bin gönlü yaralı âşık vardır.³³⁹

Bağlar yed-i bî-rahm-ı tabîat serimizde
Hâr-ı eleme verd-i ümîdi
Ezdâdı buluşturmak için dillerimizde
Ümmîde asar kıhf-ı kadîdi...

C.Ş.B.Ş, s. 453

2.8. VII MADENLER:

2.8.1. GENEL OLARAK CEVHER:

Cevher kavramı sadece benzetilen unsur olarak Cenab'ın şiirinde yer almıştır. Cevhere benzetilen unsurlar şöyledir:Yârin etrafındaki pırıltılar, şu'leler gühere benzetilir.

Beşer asırların külüne defnedilmiş "gevher" dir. Yârin saçları ve gözler cevhere benzer. Âsümân mavi bir "güher"dir. Her çiçek tabiatın sinesinde kokulu bir cevher parçasıdır.

³³⁸ a.g.e., s. 363,376

³³⁹ a.g.e., s. 543,453,302,259,410

Yârin her sözü bir cevherdir. Tefvik Fikret bir "gevher"dir. Hevesler güherden bir hançer gibidir. Ağaçlarda yıpranmış yaprakların yerine saf cevherler geçmiştir. Derenin sesi bir billur içindeki incinin ve "güher" in çarpışmasına benzer.³⁴⁰ "Şikâyet" şiirinde de gözyaşları gühere benzetilir:

Ağlatan çeşmini nigâhındır
 Ellerin silse bari gözyaşımı
 Gözlerimden sukût eden her yaş
 Bir güher dâne-i günâhındır.

C.Ş.B.Ş, s. 550

2.8.1.1 ALTIN:

Madenler içinde en çok kullanılanı altındır. Altın sık sık kullanılmakla beraber daha çok aynı eksen etrafında döner. Altın sadece benzetilen unsur olarak ele alınır. Bu benzetmeler içinde daha ziyade saç altına benzetilir. Yârin altından saçları altın tarakla taranır. Şâir, sevgilinin altın telli zülfünün kefeni olmasını ister ve böyle olursa ölümün kendisine yaldızlı bir örtü olacağını belirtir. Yârin saçının "zer" i âşığının baştacıdır. Saç altından bir taçdır. Yârin altın zülfünün kokusu tarağında saklıdır ve bu saçtan vatanın kokusu gelir. Sevgilinin saçından bir kaç tel âşığa hatıra kalır. Saçlar canlı altına benzer. Bu saçlarda sırların nefesi vardır. Yârin altın telli saçı, onun fikir güneşidir.. v.b.³⁴¹

Altına benzetilen diğer unsurları şöyle sıralayabilir: Toprak, haclegâh, güneşin gurûb ettiği andaki ufuk, mum ışığı, ay ışığı, yıldızlar, güneş ışığı, sükût v.b. Yıldızlar altından noktaldır. Hazânın oluşturduğu renk "zeheb" e benzer. Zühre, pervâne, başak tarlası zere benzetilir. Güneş altın bir güldür. Hazan yaprakları altın yatak gibidir. Gece tabiatın yaldızlı dudağıdır. Orman bir altın mesciddir. Hazan matemini cebhesinde yaldızlı bir örtü gibi taşır. Gelincikle çiğdem sırmaya bürünürler. Mutlu geçen bir saniye, yaldızdan koparılmıştır. Altın sıvalı bir rüya görülür. Şâir altın bir kadehte semâyı içmiş gibi sarhoştur.³⁴²

³⁴⁰ a.g.e., s. 17,285,64,117,507,187,544,177,325,171,12

³⁴¹ a.g.e., s. 55,224,421,392,375,377,550,352,409,483,270,169,288,255,103,99,483,243,357

³⁴² a.g.e., s. 318,133,472,446,397,398,44,180,389,557,192,320,398,461,443,162,163,292,532,198,398,416,319,211

"Şi'rim İçin" de şâir, şiirlerinde derdi hayâl ışıklarıyla yıldızlar ve elemin sert çehresini tesellinin altından sıvalı dumanıyla çerçeveler:

Şi'rimle demâdem olurum muğfel ü mes'ûd:
Tezhib ederim nûr-ı hayâlât ile derdi;
Bir dûd-ı zer-endûd-ı teselli ile mahdûd
Bir levha olur her elemin çehre-i serdi.

C.Ş.B.Ş, s. 242

2.8.1.2 İNCİ, SEDEF:

Altından sonra sedefle birlikte inci ikinci sırayı alır. İnci de sadece benzetilen olarak kullanılır. Gözyaşları, ümit, nağme, aşk, dişler, karlar v.b. inciye, sâhillere sedefe benzetilir. Ay, sedef yanaklı sevgiliye benzer. Yârin hatırası inci gibi yâdigâr kalır. Sevgilinin elleri ayın inci dudağına benzer. Yine yârin eli sedeften bir pençedir. Derenin sesi inci ile cevherin çarpışması gibidir. Orijinal bir benzetme ile batan güneş, kanlı büyük bir inci tanesine benzetilir.³⁴³

"Makdem-i Yâr" şiirinde şefkat sedefe; yâr da bu sedefin incisine benzetilmektedir:

Âhû ile şeb-pere vü evrâk ile ezhâr
Nâgâh fisıl daştı leb-i âb-ı revânda:
Zîrâ, şu peri- hâneye karşı, bu evânda
Ey dürr-i yetim-i sedef-i şefkatim, ey yâr
Sen bir meh-i zî-rûh gibi yükseliyordun,
Muzlim korunun zıllı içinden geliyordun

C.Ş.B.Ş, s. 162

2.8.1.3 GÜMÜŞ:

Gümüş madeni genelde benzetme unsuru olarak şiire girer. "Bir Kırlangıç" şiirinde sadece insanların on paralık gümüş için herşeyi mahvettiklerinden söz edilir. El, kol, sakal, tomurcuklar, söz, şebnem gümüşe benzetilir. Ay ışığının denizdeki aksi

gümüş bir aynadır. Karlar gümüşten bir peri kanadadır; gümüş bir göğüs gibidir. Yâr gümüş bir güldür; gümüşten göğsü vardır; eli ve "bûse"si gümüştedir. Ay ışığı gümüşten gözyaşları gibidir ve gümüşten bir penceredir. Sevgilinin elleri gümüş bir kamelya gibi açılır. Sevgi gümüşten bir bahçedir. Kelebeğin kanadındaki bazı renkler gümüşe benzer.³⁴⁴

"Zemherir" şiirinde karların etraftaki görünümünü perinin yere serdiği gümüşten bir kanada benzetilir. Yine aynı şiirde karlarla örtülü yerler gümüş bir göğüs gibidir:

Her taraf bir gümüş göğüs gibi sâf
Görünür taze inciler yerde
Köhne yapraklara ağaçlarda
Sâf gevherler etmiş istihlâf

C.Ş.B.Ş, s. 325

2.8.1.4 YAKUT (AKİK, LÂ' L):

Yakut da sadece benzetme unsuru olarak ele alınır: Kalbteki kan(yâra) akik ve yakuttur. Bulutlar güneşin battığı yerin yakut saçağıdır. Yârin dudağı yakuttan bir kadehtir. Akşamın hüznü yakut reklidir. Yürekteki kan (yara) yakuta benzetilir.³⁴⁵

"Şâir" adlı şiirde Cenab, şiirlerinde akik ve yâkuttan olan kalbdeki kan (yara) ve inci olan gözyaşı damlalarını dizdiğini belirtir:

Hûn-ı kalbim akîk ü yâkutum,
Taze gözyaşlarımdır incilerim;

Katarât-ı sirişk ü dem dizerim

C.Ş.B.Ş, s. 471

2.8.1.5 DEMİR:

Şiirlerde çok fazla yer almayan demir, farklı şekillerde kullanılır. Mecazî anlamda kullanılan demir, hayatın güç yönleri anlamını taşır. "Demir yürek"

³⁴³ a.g.e., s. 291,165,154,471,249,361,53,550,177,238,147,154,186,234,161,316,201,171,221

³⁴⁴ a.g.e., s. 27,336,349,103,,319,320,162,143,355,139,187,117,186,386,133,273,325

tamlamasında da demir hissiz, duygusuz, güçlü anlamlarını içerir. Gök, demirden bir sayfaya; kalp de güç, kuvvet yönüyle demire benzetilmektedir.³⁴⁶

"Ağlasam" şiirinde şâir duygularını tabiata yansıtır ve demirler ağlama yönüyle beşerleştirilir:

Ben ağlasam, sen ağlasan, âhenler ağlasa,
Ben serbeser seninle halâvetle ağlasam;

Sen rahmedip de va'd-ı visâl eylesen bana,
Ben bahtımın kemâline hayretle ağlasam;

C.Ş.B.Ş, s. 140-141

2.8.1.6 ELMAS:

Elmas, "Nazîre-i Gazel-i Şeyh Vasfî" de gerçek anlamında kullanılmıştır. Yâr saçını elmas bir tarakla tarar. Diğer iki şiirde gözyaşı ve gözlerdeki parıltılar elmasa benzetilir.³⁴⁷

Hüsn-i methûana edince temâs
Oldu dest-i verem de san'atkâr:
Çeşmine verdi lem'a-i elmâs;
Rûyunu etti ma'kes-i gülzâr...

Hasta

C.Ş.B.Ş, s. 554

2.8.1.7 ZÜMRÜT:

Zümrüt, benzetilen unsur olarak ele alınır. Şiirlerinde ses ve kelime olarak mûsikîye önem veren Cenab, rüzgârın elinde fidanları zümrüd bir neye benzetir. Ovalar

³⁴⁵ a.g.e, s. 471,330,470,462,398,426

³⁴⁶ a.g.e, s. 266,264,221,241

³⁴⁷ a.g.e., s. 57,256

renk yönüyle zümrüte benzetilir. Çayır da "yerin zümrüden saçları"dır. Zümrütten bir kafesten duyulmamış nağmeler gelir.³⁴⁸

Fidanların zümrüt neye benzetildiği mısralar "Riyâh-ı Leyâl" şiirinde yer alır:

Ol dem ki olur ey tarab-âmûz-ı hayâlât,
Bir nây-ı zümürred gibi nâlân
Destinde nihâlân...

C.Ş.B.Ş, s. 149

2.8.1.8 FİRÛZE:

"Hayâl-i Râiyâne" şiirinde çoban, güvercin gibi olan rûhûna firûzelerin içinde köpükten bir yuva yapar:

Hayrân kalıp bulutlara ol sâde-dil çoban
İnşâ ederdi rûh-ı kebûter misâline
Fîrûzeler içinde köpükten bir âşiyân !

C.Ş.B.Ş, s. 163

³⁴⁸ a.g.e., s. 302,319,436

3.TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRLERİNDE TABİAT UNSURLARI

3.1. GENEL OLARAK TABİÂT:

Servet-i Fünûn hareketinin ileri gelenlerinden olan ve bu dönem şâirleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olan Tevfik Fikret de Cenab Şehabeddin gibi şiirlerinde "tabiat" , esas temlerden biri olarak kullanmış ve tabiata önem vermiştir. Servet-i Fünûn topluluğunun en usta iki şâiri şüphesiz Cenab ile Fikret'tir. .Bu iki şâiri örnek alan topluluğun öteki şairleri, diğer konularda olduğu gibi "tabiat" hususunda da onların anlayışını benimsemişlerdir.

Tevfik Fikret'in şiirlerinde tabiat birbirinden farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bunlardan biri tabiatın bir gerçeklik olarak ek alınmasıdır. Tabiat, objektif tasvirlerde kendisine ait olan yeri alır.

Sabah vakti tabiatın "dem-i rikkat" idir ve dünyaya bu zamanda sessizlik hâkimdir. Raks eden kadın, bir zambağa benzer ki bir benzerine tabiatta rastlamak pek mümkün değildir. Mayıs ayı tabiatın "fettan ve şûh" haliyle ortaya çıktığı aydır.³⁴⁹

"Aveng-i Şühûr" şiirinde nisan ayı gelince tabiatta meydana gelen değişiklikler söz konusu edilir:

Hakîkaten o hengâme-i teceddüddür
 Ki, dallarıyla, semâsıyla, kuşlarıyla bütün
 Şu köhne toprağı terveh eder; o kışın daha dün
 Elinde hırpalanırken, bakarsınız ki bugün
 Bir inbisât-ı müzehherle hep tabiat pür.

R.Ş, s. 344

Cenab Şehabeddin'de olduğu gibi çok sık dile getirilmese de T. Fikret de tabiatı bir ilhâm kaynağı olarak benimser ve tabiatı başlı başına sanatın kendisi olarak görür. Ünlü Fransız şâiri Alfret de Musset için yazılan "Müse İçin" adlı şiirde bu şâirin şiirlerinde "şi'r-i tabiat"ın binlerce cazibesinin periler gibi saklı olduğu belirtilmektedir. Fransız edebiyatını kendilerine örnek alan Fikret ve Servet-i Fünûn şairlerinin tabiata bakışları da bu doğrultudadır.

Şi'rinde periler gibi mahfi
 Bin câzibe-i şi'r-i tabîat;
 Ey aşık-ı nâzende muhabbet,
 Hissinle teessür bana kâfi

R.Ş, s. 390

Fikret parnasizizmin etkisinde kalır ve “tablo gibi şiir” yazma prensibini benimsiyerek bu konuda başarılı örnekler verir. Cenab da bu prensibe bağlı olmakla beraber, kendisi bizzat ressam olan Fikret'in bu hususta daha ileri gittiği ve daha başarılı olduğu söylenebilir. Ancak Cenab'taki duygu yoğunluğu, lirizm T.Fikret'te arka plandadır ve şiirleri daha kurudur. Tabiatı sanatın kaynağı olarak gören şair, “Resim Yaparken” şiirinde bazan tabiatı rûhsuz bulduğunu söyler ve sanat eserini beğenebilmek için hasta, dargın, gözü yaşlı başka bir çehre ister:

Seyreylerim, ve aczine kâil bu san'atın,
 Takdîse inhimâk ederim sun'-ı kudreti;
 Lâkin zamân olur
 Pek rûhsuz bulur da beğenmem tabiatı
 Mutlak o gün beğenmek için hasta münfâil,
 Bir başka çehre, giryeli bir çehre isterim...
 Bundandır işte, şi'r olacak yerde sözlerim
 Bazan figân olur !

R.Ş, s. 61

Fikret, tabiata sık sık duygularını izâfe eder ve onu bu duyguları arasından görür. Bu yakalşım antropomorfizmi de beraberinde getirir. Tabiat cansız bir varlık değildir. Aksine bu dönemde tabiat, “rûh”u olan gözle görülen, duyulan, hissedilen canlı bir varlık hâline gelir. Gece vakti tabiatın rûhu uykulu ve suskundur. Şâir, gizli bir öpücüğün tabiatın dudağına süründüğünü his eder. Kış gelince tabiatta her şey karla kefenlenir, bütün manzaralar ölür. Bayram sabahı tabiatın ağzına bir gülümseyiş şekeri uzatır. Tabiat ağaçlara, sahile bir cennet rengi bir şiddetli sevme değeri vermek

³⁴⁹ Tefvik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, Tanîn Mat., İst., 1327, s. 367,164,345

istemiştir. Şâirin rûhu tabiatın zoraki gülyüzünde güzel bir teselli kaynağı bulup güler. Tabiat hüznü, ağlamaklı ve matemlidir.³⁵⁰

“Aveng-i Şûhûr” şiirinde kışın hasta, çıplak olan ve bir şifâ, bir yaşatıcı arayan bir “cism-i tabiat” tan söz edilir:

Kışın câmid nigâh-ı lerze-bahşasıyla rencîde,
Arar biçâre kuşlar bir melâz-ı nev-bahârîyi;
Uzanmış, hasta, uryân, bister-i sengîn-i hâkîde,
Arar cism-i tabiat bir şifâ, bir feyz, bir muhyî !

R.Ş, s. 349

Tabiat, Fikret’in şiirlerinde az da olsa benzetme unsuru olarak yer alır. Şâir, sevgilisiyle beraber tabiatın rûhu gibi uykulu, suskun bir şekilde gecenin koynunda kalıp kendinden geçmek ister.³⁵¹

“Sükûn İçinde” şiirinde tabiat hüznüldür ve onun mâtemi dul bir kadın gibi en ağlamaklı ve felaketlerle dolu bir hayatı anlatır:

Sükûn içinde... fakat muztarib, eminim ki
Tabiatın de büyük bir melâli var bu gece;
Onun da hüznü samimî, derin, hafî, ince
Onun da mâtemi bir dul kadın ki en mübkî
Facîalarla geçen bir hayâtı nakleyler,
Şakaklarında vakitsiz beyazlanan teller

R.Ş, s. 155

“Süha ve Pervin” şiirinde tabiat hayranlık duyulan, hatta kıskanılan bir varlıktır:

Bakın şu penbe bulutlarda bir edâ-yı visâl
“Yeter çocukluğa rağbet!” diyor; hevâ-yı visâl:
Sıcak deniz gibi etrafımızda çalkanyor;
İçim tabiatı gördükçe böyle kıskanyor...

R.Ş, s. 8

³⁵⁰ a.g.e, s. 146,11,72,226,397,236

³⁵¹ a.g.e, s. 146

Servet-i Fünûn topluluğunun en belirgin özelliklerinden biri de marâzîlik ve melankolinin şiire hâkimiyetidir. T. Fikret'in şiirlerinde de bu husus dikkati çeker. Tabiatın hüznü çehresi ağlama titreyişiyle doludur. Gece vakti tabiat matemlere boğulur. Tabiatın hüznü görünmesinde tamamen şâirin duygularının etkisi vardır. Melâl içinde olan şâir, bu duygularını tabiata da aksettirir ve tabiatı da aynen böyle görür.³⁵² Tabiatın uğursuz, soğuk bir tablo, bir mezarlık manzarası gösterdiğini tahayyül eder.

Bütün rengiyle, âhengiyle gülşen
 Garîk-i neş'e, lâkin bence mağmûm;
 Tabîat arz eder karşımda meş'ûm,
 Soğuk bir levha, bir tasvîr-i medfen

Bahar-ı Mağmûm

R.Ş, s. 79-80

3.2. KÂİNÂT, CİHÂN, ÂLEM, ARZ, ZEMİN :

Fikret, kâinât, cihân, âlem, arz, zemin gibi unsurlara geniş bir yer verir. Bu unsurlar, herhangi bir değişime tabi tutulmadan objektif olarak ele alınırlar. Akşamın esmer rûhu zemine toz gibi dökülür. Şâirin hergün biraz daha ölen karmakarışık hayatı, onu âleme her gün biraz daha bağlar. Kâinâtın her safâlı sabahı, hayat arzusunun cilvesidir. Para, kainatın yaradılışının lüzumunu gösterir. Gece bütün cihanları kucaklamak ister. Şâir aşkının ebedîliğini düşününce kâinâtı da bâkâ görür. Bahar gelince zemin çiçek bahçesi olur. Ağaçlar yerlere sedefli bir "sâye" serer. Hasta, başka bir cihândan ebedî bir şifâ umar. Bisiklet süren kadın zemine soru çizgileri çizer. Şâir âlemde "tehassür" e değer bir şey bulamaz. Yeri, göğü fâni hayatın velvelesi kaplar. Fikret, baharın gelerek cihândaki melâli def etmesini ve cihânın bu halinin değişmesini ister. Ufukta parçalanmış bulutlardan zemine sâflık esiri serpilir. Sabah vakti dünyaya sessizlik hâkimdir.³⁵³ Şâirin rûhunun dünyada tek arzusu yârin siyah gözlerinin gülmesidir. Ancak bu gülüş çok geçmeden tatlı bir ayrılık giymesine dönüşür. Şâiri ağlatan da budur:

³⁵² a.g.e, s. 177,372

³⁵³ a.g.e, s. 43,153,373,251,101,379,207,208,11,167,373,79,227,228,367,261,236

Güler görür de o çeşm-i siyâhı ağıldım,
Cihânda bir bu iken rûhumun temennâsı;

Evet, ben anlardım:

O tatlı giryelerin ayrılıktı ma'nâsı

İlelebed

R.Ş, s. 133

Şâir, kâinâtı bir cehennem çölüne benzetir. Fuzûlî yârinden ayrı düşünce âlem gözüne zindan olarak görünür. Hâmid, zıtlıkların toplandığı bir âlemdir. Sefalet bir âleme benzer. Mezarlık his ve şehâdetten oluşmuş bir kâinâttır. Şâir mâtem zeminine bir bulut gibi gözyaşlarıyla rahmet yağdırır. Mâzî, renk ve nûr dolu bir cihândır. Para, neşe ve sevgiden meydana gelmiş sarışın bir cihândır.³⁵⁴ Akşam, bütün azametli parlaklığıyla bir cihândır ve bu anda ziyâ ve hayat âlemi ufka toplanmaktadır:

Akşam bütün fûrûg-ı şükûhiyle bir cihân,

Bir âlem-i hayât u ziyâ ufka toplanır;

Üstünde âsümân

Bir mâi tül yığıntısı hâlinde sallanır.

Ufk u Hilâl

R.Ş, s. 103

Hafif bir hava esintisi karşısında kâinât titrer. Güneşin doğup etrafı aydınlatması dünyayı "pür-hande" kılar. Bütün âlem canlanmak için güneşten iltifat bekler. Savaşta yaralanıp yere düşen asker, yerin ve havanın, herşeyin kendisiyle eğlendiğini düşünür. Güneş, cihânı sevinçli kılar. Baharın gelişiyile birlikte dünya tebessümle dolar. Bütün âlem uyurken şâirin uykusu kaçır. Gündüzün vedâ eden dudağı zemini öper. Eğer deniz, insanlığın paslı çehresine silerse belki kâinât insanoğlunu gördükçe iğrenmez.³⁵⁵ Kışın zeminden manasız ve şaşkın bir titreme göklere yükselir:

³⁵⁴ a.g.e, s. 365,326,340,411,234,235,370,361,251

³⁵⁵ a.g.e, s. 103,372,373,410,374,80,236,40,275,276

Güneş bazan yakar fevkü's-semâ bir şem'a-i beyzâ
 Ervâh-ı zerrâta;
 Zeminden yükselir bir lerziş-i mebhât u bî-ma'nâ
 Semâvâta.

Mihr-i Zemherir

R.Ş, s. 113

Fikret, şiiri bir nefeste, bir anda doğan canlı, koca bir kâinâta benzetmektedir. Şâir, kendisini çöldeki bir seyyâha benzetir. Tecelli ise şâire şiir içinde sarhoşluk vererek ümit neşesiyle dolu bir cihân gösterir ve insanı aldatır. Dünyâda şâire feyzi ilhâm eden kişi sevgilidir.³⁵⁶

"Sevdâ-yı Şi'r" manzumesinde şiir, uluhiyyet derecesinde yüksek bir âleme benzetilir ve gönül âlemin dışında bir yücelik ve bir cennet düşünemez:

Kılar bu kubbede peydâ medîd bir tînet
 Ukûsu velvele-i bî-nihâye-i şi'rin;
 Gönül âvâlim-i lâhût-pâye-i şi'rin
 Tasavvur eyleyemez hâricinde ulviyyet,
 Tasavvur eyleyemez hâricinde bir cennet !

R.Ş, s. 385

3.3. KOZMİK UNSURLAR

3.3.1. GÖKYÜZÜ:

Fikret'in şiirlerinde kullanılan kozmik unsurların başında gökyüzü gelir. Gökyüzü enfazla reel anlamda ele alınır. Güneş doğarken yeri göğü geçişi bir hayat velvesi kaplar. Âhlar semalara yükselir. Bahar, semâsı, dalları, kuşlarıyla donuk toprağı canlandırır. Şâir, gökyüzünün karanlık ve bulutlu olduğu bir gecede yâri hatırlar. Kutuplarda uzaklaşan karlı bir semâ vardır. Fikret, mavi bir göl, orman, ay, çiçekler v.b.. den oluşan bir çevre ister ve bunlara sonsuz bir mavi göğü de katar. Şâir, sevgilisine semânın bulutlu olduğu bir günde tesadüf eder. Kışın yerden göklere manasız, şaşkın bir

titreme yükselir. Hz. Yakup oğlunun gömleğini yüzüne sürünce arz-ı semâyı görmeye başlar. Savaştan dönen Hasan, gururla ışıltılı bir bakış fırlatır semâlara. Şâir bahar sabahı gökyüzünü, kırı seyretmeye başlar ve baktığı herşeyde bir güzellik görür. Yazın dumanlı semâ ile durgun deniz seçkin bir levha oluştururlar.³⁵⁷

“Beyaz Yelken” şiirinde Fikret, kelimelerle beyazlığın hakim olduğu bir tablo çizer gibi hayâlindeki manzarayı anlatır:

Bir vakitler gönül ederdi hayâl
Sütbeyaz bir deniz, beyâz kayalar.
Mâi, lâkin heman beyâza çalar
Bir semâ, sonra bir beyâz sandal.
Biz o sandalda yâr-ı cânımla
Dolaşırdık beyâz seherlerde.

R.Ş, s. 84

T. Fikret, semâ ile şiiri arasında ilgi kurar. Şiirlerindeki hayal semâsının gölgesinde bahar yuvası durur.³⁵⁸

“Çiçekler İçinde” Şiirinde Fikret, şiiri gökyüzüne benzetir ve bu semâda hayallerinin uçmaya yeteneği olmadığını düşünerek çekinir. Sonunda da yâr, şâirin rûhuna bir titreme getirir ve şâir kanadının hareket ettiğini hisseder:

Şi'ri semâyâ benzetir, eylerdim ihtirâz:
Pervâze kâbiliyeti yoktu hayâlimin;
Aşkın getirdi rûhuma bir tatlı ihtizâz,
Duydum o dem teharrükünü şâh-bâlimin.

R.Ş, s. 377

Semâ, benzetme yönüyle de ele alınır: Bulutlu gökyüzü bir ölüm perdesi gibidir. Gök, yere düşmeye hazır, hüznünlü bir safhadır. Semâ mâi bir tûldür. Hatırlarla dolu zihin gökyüzüne benzer. Yârın yüz güzelliği “semâvî”dir. A. Müse, “semâvî” bir nûra

³⁵⁶ a.g.e, s. 69,58,378

³⁵⁷ a.g.e, s. 373,357,344,276,242,194,176

³⁵⁸ a.g.e, s. 367,368

ve onun mahmûr bakışına benzetilir. Gerçekler, güzellik, “ismet”, rûh, yarınlar semâyâ benzetilmektedir. Şâirin hayâli karanlık bir “fezâ”dır.³⁵⁹

Hayâl ile hakikatın çatışmasına sahne olan “Süha ve Pervin” şiirinde semâvî bir sevgi istenir. Neşe, sevinç ve hazlar da gökyüzüne benzetilir:

Ben isterim ki garâmım açınca şebâli
Nihâyet olmasın artık fezâ-yı nüzhetime;
Ben isterim ki semâvî olan muhabbetime
Semâ kadar açık olsun hudûdu zevk u emel,
Sizin şu elleriniz kıymetinde bir çift el;
“Parmaklarının ucunu tutup öper”
Bu eller işte... Bu nâzik, bu penbe elleriniz,
Hayâl ü rûhuma açsın derîn nihâyetsiz
Bir âsmân-ı müzehhebe, bir âsmân-ı huzûz

R.Ş, s. 6

Cenâb’ın T. Fikret’i şiirle anlatıldığı gibi Fikret de onu “Cenab” adlı şiirinde anlatmaya çalışır. Şâir, güzel ifâdelerle Cenab Şehabeddin’i yeni görülen bir ufuk, bir gök parçası olarak vasıflandırır; öyle ki ondaki “füshat” ona bakan her göz göremez, görse bile anlayamaz:

Şöyle temsil edeyim: Bir yeni ufk-ı meşhûd,
Bir semâ-pâre-i nev-dîde ki her çeşm-i şühûd
Göremez, görse de idrâk edemez fûshatini

R.Ş, s. 329

Bazı şiirlerde semâ, beşerî özelliklerle vasıflandırılır. Bu tür mısraların çoğuna dönemin hususiyetlerine uygun olarak melâl duygusu hâkimdir. Naz sırları hüznü göklere emanet edilir. Bahar sabahları semâ mahmûrdur. Göklerin çehresi vardır. Semâ, kışın buzlu bir cama benzer ve nûrlu firûzesini bir an örtülü tutar. Âsümân perili bir rüyaya dalar. Şâir, mavi göklerin birgün kendisine acıyacağını umar.³⁶⁰

³⁵⁹ a.g.e, s. 228,111,103,74,395,390,340,486,380,326,256

³⁶⁰ a.g.e, s. 377,367112,11,279

“Hayâl-i Zâir” şiirinde gökyüzü, bir yârin mezarı başında görülen ayrılık anlatan sahneye nûrdan göz yaşı döker:

Gören zavallıyı kabrin başında, zanneyler
 Ki na'ş-i yâridir, etmiş soluk kefenle zuhûr;
 Bulur yerinde o bedbaht-ı aşkı necm-i seher
 Bükâ-yı hicr ile sâât-ı leyl eder de mürûr
 Nedir bu sahne-i mâtem, nedir nedir, Yârab ?
 Donuk ziyâlı nücûmuyle asûmân her şeb
 Döker bu levha-i hicran-meâle girye-i nûr

R.Ş, s. 404

Fikret bazı şiirlerinde gökyüzünü mecazî anlamda kullanır. Hâmid, sonsuz bir fezâyâ (yetenek, hayal gücü v.b.) sahibtir. “İzler” şiirinde şâir, tek başına ve zorlukları aşarak geçtiği yolun son noktası olarak “fezâ” ya yer vermiştir.

“Sen Olmasan” şiirinde ise âşığın rûhu “güneşle, semâlarla” (sevgi) beslenmiştir ve bu ruhu karanlığa (ayrılığa) alıştırmak pek mümkün değildir.³⁶¹

Sen olmasan... Seni bir lahza görmesem yâhûd
 Bilir misin ne olur ?
 Semâ, güneş ebediyyen kapansa, belki vücûd
 Bu leyl-i serd ile bir çâre-i teennüs arar,
 ve bulur;
 Fakat o zulmete mümkün müdür alıştırmak
 Bütün güneşle, semâlarla beslenen rûhu,
 Bu rûh-ı mecrûhu ?...

R.Ş, s. 138

3.3.2. UFUK:

Tevfik Fikret, ufuk unsurunu daha çok kendisi olarak kullanır. Ufukta parçalanan bulutlardan yeryüzüne saflık serpilir. Güneş ufukta açılır, titrer. Akşam bir ışık ve hayat âlemi ufka toplanır. Günün yükünü omuzlarında taşıyan gece, ufka ağır ayaklarını,

izlerini sevk eder. Güneş ufka ateşten göz yaşları saçar. Hz. Yakup uzak ufuklara gözlerinden halecanlı özlemlerini döker. Bahar güneşi ufuklara ışıklar saçar. Tabiat “âfâk” a saflık yayar. Hayat ufukların çarpıntı dolu sessizliğinde saklıdır. Yağmur yağınca ufuk yere yaklaşıyor gibi durur. Buda'nın gözleri ufkun saf gizliliğinde takılı kalır. Ufukta hayaletler, dilberler gezer. İstanbul'un ufuklarını inatçı bir duman sarar. Yıldız, ufkun tek süsüdür. Akşam üzeri “ağaçların arasından ufuk sararmakta”dır.³⁶²

“Bir Yaz Levhası”nda ufuklara an-be-an kor ateşler inmektedir:

Kurumuştur ne varsa tâze, yeşil,
Hele bî-âb u tâbdır dereler;
Olur âfâka dem-be-dem nâzil
Zerre hâlinde bir yığın ahker

R.Ş, s. 400

Fikret “Hücre-i Şâir” adlı şiirinde şâirin şiir yazdığı odasından söz eder ve bu yuvanın, ufukları içine aldığını belirtir:

Şâir neşîmeninde bulur her safâsını
Şâir neşîmeninde eder seyr-i huld-zâr

Bir lânedir ki hücre-i âfâk-ı muhtevî,
Tevlîd eder o lânedede eş'âr-ı dil-şikâr

Bir kalb-i âteşin ile bir fikr-i bî karâr

R.Ş, s. 388

Cenab, yeni görülen bir ufka benzetilir. Yükseliş ufuklara benzer.³⁶³ Kışın ufuklar ise donmuş bir duman gibidir:

Bir ıztırâb-ı serd ile titrer mükevvenât,
Altında karlarım;

³⁶¹ a.g.e, s. 339,273

³⁶² a.g.e, s. 227,178,103,101,77,50,395,197,27,28,107,240,263,225,295,369,40

³⁶³ a.g.e, s. 329,319

Bir dūd-i mūncemid gibi âfāk-ı bî-hayât,
Pişinde canlanır mütelhâşi nazarların

Karlar

R.Ş, s. 110

Cenab Şehabeddin'de olduğu kadar yoğun olmasa da Fikret, şiirlerinde duygularını tabiata izafe eder ve ona beşeri özellikler yükler. Sessiz bir gecede ufuk uyur. Ufuk öksüz kalmıştır ve eğer bu ufuk bir "hilâl" ile süslenirse de mesud olup gülecektir. Ufuk suratsızdır. "Rücû" şiirinde İstanbul'a seslenir, ufukların hayret dolu bakışları bu şehrin üstündedir.³⁶⁴

"Bir Hicrân-ı Muvakkatten Sonra" adlı şiirinde ufukun saf sinesindeki titreyiş aşıkları şevkatle kucaklar:

Yattık, uyuduk, sevdik, inandık, oyalandık;
Ufukun o derin sîne-i sâfindaki lerziş
Hergün bizi şevkatle kucakladı; karanlık,
Bir zâir-i mechûl idi... Hep nûr ü nüvâziş !

R.Ş, s. 149

Bazı şiirlerde ufka mecazî anlamlar yüklenir. Gelecek güzel günler, aydınlıklarla dolu saklı bir ufuktur.³⁶⁵

"Sabah Olursa..." adlı şiirde ufuklar, gelecek yarınlar anlamında kullanılmıştır. İlimle beslenen yeni nesiller de bu ufku aydınlatacak güneşlerdir.

Hayâta neş'e güneştir, melâl içinde beşer,
Çürür bizim gibi... Siz ey fezâ-yı ferdânın
Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın !
Ufukların ebedî iştiyâkı var nûra.
Tenevvür... asrımızın işte rûh-i âmâli

R.Ş, s. 279

Rübâb-ı Şikeste şâiri bazen tabiata duyguları arasından bakar. Tabiatı kendi rûh haline uygun bir şekilde görür. Şâir, ufukta kanlara bulaşmış dudağında şikayetler,

³⁶⁴ a.g.e, s. 332,104,276,300

³⁶⁵ a.g.e, s. 281

gözünde incinmiş bir hayâlin yürüdüğünü görür ve öksüzlüğüyle bu hayâl arasında bir ilgi kurar.³⁶⁶

“Bahâr-ı Mağmûm” şiirinde de Fikret, melâlini tabiata yansıtır ve baktığı herşeyde bir soğukluk bir sıkıntı ve uğursuzluk hisseder:

Ağaçlıklarla süslenmiş ufuktan
Gelir bir nefha-i sert ü siyeh-reng;
Semâ çeşmimde bir peygûle-i teng,
Döner nazzâre pür-lerziş ufuktan .
Hazîn bir telhî-i nekbet havâda;
Nedir bilmem ne vardır mâ-verâda !..

R.Ş, s. 80

3.3.3. GÜNEŞ:

T. Fikret şiirlerinde tabiatın temel unsurlarından biri olan güneşe oldukça fazla yer verir. Kozmik bir varlık olan güneş, bazı mısralarda bütünü tamamlayan tasvirî unsur olarak kullanılır. Güneş, doğuşu, batışı, ısı ve ışığıyla şâiri etkiler. Yazın güneş, insanların başında kaynar, ışıklarını etrafa yayar. Güneşin hayat veren sıcaklığı vardır. Güneş yeni doğarken bulutların içinde çıplak bir kızartı görülür. Bazen zaman kavramı güneşin doğuşu ya da batışı ile belirtilir. Mevsimlere göre bazen güneş ortalığı yakıp kavururken ; bazen de güneş birkaç gün hiç görünmez. Güneş batarken alev alev renkler etrafa yayılır.³⁶⁷

“Bir Yaz Levhası” nda yazın vazgeçilmez bir parçası olan güneşin, etrafı nasıl etkilediği tasvir edilmektedir:

Yine mihr-i pür-âteş-i Temmuz
Olarak muttasıl şerâre-fiken,

Yakıyordu şuâî ortalığı;
Ne çayır vardı yanmadık ne çemen.

R.Ş, s. 401

³⁶⁶ a.g.e, s. 91

³⁶⁷ a.g.e, s. 346,209,126,10,29,7,373

“Mihir”e hem benzeyen hem de benzetilen unsur olarak başvurulur. Aşk, yüz, safâ, yanak, alınlardaki gurur, emeller v.b. güneşe benzetilir. “Rücû” şiirinde daha önce sisler içinde olduğu söylenen İstanbul’un tam aksine sislerden sıyrılmış olduğu ve “doğan güneş gibi sâfi” bir serpilışı olduğu belirtilmektedir. Şüpheler gece, hakikatler de güneştir.³⁶⁸ Şâir mürekkebiyle bu hakikat güneşinin ışığını saçmak ister.

Leyâl-i şüphenin âciz de imhâ-yı sevâdından
Diler mihr-i hakikat şu’le-riz olsun midâdında,
Tecessüm eylemiş aczin emelle ittihâdından,
Zühûr etmiş, hayır, şûride bir kalbin remâdından...

Şi’r-i Perîşân

R.Ş, s. 363

“Şems” ebediliğın parlak gözüdür. Güneş bulutların üstünde yeni doğmak üzereymiş gibi mahmur bir insana benzetilir. Güneş veremli taze bir kadın gibi batınca ölüm rengindeki karanlık batıya çöker.³⁶⁹ “Şehidlikte” şiirinde de batan güneş bir kadına benzetilir:

Döküldü son katârat-ı semîne-i rahmet;
Güneş gurûb ediyor penbe, mâi, leylâkî
Zılâl içinde, güzel bir kadın vekâriyle;
Ufukta parçalanan, yırtılan bulutlardan
Zemîne serpiliyor bir esîr-i sâfiyyet

R.Ş, s. 227

Fikret bazı şiirlerinde tabiata antropomorfist bir yaklaşımla yaklaşır. Güneşe de bu yaklaşım içinde insânî özellikler yükler. Güneşin bakışının feyzi bu dünyayı her an ihyâ eder. Güneş batarken edebiyen vedâ eder gibi incelikle titrer. Güneş ilk fecrin kucagında uyur. Alem canlanmak için güneşten iltifat bekler. Bahar güneşi ufuklara “hazîn hazîn” ışık saçar. Güneşin bakışının aleviyle sanki eşyânın renkleri erir. Güneş bazen semânın üstünde beyaz bir mum yakar. Güneş batarken gülümser. “Şemsin”

³⁶⁸ a.g.e, s. 416,380,42,252,300

³⁶⁹ a.g.e, s. 373,28,403

gururlu yüzü kâinâtın yüzünü güldürür. Şâir, duyguları arasından tabiata bakar. “Son Tesâdüf” şiirinde şâir yâriyle bir başka genci birlikte geçerlerken görür ve bu anda ufukta gülümseyen güneşin kendisiyle alay edip eyelendiğini tahayyül eder.³⁷⁰

“Enîn-i Gam” şiirinde güneşin her bir parlak bakışı, rüzgârın yere düşürdüğü yaprakların mâtemiyle alay etmektedir:

Anîf darbe-i kahriyle, bâd-i bî-insâf
 Birer birer düşürür dallarından evrâkı,
 Tulû eden güneşin her nigâh-ı işrâkı
 Eder zavallıların mâtemiyle istihfâf.

R.Ş, s. 89

Güneşin gurûb etmesine yakın vakitler şâirde hüzünlü duygular uyandırır. “Mîhr” ufka hüzünlü olarak ışık saçar. Güneş batınca toprak mezarlardan “nişan” verir. Gurûb vakti güneş veremli gibidir ve etrafa ölüm karanlığı çöker. Güneşin batışı ebedî bir vedâyı andırır.³⁷¹

“Bir Tablo” adlı şiirde Fikret empreyonist bir yaklaşımla güneşin batışını melûl bir rûh hâletiyle anlatır:

Akşamdı, karşı dağların üsütünden âfitâb
 Hûnîn kefenleriyle inerken mezârına,
 Bîçâre bir ümîd ile, makhûr-ı ızdırâb,
 Davrandı, sonra düştü yolun bir kenârına

R.Ş, s. 410

Fikret’in mecazlar dünyasında güneşin önemli bir yeri vardır. Şâire göre rûh güneşle (sevgi) beslenir. İlimle beslenmiş genç nesil “fezâ-yı ferdânın küçük güneşleri”dir. Nûru ne kadar kararsa da güneşe (hak, adalet, doğruluğa) göz yummamak gerekir. Hürriyet yolunun semâsında “al bir güne” (hürriyetin verdiği mutluluk) gülümser.³⁷²

³⁷⁰ a.g.e, s. 373,374,175,225,373,339,395,113,228,372,178

³⁷¹ a.g.e, s. 395,373,403,410

³⁷² a.g.e, s. 138,279,312,273

“Biraz Ümîd” şiirinde güneş ışığı ümit anlamında kullanılmıştır:

Biraz bu leyle-i sermâya şu' le-i hurşîd.
 Biraz bu sâgar-ı metrûke neşve-i tecdîd;
 Muhîtimin beni yek-pâre seng-i hâre gibi
 Sıkıp erittiği demler... Biraz mecâl-i ümîd !

R.Ş, s. 256

3.3.4. AY:

Fikret tabiatın ezeli kadrosunda ayı da ihmal etmez. Ancak ay, tabîî olarak güneş kadar ön planda değildir.

Bazı şiirlerde ay, objektif tasvirlerde yer alır. Ufuk “hilal” ile süslenirse mutlu olur, güler. Şâir görmek istediği manzarayı anlatırken bu manzarada ormanın sessiz derinliklerinde ayın saf parıltılarının yayıldığını da tahayyül eder. Bir kuş beyaz mehtaplı bir gecede feryâdlarıyla şâirin sevgisinin resmini çizer. Bir rü'ya havasıyla yazılan “Hande-i Bûm” da kendisi olarak işlenen ayın gökten yere inmesinden söz edilir.³⁷³

“Tulu’a Karşı” şiirinde gecenin aydan parlaklık ve ışık alarak gündüzlere dönse de seher kadar parlak olamayacağını belirtilir:

Gâh alsa da incîlâ kamer'den
 Gündüzlere dönse tâb ü ferden,
 Hâlî olamaz yine kederden
 Parlak göremem şebi seherden:
 Efkârımı söndürür o zulmet !

R.Ş, s. 372-373

Şâir bazan ayla şiiri arasında bir ilgi kurar. Sözler karanlık bir gece, şiir de parlaklık yönüyle bu gecede ki mehtaptır.³⁷⁴ “Şâirin çubuğu” bulutların safâlı sinelerinde uçarak ayın önünden yükseklerle geçip gider. “Şehitlikte” adlı şiirde Fikret, “kamer” in bulutların altından çıkınca denizdeki dalgaların üzerine akseden ışıklarını ayın denize yazdığı bir nûr kasidesi gibi görür ve bu manzarayı bir şiir olarak kabul eder:

³⁷³ a.g.e, s. 104,193,84,258,259

³⁷⁴ a.g.e, s. 249

Demin hayâlimi tevhiş eden karanlıklar
 Bu levhanın lemeâtiyle münkesir, zâil...
 Kamer bulutların altından eyledikçe zuhûr
 Yazardı safha-i emvâca bir kasîde-i nûr.

R.Ş, s. 229

Ay benzetme unsuru olarak ele alınır. Sevgilinin yüzü ve karanlıklar aya benzetilir. Mehtab, Ekrem'in hayâl gecesini okşayan bir peri kanadı gibidir.³⁷⁵

Servet-i Fünûn şâirlerinin marâzîlikleri eserlerine ve eserlerinde işledikleri unsurlara da yansır. Bu yaklaşım içinde "Süha ve Pervin" de ayın, azalan ışığıyla dargın bir hasta kız gibi görünmesi istenir:

Güneş gurûb ederek, tâ uzakta, tenhâda
 Fısıldaşan iki serv-i siyâha son lemeât
 Sükûn içinde verirken bir isfirâr-ı memât,
 Yavaş yavaş azalan tâb-i tal'atiyle kamer
 Çıkıp görünmeli bir hasta kız kadar muğberr.

R.Ş, s. 11

"Mah" kişiliştirilmiş görünümümüyle de karşımıza çıkar. Sessiz bir gecede uyuyan ufukta ay, Nedim devrinde cenneti andıran şenlik sahnesine hasretini gösterir ve bu anı kıskanır. Kimi zaman safâlı olan mehtab, kimi zaman da ağlamaktan mest olur. Yeryüzüne zulmet perdesi inerken ayın yüzü ağaçların üstünde göz kırpar³⁷⁶. Denizin sessizlik besleyen sönük yüzünde veremli olan bir ayın aksi daima ağlamaktadır:

Yosunlu bir adacık, ortasında ummânın,
 Ufukta bir sıra kûhsâr-ı âhenîn-manzar;

Sönük likâ-yi sükûn-perverinde deryânın
 Veremli bir kamerin aksi muttasıl ağlar.

Aşiyâne-i Lâl

R.Ş, s. 407

³⁷⁵ a.g.e, s. 369,370,169,335

³⁷⁶ a.g.e, s. 332,88,335,228

Ay, bazan şaire sevdanın yüce kaynağı olarak yücelik ve yükselme arzusu verir ve onu hayretler içinde bırakır. “Dokundun Hissime” şiirinde Fikret, aya seslenerek bu duygularını dile getirir:

Sen, ey mâh, ey muallâ menba-i ulviyet-i sevdâ,
Kııarsın kalb-i meftûrumda şevk-i i'tilâ peydâ
Nazar müstağrakındır, ey muhît-i kibriyâ-vüs'at,
Kalır pîşinde fikr-i bî-karârım garka-i hayret.

R.Ş, s. 375-376

3.3.5. YILDIZ :

Kozmik unsurlar içinde Fikret'in hayâl dünyasını en az süsleyen unsur yıldızlardır. Yıldızlar daha çok benzetme ya da kişileştirilen bir unsur olarak ele alınır.

Rübâb-ı Şikeste şâiri, tabiatı bir ilhâm kaynağı olarak kabul eder. Şâir, şiirlerini yıldızla benzetir ve bu yıldızların karanlığını yârin bakışlarındaki parlaklık yakar.³⁷⁷ Gece bakışlarını tabiata, gökyüzüne yönelten Fikret, tabiatı bir şiir olarak görür ve bu manzaradan etkilenererek şiirleri için ilhâm alır:

Nazar-rübâ-mı desem dîde-i siyâhından,
Aman ne tatlı bakış var, şu necm-i ezherde !
Sürûd-i bülbül-i âvâre ka'r-ı meşcerde,
Kopup gelir sanırım rûh-ı gam-penâhından;
Kopup gelir sanırım rûhu sîne-gâhından.

Sevdâ-yi Şi'r

R.Ş, s. 385

Toprak siyah bir gece, çiçekler de yıldızlardır. Zekâ bir yıldızla, Recâizâde'nin oğlu Nejad bu zekâ yıldızına benzetilir. Para, hayâl gecesinin büyüleyici yıldızları gibidir. Yıldızların yanıp sönmesi tabiatın dudağına sürünen gizli bir öpücüğe benzer. “Sitâre” safa gecesinin hasret gözüdür.³⁷⁸

“Ufk u Hilâl” şiirinde yıldızlar, gecenin derinliğine kederli kederli bakan birer kimsesiz çocuğa benzetilmektedir.

³⁷⁷ a.g.e, s. 380

³⁷⁸ a.g.e, s. 368,392,251,11

A'mâk-ı leyle birer kimsesiz çocuk
 Va'z-ı mükedderiyle bakar hep sitâreler;
 Öksüz kalan ufuk
 Süslense bir hilâl ile, mes'ûd olur...Güler.

R.Ş, s. 104

Bazı şiiirlerde yıldızlar, beşerî vasıflarla donatılır. Yıldızlı gök uyur. "Necm" şâirin hayâlinin aydınlaticısı, yalnızlığının dostu, dargınlığının hissedârıdır. Seher yıldızı bedbaht olan aşkı her zaman yerinde bulur.³⁷⁹

"Subh-i Bahârân" adlı şiiirde sessizliği ve hüznüyle dikkati çeken "sitâre" gecenin hasret gözü olarak seher âlemini uzaktan seyrederek:

Şu bir sitâre ki ufkun yegâne zinetidir,
 Garîb-ı hüzn ü sükûnetle çarpıyor nazara.
 Geçen leyâl-i safânın o çeşm-i hasretidir
 Ki dûrdan nazar etmekte âlem-i sehere.

R.Ş, s. 369

3.3.6. IŞIK:

Tevfik Fikret'in şiiirlerinde ışıkla ilgili kavramlar geniş bir yer tutar. Ancak ışık unsuru C. Şehabeddin'in şiiirlerinde olduğu kadar kendisini müstakil bir unsur olarak hissettirmez. Işık, Fikret'in şiiirlerinde kendisi olarak kullandığı gibi, güneş, ay, yıldız ya da sabahla ilgili bir mefhum ve bunları tamamlayan bir unsur şeklinde de ele alınır.

Işık, mekân tasvirlerinde kendisine ait yeri alır. Güneş çölde yakıcı bir ışık saçar, onun ışığı ortalığı yakar, eşyanın renklerini eritir. Güneş batınca ışıklı renkler karalıttan ibâret olur. Öğleyin yere ateşten bir "ziyâ" yayılır. Güneş gurûb edince son parıltılar siyah servilere ölüm sarılığı verir. Ormana ayın saf parıltıları yayılmaya başlar. Gece parlak aydan ışık ve parlaklık olarak gündüze dönmelidir. Bazan ışık serpen ayın yüzü sıkıntılı bir dumanla örtülür. Şâir, tabiatın büyüğü sabahında toprağa parlaklık veren güzellikler ister. Baharda semâ nağmeler ve ziyâlarla doludur. Kışın gökyüzü, nûrlu firûze gibi olan yüzünü örtülü tutar. Şâirin fikri, kuşun kanadını nûrlu bir fezâda arar.

Şâir, bir zamanlar ışık ve parlaklıkla dolu mutluluk veren babasının evinin karga ve baykuşların dinlenme yerine döndüğünü görür. “Beyaz yelken” temiz ve parlak olan manzaranın şûh ve çiçekli kelebeğidir. Hava açınca bir parlaklık bulur.

Işık tozundan hafif ve saf bir örtü karşı sâhile “ duvaklı bir gelin süsü ” verir. Bütün parlıtların karanlık akisleri uyuyan dalgalarda görülür. Çamları örten saydam buharın ağlamaklı maviliğinde bir yığın zerrelere bir ışıltı ile parlar.³⁸⁰

“ Nakş-i Nâzenîn ” şiirinde kederden, gölgeden uzak, seher pırıltısıyla dolu bir manzara tasvir edilir:

Pişimdeki levha-i berîne
Bir lem’a konardı her seherden,
Düşmezdi sehâib-i kederden
Bir gölge bu nakş-i nâzenîne..

R.Ş, s. 406

Bazı şiirlerde ışıkla ilgili öğeler bir takım benzetmeler içinde yer alır. Safâ bir “şu’le” güneş de bu safâ şu’lesinin kaynağıdır. Para fecirle karışık ışık rengindedir. Gözler ve bakışlar ışığa benzer. Ebediyet, yârin vücûdu, yanak, îcâd v.b. ışığa, parlıtıya benzetilir. Deniz nûrlu, sâf olma yönü ile bir çocuğun rûhu gibidir. Gerçekler ışıklarıyla geleceği aydınlatan bir fecirdir. Uyku nûrdan bir kaynaktır. Güneşin nûrdan bir dudağı vardır. Şafağın ışığı yârin yüzünün ışığına benzer. Ay ışığı nûrdan göz yaşları gibidir. Yârin gülüşü ziyâlıdır. Emeller, parıldayıp sönen parlıtlardır. Fikret şiirle ilgili benzetmeler de yapar. Ay ışığı nûrdan bir kasidedir. Şiirlerinde hisler parıldar. Sözlerin karanlık gecesinde şâirin şiiri mehtâb gibi parıldar.³⁸¹

“Nesrin” adlı şiirde unutma, nûrlu bir örtüye benzetilmektedir.

Bu teheyyüc, bu temenni, bu sıcak
Yaşlar altında vakûrâne yanan vech- i güzîn
Kadının rûhuna bir aks-i teselli saçarak

³⁷⁹ a.g.e, s. 86,375,404

³⁸⁰ a.g.e, s. 58,401,399,373,399,346,10,193,372,259,193,112,376,357,84,33,412,261,28

³⁸¹ a.g.e, s. 374,252,253,392,48,379,95,6,161,246,204,188,225,367,404,394,94,229

Yeni bir âşıkı reddeledi; bir leyl-i huzûr
Çekti mâzisine bir sût-re-i nisyân, pür-nûr.

R.Ş, s. 26

Az da olsa bazı şiirlerde ışık beşerî özelliklerle kişileştirilir. Gece uyuyamayan şâir, titrete bir ışığın hüznünün arkadaşı olur. Ürkek bir “ziyâ” basık tavanın tozlu ve şaşkın hüznünde titreyip söner.³⁸²

“Fener” şiirinde ise ışık tereddüt içinde ve çekinerek yolun ıslak çehresinde dolaşır:

Uzakta bir mütereddid ziyâ-yi bî-ma'nâ
Yolun likâ-yi ratfbinde, muhteriz dolaşır;
Uzar, kopar, kırılır; bir küçük nefesle havâ
Eder zavallıya bin şekli muztarib iksâ.

R.Ş, s. 116

Tevfik Fikret, ışık mevhûmuna mecazî anlamlar da yükler. Ufukların nûra (ilme) ebedi özlemi vardır.

Sancak dalga dalga ışık (özgürlük) saçar³⁸³

“Darül-mu'allimin Marşı”nda öğretmenler nûr (ilim) ordusu olarak görülür.

Cehlin, gecenin hâdimiyiz, hâdim-i ilmiz;

Fikr ordusu, feyz ordusu, nûr ordusuyuz biz.

R.Ş, s. 318

3.3.7. KARANLIK:

T. Fikret, ışık gibi karanlığa da geniş yer verir. “Zulmet” ağaçları ağır ağır örter. Hayâli korkutan karanlıklar aydınlıkla kaybolur. Karanlık ve sessizlik içindeki manzara şâire sevgilisini hatırlatır. Şâirin fikri, kuşun kanadını ormanın yeşil karanlığında arar. Fikret, sevgilisiyle kimsesiz hıyabanın karanlık yeşilliğinde sonsuza dek koşmak, bazan da karanlık çevreden bir an kaçıp uzaklaşmak ister.³⁸⁴

“Dün Gece” başlığını taşıyan şiirde karanlığın etrafa hâkim olduğu bir manzara tasvir edilir.

³⁸² a.g.e, s. 86,118,169

³⁸³ a.g.e, s. 392,279,230

Sâhil zalâm içinde; donuk bir parıltı var
 Yalnız şu bir kaç evde; birazdan siner, batar
 Onlar da, hep karanlık olur. Bir kalın nikâb
 Örtür birer birer

Gündüz hayâtının bütün evsâhını... Beşer
 Bilmem ki hangi seyyiesinden edip hicâb
 Zulmetle perdeler o likâ-yi siyâhını...

R.Ş, s. 275

Şâir, şiirlerini karanlığa, karanlık yıldızlara benzetir. Bazan şâirin hayâline yârin karanlıkları (hüznü) doğar. “La Dans Serpantin” şiirinde dans eden kadının sanatı besleyen bakışlarının sihiri ışıklı bir bahar sabahı gibi zulmetlerin içinden doğar ve yine karanlıklara döner.³⁸⁵

“Subh-i Bahârân” şiirinde şâir şiirinden “zulmet” diye söz eder. Buradaki “zulmet” mecazi bir anlam taşır:

Evet, bu şi’r-i ter ol meh-likâya âiddir;
 Hayır, bu zulmetin ol meh-likâya nisbeti yok.
 Lisân-ı hâlîme bak, sözlerim zevâiddir;
 Sırışk-i âlimi seyret ki hadd ü gayreti yok.

R.Ş, s. 370

Gece vakti sâhil, uyumuş bir karanlık yığındır. Duman, git gide artan beyaz bir karanlıktır. Mezar, bir yığın “zulmet”e benzer. Gecenin karanlığı bir seher gibi pırl pırl durur. “Zulmet” biriken bir seyir sahnesidir. Karanlıklar, kırdâ perîşân bir bulut gibi titrer. Karanlık, ufukta mechûl bir ziyâretçidir.³⁸⁶

“Hayâl-i Zâir”adlı şiirde gün batımından sonra karanlık, bir ölüm rengi gibi batı ufuklarına çöker;

Gurûb edip de güneş bir veremli tâze gibi;
 Çökünce mağribe reng-i memât olan zulmet,

³⁸⁴ a.g.e, s. 228,229,369,136,346

³⁸⁵ a.g.e, s. 380,162,165

³⁸⁶ a.g.e, s. 276,295,200,394,183,149,198

Çıkar yakındaki bir külbeden cenâze gibi
 Perîde reng-i tehassür, melûl, bî-tâkat;
 Bakılsa hüsnüne subh-ı şebâbdan terdir,
 Bakılsa vechine hem-reng-i şâm-ı esmerdir;
 Yürür dikenler içinden hayâl-i zî-vahşet...

R.Ş, s. 403

Karanlık yığını mehtâba benzetilir ve gülümsemesi yönüyle kişileştirilir. Karanlık zamanların hüznü sinesi vardır.³⁸⁷ “Kahkaha-i Ye’s” şiirinde karanlığa seslenen şâir, onun delice, çılgın bir şekilde kudurmasını ister ve onun bu çılgınlıklarına acı kahkahalarla güleceğini söyler:

Çarpın, ey bâd-ı hazân camlara, hırçın hırçın,
 Bir hakâretli sükût işte hep ıslıklarına;
 Kudur, ey lücce-i zulmet, mütehevvir, çılgın,
 Gülerim kahkaha-i ye’s ile çılgınlıklarına !

R.Ş, s. 239

Şâir, karanlığı daha çok mecazî anlamlar içerecek şekilde kullanır. Karanlık, hüznü, acı, geçim derdi, cahillik, ölüm, yapılan zulüm, işkence ve kötü işler, dert, sıkıntı, keder, ayrılık, sevgisizlik, kötülük, gaflet, ulaşılması çok zor olan emeller, hayatta karşılaşılan güçlük ve sıkıntılar, hayatta yaşamak için verilen zor mücadeleler v.b.anlamları ifâde eder.³⁸⁸

“Büyük İkrâmiye” başlıklı şiirde zulmet, hayatta çekilen geçim sıkıntısı, yoksulluk anlamıda kullanılır:

“İşte, derdim, bu; işte ömr-i beşer
 Sen bu zulmette böyle çırpınarak
 Biteceksin, zavallı cism-i zelîl!
 Sen bu zulmette böyle müstagrak,
 Aynı bir torba, bir yığın toprak;
 Öyle toprak ki aç, susuz, cansız...”

R.Ş, s. 250

³⁸⁷ a.g.e, s. 169,198

³⁸⁸ a.g.e, s. 205,238,250,279,290,340,373,360,138,315,80,196,263,357

3.3.8. GÖLGE:

Tevfik Fikret'in şiirlerinde gölge, daha çok reel anlamında kullanılır. Gölge, yapılan mekân tasvirlerinde bütünden bir parçayı oluşturur. Gökyüzü gölgeler ve bulutlarla doludur. Güneş pembe mavi, leylak renkli gölgeler içinde ağırbaşlı bir kadın gibi batar. Yağmur yağınca etrafı soğuk bir gölge bürür. Şâir, sevgilisinin ömrünün çam ağaçlarının gölgesinde geçeceğini düşünürken, onu kaybeder. Fikret, parnasisizmden gelen bir yaklaşımla tabiatı ya da tabiat unsurlarından faydalanarak mekânı tablo gibi çizmeye çalışır ve bunda da başarılı olur. Göl sâhilin aksetmesiyle cennetin görüldüğü yerdir. Yeşil gölgeye de cennetin ürkek âhengi bulaşır. Ağaçlar zemine sedefli bir gölge sererler. Sühâ, Pervinle kederli, solgun ağaçların adım adım uzanan gölgesinde yüzü örtülü hayâletler gibi dolaşmak ister.³⁸⁹

“Seza” adlı şiirde şâir, geniş bir perspektiften mekânı bir bütün olarak tasvir etmektedir:

Evet, bugünkü gibi hâtırımdadır hâlâ:
 Yeşil dikenler içinden, yosunlu bir yardan
 Sükût eder gibi indik kenâr-ı deryaya.
 Yağardı sâhili tezyin eden ağaçlardan
 Sedefli kumlara titrek, rakîk bir sâye.
 Bu gölgelikti Sezâ'nın sedîr-i müntehab;
 Hayâlini buradan meczederdi dalgalara.

R.Ş, s. 28

Fikret, şiir yazarken tabiattan etkilenir. Şâir, sevgilisiyle yeşil karanlığında gezdiği “hıyâbân”ı, güzel kokulu ilhâmın koynu olarak görür ve bu ilhâm koynunun muhteşem gölgesinde sonsuza dek kalmak ister. Fikret “Cenab”ı anlattığı şiirinde Cenab'ın şiirlerini anlayabilmek için yürek çarpıntılılarıyla geçen bir günün akşamında, mavi gölgeyi dinlendirici koynunda, sonsuz gecenin yasemin renkli anında, bütün bir sessizlik içinde tabiatın seslerinin dinlenip anlaşılmasını şart koşar. Şâir, sevgilisi ve

³⁸⁹ a.g.e, s. 276, 227, 108, 201, 297,

şairinin ilâhesi ve bu ilâhenin kanadının gölgesi ile bu kara toprağı bırakıp göklere doğru yola çıkmak ister. Sözler, hislerin gölgesidir.³⁹⁰

“Bahârda” başlıklı şiirde şâir, gölgeli bir hıyâbânda sevgilisiyle birlikte ve böyle bir yerde kafiyeler avlamak ister:

Pür-sâye hıyâbân-ı hafâ-perver içinde
 hem-pâ vü hem âvâze vü hem-ser,
 Perrân ü münevver,
 Sayd eyleyelim gel
 Ben kâfiyeler, sen de müzehheb kelebekler.

R.Ş, s. 134

Mâzi, yorgunluk, uyku, tenhâlık, hayatta ulaşmak istenip de ulaşılamayan emeller vb. gölgeye benzetilir. Mutluluk gölgeli bir vehimlenmedir.

“Bir Hicrân-ı Muvakkatten Sonra” şiirinde hayâl-hakikat çatışmasından söz edilmektedir. Şâir ve sevgilisi hayâl tabakalarında uçarlar.³⁹¹ Ancak bu hayâl gölgesi gerçeklerin bir kanat darbesiyle yırtılır ve âşıklar acı bir şekilde ayrılığı, hüznün gecesini öğrenirler:

Çâk etti, biz etbâk-ı tahayyülde uçarken,
 Bir sadme-i bâliyle hakîkat bu zılâli;
 Öğretti hayât en acı bir ders ile birden
 En giryeli hicrânı ... Bütün hüzn-i leyâli !

R.Ş, s. 149

Fikret’in şiirinde gölge, pek pazla beşerî özellikler taşımaz. Gecenin uyuyan gölgeleri şâirin ürkek benliğinin önünde canlanacak hissini verir.³⁹²

“Aveng-i Şühûr-VIII” da Hazânın soluk yapraklı fidanını perîşân hasret besleyen bir gölgesi vardır:

³⁹⁰ a.g.e, s. 136,328,142,417

³⁹¹ a.g.e, s. 280,101,188,367,283

³⁹² a.g.e, s. 578

Soluk yapraklı bir nahl-i hazânın
 Perîşân zıll-ı hasret-perverinde
 Oturmuş; belli bir hissi nihânın
 Bütün ekdârı vech-i dilberinde;
 Arar bir şi'r-i giryân defterinde

R.Ş, s. 349

Gölge Fikret'in bazı şiirlerinde mecazî anlamda kullanılır. “Zılâl” keder, bir şeyin izi, hüznün, cehâlet v.b. anlamları belirtir.³⁹³

“Âşiyân-ı Peder” şiirinde Fikret, babasının evinin civarından geçer ve karşılaştığı harap manzara ve babasının hatırası ona hüznün verir. Bu şiirde geçen gölgeden de hüznün kastedilmektedir:

Geçme fikrimden ey ümîd-i visâl
 Nûrdan inkisâr eden bu zılâl;
 Ben zılâlimle kalmak istiyorum,
 İnfiâlimle kalmak istiyorum;
 Bu melâlimle kalmak istiyorum
 Pek muvâfık bugün bu hâl bana,
 Ben bu hâlimle kalmak istiyorum !

R.Ş, s. 358

3.3.9. ŞİMŞEK, GÖKGÜRÜLTÜSÜ, ŞİHAB (KIVILCIM):

Şimşek, gök gürültüsü, kıvılcım, kendi anlamlarında değil daha çok benzetme unsur olarak ele alınırlar. Safların hayhuyları gök gürültüsüne, kılıçların çarpma sesleri şimşeğe benzetilir. Bu benzetme Nef 'îden ve şiirinden söz ederken yapılır. Kılıç, zafer şimşegidir. Askerler geçerken, yüzlerde, süngü ve kılıçlarda gurur şimşegi çıkar. Nef'inin bakışlarında endişe ışığı şimşek gibi çıkar. Hayat bir kıvılcımdır. Gazi madalyası şimşek gibi parıldar. Dans eden rakkas, salınan bir şimşek gibi birden bin şekle girer. Baykuşun uzaktan gelen sesi gökgürlemesine benzer. Kin, şimşeğe benzetilir. Çalışma anıtı korkunç, şimşek gibi sesiyle çalışır, şimşek ve gökgürültüsüne benzetilir.³⁹⁴

³⁹³ a.g.e, s. 406,350,384,276,421

³⁹⁴ a.g.e, s. 337,233,131,336,95,48,259,306,163,263,264

“Heykel-i Giryân” adlı şiirde sanat, bir dehâ şimşegidir:

Nedir san’at ki taşlar canlanır sihr-i temâsiyle,
Nasıl berk-i dehâettir ki lemh-i in’ikasiyle
Hayât-engiz olur bir kütle-i câmidde ?... Hayretler !

R.Ş, s. 115

“Süs” şiirinde şimşek ışığı seslenilme cihetiyle kişileştirilir.³⁹⁵

“Hâmid” başlıklı şiirde de Hâmid’in kızgınlık ve öfkelenmesi “berk u ra’d”a benzetilir.³⁹⁶

3.4. ZAMANLA İLGİLİ MEFHURLAR :

3.4.1. MEVSİMLER:

3.4.2. İLKBAHAR:

Fikret’in şiirlerinde en çok geçen mevsim ilkbahardır. Bahar, daha çok esas anlamıyla kullanılır. Bahar zamanı belirleyen bir unsur olması ve tabiatta meydana getirdiği değişiklikler yönüyle ele alınır.

İlkbahar, etrafta bir takım olumlu değişikliklerin meydana geldiği, tabiatın güzelleştiği ve insanların mutlu olduğu bir mevsimdir. Fikret, baharın güzelliğinin bir güzel seheri kuşatmasını ister. " Nev-bahâr " ezeli neş'esiyle yuvalara güller, ümidler serper. Kış geçip bahar gelince yeryüzü çiçek bahçesi olur. Halûk'un kuşu baharda ölür ve kuşlar ona ağıtlar okur. Şâir, kaleminin bahârı, sade-nakışlı bir tasvirle özetlemesini ister. Bahar sabahı jaleler, gül toplarlar. Baharın geri gelmesi beklenirken yaz yerini hazana bırakır. İlkbahar çevreye bir parlaklık, toprağa renk ve canlılık saçar. Fikret gerçeklerden kaçıp hayâle sığınmayı sever. " Ömr-i Muhayyel " şiirinde de hayâlî bir ömrün gül bahçesi arasında bir kuşçağızın bahardaki ömrü kadar hoş olduğu ifâde edilmektedir.³⁹⁷

Fikret "Ne isterim?" adlı şiirinde görmek, içinde yaşamak istediği manzarayı geniş olarak bir bütün halinde tasvir eder "Tablo gibi şiir" özelliği taşıyan bu şiirdeki

³⁹⁵ a.g.e, s. 169

³⁹⁶ a.g.e, s. 339

manzara daha çok bahar mevsimindeki özellikleri taşır. Etrafta da baharın o renkli, şûh nağmeleri dolaşır:

Mâi bir göl, yanında bir meşcer;
 Meşcerin sîne-i sükûnunda
 Münteşir iltimâ-i sâf-ı kamer;
 Sonra bir çok menâzır-ı hoş-ter,
 Hilkatin subh-i pür-füsûnunda
 Hâke revnak veren güzellikler:
 O perilerle koklaşan ezhâr,
 O çemenlerde oynaşan ervâh,
 O mülevven sürûd-i şûh-ı bahâr,
 O muattar müşâfehât-ı riyâh...
 Bunların ortasında bir lâne,
 Bî-hazer bir hayât-ı mürgâne.
 Mütecerrid bütün alâyikden;
 Mütebâid bütün hakâyikden;
 Öyle bî-gâye, bî-seher, bî-hâb,
 Dâima aynı iltizâz-ı şebâb;
 Hep o âsûde rûh sâatler,
 O ser-âzâde mahremiyyetler;
 Hepsinin zirvesinde bir küme dûd,
 Sonra bitmez bir âsümân-ı kebûd...

R.Ş, s. 193-194

Şâir, şiirlerindeki rûhdan (Rûh-ı Eş'arım) söz ederken, çiçeklerin nefes alıp verişleri bir bulut hâlinde yoğunlaşır ve hayâllerin semâsı olan gölgesinde bir bahar yuvası olduğunu söyler.³⁹⁷ Raks eden bir kadının kıvrak dansının anlatıldığı " La Dans Serpantin" şiirinde de şâirin saat büyüsü olarak gördüğü bu kadın karanlıklar içinden doğan bir bahar sabahı olarak nitelendirilir.

³⁹⁷ a.g.e, s. 127,74,208,209,213,344,345,348,369,50,149,144

³⁹⁸ a.g.e, s. 70,388

Ey sihr-i nazar-perver-i san'at, mütenevvir
 Bir fecr-i bahârı gibi zulmetler içinden
 Doğdun,yine zulmetlere döndün;ebediyyen
 Fikrimde seher-hîz olacaktır sana dâir
 Bir leyl-ı serâir;
 Bir leyl-i serâir ki bütün şûh u mülevven
 Güllerle, güneşlerle, emellerle müzeyyen !..

R.Ş, s. 165

Hayat, aşk, kavuşma bahara benzetilir. Kadının kokusu baharın kokusu gibidir. Kızın tebessümü baharın feyzidir. "Yeşil Yurt"taki mutluluk bahara benzer. Mâzi, güzel, neşeli hatıralar, olaylarla dolu olması yönüyle ömrün baharındır. "Rûh-ı Eş'ârım" şiirinde de bahar, yatağa benzetilir.³⁹⁹

" Sühâ ve Pervin" de Sühâ aşkını bahara benzetir:

Yok, hissiz;
 Bir az harâreti eksik bahâr-ı aşkımızın.
 Bizim muhabbetimiz bir çocuk ki hep dalgın;
 Değil mi ?
 "Gözlerini kırparak bütün kadınlığıyla:"
 Hep müteennî...Biraz acûl olsa !

R.Ş, s. 9

Bahâr güneşi, ufuklara hüznü ışıklar saçar. Bir gülüş ile baharın rûhu açılır.⁴⁰⁰
 "Subh-i Bahârân" şiirinde çiçeklerin baharın kızları olması yönüyle bahar kişileştirilmiştir:

Sabâ geçer, ona hep ser-fürû kılar eşcâr,
 Sabâ ki okşamadan geçmez âşiyâneleri;
 Nüvâzişiyle terâvetlenir benât-ı bahâr,
 Bahâr kızlarıdır döndüren cinâne yeri

R.Ş, s. 368

³⁹⁹ a.g.e, s. 351,206,406,166,394,197,360,71

⁴⁰⁰ a.g.e, s. 395,345

İlkbahar mutluluk, neşe, ömrün gençlik dönemleri gibi anlamları ifade eder. Bahar mutluluk, neşe; hazan ise hüznün anlamını taşır.⁴⁰¹

Ne varsa aşkı içindir, onunladır bîdâr;

Birer latîfesidir aşkının hazânla bahâr.

Fuzûlî

R.Ş, s. 327

İlkbahar sevincin, saâdetin kaynağı olmakla beraber bazan baharın gelmesi bile şâirin melâlini ortadan kaldırmaya yetmez. Baharın hiçbir güzelliği şâiri etkilemez ve o, baktığı, duyduğu herşeyde bir melâl havası hisseder.

Bahâr olsun, bahâr olsun da gönlüm

Biraz def-i melâl etsin, diyordum,

Cihân tağyîr-i hâl etsin, diyordum...

Bahâr oldu bütün feyziyle, gördüm:

Cihan pür-hande, cennetten nişândır,

Benim gönlüm fakat vakf-ı hazândır.

Bahâr-ı Mağmûm

R.Ş, s. 79

3.4.3. SONBAHAR :

Tabiatın zevalinin yaşadığı mevsim olan sonbahar, oldum olası insanları hüznlendirmiştir. Bu hassasiyet Servet-i Fünûncularda çok ileri düzeydedir. Fikret, hazanı objektif yönden pek tasvir etmez. Birkaç yerde güz, kendisi olarak kullanılır. Sonbahar olunca krizantem çiçeği açar. Hazan rüzgârı hırçın hırçın camlara çarpar. Etrafta bir hazân kokusu vardır. Yaz vedâ edince yerini sonbahara terk eder.⁴⁰²

Fikret, sonbahar mevsimini daha çok sübjektif bir tarzda ve kendi üzerinde bıraktığı tesirleri anlatır. " Perî-i Hazan" şiirinde başlığın dışında "hazan" kelimesine

⁴⁰¹ a.g.e, s. 315,388,65

⁴⁰² a.g.e, s. 145,128,239,144,348

yer verilmeden hazân mevsimi tasvir edilmektedir. Şiirde periden kastedilen şey yine güzdür:

Hâbîde-i nâz iken yosundan
 Bir bister-i nerm içinde mestûr,
 Bir balta sesiyle uykusundan
 Bîdar olarak, latîf ü mahmûr
 Dinler etrafı pür-tefekür:

Her yanda sükût, bir buğuk ses
 Ağlar gibi tâ uzakta yalnız.
 Oldukça bu savta rûhu ma'kes
 Ağlar o da giryesiz, figânsız;
 Eyley yüzü ân-be-ân tegayyür

Vechindeki zehr-i iğbirârı
 Maseyleyerek olur nümâyân
 Her şeyde alîl bir teessür;
 Düşükçe nigâh-ı jâle-dârı,
 Yerlerde nizâr ü zerd ü uryân
 Bir hüsn-i melûl, eder tezezhür.

R.Ş, s. 105-106

Sonbahar, benzetme unsuru olarak da kullanılır. Ferahlık, gökkuşağının sonbahar bahçesindeki parıltısı gibidir. Mehtap ağlamaktan mest olma yönüyle güz sabahına benzer. Şâir gönlünü hüznü olma yönüyle hazana benzetir. Dargın, solgun, ağlamaklı yüz hazanı hatırlatır. Şâir kendisini hazan bulutuna benzetir. Krizantem, safânın gülüşünden hazânın ağlayışına döner. Saâdet ümidinin sona ermesiyle yüzdeki solgunluk hazan yaprağının siyah sarılığını andırır. Güzün kahırlı pençesi olması yönüyle vahşi bir hayvana benzetilir.⁴⁰³

"Âveng-i Şühûr-VII-" da sonbahar, bir kızın öleceği anda yüzünde dolaşan gülümsemeyi andırır:

⁴⁰³ a.g.e, s. 418,335,74,370,93,349

Bir kızın hîn-i irtihâlinde
 Dolaşan handeyi cemâlinde
 Andırır hâlet-i zevâlinde...
 Âh, ben sonbaharı pek severim..."

R.Ş, s. 348

Şâir özellikle hazânı kendi duyguları arasından seyreder ve ona duygularını izâfe eder, onu beşerî vasıflarla donatır. Sonbahar, çoğunlukla gözyaşıyla birlikte kullanılır. Sonbahar ağlar. Hazanın eli vardır. Semâ hazanın inlemeleriyle doludur. Ekrem'in hayâtı mütefekkir bir hazân sabahı gibidir.Şâir sonbahara " ey remide fasl-ı hüçâl !" Ey ürkek güz mevsimi diye seslenir. ⁴⁰⁴

"Berf-i Zerrîn"şiiirinde sararan yaprakların düşüşünü altından kara benzeten şâir, aynı şiirde sonbaharı yüzü hüçün pasına bürünmüş, sessizlik içinde hasretin acılığını gösteren bir insana benzetir ve bu özelliklerle kişileştirir:

O jeng-i hüçne bürünmüş duran likâ-yi hazân
 Sükûn içinde merâret-nümûn-i hasret iken,
 Serin serin eserek bir nesîm-i pür-halecân
 Kopup gelir gibi en muztarib gönüllerden
 Getirdi bir acı lerziş gusûnu evrâka;

R.Ş, s. 77

Bazen sonbahar, mecazî çağrışımları ile şiire girer. Hazan, daha çok, hüçün, elem,dert, sıkıntı, kırgınlık gibi anlamları içerir. ⁴⁰⁵

"Sühâ ve Pervin" in şu mısralarında da "hazan" hüçün, elem anlamında kullanılmıştır. Eşyâya melâli yakıştıran ve hayatın varlığını hüçnün ispat ettiğini söyleyen Sühâ, sözlerine şöyle devam eder:

Fakat, bilir misiniz ? Ben hakîkaten mübrim
 Bir ihtiyâc-ı teessürle dâima severim;
 Emellerimde soluk bir hazân tezehhür eder.

R.Ş, s. 10

⁴⁰⁴ a.g.e, s. 144,348,265,266,10,334,72

⁴⁰⁵ a.g.e, s. 360,92,79,327

Fikret,şairlerindeki neşeyi bahar, hüznü de hazana benzetir.Bir kız, hazan mevsiminde ağacın altına oturarak hüznü bir şekilde defterinde ağlatacak bir şiir arar.⁴⁰⁶ Şâir, sonbaharın başlangıcı olan eylül ayında tabiatın büründüğü güz manzarasını kederli bir şiire benzetir:

Ne zaman zerd ü muhtazır Eylûl
Etse giryân bulutlarıyla hülûl
Ağlatır yâdımı bu şi'r-i melûl
Ben bu teşbîh-i zârı pek severim:

Âveng-i Şühûr VIII

R.Ş, s. 348

Şiirlerde müstakil bir tem olarak da işlenen sonbahar mevsimi hep gözyaşlarıyla, elem ve hüznle birlikte kullanılır. Hazanın geçtiği mısralara baştan sona bir melâl havasının hâkim olduğu yukarıda verilen örneklerde de göze çarpar. Güz gelince herşeye bir kırgınlık, bir gözyaşı ve keder akseder. Şâir, sonbahar bulutları gibi hep ağlar ve yeryüzüne matem yağdırır. Servet-i Fünûn'un değişmez hususiyetlerinden biri olan melâl, özellikle hazânla kendisini hissettirir.⁴⁰⁷

"Giry-e-i Hüsrân" adlı şiirde hazân yine ağlayan bir çehre ve mâtemle karşımıza çıkar:

Ağla, ey çehre-i hazân ağla...
Dondu kalbimde ağlayan heyecân;
Şimdi ben mâtemiyle vakf-ı hazân,
İsterim bir bükâ-yı bî-pâyan

Ağla, ey şi'r-i nâtüvân, ağla
Ağla, ey rûh-ı gam-nişân ağla;
Ağla, ey çehre-i hazân, ağla...
Ağlayın, giry-e belki sârîdir,
Bana bir cuşîş-i bükâ getirir !

R.Ş, s. 420

⁴⁰⁶ a.g.e, s. 388,349

⁴⁰⁷ a.g.e, s. 349,370,74

3.4.4. KIŞ :

Fikret, şiirlerinde kış mevsimine yer verir. Kış, farklı çerçevelerde işlenir. Bunlardan ilki kışın kendi anlamında kullanılmasıdır. Kışın, semâ buzlu bir cam hâlini alır. Kış toprağı hırpalar. Kışın soğuk havası Halûk'u titretir. Kış geçince, bahâr duyulur. Dışarıdan kış rüzgârlarının iniltisi duyulur. Kış mevsimi bitince, yerine başka bir mevsim gelir. Böylece mevsimler birbirini takip eder.⁴⁰⁸

"Küçük Aile" başlığını taşıyan şiirde yeni bir bebekleri olan ve aynı gün kışı karşılayan fakir ailenin hüznünden söz edilmektedir:

Son gonce-i sevdâsını dökmüştü nihâlân,
 Son katre-i gevherle bezenmişti çemenler...
 Ya'ni bu çocuk doğduğu gün, penbe vü uryân,
 Kış en acı bir fakr ile gelmişti berâber;
 Olmuştu küçül âilenin kalbi mükedder.

R.Ş, s.36

Kış, sadece benzeyen unsur olarak kullanılır. "Şitâ" kanat çırpma yönüyle kuşa benzetilir. Kış mevsimi aileye sarhoş bir ziyaretçi gibi gelir⁴⁰⁹. "Âveng-i Şühûr I" da kıştan söz eden şâir, sonunda bu mevsimi hırçın, sinirli, yüz çizgilerinde katılık olan bir kadına benzetir:

Çirkin değil, fakat acı bir yüz ki mürtesim
 En nazlı hatlarında huşûnet alâimi...
 Hırçın, sinirli bir kadının hâl-i dâimî

R.Ş, s. 344

Tevfik Fikret bazen kış mevsimine beşerî vasıflar da yükler. Kışın titreten soğuk bakışlarıyla kuşlar incinir ve bahar sığınağı arar. Kargalar kışın içindeki sırların bir örneğidir. Kış ağlayarak ve halsiz bir şekilde vedâ eder gibidir ve kanadını son kez

⁴⁰⁸ a.g.e, s. 112,344,209,208,31,351

⁴⁰⁹ a.g.e, s. 351,36

çırpacak toprağa karlar ümitler döker. ⁴¹⁰ Kışın donuk nazarları ve soğuk bir çehresi vardır. Ayrılma konusunda tereddüt eder ve nazlanır:

Câmid nazarlarıyla, soğuk çehresiyle kış
Ayrılmak istiyor, fakat ayrılmıyor gibi;
Örter, açar, bakar, yine örter sehâibi...
Bir çok sürer bu reng-i tereddüd, bu nazlanış.

Âveng-i Şühûr-I
R.Ş, s. 344

Bazı şiirlerde kış mevsimi, mecazî anlamlarla karşımıza çıkar. Kış hüznü, keder, sıkıntı, ümitsizlik v.b. anlamları taşır. ⁴¹¹ "Tecdîd-i İzdivac" şiirinde yeni evlenen çiftin gönüllerinde kış (sıkıntı, endişe) hüküm sürmektedir:

Endîşeden gönülleri hâli değildi hiç;
Olmuştu bir şitâ bu gönüllerde mündemic.
Bigâne bir kadınla bir erkekti hânedede;
Dargın bir ihtirâm idi cârî meyânede;

R.Ş, s. 35

3.4.5. KAR :

Kış mevsiminin bir parçası olan karlar da Fikret'in şiirinde kendilerine ait yeri alırlar. Fikret, karı daha çok kendi anlamında kullanır. Kutba doğru gidildikçe uzaklaşan karlı bir semâ karşımıza çıkar. Kışın her taraf soğukluk ve kar örtüsüyle örtülür. Karların altında herşey sert bir ızdırap ile titrer. Kış ve kar fakirlerin sıkıntılarını daha da artırır. ⁴¹² "Berf-pâre"ler, şâiri üşütmediği gibi sevincine de bahâne olur.

Sâfi, lekesiz karların altında cevânib
Mahfûf-i sükûnet;
Bir köy bu sükûnetle ezilmiş gibi gâib,
Her yer bu sükûnetle hem ârâmiş-i cennet...

Bir Ân-ı Huzûr
R.Ş, s. 195

⁴¹⁰ a.g.e, s. 349,350,351

⁴¹¹ a.g.e, s. 80,257,242

⁴¹² a.g.e, s. 242,112,154,110,54,209

Sonbaharda sararıp düşen yapraklar, yağın altından karlara banzetilir. Tabiatın cismi karla kefenlenir. Toprak bir cesed, karlar da bu na'sın kefenidir.⁴¹³

"Âveng-i Şühûr -XI-" da kar, donuk bir perdeye, inatçı bir örtüyü benzetilir, inatçı olma ve göğün yüzünü saklama yönüyle de kişileştirilir:

Yine kar... Bir sükûn-ı câmidle
Yine her yer melûl ü mevt-âlûd;
Bir donuk perde, nikâb-ı anûd
Saklıyor çehre-i semâvâtı
Beşerin çeşm-i ibtihâlınden;

R.Ş, s. 350

"Nesrin" adlı şiirde karlar, baskı, eziklik, eziyet gibi anlamları ifâde edecek tarzda kullanılmıştır:

Bir felâket gibi olmuştu; rehl-i âmâli
Bu soğuk terbiyenin karları altında uzak,
Pek uzak, hem bütün âsâr-ı şereften hâlî
Bir beyâbâna açılmakta idi; belki yarın
Bir güzel göz, iki dikkatli nazar, bir dalgın
Vaz'-ı giryân-ı gâribâne, kızın bâkîr ü tâm
Ne kadar duygusu kaldıysa tutup mahvedecek:

R.Ş, s. 24

4.4.6. YAZ :

Yaz, Fikret'in şiirinde en az yer verilen mevsimdir. Yaz, genellikle reel anlamda kullanılır. Şâir, yaz aşklarından söz eder: "Bir Yaz Levhası" şiirinde uzun uzadıya yaz mevsiminin tabiatta meydana getirdiği değişiklikler ve yaz manzarası tasvir edilir. Buna göre yaz cehennem ateşi saçır. Bir damla su cevherden daha değerlidir. Güneşin ışığıyla eşyanın renkleri erir, taze, yeşil yerler ve dereler kurur. Kâinât ve canlılar suskundur ve baygınlık geçirir, bir rüzgar bile esmez. v.s.⁴¹⁴

"Hasan' ın Gazası" nda da kahramanca savaşçı gazi olan ve madalya alan Hasan, köyüne döndüğünde mevsim yazdır:

⁴¹³ a.g.e, s. 78,72,350

⁴¹⁴ a.g.e, s. 242,112,154,110,54,209

Uzakta köy üç ay evvelki vaz'-ı sâfiyle
 Gunûde ormanın âgûş-i lerze-dârında
 Biraz Soluk çalılıklar yolun kenârında.

Havâ biraz daha râkid, semâ biraz daha boş,
 Dumanlar ortada güçlûkle eyliyor pervaz;
 Hulâsa yaz, Hasan'ın pek sevdiği yaz.

R.Ş, s. 47-48

"Âveng-i Şühûr -VI-" da yaz mevsimi anlatılırken bazı mısralarda kişileştirilir.
 Mevsim, son nefesini verip hayata vedâ ederek yerini güze terkeder:

Hasta bir nağme, bî-mecâl-i suûd,
 Dökülür katre katre, aşk-âlûd;

Bu sönen

Nefes-i vâpesin-i mevsimdir...

Bu soluk nağme der ki: " Ey bî-sûd

"Ömr-i nâlende, geçti fasl-ı sürûd;

"Sen kudûm-ı bahârı beklerken

"Yaz vedâ-ı hayât edip gidiyor,

"Seni dest-i hazâna terk ediyor ! "

R.Ş, s. 348

3.4.7. AYLAR :

Tevfik Fikret, bazı şiirlerinde aylardan da söz eder. Bu şiirlerden biri de Fikret'in on iki ayı ele aldığı "Âveng-i Şühûr" manzumesidir. Muhteva bakımından fazla bir benzerlik göstermemekle beraber, yazma fikrini F. Coppee'nin Les Mois'sından alan Fikret, bu şiirde Rumî (mali) takvimin başlangıcı olan Mart'tan başlayarak ayları allegorik ve subjektif bir tarzda işler ve Coppee'nin yaptığı gibi, kendi rûh hallerine pek yer vermez; bazen de onlardan iktibaslarda bulunur.⁴¹⁵

⁴¹⁵ Prof. Dr. Mehmet KAPLAN, Tevfik FİKRET, (Devir-Şahsiyet-Eser), Bilmen Basımevi, İst. 1971,103

3.4.7.1. MART :

Mart, kışın ayrılıp ayrılmamakta kararsız olduğu bir aydır. Martın bazen gülen bazen ağlayan hüzünlü bir çehresi vardır. Kışın hüküm sürdüğü mart, acı bir yüze sahip, hırçın, sinirli bir kadın gibidir:

Çirkin değil, fakat acı bir yüz ki mürtesim

En nazlı hatlarında huşûnet alâimi...

Hırçın, sinirli bir kadının hâl-i dâimi

Âveng-i Şühûr - I

R.Ş, s. 344

3.4.7.2. NİSAN :

Fikret'in en çok yer verdiği ayın nisan olduğu söylenebilir. Baharın beraberinde getirdiği canlılığın ilk kıpırtılarının görülmeğe başladığı nisan ayı, "çiçekli bir dala konmuş kanatlı bir hulyâ"dır ve "sarı bir nîlüferin dudağından" doğmuştur. "Sühâ ve Pervin" bulutlu bir nisan semâsının altında buluşurlar. Para, nisân fecrinin parlak, cevherli bulutu gibi sarışıdır.⁴¹⁶ Uyku, nîlî bir nisan gecesi bütün tazeliğiyle şâire kucak açarak sonsuz davet şiirleri okur:

Şeb-i nîlî-i nîsan, pür-tarâvet,

Açıp karşımda bir âgûş-ı mükrim

Okur bî-intihâ eş'âr-ı da'vet:

"Gel ey bîçâre fânî, gel, zılâlim

"Fîrâş-ı sâfidır dildâr-ı hâbın

"Sükûnet- gâhıdır her ıztırâbın.

Hâb-ı Girizân

R.Ş, s. 85

"Son Tesadüf" şiirinde nisan mecazî olarak neşe anlamını taşımaktadır:

Likâ-yi hüzn-i tabiat pür-ihzâz-ı bukâ...

Güzeldi doğrusu: Nîsan içinde bir Eylül.

R.Ş, s. 177

⁴¹⁶ Tefik Fikret, a.g.e, s. 344,5

3.4.7.3. MAYIS :

Bahar aylarından biri olan Mayıs, saf, güzel, şûh ve sevdalı bir köylü kızıdır ki gözleri nergis; saçları sümbül kokuludur; fettandır v.b.:

Mayıs bir köylü kızıdır; sâf u dilber, şûh u sevdakâr;
Çiçekler, kuşlar etrâfında fevc-â-fevc ü reng-â-reng:

Çiçekler handesinden serpiyen elvân-ı revnak-dâr;
Tuyûr, âvâz-ı şevkindan uçan ervâh-ı zî-âhenk.

Âveng-i Şühûr - III

R.Ş, s. 345

3.4.7.4. HAZİRAN :

Haziran, altın başaklı tarlanın bir kenarını süsleyen ağaçların altında bî-haber, hayallere dalmış mesûd bir köylüye benzetilir:

Altın başaklı tarlasının bir kenârını
Tezyîn eden ağaçların altında, bî-haber,
Dalmış tahayyûle;

Mes'ûd köylü ! Nâsiye-i pür-gubârını
Okşar bir incilâ ki, behimî ve hande-ver,
Benzer tevekküle.

Âveng-i Şühûr - IV

R.Ş, s. 346

3.4.7.5. TEMMUZ :

"Bir Yaz Levhası"nda temmuz ayının ateşli güneşi devamlı etrafa kıvılcım saçarak ortalığı yakar.⁴¹⁷ Âveng-i Şühûr'un V. bölümünde anlatılan temmuzun sembolü tarlada başak toplayan yorgun argın bir köylü kadındır:

⁴¹⁷ a.g.e, s. 401

Mâi yeldirmesinin yenlerine
Silerek alnını, yorgun argın,
Gezinir tarlada bir köylü kadın.

...

Bence timsâli budur temmûzun:
Mâi yeldirmeli bir köylü kadın
Çalışır tarlada yorgun argın.

Âveng-i Şühûr-V

R.Ş, s. 346-347

3.4.7.6. AĞUSTOS :

Yazın son ayı olan ağustos, durgun bunaltıcı havası ve yerini sonbahara bırakması yönüyle işlenir: Ağustos hasta bir nağme, mevsimin son nefesi ve gözyaşdır:

Hasta bir nağme, bî-mecâl-i suûd,
Dökülür katre katre eşk-âlûd;

Bu sönen

Nefes-i vâ-pesîn-i mevsimdir...

Âveng-i Şühûr - VI

R.Ş, s. 348

3.4.7.7. EYLÜL :

"Son Tesâdüf" şiirinde Eylül mecâzî anlamda hüznün karşılığında kullanılır. Şâir nisan içinde eylülü güzel bulur.⁴¹⁸ Sonbahar'ın başlangıcı olan eylül, hazanın değişmez bir özelliği olarak melâli de yansıtır. Şâir, eylüldeki kederli hâli bir şiir olarak görür:

Ne zaman zerd ü muhtazır eylül

Etse giryân bulutlarıyla hülûl

Ağlatır yâdımı bu şi'r-i melûl,

Ben bu teşbîh-i zârı pek severim:

Âveng-i Şühûr - VII

R.Ş, s. 348

⁴¹⁸ a.g.e, s. 177

3.4.7.8. EKİM :

Aynı şiirin devamında ekim ayı yine gözyaşı, keder ve ağlamaklı bir şiir hâliyle birlikte anılır:

Muvâfık mevkîin hüznüyle hâli:
Biraz solgun, biraz mahmûr-ı sevdâ;
Düşen yaprakların râz-ı melâli
Nümâyân cebhe-i safında hülyâ.

R.Ş, s. 349

3.4.7.9. KASIM :

Hazanın hüznü havası kasımda da etkisini sürdürür. Bu ayda esen sert rüzgârlar, yaprakları döker, dalları kırar ve kışın donuk nazarlarından incinen kuşlar ilkbahar sığınağı; tabiat cisimleri de bir şifa ve feyz arar:

Kışın câmid nigâh-ı lerze-bahşasıyla rencîde,
Arar biçâre kuşlar bir melaz-ı nev-bahârîyi
Uzanmış, hasta, uryân, bister-i sengîn-i hâkîde
Arar cism-i tabîat bir şifâ, bir feyz, bir muhyî !

Aveng-i Şühûr - IX

R.Ş, s. 349

3.4.7.10. ARALIK :

Aralıkta kışın gelişi karı da beraberinde getirir ve her yer ölü kefenini andıran bir beyazlığa bürünür:

Her yer beyâz: Lifâfe-i emvâtı andırır
Yek-pâre bir beyâzlığın altında na's-ı hâk;
Yek-pâre bir beyazlığın altında ra'se-nâk;
Her şey hitâm-ı hâile-i berfe muntazır.

Âveng-i Şühûr - X

R.Ş, s. 350

3.4.7.11. OCAK :

Kış, yoksullar için gamlı bir levha oluşturur, onların sıkıntılarını arttırır. Ölümü hatırlatan ve inatçı bir örtü gibi her yere sessizlik ve hüznün veren kar, ocak ayında da etkisini sürdürür:

Yine, kar... Bir sükûn-ı câmidle
 Yine her yer melûl ü mevt-âlûd;
 Bir donuk perde, bir nikâb-ı anûd
 Saklıyor çehre-i semâvâtı
 Beşerin çeşm-i ibtihâlınden;

Âveng-i Şühûr - XI

R.Ş, s. 350

3.4.7.12. ŞUBAT :

Rumî takvimin son ayı şubattır. Şubat, kışın gitmeye ve yerini bahara bırakmaya başladığı bir aydır. Şiirin sonunda ise Fikret, mevsim değişmeleri ile insanların tâlihi arasında bir ilgi kurar ve buna hüznlenerek ağlar:

Mevsim vedâ eder gibidir, zâr ü bî-mecâl;
 Son lerziş-i cenâhı döker hâk-i nâime
 Karlar, ümîdler;
 Seylâbelerle şerhalanır sîne-i cibâl,
 Her şerha bir bahâr-ı hayât ihtivâ eder.

R.Ş, s. 351

3.4.8. AKŞAM, GECE :

Rübâb-ı Şikeste şâiri, akşam ve gece unsurlarına şiirlerinde geniş bir yer verir. Şâir akşam ve geceyi çeşitli vesilelerle şiire sokar. Bu unsurlar, öncelikle kendi anlamlarına uygun, zamanın birer kesiti olarak kullanılır. Bazı gecelerin sınırların önünde geçmesi safâlı bir eğlence olur. Hasta, gece vakti çok sayıklar. Yıldızlar, gecenin derinliğine bakarlar. Gecenin uzun, sınırsız paslı saatleri dinlenme ve sohbetle geçer.

Gece yarısı şâirin bakışları emel doludur. Gecenin derinliğinde bir parıltı yâri imâ eder. Şâir, her gece "yeşil yurd"da bir kaç dakika durur. Fikret, bir gecelik hüznlerinin coşkunuyla şikâyetçi ve dargındır. Her gece bulutlar kuşun mezarını sular. Siyah bir gecede şâir kırık bir teknenin içindedir. Akşam, ziya ve hayat âlemi ufka toplanır. Akşam vakti güneş karşı dağların üstünden gurûb eder. Gece ayrılık göz yaşlarıyla geçer. Gece vakti, tabiat da hüznlenir. Şair, bir kuşu seyretmek için geceleyin uyanıktır. Şâirin kederli olduğu bir gece yâr da kederlidir. Deniz akşam vakti değişik bir görünüm alır. Gök, her gece nûrdan gözyaşı döker. Bazan takatı tüketen bir gece yaşanır...v.b. ⁴¹⁹

" Dün Gece" şiirinde gece zamanı belirten bir kavram olarak kullanılır:

Ba'zan bu muhteşem geceler, sen derîn derîn
Başlarsın ihtizâsına bir erganûn gibi;
Birden cevânibi
İntâk edip sadâ, duyulur gizli bir enîn.

R.Ş, s. 276

Fikret, şiirle gece arasında bazı benzetmeler yapar. Gecedan ve gecenin oluşturduğu manzaradan etkilenen şâir geceyi şiirleri için bir ilhâm kaynağı olarak görür. Gecede bir şiir hâli de vardır. Sözler karanlık bir gecedir. Ekrem'den söz edilen şiirde şâirin hayâli "şeb"e benzetilir.Hz. Yâkub, çölün suskun ve kasvetli, karanlık gecelerinde dert şiirleri okur. ⁴²⁰

"Hâb-ı Girîzân" şiirinde mavi bir nisan gecesi, şâirin uykusunun kaçtığı bir anda bitmez, tükenmez da'vet şiirleri okur:

Şeb-i nîlî-i nîsan, pür-terâvet,
Açıp karşımda bir âgûş-i mükrîm
Okur bî-intihâ eş'âr-ı da'vet:
"Gel ey bîçâre fâni, gel, zılâlim
"Fîrâş-ı sâfidır dildâr-ı hâbın,
"Sükûnet-gâhıdır her ıztırâbın.

R.Ş, s. 85

⁴¹⁹ a.g.e, s. 13,31,35,104,112,151,170,198,213,214,103,410,404,155,S376,365,204,404,25

⁴²⁰ a.g.e, s. 71,335,50,375

Kimi zaman gecenin hüznü hâli, karanlığın seçkin yüceliği şâiri harap eder ve onu hislendirir. "Sevdâ-yi Şi'r" adlı manzumede şâir gecenin hâminden, görünümünden etkilenir ve şiiri sabah ile gecenin uyuşması olarak tanımlar. Bu şiirin bazı mısraları şöyledir:

Hazîn, fakat ne güzel bir sadâ şu dinleyiniz...
Benim bu şeb yine ulvî bir infiâlim var;
Güzel, fakat ne hazîn pür-sükûn olan şu deniz...
Benim bu şeb yine pek rikkat-i hayâlim var;
Benim bu şeb yine şâirliğim, o hâlim var.

Melek, senin de bu feryâd-ı rûha var meylin,
Değil mi kalb-i şefkin seninde mülhemdir...
Bir itilâfî demektir sabâh ile leylin:
Hayâtı şi'r ile mezceylemek ne âlemdir !
Hayât şi'r ile revnak bulur, müsellemdir !

R.Ş, s. 385-386

Akşam ve gece genellikle benzetilen unsur olarak kullanılır. Hülyâ, elem, sevdâ, hasret, ayrılık, aşk, kavuşma, hatıra, geçim sıkıntısı, v.b. akşama ve geceye benzetilen unsurlardır. Yağmurlu, gölgeli olan gündüz, gece gibidir. Ziyaretçinin yüzünün rengi geceye benzetilir. Siyah bir gece gibi olan toprağı, kokulu yıldızlar olan çiçekler aydınlatır.⁴²¹

"Şi'r-i Perîşân" da şüphe gecelere benzetilmektedir:

Leyâl-i şüphenin âciz de imhâ-yi sevâdından
Diler mihr-i hakikat şu'le-riz olsun midâdından,

Tecessüm eyleyim aczin emelle ittihâdından,
Zuhûr etmiş, hayır, şûride bir kalbin remâdından...

R.Ş, s. 363

⁴²¹ a.g.e, s. 251,404,326,157,151,143,133,116,108,146,403,368

Gece sadece iki şiirde benzeyen unsur olarak geçer. Gecenin karanlığı seher gibi pırıl pırıl durur.⁴²² "Leyl-i Vedâ" şiirinde de vedâ gecesi, uçmaya ve kaçmaya hazırlanan siyah bir kuşa benzetilir:

Bir siyâh kuş gibi âmâde-i pervâz ü firâr,
 Bu vefâsız gecenin koynunda
 Edelim gel, ebedî kalmak için bir ısrâr...
 Kim bilir, belki de son lahza-i sevdâmızdır;
 Hoş geçen her dem-i sevdâ, ebediyyet sayılır !...

R.Ş, s. 147

Fikret, akşamı ve geceyi antropomorfist bir yaklaşımla ele alır. Böylece bu unsurlar kişileştirilmiş olurlar. Gecenin saf bir dudağı vardır. Gecenin vesveseli bakışı görünen ufuklara dikili kalır. Gece vefâsızdır, kederlidir. Şâir, mes'ud olan geceye seslenir. Gecenin rûhu vardır. Şâir bazan zemine toz gibi yağan bu rûhun anlaşılmasını istemez. Gecenin siyah eli akşamın kırmızılığını çekinerek yırtar. Korkunç geceye seslenen şâir, uğursuz bakışlarla soğuk soğuk bakan gecenin şu ma'sum güzelliğin düşmesine nasıl razı olduğunu sorar.⁴²³

"Sükûn İçinde" başlığını taşıyan şiirde dalgaların susmasıyla gecenin uyuyan durgunluğunu bir köpek havlamasının bozduğundan söz edilmektedir:

Sükûn içinde... Şu bir hafta çırpınan, bağırın
 Gırıv-ı mûhiş-i emvâc ağır ağır sönerek
 Vücûd-i leyli uyuşturdu bir huzûr-i girân.
 Deniz de solgun, ezik bir bakıyye-i halecân;

Bir ihtizâz ile ba'zan, bu dinlenen gecenin
 Rükûd-ı nâimini dişliyor enîn-i kilâb;

R.Ş, s. 154-155

Bazan akşam ve gece, benzetmelere, duyguların izâfe edilmesine ve kişileştirmelere baş vurularak sübjektif bir tarz da tasvir edilir. "Akşam" manzumesi akşamın sübjektif tasvirinin yapıldığı bir şiirdir:

Sâkin bir akşamın tütük-ı erguvânını
 Yırtarken ihtirâz ile dest-i siyâh-ı şeb,

⁴²² a.g.e, s. 394

⁴²³ a.g.e, s. 104,261,272,273,149,86,43,422,161,174

Dûşunda bir günün yükü, zıll-i pür-taeb
 Sevkeyliyor ufuklara pâ-yı girânını
 Nâlende bir kaval sesi etrâfı inletir;
 Nâlende bir sürûd ile bâd-ı garîb-i şâm
 Estikçe, gölde titreşir emvâc-ı pür-garâm...

Akşam, hayâtımın şu sükûnetli hâlidir:
 Nâlende bir sürûd ile bâd-ı pür-hazen
 Ba'zan olur bu hayre-i kalbimde mevce-zen.

R.Ş, s. 101-102

Akşam ve gece, bir çok şiirde mecazî anlamlarıyla yer alırlar. Bu kavramlar şu anlamları karşılarlar: Hayattaki sıkıntı ve dertler, cehâlet, hüznler, kötü, karanlık ve zulüm içinde geçen günler, mutsuzluk, ümitsizlik v.b.⁴²⁴

"Yaşadıkça" şiirinde gece, ulaşılmak istenen, fakat ulaşılması çok zor olan emeller anlamında kullanılır:

Önümde bir gece, bir gavr-i lâciverd-i zalâm,
 Derinleşir beni pûyân görüp kenârında;
 Derinleşir ve güler...Ben, alîl-i bî-ârâm,
 Uçan bu gölgeyi teşhîre eylerim ikdâm.

R.Ş, s. 97

Başka şiirlerde de akşam ve gece mefhûmları mecazî anlamlarda kullanılır. Ancak bu şiirlerde bu unsurlar sabah kavramıyla birlikte ve onunla tezat oluşturacak şekilde bulunur. Gece hangi mecazî anlamları ifâde ederse, sabah da bu anlamların tam tersini belirtir. Gece dert, sıkıntı, cehâlet, zulüm, kötülük, mutsuzluk, belâ, v.b. anlamları sabah da neş'e sevinç, aydınlık, huzurlu yarınlar, ilim ve medeniyeti yakalama, refah, mutluluk, adelet gibi anlamları taşır.⁴²⁵

⁴²⁴ a.g.e, s. 196,318,355,300,96,257

⁴²⁵ a.g.e, s. 80,312,339,300,239,361

"Sabah Olursa" şiirinde Fikret, memleketin cehâletini, geri kalışını, çektiği sıkıntıları gece ile sembolleştirir. Sabah ise ilim ve medeniyeti yakalayarak, sorunları halletmenin sembolü olur:

Evet, sabâh olacaktır, sabâh olur, geceler,
Tulû'-i haşre kadar sürmez; akıbet bu semâ,
Bu mâi gök bize bir gün acır; melûl olma.

R.Ş, s. 279

Akşam ve gecenin yer aldığı bazı şiirlerde "sükûnet" ağırlığını hissettirir. Gece vakti herşey sükût içindedir. Gecenin sessizliği parıldayan yelkenin kumaşına pek uygundur. Şâir akşamın suskunluğuyla hayatının sükûnetli hâliyle bir ilgi kurar. Akşam, gurûba karşı yâr olmasa nelerin olabileceğini şâir, sessizlik içinde düşünür. Bazan gecenin susmuş karanlığı şâirin ürkekliği önünde sanki canlanır. Gecenin sessizlik isteyen boyutları, rüzgâr ve dalgaların sesleriyle dolar.⁴²⁶ Vedâ gecesi, tabiatın rûhu gibi uykulu ve suskundur:

Ooh, gel... Rûh-i tabîat gibi mahmûr u hamûş.
Bu vefâsız gecenin koynunda
Kalalım ebedî sâniye dalgın, bî-hûş...
Kim bilir, belki de son leyle-i sevdâmızdır;
Burda her lahza, biraz ömr-i saâdet sayılır !

Leyl-i Vedâ

R.Ş, s. 146

Akşam ve geceyle işlenen değişmez diğer bir duygu da melâldir. Akşam çoğunlukla etrafa hüznü yayar. Akşam üzeri güneşin batması bir ölüm havası estirir. Gece ne kadar aydan ışık alsın da kederden uzak kalamaz. Gecenin hüznü hâli şâiri hislendirir ve etkiler.⁴²⁷

"Fîrâk u Telâkî" adlı şiirde ayrılık hüznü gece ve gündüz üzerine kuralan tezatlarla ifâde edilir:

⁴²⁶ a.g.e, s. 154,155,146,102,139,578,238,83

⁴²⁷ a.g.e, s. 410,372,373,375

Her yıl bu medîd bûselerle
 Tekrâr olunan vedâi sâkin
 Kalbimde büyüttüğüm kederle.
 Bir rûz-i siyâhı tev'em eyler
 Bir leyl-i sefid-i mâtemiye.

R.Ş, s. 157

3.4.9. GÜN :

Fikret, günü ifâde eden rûz, gündüz, seher, sabah, eshâr, nehâr, subh, bâm-dâd, şafak, fecr, v.b. kelimeleri şiirlerinde çok fazla kullanılır. Ne var ki gün, işleniş bakımından gece kadar çeşitlilik arz etmez.

Şâir, günü belirten unsurları çoğunlukla kendileri olarak kullanır. Bu tür şiirlerde günle ilgili bir sübjektiflik göze çarpmaz. Sabah olunca soğukluk biter. Ancak, mevkinin sahip olduğu sessizlik bir türlü bozulmaz. Bir seher vakti bütün güzellikler cihâna iner. Kâinâtın safâlı sabahı hayat arzusunun cilvesidir. İnsanlar yaşamak için gece gündüz çalışıp yorulurlar. Sevgiliyle geçen güzel günlere şahitlik edecek bir hatıra bile yoktur. Şâir, günden güne yâre tutkun olur. Kışın uzaktan uzağa kızılığını gösteren fecir ansızın söner. Şâir, cânânıyla birlikte sandalda beyaz seherlerde dolaşır. Şafak sökerken, balıkçı eski bir tekneciğin düğümlü, çürük ipleriyle uğraşır. Seherden bir parıltı önceki güzel levhaya konar. Akşam bir günün yükünü omuzlarında taşır. Kavuşma gecesi, sabahla birlikte sona erer. Bir güzel seherin bahar güzelliği çiçekleri kuşatır. Şâir sevgilisiyle beraber güzel bir sabah deniz kenarına gidip etrafı seyredeler ve bu manzarada yarı uykulu bir sabah perisi görürler... v.b.⁴²⁸

"Subh-i Bahârân" şiirinde bir bahar sabahı ve bu sabahta tabiatın büründüğü manzara tasvir edilir. Uzun olan bu şiirin birkaç dördlüğü şöyledir:

Havâ latîf, deniz râkîd, âsümân mahmûr;
 Temevvüc etmede yer yer zılâl-i tenhâyî;
 Neşîmen-i çemen üstünde vakf-ı hüzn ü sürûr,
 Seherde seyre koyuldum semâyı, sahrâyı...

⁴²⁸ a.g.e, s. 408,396,373,252,140,135,112,84,20,193,406,101,133,127,411,412

Bir âfitâb-ruhun bürka-i cemâli gibi
 Hafif bir sise hep kâinât müstağrak;
 O zî-nikâb-ı cemâlin fûrûğ-ı âli gibi
 Nigeh-fürûz idi envâr-ı lâle-reng-i şafak.

Sabâh vakti dem-i rikkat-i tabîattir;
 Sükût hâkim-i mutlaktır ol zamân dehre;
 Sabâh vakti, o bir ân-ı zî-letâfettir,
 Latîfdir neye baksan: Semâya, bir nehre,

Uçan tuyûra, açan dil-rübâ şükûfelere,
 Şükûfeler ki birer hande-i müzehherdir,
 Sehâba, şebneme, hattâ o katre-i gühere...
 Latîfdir neye baksan, latîf ü muğberdir.

R.Ş, s. 367-368

Gün ile ilgili unsurlar benzetme yönüyle de geniş bir kullanıma sahiptirler. Gençlik, ölüm, şiir, rakkas kadın, çehre, yârin vücûdu, gurur, sancak, kardeşlik-dostluk, hakikat, emeller, teselli v.b. sabaha, fecre, şafağa benzetilir. Ekrem'in hayatı düşünen bir hazan sabahı gibidir. Mehtâb, bir hazan sabahı gibi ağlar. Para kesesi renk yönüyle fecre benzer. Çiçeklerin rengi şafağa benzetilir.⁴²⁹ Gece karanlığı seher gibi parıldar. Şâir, başına buyruk, saf ve neşeli bir çocuk gibi olan rûhunu sehere benzetir ve onun nasıl eleme yakalandığından söz eder:

Bir gün bu tıfl-ı bî-haberin kalb-i sâfına
 Bir nokta-i siyâh-ı elem düştü bağteten;
 Baktım o cebhe-i seherin inkisâfına
 Bir levha seyreder gibi lâkayd ü hande-zen.

R.Ş, s. 236

⁴²⁹ a.g.e, s. 403,365,386,163,206,371,96,246,315,316,180,334,252,144,394

Bayram sabahı, şafaktan uçan güleç bir meleğe benzer. Yarınlar daha doğmamış bir bebektir. Gölge, yağmurlu olan gündüz, gece yarısı gibi bir görünüm alır.⁴³⁰ Şafak, renk yönüyle lâleye ve yüzün güzelliğini örten kırmızı bir örtüye benzetilir:

Sabâh-ı İyd, o mübârek ferîşte-i handân
Çıkıp şafaktan uçarken harîm-i ismetine
Fem-i tabîate bir kand-i ibtisâm uzatır.

Sabâh-ı İyd
R.Ş, s. 226

Gece gibi gün de bazı beşerî özelliklerle vasıflandırılır. Hazân sabahı düşünür ve ağlar. Şâir sabahın gelmesini bekler, fakat sabah hâin olduğu için gelmez. Seher, gülüş saçar. Günler sevince susamışlardır. Hasta, gülümseyen seherlerden hayat alır. "Eshâr"ın uyanık bakışları vardır. Güneş, fecrin kucağında uyur. Sabah dalgındır.⁴³¹

"Sezâ" başlıklı şiirde şâir, duygularını tabîata izâfe eder. Bütün eşya ve sahiller güler gibi dururken seherin gücenmiş, kırgın rengi denizin köpüğüne bile yansır:

Uzak yakın bütün eşyâ, bütün bu sâhiller
Güler gibiydi, fakat bir hazîn tebessümle;
Olur da ra'şe-nümâ reng-i infîâl-i seher
Sadefli kumları bûs eyleyen köpükte bile

R.Ş,s. 28

Bazı şiirlerde gün ile ilgili unsurlara çoğunlukla geceyle tezat oluşturacak şekilde mecazî anlamlar yüklenir. Günün taşıdığı mecazî manalar şöyledir: Aydınlık, mutlu ve huzurlu yarınlar, mutluluk, ferahlık, ilim ve medeniyeti yakalama, adalet, sevinç, neşe, ümit, aydınlığa çıkıp, sorunları halletme, doğacak yenilikler, zekâ, gurur, zafer... v.b.⁴³²

Fikret, "Sabâh Olursa..." adlı şiirin bütününde sabahı, geceyi, güneşi, nûru, sisi ve ufukları mecazî anlamda kullanır. Sabah, ilmi ve medeniyeti yakalayarak aydınlığa kavuşma, sorunları halledip mutlu, huzurlu, güzel günlere ulaşma gibi anlamları ifâde eder:

⁴³⁰ a.g.e, s. 226,215,216,108,367

⁴³¹ a.g.e, s. 334,335,155,345,179,121,70,225,370

⁴³² a.g.e, s. 300,239,361,279,312,80,278,281,392,41,339

Bu memlekette de bir gün sabâh olursa, Halûk,
 Eğer bu memleketin sislenen Őu nâsiye-i
 Mukadderâtı, kavî bir elin kavî, muhyî
 Bir ihtizâz-ı temâsıyla silkinip Őu donuk,
 Őu paslı çehre-i millet biraz gülerse... O gün
 Ben ölmemiş bile olsam, hayâta pek ölgün
 Bir irtibâtım olur Şüphesiz;- O gün benden
 Ümîdi kes, beni kötürüm ve boş muhitimde
 Merâretimle unut; çünkü lenk ü pejmürde
 Nazarlarım seni mâziye çekmek ister; sen
 Bütün hüviyyet ü uzviyyetinle âtîsin:
 Terennüm eyliyor el'an kulaklarımda sesin !

R.Ş, s. 278-279

3.5. CANSIZ VARLIKLAR

3.5.1. SU :

3.5.1.1. GENEL OLARAK SU :

Su unsuru Tevfik Fikret'in Şiirlerinde gerçekten önemli bir yer işgal eder. Deniz, deryâ, ummân, dalga, sahil, göl, ırmak, dere, çay, girdâb, çiğ, bulut, yağmur, sel v.b. kalıplarda karşımıza çıkan su unsuru Şiirlerde başlı başına "su" olarak da işlenir.

Su, daha çok objektif anlamıyla kullanılır. İlbaharda sular akar. Çağlayan sular bağlara ulaşır. Su fiskıyesi kalplere neş'e saçır. Akan sel sularıyla dağların sinesi yaranılır. Yaz sıcağından bunalan hayvanlar, suya dalarlar. "Balıkçılar" Şiirinde geçim kaynağı olan su (deniz)dan söz edilir.⁴³³

Bu gün acız yine evlâdlarım, diyordu, peder
 Bu gün acız yine; lâkin yarın, ümîd ederim
 Sular biraz daha sâkinleşir... Ne çâre, kader !
 Hayır, sular ne kadar çoşkun olsa ben giderim,

⁴³³ a.g.e, s. 345,423,332,351,400,401

Diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;
Zavallıcık yine kaç gündür işte hasta

R.Ş, s. 18

Zevkler, kan ve ateş sele benzetilir. Vatanın suyu ise kevserdir. İstanbul'un yapısına lanetin zehirli suyu katılmıştır.⁴³⁴ “Gayyâ-yı Vücûd” şiirinde insan vücudu içinde beslediği emel ve hevesler yönüyle içi yılan, sülük, solucan dolu bulanık bir suya benzetilmektedir:

Ba'zı, kırlarda gezerken görülür nefretle:
Bir çukur yerde birikmiş mütekedir bir su,
Solucanlar, sülüklerle, yılanlarla dolu.

R.Ş, s. 99

Fikret, su unsuruna duygularını da izâfe eder. Tabiattaki herşey gibi sular da uyur. Yaprak düşünce suyun yüzeyi çırpınır. Sokaklarda sel suları ağlaşır.⁴³⁵

“Âşiyân-ı Dil” şiirinde Fikret, “selsebil”in sesini şâirâne bir ezgiye benzetir ve hayâl kulağına benzersiz gönül kapan akisler tekrar etmesi yönüyle kişileştirir:

Bir şâirâne zemzem-i sâf-ı selsebil
Tekrîr ederdi sem'-i hayâlimde bî-mesil
Bir aks-i can-rübâ;

R.Ş, s. 66

3.5.1.2. DENİZ :

Fikret, suyla ilgili unsurlardan en çok “deniz”i kullanır. Deniz, birçok şiirde birbirinden farklı tezahürlerle karşımıza çıkar. Kimi zaman bir manzara ve dekor olarak tasvir edilen deniz, kimi zaman şâirin duygularına refakat eder. Bazen bir sembol olarak kullanılır. Bazen de yapılan benzetmelerin bir parçası olarak ele alınır.

Kimi zaman durgun kimi zaman azgın olan deniz, tasvir edilen manzarayı tamamlar. Beyaz tekneler denizin maviliğini yarıp gider. Deniz kenarına büyük bir

⁴³⁴ a.g.e, s. 331,45,315,296

⁴³⁵ a.g.e, s. 85,412,107,275

çardak kurulur. Yazın sâhil mesken edinilir. Gece vakti sâhil, karanlık içindedir. Bahar sabahlarında deniz durgundur. Şâir sevgilisiyle bir sabah deniz kenarına iner.⁴³⁶

“Âşiyâne-i Lâl” şiirinde deniz ve ayın denizdeki aksi bütün bir manzara halinde pitoresk özelliklere uygun bir tarzda tasvir edilmektedir:

Yosunlu bir adacık, ortasında ummânın
Ufukta bir sıra kuh-sâr-ı âhenîn-manzar;
Sönük likâ-yı sükûn perverinde deryânın
Veremli bir kamerin aksi muttasıl ağlar.

R.Ş, s. 407

Fikret, kimi zaman denizi ve denizin yer aldığı tabiatı hayâli bir mekân olarak anlatır. Kimi zamanda deniz, hayâl kurulan, dalgalara hayâlin karıştırıldığı bir yer olma özelliği taşır. “Beyaz Yelken” şiirinde de şâir deniz de dahil olmak üzere herşeyin beyaz olduğu bir yer hayâl eder.⁴³⁷ Esas tem olarak aşkın işlendiği “Bir Sabah idi...” şiirinde de hayâli bir deniz dekoru çizilmektedir. Dekora bir durgunluk ve sis hâkimdir.

Latîf bir sabâh idi, tehattür eyliyor musun ?
Kenâr-i bahre gizlice seninle eyleyip şitâb,
Şu âlem-i sefâletin güvâh-ı esfeliyyeti
Siyâh bir taş üstünü neşîmen ettik intihâb.
Senin letâfetin, benim muhabbetim kadar güzel:
Bir yanda penbe bir deniz, o yanda mâî bir sehâb
Nümûde-i hayâl olan zarâif-i emel gibi
Mükevvenât uzak yakın, ne varsa gark-ı âb ü tâb
Duvaklı bir gelin süsü verirdi karşı sâikle
Gubâr-ı nûra benzeyen hafif ü sâf bir nikâb
Düşer de gâh bir varak meyâne-i sükûna
Hemen kalırdı çîn-i ihtilâc içinde sath-ı âb.
Bütün bu levha andırırdı bir harîm-i vuslatı,
Görürdük onda bir perî-i subhu nîm mest-i hâb...

R.Ş, s. 411, 412

⁴³⁶ a.g.e, s. 228,332,401,275,367,407

⁴³⁷ a.g.e, s. 28,84

Deniz benzetilen ve özellikle de benzeyen unsur olarak sık sık ele alınır. Riyâ, hisler, hayâl, safa, emel, kahır, tebessüm, bulut v.b. denize ya da dalgaya benzetilir. Alındaki asabî rûh, dalgalarındaki parıltı gibidir. Kavuşma havası sıcak bir denizi andırır.⁴³⁸ Hayatın bütün gürültüleri, uzak bir denizin çalkantısındaki belirsiz nağmelere benzetilir ve bu benzetme hayal - hakikat çayırtması çerçesinde yapılır:

Ne söylüyordum? Evet, pîş-i nâzınızda sizin
 Şu hây ü hûy-ı hayâtı, baîd bir denizin
 Telâtumundaki mübhem sürûda benzeterek,
 Onunla şöyle uzaktan, güzelce eğlenmek...
 Bu en büyük emelimdir.

Süha ve Pervin

R.Ş, s. 7

Deryâ ve insan, daha doğrusu kadın arasında yakın bir ilgi kurulur. Sâhil mahzun bir dilberdir; deniz ise bu sâhilinin naz eteğine sürünür. Sâhil duvaklı bir gelindir. Deniz, çocuğun rûhu gibi saftır. Mavi bir göze benzer. Sâhil yeşil olma yönüyle cennet gibidir, rengi gümüş rengindedir. Azgın deniz “kükremiş bir ordu gibi” asabî bir şekilde sâhili döğer. Deniz bir org gibi ses çıkarır. Dalga sesleri şarkıya benzetilir. Umman, aşk hamlesine açık bir sinedir. Dalgalar çöşkün olma yönüyle kudurmuş bir canavardır. Şâir, denizi mavi bir göze ya da vatanperver, yüce emelleri olan zulüm ve alçaklığın karşısında intihar eden bir insana benzetir. Ayrıca deniz, kanatları olması bakımından kuşa benzetilir.⁴³⁹

“Balıkçılar” adlı şiirde şâir yine denizi hırçın, sağı solu pek belli olmayan bir kadına benzetir. Kadından önce de azgın deniz bir orduya benzetilir:

Hâlâ

Dışarda gürleyerek kükremiş bir ordu gibi
 Döğerdi Sâhili binlerce dalgalar asabî
 Yarın sen ağları gün doğmadan hazırlarsın;
 Sakın yedek biraz ip, mantar almadan gitme...

⁴³⁸ a.g.e, s. 296,333,163,124,239,188,140,337,8

⁴³⁹ a.g.e, s. 400,412,204,205,397,399,19,276,57,146,238,276

Açınca yelkeni hiç bakma, oynasın varsın;
 Kayık çocuk gibidir: Oynuyor mu kaydetme,
 Dokunma keyfine; yalnız tetik bulun, zirâ
 Deniz kadın gibidir; Hiç inanmak olmaz hâ!
 Deniz dışarda uzun sayhalarla bir hırçın
 Kadın gürültüsü neşreyliyordu ortalığa.

R.Ş, s. 19

Fikret, denize yoğun bir şekilde beşerî vasıflar yükler. Deniz âdetâ şâirin duygularının yansıdığı bir yer olur. Deniz hırçındır, ipek saçları vardır ve bu saçların rûhu ve hayâli sarması, kucaklaması istenir. Dalgalar çılgındır; zulmün ve aşağılığın önünde intihar eder. Sâhil, uyuyan karanlık bir yığındır. Dalgalar, bağırıp feryâd eder. Sâhilliler güler gibidir, kuşları öpen köpüğe bile güvenme rengi hâkimdir. Sâhil mahzundur. Bazan dalgalar uyur. Ufukta deniz can çekişir. Denizin ağlamaklı titrek bir sesi vardır. Beyaz yelken, “emvâc”ın omuzuna yaslanır. Deniz kimi zaman kudurur. Göksu, nazlı nazlı dalgalanan denizde bir şefkat dudağı, bir cazibe arar.⁴⁴⁰

“Şekvâ-yi Firâk” şiirinde şâir, duygularını denize aksettirir. Deniz, Fikret’in ayrılık hüznüne ve elemelerine ortak olur. Böylece şâir, kendisini denizle özdeşleştirir:

Bu uzak lâne-i şebânede siz
 Şimdi hâbîde-i sükûnet iken
 Burada, âlâm içinde, ben ve deniz
 İki biçâre hasta-i firkat,
 İki biçâre, işte inliyoruz...
 Seni bilmem, zavallı dalga, fakat
 Yaşamam bir dakîka ben onsuz!

R.Ş, s. 151

Denizin ön plana çıkarılan özelliklerinden biri saflığı ve temizliğidir. Dalgaların insanı cezbeden bir saflığı vardır. Denizin köpükleri saftır. Şâir, suları kanlarla, leşlerle

⁴⁴⁰ a.g.e, s. 19,276,238,276,154,28,400,261,20,55,83,11,227

bulanmayan denize seslenir ve onun hayatın bütün kirlerini, insanlığın paslı çehresini, yaradılışın bu lekesini silip, yıkamasını ister.⁴⁴¹

“Mâî Deniz” başlığını taşıyan şiirde de denizin saflığı çok belirgindir. Durgun ve temiz olan deniz çocuk ruhu kadar unutkan, parlak ve lekesizdir. Denizin mahmur saflığını seyreden şâir, hüznü bakışlarının onun masum ruhunu bulandırmasından korkar. Her bakışında bir teselli bulduğu deryânın mavi bir göz gibi gönlündeki elemelere ağladığını tahayyül eder.

Sâf u râkid... Hani akşamki tegayyür, heyecân?

Bir çocuk rûhu kadar pür-nisyân,

Bir çocuk rûhu kadar şimdi münevver, lekesiz

Uyuyor mâî deniz.

Ben bütün bir gecelik cûş-i ahzânımla,

O hayâlât-ı perîşânımla

Müteşekki, lâim,

Karşıdan safvet-i mahmûrunu seyretmedeyim...

Yok, bulandırmasın âlûde-i zulmet bu nazar

Rûh-i ma'sûmunu, ey mâî deniz,

Ah, lâkin ne zarar;

Ben bu gözlerle mükedder, âciz,

Sana baktıkça teselli bulurum, aldanırım:

Mâî bir göz elem-i kalbime ağlar sanırım...

R.Ş, s. 204 - 205

Bazı şiirlerde “sükûnet”, denizin belirgin vasıflarından biri olarak karşımıza çıkar. Ay ışığı, deryânın “sükûn-perver” yüzüne yansır. Etraf uyur gibi sessizlik içindedir. Sadece karşı sâhilden birkaç parıltı akseder. Herşey gibi, bir hafta çarpınan, bağırın dalgalara da sükûnet hâkim olur. Sessiz ve güzel olan deniz, hüznü vericidir. Deniz ve semâ sessizliğe batmış, güzel bir levha hâlidir.⁴⁴² Sâhilde ve denizde “sükût” o kadar kök salmıştır ki bu manzarayı gören burayı sırların mezarı sanır ve bu sessizlik insana mâtem soğukluğu hissettirdiği gibi ölümü de hatırlatmaktadır:

⁴⁴¹ a.g.e, s. 146,276,204,275

⁴⁴² a.g.e, s. 407,228,154,385,400

Gören sanır ki bu bir medfen-i serâirdir,
 Sükût o mertebe câri denizde, sâhilde;
 Duran bürûdet-i mâtem dil-i heyâkilde
 Bu levha-i ademin her yanında zâhirdir.
 Sabâh olur, o bürûdet geçer; fakat müzmin
 Sükûn-i mevkii bir nevha eylemez ihlâl...
 Yegâne şâhid-i hüznü bu levha-i ademin
 Bakıyye-i medeniyyet bir âşiyâne-i lâl.

Âşiyân-i Lâl

R.Ş, s. 407

Fikret'in sosyal muhtevalı şiirlerinde deniz unsuru, konuya uygun olarak görevler üstlenir. "Ramazan Sadakası" nda dilenci çocuğun haline uygun bir tasvir yapılır. Soğuk rüzgârın iniltisi şikâyet feryâdını andırır. Denizin sesi de soğuk ve ağlayan, titrek bir sestir ve bu manzara bir acıma hissi uyandırır.⁴⁴³ "Balıkçılar" şiirinde ise azgın olan deniz fakir ailenin tek geçim kaynağıdır; açlık karşısındaki tek ümididir:

Şafak sökerken o , yalnız, bir eski tekneciğin
 Düğümlü, ekli, çürük ipleriyle uğraşarak
 İlerliyordu; deniz aynı şiddetiyle şırak
 Şırak döğüp eziyor köhne teknenin şişkin
 Siyâh kaburgasını... Âh açlık, âh ümid !
 Kenârda, bir taşın üstünde bir hayâl-i sefid
 Eliyle engini güyâ işâret eyliyerek
 Diyordu; "Haydi, nasîbin o dalgalarda, yürü!"
 Yürür zavallı kırık teknecik, yürür; "Yürümek,
 "Nasîbin işte bu !...Hâlâ gözün kenârda...Yürü!"
 Yürür, fakat suların böyle kahr-ı hiddetine
 Nasıl tahammül eder eski, hasta bir tekne?...

R.Ş, s. 20

⁴⁴³ a.g.e, s. 55

Deniz de bir tabiat unsuru olarak şâire güzel şeyler ilhâm eder. Deniz sessiz, güzel ve hazin olan hâli gece ile birlikte şâiri şiir yazmaya sevk eder. Fikret'in fikir ve san'atı his dalgasına resim şekli vermek için uğraşır Rûbab şâiri, şiirini sâhile ulaşan perişan dalgalara benzetir.

Şâir, denizin saf köpüklerinin hayâlini ve rûhunu sarmasını, sanatın ve aşkın hayâlini kucaklamasını ister.⁴⁴⁴ Her dalga, gerçeklerden çekinen şâire işitilmemiş bir ma'nâ haykırır gibidir:

Bunu şi'rimde söylüyor beki:

Ben hakikatten ihtirâz ederim;

Âsümân fûshat-i kebûduyla,

Deniz emvâc-ı pür-sürûduyla,

Gece esrâr-ı bî-hudûduyla

Beni terhîb eder; o fûshatten

Sıkılır sanki rûh-ı pür-hazerim;

Sanki her dalga bir lisânla bana

Haykırır nâ-şinîde bir ma'nâ,

R,Ş, s. 57

Az da olsa bazan deniz mecazî bir anlam taşır "Hâmid" şiirinde deniz unsuru insanın öfkesiz, durgun hâlini simgeler. "Yaşadıkça" başlıklı şiirde dalgalar, dağlar ve karanlık hayatta karşılaşılan zorluklar, çalkantılar, darbeler ve ulaşmak istenen ancak ulaşılmaması çok zor ve vazgeçilmeyen emeller anlamındadır. Şâir de şiirin devamında bunun emel karşılığında kullanıldığını ve bu mücadelenin mezara kadar sürdüğünü belirtir.⁴⁴⁵

Evet, bu dağları aştıkça böyle tırmanarak,

Evet, bu dalgaların sath-ı bî-karârında

Şikeste, güm-şüde, âvâre, hâr u müstagrak,

Yuvarlanıp zedelendikçe... isterim koşmak !

⁴⁴⁴ a.g.e, s. 385,60,378,276

⁴⁴⁵ a.g.e, s. 339

O zıll-ı mübhem-i şâir, o mevceler, o cibâl
 Birer misâl-i emeldir ki reh- güzârında
 Görür bülend ü mutarrâ, edersin isti'câl;
 Bütün teab, yine kâbil değil fakat ihmâl:
 Sever hayâtı beşer, tâ ser-i mezârında !

R,Ş, s. 97 - 98

3.5.1.3. GÖL :

Fikret'in beş şiirinde göl unsuru yer almaktadır. Gölün içinde yer aldığı dekor daha çok hayâlî bir dekordur. Şâir, mavi bir göl, yanında orman, ormanın içinde yayılan parlak ay ışığı v.b. şeylerden oluşan bir mekân ister. Göl sâhildeki görüntünün aksiyile yeşil bir cennet gibi bir manzara gösterir.⁴⁴⁶ Gerçeklerden kaçıp hayâle, hayâlî âlemlere sığınmayı seven şâir, "Ömr-i Muhayyel" şiirinde özlemini duyduğu, hayâlî bir mekân tasvir eder. Ancak Fikret, sevgilisiyle geçirmek istediği bu hayâlî ömrü gül ağaçları içinde bir kuşçağızın bahardaki ömrü kadar hoş ve hoş olduğu kadar da göllerdeki saflık içinde bir dalgacığın ömrü kadar geçici, aldatıcı ve bomboş olduğunu belirtir. Bu mekânda şiirine ve şiirinin âhengine de yer verir. Fikretin hayâle duyduğu özlemi ve çizdiği hayâlî mekânı bütünüyle veren bu şiiri aşağıya alıyoruz:

Bir ömr-i muhayyel... Hani gülbünler içinde
 Bir kuşçağızın ömr-i bahârîsi kadar hoş;
 Bir ömr-i muhayyel... Hani göllerde, yeşil, boş
 Göllerde, o sâfiyyet-i vecd-âver içinde
 Bir dalgacığın ömrü kadar zâil ü muğfel
 Bir ömr-i muhayyel!
 Yalnız ikimiz, bir de o: Ma'bûde-i şî'rim;
 Yalnız ikimiz, bir de onun zıll-ı cenâhı;
 Hâkîlere bahşeyleyerek hâk-i siyâhı
 Düşunda beyâz bir bulutun göklere âzim.

⁴⁴⁶ a.g.e, s. 193,397

Her sahn-ı hakîkatten uzak, herkese mechûl;
 Bir safvet-i ma'sûmenin âgûş-i terinde,
 Bir leyle-i aşkın müteennî seherinde
 Yalnız ikimiz sayd-ı hayâlât ile meşgûl.
 Savtındaki eş'âr-ı pür-âheng ile mâli,
 Şi'rindeki elhân-ı muhabbetle negam-sâz,
 Âh istiyorum göklere âmâde-i pervâz
 Bir lâne-i âvârede bir ömr-i hayâlî...
 Bir ömr-i hayâlî... Hani gülbünler içinde
 Bir kuşçağızın ömr-i bahârîsi kadar hoş;
 Bir ömr-i hayâlî... Hani göllerde, yeşil, boş
 Göllerde o sâfiyyet-i vecd-âver içinde
 Bir dalgacığın ömrü kadar zâil ü hâlî
 Bir ömr-i hayâlî!

R.Ş, s. 142 - 143

“Akşam” şiirinde dalgalar, aşk dolu olma yönüyle kişileştirilir. Şâir kalbini de inleyen bir nağmeyle, bir hüzünlü rüzgarın esmesiyle dalgalanan bir göle benzetir:

Nâlende bir kaval sesi etrâfı inletir;
 Nâlende bir sürûd ile bâd-i garîb-i şâm
 Estikçe, gölde titreşir emvâc-ı pür-garm...

Akşam, hayâtımın şu sükûnetli hâlidir;
 Nâlende bir sürûd ile bir bâd-i pür-hazen
 Ba'zan olur buhayre-i kalbimde mevce-zen.

R.Ş, s. 102

3.5.1.4. IRMAK :

Irmak, Fikret' in şiirinde ya benzetilen ya da kişileştirilen bir unsur olarak karşımıza çıkar.

İhsân, alev ve şâir Nef 'î nehre benzetilen unsurlardır. Billur ses, saf bir ırmağa benzetilir.⁴⁴⁷

Öyle bir nehr-i muazzam gibi cûş etmişsin;
Fakat eyvâh çorak yerde akıp gitmişsin!
Sana bir başka zemîn, başka zamân lâzımdı;
Sana bir âlem-i lâhût-nişân lâzımdı.

Nef 'î

R.Ş, s. 338

Tılsımlı nehrin dalgalarından iğrenç öpüşler uçar. Şâir, nehri güzel ve "muğberr" bulur. Nehirler neş'eli bir ninni, bir şarkı söyler. Nehirler, "mest-i hayât"tır.⁴⁴⁸

"Derd-i Nihân" başlığını taşıyan şiirde donan ırmaklarda içten içe bir hüznün ağlaması ırmakları kişileştirir ve şâir melâlini tabiata atfeder.

Bu gün nasılsa gam-âlûd sislerinle cibâl
Yarın da cism-i tabîat kefenlenip kardan
Ölür bütün şu menâzır, donar şu ırmaklar,
Donar; fakat heyhât,
İçin için yine hepsinde bir melâl ağlar !...

R.Ş, s. 72

3.5.1.5. DERE, ÇAY, ŞELALE :

Dere çok fazla kullanılan bir unsur olmamakla beraber, muhtelif şekillerde işlenmiştir. Dere daha çok kendisi olarak ele alınır. Güneş doğarken dereler çağlar. Yaz mevsiminde herşey gibi dereler de kurumaya yüz tutmuştur. Yosunlu bir derenin dalgalı yüzeyinde söğütlerin asabî, ağlamaklı sallanışları vardır.⁴⁴⁹

"Yeşil Yurd" şiirinde yeşil bir ovada ve ufak bir çayın kenarında kurulan bir köy tasvir edilir:

⁴⁴⁷ a.g.e, s. 234,235,259,160

⁴⁴⁸ a.g.e, s. 168,368,70,80

⁴⁴⁹ a.g.e, s. 373,400,126

Bahâra benzetilir bir yeşil saâdettir
 Gülümseyen ovanın, vech-i pür-gubârında;
 Köyün, uyur gibi, müstagrak-ı sükûnettir
 Bütün hayâtı ufak bir çayın kenârında,

R.Ş, s. 197

“Zavallı “Evet” şiirinde şâir, kulağına gelen küçük bir derenin hazin ve billur sesini, gizli şiir söylemenin neşeli yankısına benzetir.⁴⁵⁰ “Son Nağme” şiirinde ise Fikret şiirinin ince, titrek anlatışında yıkıklığını ve haraplığını, iniltisini bir derenin sonbahar ormanının inleyen boşluğundaki hazin aksine benzetir:

Darabân-ı sukûtu bir derenin
 Cevf-i pür- nâliş-i hazânında
 Ne hazîn aksederse meşcerenin,
 Aynı rikkatle, hâsir ü mebhût
 Duyulur şimdi bir enîn-i sukût
 Şi’rimin lerziş-i beyânında.

R.Ş, s. 265 - 266

Kumlar üstündeki kan yığını dalgalandan bir dereye benzetilmiştir.⁴⁵¹ Dağlar, dereler sessizlik yönüyle ölümler derneği gibidir:

Bir samt-ı siyeh-reng ile meşbû-i hayâlât,
 Dağlar, dereler sanki birer mahfil-i emvât,
 Yalnız koca bir fem,
 Bir dağ gibi âdem
 Dikmiş nazar-ı gayzını bî-havf ü mübâlât
 Eylerdi o boş âleme irâd-ı makâlât....

Timsâl-i Cehâlet

R.Ş, s. 261

⁴⁵⁰ a.g.e, s. 245

⁴⁵¹ a.g.e, s. 259

“Sühâ ve Pervin” şiirinde Sühâ hüznü ile rûhu arasındaki yakınlıktan söz eder. Melankoliyi bir hastalık olarak görür ve bunu zararsız bulur. Emellerinde bile bir hazan solgunluğu olan Sühâ, hayâlî bir mekân da tasvir eder. Bu mekânın bir parçası olan dereye de hüznü hâkimdir ve ağlayarak çağlar:

Ne isterim meselâ: Bî-hudûd bir meşcer,
Fakat ağaçları hep ser-şikeste, hep uryân;
İçinde bir derecik, bir şelâle-i giryân;
Yosunlarında, uçun kuşlarında, herşeyde
Takattur etmeli âvâre, mest ü lerzende
Bir ibtikâ-yi hazânîsi aşk-ı sehhârın...

R.Ş, s. 10

3.5.1.6. GİRDÂB :

Fikret’in şiirlerinde çoğunlukla su sözkonusu oldu mu hayata bezettiği girdâp da söze karışır. Girdâp daha çok mecazî anlamlar içinde kullanılır. Uykusuzluk, ateşli ve coşkun bir girdâptır. İnsanları gelecekte sırlar gayyasının öldürücü girdâbı yani ölüm bekler.⁴⁵² Girdâb, hayattaki belâlar, gamlar ve kederler anlamını da taşır:

Girdâblar açar önüme bir derîn serâb,
Rûhum sehâbelerden alır şemme-i türâb
Tahrîş eder sımâhımı bin nevha-i gurâb
Benzer azâb-ı kabre nihânî bir ıztırâb;
Gönlüm harâb, cism-i nizârım kadar harâb...
Müdhiş, memâttan bile müdhiş bu iktirâb !
Bâd-ı sümûmu yaktı nihâl-i sebâtımı,
Rîg-i revânı boğdu ümîd-i necâtımı;
Deşt-i cahîme benzetirim kâinâtımı,
Hep garka-i belâ görürüm ben hayâtımı;
Girdâblar açar önüme bir derîn serâb...
Müdhiş, memâttan bile müdhiş bu iktirâb!

R.Ş, s. 364 - 365

⁴⁵² a.g.e, s. 188,271

İnsan vücudu, karanlık, bataklık olan bir girdâptır. Gam, girdâp gibidir.⁴⁵³
 “Mâzi... Âtî” şiirinde mazi, hatıralar girdâba benzetilir:

Mâzi... O şimdi gölge iken şimdi zî-hayât
 Bir cism olan, o şimdi ölen şimde canlanan

Mevcûd; evet, o dalga, o girdâb-ı hatîrât
 İnsân için nedir?... Evet, insân ki doğmadan
 Ölmekle uğraşır, ve bu takdîre katlanır.

R.Ş, s. 280

3.5.1.7. BULUT :

Fikret, bulut unsuruna geniş bir yer verir. Şairin pitoresk tasvirlerinde ressamın vazgeçemediği bulutlar daima yerini alır. Şâir, gökyüzünün bulutlu olduğu bir günde gezintiye çıkar. Ufukta parçalanmış bulutlar yere saflık damlaları serper. Bulutların arasından sızan ışıklar etrafa gül-bûseler saçar. Bulutların altından görünen ay, ışıklarıyla denize akseder. Gece vakti gök bulutludur. Bulutların dağılmasıyla güneş yüzünü gösterir. Sühâ ve Pervin bulutlu bir nisan gününde buluşurlar. Bulutlar karardıkça zerrelere ağır, bir can çekişme dalgalanması gelir. Kış gelince bulutlar bir açılır, bir kapanır. Yaz mevsiminde bir bulut, bir damla su, can kadar değerlidir. Yağmur kesilince bulutlar da dağılır.⁴⁵⁴ Bulut yığınları, döktüğü rahmet damlalarıyla Ken'ân havâlisine hayat verir:

Günün birinde ki bir tûde ebr-i nâmiye-bâr
 Verip havâlî-i Ken'ân'a incilâ-yı bahâr
 Dökerdi rahmet ü behçet o hâk-i meftûre
 Erişti kâfile-i müjde-âver-i ihvân.

Kamîs-i Yusûf

R.Ş, s. 50

⁴⁵³ a.g.e, s. 100,124

⁴⁵⁴ a.g.e, s. 176,177,227,225,229,276,7,5,50,108,343,399,395

Keder, buluta; kasvet, paslı bulutlara benzetilir. Seza' nın geniş cebhesi ufukta dalgalanan bir buluta benzer. Hatıralar, bulut dalgaları gibidir. Şâir çok ağladığı için “hazan bulutlarının bir misâli” dir. Böcek yığını bulutlu andırır. Dans eden kadın, bulut şeklinde melekler gibi uçar.⁴⁵⁵ Para, nisan sabahının nurlu bulutuna benzetilir:

Sarışın tıpkı fecr-i nisânın
Mütenevvir sehâib-i güheri
Sarışın her çiçek bu cennette.

Büyük İkrâmiye
R.Ş, s. 251

Bulutlar pamuğa benzer. Bulutlu sema ölüm perdesi gibidir. Bulut, beyazlık yönüyle karlı bir dağın zirvesine benzetilir.⁴⁵⁶

“Dün Gece” şiirinde denize akseden siyâh bulutlar büyük bir kartalı andırmaktadır:

Gergin kanatlarıyla muazzam birer ukâb
Tecsîm eden bulutlar o mevvâc-ı pür-şitâb
Sathında parça parça yüzer, titreşir, söner;

R.Ş, s. 277

Fikret, diğer tabiat unsurlarında olduğu gibi bulut unsurunda da antropomorfist yaklaşımını sürdürür. Duygularını buluta izâfe ederek onu beşerîleştirir. Güneş, bulutların kararsız kucağında doğar. Bulutun açık bir sinesi ve omuzları vardır. Şâir, nûrlu “ebr” e seslenerek, onun vicdâna parlaklık verdiğini söyler. Kavuşmaya davet eden pembe bulutlar, “Yeter, çocukluğa rağbet!” diyerek konuşur. Fikret'in kızkardeşinin ölümü, buluttan taş kadar herşeyi ağlatacaktır. Fuzûlî, rûh hâline uygun olarak hep bulutları ağlar görür. Eylülün ağlayan bulutları vardır. “Sehâbe”ler, her gece kuşun mezarını sularlar. Bulutlar, şâirin gözünde herşey gibi dargındır.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ a.g.e, s. 406,162,27,140,370,100,81,163

⁴⁵⁶ a.g.e, s. 126,28,228,5

⁴⁵⁷ a.g.e, s. 126,40,142,375,228,326,348,213,368

“Akşam” şiirinde bulut ateşli bakışlarla yuvaları süzer.:

Tâ nokta-i gurûba yakın mâi bir sehâb,
Ateşli gamzelerle süzer âşiyânları;
Güyâ bütün kucaklamak ister cihânları
Yorgun kanatlarıyla uzaktan bir âsiyâb.

R.Ş, s. 101

“Bir Sabâh İdi...” “Ömr-i Muhayyel” gibi şiirlerde çizilen hayâlî mekân tasvirlerinde bulut da yer alır. Daha önce verilen bu örnekleri burada tekrarlamıyoruz.⁴⁵⁸

Fikret, “Şâirin Çubuğu” başlıklı şiirinde şiirle bulut arasında bir ilgi kurar. “Şâirin çubuğu”, bulutların saf dudağında zevkli bir gülüş ya da bir keder, bir hayâl zirvesi arar. Bulutların sinesinden uçar. Hayâllere saplanan şâir, fikrini dumanların arkasına takarak bulutları gezdirir. Böylece hayâlî genişleyerek yükselmeyi öğrenir ve şiirin anlamları birden bire doğacak hissini verir:

Bulutların leb-i sâfında belki zevk-âlûd
Bir ibtisam arıyor, belki bir melâl arıyor;
Hayır, nüzûl edecek zirve-i hayâl arıyor.

Bakın nasıl tütüyor: Şimdi bir şetâretle
Bulutların uçarak sîne-i safâsından
Geçer gider kamerin pîş-i i'tilâsından...

Zavallı şâir-i hulyâ - girifte, hayretle
Onun peyinde gezer fikri hep sehâbeleri
Sükût-ı fikrinin hâkîdir en güzel eseri.

R.Ş, s. 249

Son olarak bulut, yüklendiği mecazî anlamlarla şiirlerde yer alır. Hüzün, keder, dert, sıkıntı, ümitsizlik, cehâlet, hayattaki olumsuzluklar ve sıkıntılar v.b. anlamlar bulut kelimesiyle ifâde edilmeye çalışılmıştır :⁴⁵⁹

Lerziş-nümûn görürüm şu'le-i bekâ
 Bir künc-i muzliminde sehâb-ı hayâtımın;
 Aciz reh-i güzârımı göstermeden bana
 Âvâre iltimâ' ı şihâb-ı hayâtımın,

Ukde-i Hayât

R.Ş, s. 95

3.5.1.8. YAĞMUR :

Fikret'in şiirlerinde bir tabiat unsuru olarak mevcut olan yağmur, aslî bir tem olarak da ele alınır. Yağmur kesilince, bulutlar dağılır ve bahar güneşi yüz gösterir. Baharda seher, yağmur parıltıları içinde gülümser. Şehitliğe son rahmet damlaları dökülür. Yağmur ve karanlık kalbe acı, hüznünlü şeyler ilhâm eder.⁴⁶⁰

“Yağmur” adlı şiirde yağın yağmur ve böyle bir havada etrafın aldığı manzara tasvir edilir. Şâir, bu şiirde bir yandan kelimelerle manzarayı çizmeye çalışırken, bir yandan da şiirde kullandığı seslerle yağmuş sesini bize duyurur yani müzikalite ve pitoresk özellik bir araya gelir.

Yağmur, insana ait özelliklerle kişileştirilir, “Bârân” hastanın üstüne ağlar. Yağmur asabî, hiddetli darbelerle hayatın aşağılık yüzünü kamçılar.⁴⁶¹ Bir tablo gibi yağmurun yağışının tasvir edildiği “Yağmur” şiirinde yağmur damlaları hevesli olma, titreşerek ölüm ağdı yakma, şarkı söyleme, ağlaşma yönüyle kişileştirilir. İşte Fikret'in mısralarıyla “Yağmur”:

Küçük, muttarid, muhteriz darbeler
 Kafeslerde, camlarda pür-ihizâz
 Olur dem-be-dem nevha-ger, nağme-sâz
 Kafeslerde, camlarda pür-ihizâz
 Küçük, muttarid, muhteriz darbeler...

⁴⁵⁸ a.g.e, s. 441,142

⁴⁵⁹ a.g.e, s. 326,23,65,74,200,279

⁴⁶⁰ a.g.e, s. 395,345,227,238

⁴⁶¹ a.g.e, s. 31,56

Sokaklarda seylâbeler ağlaşır
 Ufuk yaklaşır, yaklaşır, yaklaşır;
 Bulutlar karardıkça zerrâta bir
 Ağır, muhtazır dalgalanmak gelir,

Bürür bir soğuk gölge etrâfi hep
 Nümâyân olur gündüzün nısf-ı şeb

Söner şimdi, manzûr olurken demin
 Heyûlâsı karşımda bir âlemin.

Açılmaz ne bir yüz ne bir pencere
 Bakıldıkça vahşet çöker yerlere.

Geçer boş sokaklardan, hayâlet gibi,
 Şitâbân u püşide-ser bir sabî;

O dem leyl-i yâdımda, solgun tebâh,
 Sürür bir kadın bir ridâ-yı siyâh.

Saçaklarda kuşlar - hazîndir bu pek !-
 Susarlar, uzaktan ulur bir köpek

Öter gûş-i rûhumda boş bir enîn
 Boğuk bir tezâd-ı sükûn u tanîn:

Küçük, pür-heves, gevherîn katreler
 Sokaklarda, damlarda pür- ihtizâz
 Olur muttasıl nevha-ger, nağme-sâz
 Sokaklarda, damlarda pür- ihtizâz
 Küçük, pür-heves, gevherîn katreler...

Yağmur damlaları inciye benzer.⁴⁶² Şâirin yaptığı ince nokteler ise yağmura benzetilir.

Buram buram çubuğundan kopan dumanlarla
Döker dudaklarının ihtizâz-ı handânı
Zemîn-i sanata bir ince nükte bârânı...

Şâirin Çubuğu
R.Ş, s. 248

3.5.1.9. KIRAĞI :

Fikret kırağıya beş şiirinde yer vermiştir. Yazın her yeri yakıp kavurduğu sıcak günlerinde şebnem, can cevheriyle tartılacak kadar değerlidir.

Cevher-i cânla tartılır şebnem,
Bir bulut geçse bin dehân açılır.

Bir Yaz Levhası
R.Ş, s. 399

Bahar sabahında “jâle” ler doğup gül toplarlar.⁴⁶³ Tabiattaki herşey gibi bulut ve kırağı da hoş, güzel, aynı zamanda dargındır:

Sehâba, şebneme, hattâ o katre-i gühere:
Latîfdir neye baksan, latîf ü muğberrdir.

Subh-i Bahâr
R.Ş, s. 368

Hazan mevsimindeki jaleler, hazan perisinin gözyaşlarına benzetilmiştir.:

Düştüğe nigâh-ı jâle-dârı
Yerlerde, nizâr ü zerd ü uryân
Bir hüsn-i melûl eder tezehhür

Perî Hazân
R.Ş, s. 106

⁴⁶² a.g.e, s. 117

⁴⁶³ a.g.e, s. 345

3.5.2. TAŞ, TOPRAK :

Fikret'in şiirinde geniş bir kullanıma sahip olan toprak yaygın bir biçimde gerçek anlamındadır. Bu kullanımlarda toprak ve ölüm arasındaki yakın ilgi de söz konusu edilir. Toprak, mezarlardan iz verir. Şâir, kızkardeşini mezarda, kumlarda, çiğnenmiş tozlar içinde perişan görür, sonunda toprak olan kardeşine çamuru lâyıık görmeyen şâir, dünyada eziyet çeken saf rûhunun toprakta inlememesini temenni eder. Bütün sevgililer toprak olur. Bazı insanlar bir gül bile koklayamadan genç yaşta toprağa düşer. Anne, hasta çocuğunun toprağa düşgünlüğünü (öleceğini) görür. Yârin vücudu "hâk" e karışmıştır. Kumlar üstünde kanlar bir dere oluşturmuştur. Bahar, toprağa canlılık getirir. Savaş, aslan gibi erleri toprağa düşürür. Bisiklet süren kadın kumların üstünden uçar gibi geçer. Bir taş üstünde duran çocuk, etrafı seyredip, güler. Fikret, oğlu Halûk'un, ne olduğunu sorduğu taşın hikâyesini anlatır. Yağan karlar, kaldırım taşlarının çamur olmasına sebep olur. Yazın denizin gümüşî rengi ile toprağın siyâh! birbirine karışır. Ağaçlardan sahildeki kumlara ince, titrek bir gölge yağar. Sezâ, hiç konuşmadan elindeki çalıyla önündeki kumları çizerek oynar. Yoksul insanların evleri bir çamur yığıntısından ibâettir. "Kâri'lerime" adlı şiirde çamur, insanın yaratıldığı öz, maya olarak ele alınmakta ve en yüce yaşayanlarla en hakir şekilde yaşayanların aynı çamurdan yaratıldıkları için bir farkları olmadığı belirtilmektedir.⁴⁶⁴

Firket, "Toprak" adını verdiği şiirinde toprağı, duygusuz bir kütle, karışık ve karanlık bir şiir, aşağıların aşağısı bir varlık olarak görür ve ona sadece esef eder:⁴⁶⁵

Tûde-ber-tûde mahşer-i esrâr,
Ona biz "cirm-i bî-haber" diyoruz;
Kütle-i pür-kesâfet-i edvâr,
Ona biz "mavtın-ı beşer" diyoruz

Bırakıp şi're istiareleri
Şunu ismiyle yâd edin: Toprak !
Beşerin menşe-i hayât - eseri;
Bu da bir şi'r-i muzlim ü muğlak

⁴⁶⁴ a.g.e, s. 373,287,291,299,189,32,404,371,259,344,46,166

⁴⁶⁵ a.g.e, s. 402,212,213,154,399,28,29,53,2

Seni isminle sâde yâd etmek
 Bana ye's-i fenâ verir...Gerçek
 Besleyen var mı sende hiss-i bekâ?

Bence timsâl-i esfeliyyetsin,
 Kara toprak, muzîk-i zilletsin;
 Benden efsûs bî-nihâye sana !

R.Ş, s. 191 - 192

Şâir, yukarıdaki şiirin ikinci dörtlüğünde belirttiği gibi toprağı, karanlık ve karışık bir şiir olarak kabul eder. Fransız şâir A. de Musset'yi anka kuşu ve kendisini serçe diye nitelendiren Fikret, şiir vâdisinde onunla yarışacak üstünlükte olmadığını toprağa düşmek şeklinde ifâde eder. "Halûk'a" adlı şiirin konusunu bir taş oluşturur ve şâir bu şiiri yazma sebebinin bu taş olduğunu söyler. "Heykel-i Giryân" şiirinde ise heykeltraşlık sanatını taşları sihirli bir temasla canlandıran bir sanat olarak nitelendirir.⁴⁶⁶

Toprak, hem benzeyen, hem de benzetilen unsur olarak kullanılır. Sertlik, kabalık çamurlu bir tırnaktır. Şâirin çevresi, onu sert bir taş gibi sıkıp eritir. Aşağılık toza benzer. Şâir "soğuk toprağın hayatı gibi solmayan bir hayat"a muhtaçtır. İnsan vücudu bir bataklık gibidir. Nur, toza benzetilir.⁴⁶⁷

"Büyük İkrâmiye" şiirinde geçim sıkıntısı çeken insan, susuz, cansız bir yığın toprağa benzetilmektedir:

"Sen bu zulmette böyle müstağrak
 "Aynı bir torba bir yığın toprak;
 " Öyle toprak ki aç, susuz, cansız..."

R.Ş, s. 250

Taş ve toprak bir yatak gibidir. "Hâk" kar kefeninin altındaki bir cesettir. Vatanın toprağı bir cevherdir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ a.g.e, s. 191,390,391,213,114

⁴⁶⁷ a.g.e, s. 289,257,312,218,100

⁴⁶⁸ a.g.e, s. 349,350,315

“Subh-i Bahârân” başlıklı şiirde toprak siyâh bir geceye, çiçekler de bu geceyi aydınlatan kokulu yıldızlara benzetilir:

Evet, bu hâkî, bu leyl-i siyâhı tenvire
Şükûfeler, o muanber nücûm kâfildir;
Gelir mi safvet-i ulviyyesiyle tasvîre
Bu subh-i tâze ki pür-feyz ü bî-muâdildir ?...

R.Ş, s. 368

Kimi zaman şâir, tabiatı kendi duyguları arasından seyreder. Gördüğü tabiatı kendi içinde kendi intibalarıyla yoğurarak yeni görünümüleriyle dışa yansıtır. Soğuk (mezar) taşları küskün ve kederli olan şâirin geçtiği yollara dikilir. Toz ve çamur eski sokaklarda çarpışır. Şâirin kızkardeşini kayıtsız eller, vefâsız kumlara defnederler. Taştan yapılan heykelin taş yanaklarından akan sıcak gözyaşları bu yanakları titretir. Kışın toprak uyur. Birileri ayı toprağın ayağına indirmiştir. Uzaklardan gelen bir sedâ “hâk”e heyecan titremesi verir. Toprağın susayan bir dudağı vardır. Toz, toprak, herşey ölen kızkardeşin üstüne ağlar. Sevgilinin mezarının toprağı kederli ve dargındır.⁴⁶⁹

“Bir Tablo” şiirinde toprağa düşen asker, kanı yere aktıkça nefretle bakan gözleri toprağın yüzünde tuhaf bir gülüş farkeder:

Düşmüş türâba zırh u silâhiyle bir yığın
Enkâz-ı âhenîn gibi; hûn-ı celâdeti
Aktıkça dalga dalga cebîninde toprağın
Bir çîn-i hande farkediyor çeşm-i nefreti

R.Ş, s. 409

Fikret’in sosyal konuları ve acıma duygusunu işlediği şiirlerden biri olan “Verin Zavallılara” şiirinde ise toprak bile zavallı insanların elemli tablosu önünde üzüntüsünü dile getirir:

Derin inilti ve çarpıntılarla sîne-i hâk
Teessürâtın söyler bu levh-i âlâma;

⁴⁶⁹ a.g.e, s. 365,297,287,114,351,259,104,288,404

Sizin de kalbiniz elbet acır, değil mi? Verin,
 Verin şu dullara, yoksul kalan şu eytâma,
 Verin enînine gâyet, şu bir yığın beşerin!

R.Ş, s.54

Fikret'in şiirlerinde bazan hayâlî ya da rüyâları çağrıştıran bir dekor dikkati çeker. Şâir, toprağa tazelik, parlaklık veren güzelliklerin olmasını ister. Bir taşın üstünde beyaz bir hayâl, balıkçılara nasiplerinin olduğu engini işarete eder. Fikret, içindeki herşeyin, kayaların bile beyaz olduğu bir yer tahayyül eder. Bazan üzerinde yaşamaktan hoşlanmadığı siyah toprağı diğer yaşayanlara bağışlayarak beyaz bir bulut üstünde göklere yükselmeyi düşünür.⁴⁷⁰ "Hande-i Bûm" şiirinde isi tamamen bir rüyâ, bir kabus havası sezilir, kumların üstünde kanlardan oluşan dereler akar. Ay toprağa inmiştir. Kumların üstünde bir yığın haşerat dolaşıp durmaktadır.

Gündüzün böyle zulmet-i yeldâ,
 Sonra toprakta mâh-ı arş-ârâ
 Bütün ezhâna bir kesel veriyor;
 Hepsi parmaklarıyla gösteriyor
 Bu yatan kütle-i münevvereyi
 Kumlar üstünde mevc uran dereyi
 Ki onun hûn-i şu'le-perveridir.
 Soruyorlar: "Kimin bu iş bu sihir ?
 "Hangi sehâr-ı mu'cizin bu füsûn?
 "Hangi Hârut olup acîbe - nümûn
 "Eylemiş kubbe-i semâyı nigûn;
 "Bedri, pâ - yi türâba indirmiş ?
 Tâ uzakta bir sadâ gülüyor;
 Bir sadâ, bir sadâ ki ra'd-efşân,
 Veriyor hâke lerziş-i heyecân;
 Şimdi kumlarda bir yığın haşerât,

⁴⁷⁰ a.g.e, s. 193,20,84,142

Nice bin engerek, çıyan, akreb,
 Hepsi meşbû-i zehr-i kahr u gazab,
 Ediyor cüstücû gıdâ-yi hayât...

R.Ş, s. 258 - 260

Bazı şiirlerde taş ve toprak mecazî anlamlar taşırlar. Hissiz ve sevgisiz geçen bir hayat taştan bir kütle gibidir. Abdülhamit döneminde yapılan baskılar, zulümler, cehâlet İstanbul'u çeviren tozlu bir kesâfettir.⁴⁷¹

Hürriyet yolunda yazılan ve sembolik bir özellik taşıyan "İzler" şiirinde yer alan taş, çakıl, diken, yokuş gibi kavramlar hürriyeti elde etme yolunda karşılaşılan ve asılması güç zorlukları ve engelleri karşılar:

Yürürdüm biraz güç, biraz bî-huzûr
 Dikenlik, çetin, taşlı bir sâhadan;
 Önüm bir yokuş, hep çakıl, hep diken;
 Yürürdüm fakat ben muannid, sabûr.
 Bu yol böyle sâiddi bir minbere;
 Cevânib mehâbetli bir makbere,
 Fezâsında al bir güneş mübtesimdi...
 Mübeşşir adımlarla ettim mürûr
 Demin muztarib geçtiğim sahâdan;
 Yolum aynı şey: Hep çakıl, hep diken;
 Yürürdüm fakat ben mübeşşir, vakûr.
 Geçerdim basıp bir takım izlere;
 Eğildim, biraz dikkat ettim yere:
 O izler benim, hep benim izlerimdi.

R.Ş, s. 273 - 274

3.5.3. ATEŞ :

Ateş, kullanım açısından çeşitlilik arz etmez. Ateş unsuru ya objektif anlamıyla ya da benzetme unsuru olarak karşımıza çıkar.

Ateş daha çok yaz mevsimi ve güneşle birlikte anılır. Yazın yeryüzüne ateşli ışıklar saçılır. Temmuzun ateşli güneşi devamlı kıvılcımlarıyla ortalığı yakar. Ufuklara an-be-an bir yığın âteş koru zerre hâlinde iner.⁴⁷² Uzayan sınırsız gecenin sıkıcı saatleri ateş yığının kenarında sohbet ve dinlenmeyle geçerken, sanki bir dudağın üflemesiyle ateş söner:

Geçip sâât-ı jeng-âlûd-ı şeb, memdûd ü nâ-mahsûr
 Kenâr-ı tûde-i âteşte hep ârâm u sohbetle,
 Olurken nâgehân ahker-nümâ bir fecr-i dûr-â-dûr.
 Söner, pûf ! Sanki üfler bir dudak unf u huşûnetle.

Mihr-i Zemherîr

R.Ş, s. 112

Gazab, gözyaşları, gözler, ayrılık, yoksulluk, sıkıntı, zaruret, sevdâ v.b. ateşe benzetilir. Savaşan erler ateşli bir nehir gibidir. Uykusuzluk ateşli bir girdâba benzer. Fuzûlî'nin gözündeki ışıltı, Irak'ın ateşli güneşinin parıltısıdır. Güneş, batarken ufuktaki kızılık ateşli gamzeleri çağırıştırır. Alev, bir nehre, ateş de sele benzetilmiştir.⁴⁷³

“Belki, Hayır !...” adlı şiirde ızdırap ve eziyetler aleve benzetilir. Yürek ise, bu mihnet aleviyle doludur:

Yüreğim pür lehîb-i mihnetle,
 Donarak serd-i muhabbetle
 Acı bir nefha-i bürûdetle
 Bozulan âşiyânı andıracak.

R.Ş, s. 64

“Girye-i Hüsrân” şiirinde ise Fikret, şiirlerindeki hisleri alevlere, bir yığın kıvılcıma ve kora benzetir ve bunlar söndüğü için rûhunun ağlamasını ister:

Ağla, ey rûh-ı gam-nişân, ağla...
 Söndü şi'rimde parlayan hisler;

⁴⁷¹ a.g.e, s. 158,256,295,297

⁴⁷² a.g.e, s. 399,401,400

⁴⁷³ a.g.e, s. 410,370,337,133,51,50,388,22,45,188,325,101,259,45

O alevler, o tûde tûde şerer
Şimdi efsûrde bir avuç ahker.

R.Ş, s. 419

3.5.4. HAVA :

Fikret, hava unsurunu genellikle reel anlamda ele alır. Yaz mevsiminde durgun ve baygın bir hava vardır. Savaşta bacak, baş, kemikler havanın derinliklerine yükselir. Bazen havada hafif bir esinti olur. Bahar sabahında hava da güzeldir. Bazen herşeyde olduğu gibi havaya da bir ağırlık, bir rehâvet çöker; havada bir durgunluk sezilir.⁴⁷⁴

Sünbülî bir havâ ki mest-i rûkûd;
Duruyorken muhît ü nâ-mahdûd,
Acı bir hisle sanki ra'şelenir.

Âveng-i Şühûr

R.Ş, s. 347 - 348

Tabiata kendi rûh hâliyle bakan şâir, havada da hazin ve uğursuz bir acılık hisseder:

Hazîn bir telhî-i nekbet havâda;
Nedir bilmem, ne vardır, mâverâda !...

Bahâr-ı Mağmûm

R.Ş, s. 80

“Hasta Çocuk” manzumesinde ise hava mecazî olarak ortamın havasının düzelmesi üzüntü ve velvelenin sona ermesi anlamında kullanılmıştır:

Sakın hanım, bu fenâ hissi etmeyin tervîc;
Bakın, havâ ne güzel açtı, incilâ buldu;
Deminki velvele, şiddet sükûn-pezîr oldu.

⁴⁷⁴ a.g.e, s. 347, 305,116,103,367,154,48

Bulur çocuk da şifâlar, olursunuz mesrûr;
 Hudâ büyükdür, eder mâtemi mübeddel-i sûr...
 R.Ş, s. 33

Yaralanıp yere düşen asker herşeyin, havanın bile kendisiyle eğlendiğini düşünür. Karşı dağlardan esen hava canlı müjdelere verir.⁴⁷⁵ Yazın bunaltıcı sıcaklığı havâda bile ağzını açacak güç bırakmaz:

Yoktu rüzgâr, o gün havâda bile
 Kalmamıştı mecâl-i fekk-i dehen.
 Pek bunaldım, biraz teneffüs için
 Sâhili etmek istedim mesken.

Bir Yaz Levhası
 R.Ş, s. 401

3.5.4.1. RÜZGAR :

Rüzgâr, muhtelif kullanımlar bakımından fazla çeşitlilik göstermez. Cenâb'ın şiirleriyle bir karşılaştırma yapınca Fikret'in bu unsuru geniş bir çerçevede ele almadığı daha bariz bir şekilde ortaya çıkar. Rüzgâr, yapılan mekân tasvirlerinde yer alır. "Nefha" etraftaki müzminleşen sessizliği bozamaz. Esen rüzgâr, taze dalları sallar. Rüzgârın şiddetinden çıplak ağaçlar feryâd eder. Uyuyan çocuğu bir esimlik yel korkutur. Yazın rüzgârdan eser yoktur. Kederli olan şâir, esen rüzgârı sert ve siyâh renkte görür. Serin esen "nesim" dallara ve yapraklara acı bir titreme getirir.⁴⁷⁶ Fırtına gittikçe şiddetlenerek etrâfi titretir.

Kadın bu son sözle
 Düşündü kaldı; balıkçıyla oğlu yan gözle
 Soluk dudaklarını ihtizâz-ı hâsirine
 Bakıp sükût ediyorlardı; başlarında uçan
 Kazayı anlatıyorlardı böyle birbirine.

⁴⁷⁵ a.g.e, s. 410, 43

⁴⁷⁶ a.g.e, s. 408,423,358,118,401,80,77,78

Dışarda fırtına gittikçe pür-gazap, cûşân
 Bir ihtilâc ile etrâfa ra'seler vererek
 Uğulduyordu...

Balıkçılar

R.Ş, s. 20

Emel ve hırs, bir fırtınaya; aşk, tatlı bir esintiye; kederli olma, zehirli bir rüzgâra, rûh “nefha”ya; yürek sert bir rüzgarla bozulan bir yuvaya; kavuşma, sıcak bir “nesim”e, çölde esen rüzgârlar ise kutsal bir nefese benzetilir.⁴⁷⁷

Çölün samût ü mukassî leyâl-i târında
 Esen riyâh ona enfâs-ı kudsiyân gibidir.
 Meşâm-ı rûhuna bir nûkhet-i samîme verir.

Kamîs-i Yusûf

R.Ş, s. 50

Nesim, kanadı olması, hazan rüzgârı da ötmesi yönüyle kuşa benzetilir. “Bâd” iniltili bir şarkı söyleyen insanı andırır. Kasırganın şiddeti, kızgın bir devin vuruşu gibidir.⁴⁷⁸

“Ramazan Sadakası”nda işlenen mevzuya uygun olarak rüzgârların inniltisi, hayat kalbinin acı bir şikâyet feryadına benzer:

Soğuk, soğuk... Acı bir nevha-i teşekkîsi
 Yolunda kalb-i hayâtın, gelir enîn-i riyâh;
 Soğuk soğuk... Denizin lerze-dâr-ı girye sesi
 Eder yüreklere târi bir ihtizâz-ı cenâh
 Delik paçavralar altında bir küçük seyyâh...

R.Ş, s. 55

Hüzün dolu olan rüzgâr, iniltili bir şarkı söyler. “Sabâ” geçince ağaçlar önünde baş eğerler. Hiddetli “bâd” başıboş döner. Şâir o kokulu rüzgârların birbirleriyle

⁴⁷⁷ a.g.e, s. 264,378,364,159,65,333

⁴⁷⁸ a.g.e, s. 81,128,102,5

karşılıklı konuşmaların ister. İnsafsız olan rüzgâr, kahredici darbeleriyle yaprakları dallarından düşürür. Dışarda kış rüzgârları inlemektedir. Rüzgâr yuvaları okşamadan geçmez. Sonbahar rüzgârı camlara hırçın hırçın, ağlamaklı ıslıklıklarıyla çarpar.⁴⁷⁹

“Ey Kız !” şiirinde “Hüsn-i tâlil” sanatına başvurularak sabah erken kalkan rüzgârın esmek için güzel kızın nazlı yürüyüşünü beklediği dile getirilmektedir:

Feyz-i bahârdır deheninden uçan ziyâ;
Bekler çiçek açılmak için ibtisâmını;
Bekler hübûb için o seher-hîz olan sabâ
Bir hırâmını.

R.Ş, s. 394

3.5.5.SİS ve DUMAN

Tevfik Fikret’in ses getiren ve üzerinde bir çok tartışmaların yapılmasına sebep olan şiirlerinden biri de “Sis” manzumesidir. Şair, bu manzumede İstanbul’u kuşatan kötülükleri, pislikleri, çürümüş ve kokuşmuş olan olayları, davranışları şehre hitap ederek sert bir dille eleştirir ve İstanbul’un bu unsurlardan oluşmuş inatçı bir dumanla, yavaş yavaş artan beyaz bir karanlıkla örtüldüğünü dile getirir.

Sarmış yine afakını bir dūd-ı muannid,
Bir zulmet-i beyzâ ki, pey-â-pey mütezâyid.
Tazyikinin altında silinmiş gibi eşbâh,
Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh;
Bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar
Dikkatle nüfûz eyleyemez gavrine, korkar!
Lâkin sana lââyık bu derin sût-re-i muzlim
Lâyık bu tesettür sana, ey sahn-ı mezâlim!

Sis

R.Ş., s.295

⁴⁷⁹ a.g.e, s. 102,368,349,193,89,31,368,239

Fikret, diğer şiirlerinde de sis ve duman unsurlarını farklı kullanımlarla ele alır. Bu kullanımlardan biri sis ve dumanın objektif olarak işlenmesidir. Yazın semâ dumanlıdır. Şairin istediği tabiat manzarası içinde herşeyin zirvesinde bir küme duman da yer alır “Sisli camların arkasında” şair, uykusuz, elem şiirinin ninnisiyle sallanarak sabahı bekler.⁴⁸⁰ Bir Ân-ı Huzûr” şiirinin şu mısralarında da duman gerçek anlamıyla kullanılır:

Seyreliyorum çeşm-i hayâlimle uzaktan
 Bir külbe-i mes’ûd;
 Üstündeki fersûde, herem-dîde ocaktan
 Yükselmede bir ince duman, mâil ü memdûd.
 R.Ş., s.196

Aynı şiirin son dörtlüğünde ise ocaktan süzülen duman, mecazi anlamda hayatın, mutluluğun bir sembolü olarak dikkati çeker:

Ben sürmedeyim şimdi hâyalimle bu köyde
 Bir köylü hayâtı;
 Karşımda ocaktan süzülen dūd-ı sefide
 Kalbolmadan hep leyl-i hayâtın zulemâtı.
 R.Ş., s.196

Mecazî anlamda kullanılan sis ve duman unsurlarına genel olarak bulanık, karışık, hüznünlü düşünceler, dert, keden, sorunlar, kötü işler, zulüm, kir, alçaklık v.b. gibi anlamlar yüklenir.⁴⁸¹

“Sis” şiirinin yazılmasından bur süre sonra Fikret, bu şiirdeki kötümser tavrını “Rücû” adlı şiiriyle değiştirir ve İstanbul’a yağdırdığı lanetleri geri alır. Daha önce şehrin ufuklarını saran sisten artık eser yoktur:

Sen ey muhît-i teceddüd, o leyl-i menhûsun
 Seninle nisbeti yok; sen şerefisin, ulusun
 Ne sis yüzünden ne züll, bil’akis, safâ vü vekâr;
 Doğan güneş gibi sâfi bir infilâkın var.
 R.Ş., s.300

⁴⁸⁰ a.g.e., s. 400,194,155,259

⁴⁸¹ a.g.e., s.305, 334, 278, 115

“Karlar” şiirinde cansız ufuklar, donmuş bir dumana benzetilir:

Bir ıztırâb-ı serd ile titrer mükevvenât,
 Altında karların;
 Bir dūd-ı mūncemid gibi âfāk-ı bî- hayât,
 Pîşinde canlanır mūtehâşî nazarların.

R.Ş., s.110

Bazı şiirlerde sis ve duman, inatçı olma, gamlı ve intikamcı olma yönüyle kişileştirilir:⁴⁸²

Sultan Abdülhamit’e düzenlenen suikast girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasından dolayı şairin duyduğu üzüntünün dile getirildiği “Bir Lahza-i Teahhur” şiirinde dumana seslenilir ve duman, intikamcı olarak nitelendirilir:

Ey darbe-i mübeccele, ey dūd-ı mūntakim,
 Kimsin? Nesin? Bu savlete sâ’ik, sebep ne? Kim?...
 Arkanda bir nigâh-ı tecessüs, ve sen nihân,
 Bir dest-i gaybı andırıyorsun, rehâ-feşân.

R.Ş., s.305

Fikret, “Şairin Çubuğu” adlı şiirinde dumanlarla şiiri arasında bir ilgi kurar. Şiirlerindeki nükteleri, anlamları, fikirleri, duygu ve hayalleri, şairin çubuğundan çıkan dumanlara benzetir:

Buram buram çubuğundan coşan dumanlarla
 Bu nükteler ezeli irtibatı hâizdir,
 Bu nükteler o dumanlar sayılsa câizdir!

.....

Buram buram çubuğundan çıkan dumanlardan
 Hayâli meşk-i suûd eyler, inbisât ederek
 Muhâl olur, o kadar yükselir ki, fark etmek

.....

⁴⁸² a.g.e., s. 295,72,305

Buram buram çubuğundan uçan dumanlardan
Doğar fevâhi-ı eş'ârı, irticâlidir.
Gören sanır ki sünûhâtı hep meâlidir!...

R.Ş., s.248, 249

3.5.6. DAĞ:

Fikret'in şiirlerinde çeşitli kullanımlarla karşımıza çıkan unsurlardan biri de dağlardır. Dağlar, tabiatı oluşturan mekanın bir parçasıdır. Akşam vakti güneş, karşı dağların üstünden kanlı kefenleriyle mezarına iner. Cehalet timsali olan kişinin sesi dağlara çarptıktan sonra tekrar kendisine geri döner. "Süha ve Pervin" de karla kaplı tepecik, mekânı tamamlayan bir unsurdur. "Cibâl" adlı şiirde ise dağlar, yine gerçek anlamıyla kullanılır. Savaşa giden kahramanlardan biri olan Hasan, savaştayken karşı dalğlardan esen hava şanlı müjdelere verir. Silahıyla dağda gezen Hasan dağlarda düşmanla çarpışır. Diğer yiğitler düşmanla mücadele ederken tepeye bayrağı diken yine Hasan'ın kendisi olur.⁴⁸³

Silâh omuzda, gezer dağda gâh başına,
Bütün tetikliği üstünde, hasım önünde gibi,
- Görünse çeşmine bir düşman, âh yârabbî!...

....

Nihâyet işte adüvv, işte harb ... Dağlarda
Süyül-i âteş ü hûn dalga dalga çalkanıyor;
Barut dumanları altında her taraf mosmor.

R.Ş., s.45

Bazı şiirlerde dağ, benzetme unsuru olarak ele alınır. "Âşiyâne-i Lâl" şiirinde demirden bir manzaraya benzeyen dağlar, diğer manzumelerde benzetilen olarak kullanılır. Zafer alayında yürüyen askerler "müteharrik" bir cebel gibidir. Sahilde dağ gibi iri bedenli öküzler dolaşır. Aileye yeni katılan küçük bir ferden ailenin sırtına yüklediği yük onları bir dağ gibi ezer.⁴⁸⁴

⁴⁸³ a.g.e., s. 410, 262, 5, 72, 43, 45, 46, 47

⁴⁸⁴ a.g.e., s. 407, 230, 401, 36

Tevfik Fikret, devrin yazarlarından Ahmet mithat Efendi'yi anlattığı “Timsâl-i Cehâlet” adlı şiirinde onu, iri yapılı ve kaba bir insan olma yönüyle dağa benzetir:

Bir samt-ı siyeh-reng ile maşbû-ı hayâlât,
Dağlar, dereler sanki birer mahfil-i emvât,
Yalnız koca bir fem,
Bir dağ gibi adem
Dikmiş nazar-ı gayzını bî-havf ü mübâlât,
Eylerdî o boş âleme îrâd-ı makâlât

R.Ş., 261

Fikret, bazen dağlara da mecazi anlamlar yükler. “Hâmid” şiirinde “cibâl” şârini öfkeli, kızgın anlarının sembolü olarak yer alır. “Yaşadıkça” adlı şiirde ise dağlar, insanların hayatları boyunca ulaşmak istedikleri emellere karşı önlerine dikilen engeller ve zorluklar anlamını taşır.⁴⁸⁵

Evet, bu dağları aştıkça böyle tırmanarak,
Evet, bu dalgaların sath-ı bî-karârında
Şikeste, güm-şüde, âvâre, hâr u müstağrak,
Yuvarlanıp zedelendikçe ... İsterim koşmak!

R.Ş., s.97

“Hâb-ı Girîzân”da dağlar, uyuma yönüyle “Âveng-i Şühûr XII”da ise akan sel sularıyla yaralanan bir sinesi olması yönüyle kişileştirilir.⁴⁸⁶

Mevsim vedâ'eder gibidir, zâr ü bî-mecâl;
Son lerziş-i cenâhı döker hâk-i nâime
Karlar, ümîdler;
Seylâbelerle şerhalanır sîne-i cibâl,
Her şerha bir bahâr-ı hayât ihtivâ eder.

R.Ş., s.351

⁴⁸⁵ a.g.e., s. 339,97,98

⁴⁸⁶ a.g.e., s. 85

3.5.7. ÇÖL:

Fikret'in birkaç şiirinde çöl unsuruyla karşılaşırız. Şâir, kendisini çölde dolaşan bir seyyâha benzetir.⁴⁸⁷ Hz. Yusuf kıssasının anlatıldığı Kâmis-ı Yûsûf manzumesinde de çöl, objektif olarak yer alır.

Kavurmuş âteş-i seyyâl-i girye dîdesini;
Döküp zamân zamân efcân-ı hûn-çekânından
Uzak ufuklara bir iştiyâk-ı pür-halecan,
Okur neşîde-i derd-i herem - resîdesini,
Çölün samût ü mukassî leyâl-i târında
Esen riyâh ona enfâs-ı kudsiyân gibidir,
Meşâm-ı rûhûnda bir nûkhet-i samîme verir.

R.Ş., s.50

“Nesrin” in hayatında karşılaştığı ve içinde düştüğü kötü durumlar mecazî anlam yüklenerek “beyâbân”a benzetilir.⁴⁸⁸ Şâir, kederli olduğu bir anda rûh hâlini, kâinâtını bir cehennem çölüne benzetir;

Bâd-ı sûmûmu yaktı nihâl-i sebâtımı,
Rîg-i revâmı boğdu ümîd-i necâtımı;
Deşt-i cahîme benzetirim kâinâtımı,

İktirâb

R.Ş., s.364

3.6. HAYVANLAR :

3.6.1. GENEL OLARAK KUŞLAR :

Rübâb-ı Şikeste şâiri, kuşlar ve kuşlarla ilgili (kanat, uçmak, ötmek v.b.) unsurlara çok geniş bir yer vermiştir. Kuşlara ve onların elemsiz hür hayatlarına karşı

⁴⁸⁷ a.g.e., s.58

⁴⁸⁸ a.g.e., s.24

aşırı derecede ilgili olan şâirin evine “âşiyân” adını vermesi de tesadüfi olmamalıdır.

O, tabiat unsurları içinde özellikle kuşlarla şiir arasında bir ilgi kurar.A. Hâmid’in şiiri, uçsuz bucaksız ilâhî bir gökte geniş ve büyük bir kanat darbesidir. Fransız şâir Müse, şiir göğünde uçan bir kuştur. Hayaller kanatlı bir kuşa benzer. Fikret şiirinin ilâhesini kanadı olma yönüyle kuşa benzetir. Şâirin hayâlleri kanatlıdır. Fikret, “hücre-i şâir” de yârini görünce kuşlar gibi hüznün ve sevincin karışık olduğu bir nağme söylemeye başlar. Şiir semâsında hayâllerinin uçmaya kâbiliyeti olmayan şâir, âşık olunca “şâh-bâl” inin uçmak üzere hareket ettiğini hisseder. Kuşların âhengi şiirin ezgisine benzetilir. İlham kanadını açıp gelen bir kuştur.⁴⁸⁹ “Dokundun Hissime” şiirinde şâir, gece vakti gördüğü herşeyden etkilenir. Bu dekor içinde kuşun hüznünlü feryâdı da yer alır. Şâirin fikri, her yerde bu kuşun kanadını takip eder ve sonunda bu kuşun feryadını keserek kendisini hayâlleriyle bırakmasını ister:

Şikâyet senden, ey mürğ-ı hevâdâr ü figân-perver,
 Ki feryâd-ı hazînin dilde ikâz-ı melâl eyler.
 Nedir nÂlende ol tesîr kim rûha mûgâlibdir,
 Sükût-ı mahzen-i mevki kadar ârâmı sâlibdir ?
 Arar cism-i zâifin sû-be-sû bî-tâb-ı enzârım;
 Bu şeb bilsem seni tanzîr için mi böyle bidârım ?
 Eder ta’kib fikrim bâlini her yanda, her yerde,
 Fazâ-yi nûr-perverde, zalâm-ı sebz-i meşcerde;
 Fakat, Allah için kes nevha-i feryâd-bahşâmı,
 Bırak sâkin hayâlâtımla ben hâtır-perişâmı !...

R.Ş, s. 376

Bazı şiirlerde kuşlar kendileri olarak ele alınırlar. Bahar, kuşlarıyla dallarıyla bütün tabiata canlılık getirir. Güneş doğarken çiçekler açar, kuşlar ötüşür. Kışın soğundan incinen kuşlar ilkbahâr sığınağın ararlar. Kuş sürüsü nağmeleriyle ormanın sessizliğini bozar. Kışın kuşlar saçaklara sığınır.⁴⁹⁰

“Halûk’a” şiirinde Fikret ölen kuşunu ve ona yaptığı mezarı oğluna anlatır: Burada çocuk kalbinin küçük bir kuşa bağlılığı ve ölümle gelen hayat kırıklığı anlatılır.

⁴⁸⁹ a.g.e, s. 340,391,344,142,207,388,377,135,388

⁴⁹⁰ a.g.e, s. 344,373,349,126,343

Evet, melek çocuğum, ben o seng-pâre ile,
 Tahattur eyliyorum işte, yirmi yıl akdem
 Ölen kanaryama yaptımdı hücre-i mâtem.
 Kitâbesiydi şu hatlar o lahd-i ma'sûmun;
 Çocuk, fakat yine senden epeyce yaşlı idim;
 Kuşum ölünce, "Bunun bir mezârı olsa!" dedim...
 Husûle geldi bu tıflâne, şâirâne emel:
 Açıp şu pencerenin karşısında bir küçücük
 Mezâr, o na'ş-ı garîbi kefenledik gömdük.
 Bahâr idi; ona kuşlar okurdu mersiyeler,
 Ederdi hâkini her şeb sehâbeler sirâb,
 Yakardı şem'a-i türbet başında bir şebtâb...
 Hikâye eyliyorum i'tidâl-i demle bugün,
 Fakat bu vak'aya çok ağladımdı vaktiyle;
 Zavallı kuşçağızım, hâtırimda şimdi bile !

R.Ş, s. 212 - 213

Fikret'in şiirlerinde kuş unsuru sadece benzetilen olarak oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. Emeller, aşk, neş'e, hayâl, rüzgâr, ruhlar, bisiklet süren kadın, nûr, sevgili, ağlamak, bakış, yağmur (ötme yönüyle), rakeden kadın, hasret bakışı... v.b. kanadı olma, uçma veya ötme yönüyle kuşa benzetilir. Aşk yuvası çamlardan kanadı olan bir kuştur. Gölge (hayatta ulaşılmak istenen emeller) uçan bir kuşa benzer. Gece, uçup kaçmaya hazırlanan siyah bir kuş gibidir. Fıstık ağaçları şekil yönüyle kanadı hatırlatır. Hayallerin siyah kanatları vardır. Kanatları olan denizin sesi, kanat çırpıntısını çağırıştırır. Kış, kanat çırpan bir kuşa benzetilir. Sazın telinden çıkan inlemeli ses, yaralı çırpınan bir kuşun sesi gibidir.⁴⁹¹

"Hâb-ı Girîzân" şiirinde huzûr, hüznün sitemkâr elinden, figânlardan kaçarak uçup giden bir kuş olarak anlatılmaktadır:

Benim tayr-i huzûrum bir melâlin
 Gezer dest-i sitemkârında medhûş;

⁴⁹¹ a.g.e, s.332,276,423,170,6,83,340,81,238,426,166,66, 202,185,108,164,361,405, 97,147,229,189, 276 55,351,426

Ve şekvâlarla hâl-i şivenimden
Firâr eyler şikâf-ı revzenimden

R.Ş, s. 86

Şâir, tabiatı rûh haline göre şekillendirir. Tabiattaki herşey gibi uçan kuşlar da “muğberr”dir. “Mürg” hüznü bir şekilde feryâd etmektedir. Yazın ezgi kuşu, suskun ve sarhoştur, aşka susayan kuş, yâri imâ eder. Bir kuş figân etmektedir. Kuşlar, ölen kanarya için mersiyeler okurlar.⁴⁹²

Hayâli bir dekorun çizildiği ve herşeye beyazın hâkim olduğu “Beyaz Yelken” şiirinde beyaz bir kuş çılgınlıklarıyla şâire sevdâsını tasvir eder:

Şimdi yâd ettirir o hulyâmı
Ne zaman geçse pîş-i çeşmimden
Böyle sâf u sefid bir yelken
Bana tasvir eder o sevdâmı
Bir beyâz kuş ki nevha-perverdir.
Bir beyâz leyl-i mâh-perverde.

R.Ş, s. 84

Servet-i Fünûn şâirlerinde marâzîliğe varan melankoli T.Fikret’te de yoğun bir şekilde kendisini hissettirir. Bu duygu kuş unsuruyla birlikte etkisini sürdürmeye devam eder. Şâir, “Sühâ ve Pervin”in bazı mısralarında belirttiği gibi aşkın hüznü ağlayışının kuşlar da dâhil olmak üzere herşeye hâkim olmasını ve kendisini göstermesini ister “Ufk u Hilâl” şiirinde uzakta çekingen, âvâre, harap gönlüyle bir kuş ağlar:

Leylin emer emer leb-i sâfında toplanan
Nüşâbe-i sükûnu leb-i teşne-i türâb;
Bir kuş uzakta muhteriz, âvâre, dil-harâb
Bir kuş eder figân.

R.Ş, s. 104

⁴⁹² a.g.e, s. 368,376,400,170,104,213

Fikret' in bazı şiirlerinde hayâl-hakikat çatışması devam eder. Yeryüzündeki hayatından memnun olmayan şâir, özlemini duyduğu hayâlî bir ömrü, güller arasında bir kuşun bahardaki ömrü kadar hoş ve geçici bulur.⁴⁹³ Şâir, sevgilisiyle birlikte hayâl tabakalarında uçarken hakikat kuşu, kanadının darbesiyle bu hayâl gölgesini yırtar ve hayatın acı gerçekleriyle karşılaşır:

Çâk etti, biz etbâk-ı tahayyülde uçarken,
 Bir sadme-i bâliyle hakîkat bu zılâli;
 Öğretti hayât en acı bir ders ile birden
 En giryeli hicrânı... Bütün hüzn-i leyâli!

Bir Hicrân-ı Muvakkatten Sonra
 R.Ş, s. 149

“Ne İsterim!” şiirinde ise şâir, kuşların hayatı gibi hiçbir şeyden sakınmadan yaşamak ister ve kuşları gibi bütün gerçekler ve alakalardan uzak, gayesiz bir hayata özlem duyar:

Bunların ortasında bir lâne
 Bî hazer bir hayât-ı mürgâne.
 Mütecerrid bütün alâyıktan;
 Mütebâid bütün hakâyıktan;

R.Ş, s. 194

“Âşiyân-ı Dil” şiirinde kuşlar, çiçekler gönüldeki sevdâ, hatıralar, huzur v.b. anlamında kullanılmıştır. Kendisine bunlardan bir gönül evi yapan şâirin, sonunda bu evi, ayrılık yelpâzesiyle dağılır:

Ben âşık-ı sükûnu idim âşiyânımın,
 Ekser bu hâl-i samtına eylerdim intizâr;
 Bir gün o kuşlar uçtu, o ezhârı eyledi
 Bir dest-i nâzenindeki yelpâze târümâr...
 Artık sükûnu yok dil-i sevdâ-nişânımın !

R.Ş, s. 67

⁴⁹³ a.g.e, s. 143

3.6.1.1. BÜLBÜL :

C.Şehabeddin’de olduğu gibi Fikret de kuş türleri içinde en çok bülbüle yer verir. Bu divan şiirinden gelen bir özellik olmalıdır. Ancak Cenab’ın şiirlerinde geniş bir kullanıma sahip olan bülbül, Fikret’in yalnızca dört şiirinde ve sadece kendisi olarak yer alır. Ormanın içlerinden âvâre bülbülün nağmeleri gelir. Şâir bu sesin gam sığınağının rûhundan kopup geldiğini sanır. Baharla birlikte duyulan bülbülün terânesi gönüllerde sevdâları çoşturur. Şâir kederli olduğu zamanlarda ne bülbülü, ne de melodileri farkeder ve duyduğu bütün ses, onun için şikâyet ürününden başka bir şey değildir.⁴⁹⁴ Kimi zaman da bülbülün ötüşü şâire güzel bir nağme olarak gelir:

Öter hezâr-ı nağme-ger,

Ki şevki bî-bahânedir;

Öter, öter, öter, öter...

Bu bir güzel terânedir

Bahâr-ı Terânedâr

R.Ş, s. 424

3.6.1.2. KANARYA, SERÇE, ANKÂ :

“Halûk’a” şiirinde kanarya şâirin ölen kuşudur. İki defa kullanılan ankâ kuşu ikisinde de benzetilen unsurdur. Nefnin fikirleri hayâl tabakalarının yükseklerinde dolaşan bir ankâdır. Müsse, şiir vadisinde bir ankâ, şâir ise onun yanında bir serçedir.⁴⁹⁵

Sâyen gibi rûhum da berâber

Yükselmeyi ister, fakat efsûs!

Ankâ ile bir serçe ne mümkün

Bir sâhada olsun mütekârin

Nâgeh düşerim toprağa me’yûs.

Müse için

R.Ş, S. 390 - 391

⁴⁹⁴ a.g.e, s. 385,368,80

⁴⁹⁵ a.g.e, s. 212,336

3.6.1.3. MARTI, GÜVERCİN :

Her iki kuş da birer defa kullanılmıştır. “Sezâ” şiirinde beyaz bir kotra, kanatlarını açıp gezintiye çıkan bir martıya bezetilmektedir:

Uzakta, Heybeli'nin tâ ucunda, martı gibi
Küşâde-bâl-i tenezzühdü bir beyâz kotra.

R.Ş, s. 128

“Aşk u Firâk” şiirinde yer alan iki güvercin güzel ve gururludur:

Birer ümîd-i müçennah letâfetiyle uçan
Terâne-kâr iki nermîn kebûter-i mağrûr;
Terennümât-ı dem-â-demleriyle pür-galeyan
Sükûn-ı meşçeri târâc eden gürûh-ı tuyûr...

R.Ş, s. 126

3.6.1.4. BAYKUŞ, KARGA, KARTAL :

Fikretin şiirlerinde baykuş ve karga iki kez, “ukâb” (karkuş, kartal) bir defa yer alır. Bulutlar gergin kanatlı, büyük bir kartala benzetilir. Kederli olan şâirin kulağını bin karga sesi tırmalar. Bir zamanlar safâ ve ışık dolu olan şâirin babasının evi, artık başkuş ve kargaların dinlendiği bir mekân hâline gelmiştir.⁴⁹⁶

“Hande-i Bûm” şiiri, manâsı oldukça kapalı olan ve fantastik bir tasvir tarzında yazılan sembolik bir şiirdir. M. Kaplan bu şiiri “iyice gizlenmiş sosyal ve politik bir görüşle” yazılan ve tabiatın rüya haline getirildiği bir şiir olarak değerlendiren; Ruşen Eşref'in de “Fikret'in bu şiirinde Abdülhamid istibdâdını sembolik olarak anlatmak istediği” görüşünü kaydeder.⁴⁹⁷ Bu şiirin sonunda şâir akıllara hayret veren bu olayları kötü yüzlü uğursuz bir baykuşa bağlar:

⁴⁹⁶ a.g.e, s. 277,364,365,357

⁴⁹⁷ Prof.Dr. Mehmet KAPLAN, Tefvik FİKRET(Devir-Şahsiyet-Eser)Bilmen Basımevi, İst.1971, s.101

Bu hayâlât içinde ben meşgûl,
 Sanki cidden o hârikât-ı ukûl
 Geliyormuş bütün vücûda gibi
 Titriyordum, ki baġteten asabî
 Bir gülüş, bir medîd sayha-i şûm
 Baş ucumdan zemîne aksetti;
 Sonra bir bûm-ı bed-likâ, meş'ûm
 Çırpınışlarla yükselip gitti...

R.Ş, s. 260

3.6.1.5. LEYLEK, ÇAYLAK :

“Sis” şiirinde geniş bir perspektiften İstanbul’un sisli manzarası verilirken, leylek ve çaylaklara vatan olan gamlı ocaklardan söz edilir:

Ey herbiri bir leyleġe, bir çaylaġa mavtin
 Gam-dîde ocaklar ki, merâretle somurtmuş,

R.Ş, S. 298

3.6.2. DİĞER HAYVANLAR :

3.6.2.1. ARSLAN ve PENÇELİ DİĞER HAYVANLAR :

İnsanın her hevesi, her meyli sinirin pençesinde. Vatan uğrunda savaşılan askerler bir arslandır. Türk askerleri arslan canlıdır. Şâir, hayatına tasarruf eden kişinin pençesinde ızdırap çeker. Nef 'inin arslan gibi olan yüreġi kaplanlara yakışan göğsüne sığmaz.⁴⁹⁸ Para, pençeli bir hayvana benzetilir.

Açılır eyleyince sen ibrâm
 En kâvî, en güzîde bâb-ı merâm.
 Kapılan pençe-i teaddîne
 Ağlasın kendi za'f u zilletine....

Büyük İkrâmiye

R.Ş, s. 253

⁴⁹⁸ Tefvik Fikret, a.g.e, s. 283,46,315,200,338

3.6.2.2. CEYLAN, KUZU :

Sevgilinin bakışları ceylana benzetilir. Bahârda kuzular oynar.⁴⁹⁹ Bağlara akan suyun başında bir kuzunun melemesi güzel bir nağmedir:

Akar çağıl çağıl o su,
Ki bağlara revânedir;
Meler başında bir kuzu....
Bu bir güzel terânedir.

Bahâr-ı Terânedâr
R.Ş, s. 423

3.6.2.3. KÖPEK, KEDİ :

Köpek sesleri, dinlenen gecenin uyuyan durgunluğunu dişler. Yağmur yağarken, uzakta bir köpek ulur.⁵⁰⁰ Köpek sesleri insandaki nankörlüğe la'net eder. Devir istibdat dönemidir. Konuşma ile şereflendirilen insanlar susmuş ama köpekler, bu durumu protesto edercesine havlamaya devam ederler.

Ey sevt-ı kilâb, ey şeref-i nutk ile mümtâz
İnsânda şu nankörlüğe tel'in eden âvâz!

Sis
R.Ş, s. 298

“Zerrişte” şiirinde şâir, çocukken bir kedi sever. Daha sonra bütün sevdiklerini vefâsız ve hırçın olma yönüyle kediye benzetir ve sevdiklerinde kendisini tırmalayan bu kedi simasını görer. Burada zerrişte isimli kedi nankörlüğün, vefâsızlığın sembolüdür.

“Yaz aşkına dâir.” dediniz... İşte misâli:

Sevdiklerimin ben
Hepsinde bu tırnakları, hepsinde bu hâli,

⁴⁹⁹ a.g.e, s. 330,345

⁵⁰⁰ a.g.e, s. 155,108

Hepsinde bu hırçın kedi simâsını gördüm...

Bir ömr-i câhimin bütün ezvâkını sürdürdüm!

R.Ş, s. 131

3.6.2.4. AT, ÖKÜZ, DEVE, FİL :

Ordunun savaş hareketleri, kükremiş filin hamlesine benzetilir. Her yana, yıldırımın peşinden giden bin hızlı at atılır. Küçük bir evde, bir köylü kadın, onun yavrusu ve bir merkep oturur. Beş yaşlarında bir çocuk, bir öküz sürüsüne çobanlık yapar ve onlara boyun eğdirir.⁵⁰¹

Fikret, kızkardeşinin ölümü üzerine yazdığı “Hemşirem İçin” şiirinde kardeşinin mezarının hiç ziyâretçisi olmadığını ve belki sadece develerin ziyâretçi olduğunu üzümlere dile getirir:

Bir diken belki defl-i kabrin,
Develer belki ziyâretçilerin;
Kim bilir, belki de pâmâl-i gubâr,
Ne diken var, ne ziyâret, ne mezâr;

R.Ş, s. 287

3.6.3. GENEL OLARAK BÖCEKLER :

Böcekler daha çok mecazî anlamda, ya da benzetme unsuru olarak ele alınır. Kumlar üzerinde bir yığın böcek vardır. Böcekler, fazlalık yönüyle buluta benzetilir. Mecazî anlamda insanların içlerinde besledikleri kötü emellere karşılık kullanılır.⁵⁰² Şâir, fikirlerini, bir havuzun sakin ve güneşli yüzeyinde hevesle uçan ve bir rüzgârın hafif esişiyle perişan olan haşerelere benzetir:

Güneşli sath-ı sükûn perverinde bir havzın

Uçan hevâmm-ı heves-kârı andırır fikrim:

Budur sebep ki, en âsûde nevha-i şi'rim

⁵⁰¹ a.g.e, s. 337,338,38,402,

⁵⁰² a.g.e, s. 260,100

Verir sadâsını, bir gizli mevc-i pervâzın.
 Nasıl kolayca perîşân olursa ebr-i hevâmm
 Haffif bir darbe-i bâliyle bir nesîm-i terin,
 Yeter hayâlimi tahdîşe ba'zı en nârin
 Bir ihtizâz, ufacık bir teheyyüc-i ilhâm.

En Ferâhlı Günüm

R.Ş, s. 81

3.6.3.1. KELEBEK :

Beş şiirde yer alan kelebek, muhtelif şekillerde kullanılmıştır. “Hayâl-i Hodbin” şiirinde kelebek objektif olarak ele alınır.

Edâlı bir kelebek pîş-i iğbirârımda
 Uçar uçar, mütenevvir, zarîf, mest-i şebâb;
 Çocukluğumdaki âvâre hırs ve şevk ile ben
 Peyinde cism-i girânımla eylerim pertâb
 Konar, yakınlaşıyorum; şimdi tutmak üzereyken
 Kaçıp gider; bakarım, dest-i ra'şê-dârımda
 Durur kanatlarının bir gubâr-ı zerrîni...

R.Ş, s. 87

“La Dans Serpantin” şiirinde rakeden kadın, kocaman, yaldızlı bir kelebek gibi uçar. Rüzgârın savurduğu yapraklar, sarhoş birer kelebeğe benzer.⁵⁰³ Beyaz yelken, şûh ve çiçekli bir “pervâne”ye benzetilir:

Bu şetâretle işte Marmara'nın
 Bir perî-i küşâde şehperidir;
 Şûh pervâne-i müzehheridir
 Pâk ü nevvâr olan şu manzaranın
 Gece mersâ-yi nâz olur mutlak
 Ona âğûş-i aşkı bir adanın...

Beyaz Yelken

R.Ş, s. 84

⁵⁰³ a.g.e, s. 164,349

“Bahârda” şiirinde şâir gölgeli bir hıyâbânda kafiyeler avlarken, sevgilisinin de altın kelebekler avlamasını ister.

3.6.3.2. YILAN, ÇIYAN, AKREP, SOLUCAN, SÛLÛK :

Yılan, altı şiirde yer alırken; diğer böcekler birer şiirde ele alınır. Yılan, çıyan ve akrep kumlarda hiddet ve kahır zehrine kanmak için hayat gıdası ararlar. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu şiirde anlamı iyice gizlenmiş siyâsî ve sosyal bir mana vardır:

Şimdi kumlarda bir yığın haşerât,
Nice bin engerek, çıyan, akreb,

Hepsi meşbû-i zehr-i kahr u gazez
Ediyor cüst-ü-cû gıdâ-yı hayât...

Hande-i Bûm
R.Ş, s. 260

Çalışkan kişi, kara bir ejderin heybetiyle hareket eder. Nesrin’in yüceliğe olan meylini, saflığını zehirleyip, bozan kişiler, yılanı benzetilir. İnsan vücudu bulanık bir su; içindeki emeller, hevesler ve ümitler sudaki solucan, sülük ve yılanlardır.⁵⁰⁴

“Ey Hâb” şiirinde yılanlar mecazî olarak sıkıntı veren düşünceler anlamında kullanılmıştır:

O müz’ic yılanlar ki zîr ü berimde
Dolaştıkça pür-zehr ü pür-pîç ü pür-tâb
Acır bir takım yâreler her yerimde

R.Ş, s. 187

“Bir Yaz Levhası”nda yılan ıslık çalma yönüyle kişileştirilir.

Geçirir kâinât baygınlık
Sanki mest-i hamîm-i nirândır.
Öteden bir yılan çalar ıslık;
Mürg-ı elhân hamûş u sekrândır.

R.Ş, s. 400

⁵⁰⁴ a.g.e, s. 263,24,99

3.6.3.3. ATEŞ BÖCEĞİ, ÖRÜMCEK :

Ateşböceği, Fikret'in ölen kuşunun mezarının başında mum yakması yönüyle kişileştirilmiştir.⁵⁰⁵ “Ukde-i Hayât” şiirinde ise örümcek mecazî anlamda kullanılır. Sıkıntı ve bıkkınlık veren şeyler eğri bakışlı ve sarhoş binlerce “ankebût”a benzetilir.

Bir nükte-i sürûra tesâdüf muhâl olur...
 Sür'atle geçti subh-ı şebâbı hayâtımın,
 Hiç geçmiyor fakat şu hazîn leyle-i siyâh;
 Binlerce ankebût-i siyeh-mest ü kec-nigâh
 Pirâmeninde pâ-yı şitâb-ı hayâtımın
 Gûyâ ki ukde-sâz-ı kelâl ü melâl olur !

R.Ş, s. 96

3.7. BİTKİLER :

3.7.1. BAĞ , BAHÇE :

Bağ ve bahçe iki şiirde kendisi olarak yer alır. Çağlayan sular, bağlara akar.⁵⁰⁶ Nedim ferâhlı köşklerde safalı bağlarda eğlenir. Deniz kenarına kurulmuş bir çardak ve önünde de rûhları coşturan bir “hadîka-i reyyân” vardır:

Bugün bu kasr-ı müreffah, yarın o bâğ-ı safâ;
 Mesîreler, o kadar hoş bahâneler... Meselâ

Açın şu perdeyi: Bir bezm-gâh-ı nûş-â-nûş,
 Münâdimîn-i tarab ser-be-ser şetâret-pûş:

Kenâr-ı bahre kurulmuş cesîm bir eyvân;
 Önünde rûh-fezâ bir hadîka-i reyyân;

Nedim

R.Ş, s. 331-332

⁵⁰⁵ a.g.e, s. 213

⁵⁰⁶ a.g.e, s. 423

Rengârenk çiçekler şafakla çevrili bir bahçe gibidir. Sırlar “hadâik” e; gençlik hayâlleri de “ravza” ya benzetilir.⁵⁰⁷

Hep o ma’şûkalar türâb oldu;
Gençliğin ravza-i hayâlinden
Pür-heves toplamıştım onları ben;
O gülistân bütün serâb oldu.

Bir Mersiye

R.Ş, s. 199

“Berîd-i Ümîd” şiirinde bahçe mecazî anlamda ümit yapraklarından oluşan bir yeri ifâde eder:

Bu böyle kaç gece, kaç def’adır tekerrür eder;
Dudaklarında gelen müjdeler, o yapraklar
Samîm-i rûhuma bastetti bir hadîka-i ter;
Bu lâne şimdi yeşil, tâze bir emel saklar...

R.Ş, s. 203

3.7.2. ÇİÇEKLİ YER, GÜLŞEN :

Şâir, çiçeklerle süslenmiş bir gülşenden geçer. Yeryüzü baharın feyziyle çiçek bahçesine döner. Nedim’in devrinde lâle bahçelerinde çerâğlar dolaşır. Hayâlî ömür, gül ağaçları içindeki bir kuşun ömrü kadar hoştur. Şâir, üzgün olduğu için bahârın gelişiyile neşeye boğulan gül bahçesini gamlı görür.⁵⁰⁸

Bütün rengiyle, âhengiyle gülşen
Garîk-i neş’e, lâkin bence mağmûm;
Bahâr-ı Mağmûm

R.Ş, s. 79

⁵⁰⁷ a.g.e, s. 144,421

⁵⁰⁸ a.g.e, s. 171,208,209,332,142,143

Gülşen, rûhu olan canlı bir varlık olarak görülür.⁵⁰⁹

Ferahlık, renk yönüyle gökkuşağının hazânın çiçekli bahçesine akseden parıltısına benzer:

Bak, ister isen, o şevka aldan;
Zannetme fakat ferahlı bir his
Rûhumda medâridir neşâtın...

Yok farkı bu reng-i inbisâtın
Bir mezhere-i hazâna âkis
Bir kavs-i kuzah parıltısından !

Neş'esiz

R.Ş, s. 418

3.7.3 ÇİMEN, KIR, OVA :

Rübâb-ı Şikeste şâiri, çimen, kır gibi unsurları mekân tasvirlerinde reel anlamına uygun bir tarzda kullanılır. Yazın kızgın güneş ışıkları, çayır çimeni yakar. Hayvanlar bir tutam ot yemek için nice kırlar gezmiştir. Şâir kırlara çıkıp etrafına bakmak ister. Bazen kırlarda gezilirken bir çukurda solucanlarla, yılanlarla dolu bulanık bir su birikintisi görülür. Çimenler üstünde bir kadın bisikletiyle uçar gibi dolaşır. Kışın çimenler son cevher damlasıyla (yağmurla) bezenir. Şâir, ortalığın tenhâ ve hüzün sessizliğinin herşeye hâkim olduğu bir anda taze çemenler üzerinde yürür. “Ne İsterim?” şiirinde Fikret çizdiği hayâlî tabloda rûhların üstünde oynadığı çemenlere de yer verir. Kır ve çimenin işlendiği mısralara genellikle şâirinin duygularına paralel olarak hüzün ve gözyaşı hâkimdir. Bazan sevinç ve hüzün de bir arada yer alır. Fikret, çimenlere oturarak sevinç ve hüzün içinde bir bahar sabahı semâyı ve kırları seyre koyulur. Şâir, gökyüzünün bulutlu olduğu bir günde gezintiye çıkar, içinde nedenini bilmediği bir korkunç sevinçle kırın ağlatan hâli, birbirine uygun gelir.⁵¹⁰

“Bahârda” şiirinde yine hüzün-sevinç tezâdı göze çarpar. Hüzün veren tenhalığa sahip olan kırlarda yaradılışın sevinçli nağmeleri titrer gibidir:

⁵⁰⁹ a.g.e, s. 209

⁵¹⁰ a.g.e, s. 401,400,365,99,166,177,193,367,177

Kırlarda, o tenhâfî-i hüzn-âver içinde
 Titrer gibidir hilkatın elhân-ı sürûru;
 Terket de gurûru,
 Gel dinleyelim gel
 Ben zemezme-i şî'ri sen âheng-i tuyûru.

R.Ş, s. 135

“Hayâl-i Zâir” şiirinde hazan mevsiminde sararan çemen, yârin mezarını örten altından bir örtüye benzetilir:

Kılar ümîdi kadar ince bir yolu ta'kib,
 Tarîk-i ömrü gibi müntehî o yol âdeme;
 Alîl bir çamın altında bir mezâr-ı garîb,
 Ki müntehâ-yi azimet o şebrev-i eleme,
 Mezâr-ı yâr, bu bir kabza hâk-i muğberdir;
 Hazân resîde çemen sanki sütünre-i zerdîr,
 Mezâr-ı yâre bu bir kabza hâk-i muhtereme...

R.Ş, s. 404

“Yeşil Yurt” başlıklı şiirde ova, gülümseme yönüyle kişileştirilmektedir:

Bahâra benzetilir bir yeşil saâdetdir
 Gülümseyen ovanın vech-i pür-gubârında;
 Köyün, uyur gibi, müstağrak-ı sükûnettir
 Bütün hayâtı ufak bir çayın kenârında .

R.Ş, s. 197

3.7.4. ORMAN :

T. Fikret'in şiirlerinde orman, genel olarak dekoratif bir unsur olarak ele alınır. “Ağaçlıklarla süslenmiş ufuktan” sert ve siyah renkli bir esinti gelir. Kuş sürüsünün coşkunu terennümleri ormanın sessizliğini bozar. Şâirin fikri “meşcer”in yeşil karanlığında bir kuşu takip eder. Fikret sevgilisiyle kimsenin olmadığı bir bulvarın

karanlık yeşilliğinde sonsuza dek koşmak ister. Yârini, gizlilik saklayan “hıyâbân” da kafiye ve kelebek avlamak için çağırır. “Sühâ ve Pervin” ile “Ne İsterim?” şiirlerinde de ormana hayâlî bir mekân içinde yer verilir.⁵¹¹

“Hasan’ın Gazası” şiirinde yer yer objektif tasvirlerle rastlanır:

Uzakta şöyle beş on köhne dam, beş on bacadan
İbaret; eski, fakat şâirâne, âsûde,
Yeşil bir ormana hem-sâye bir küçük belde...

....

Uzakta köy üç ay evvelki vaz’-ı sâfiyle
Gunâde ormanın âgûş-i lerze-dârında
Biraz soluk çalılıklar yolun kenârında

R.Ş, s. 40 - 47

“Fırsat Yolunda” başlıklı şiirde orman kişileştirilir:

Bütün sâfiyyet-i meşcer
Öpüp, mes’ûd, o dâmân-ı dil-ârâmı
Benim okşardı hülyâmı

R.Ş, s. 171

3.7.5. TARLA :

Tarla daha çok kendi anlamında kullanılır. Şâir için çobanın kaval çalışması, tarlanın perisinin gülmesi güzel bir “terâne” dir. Köylü altına benzeyen başak tarlasının bir kenarındaki ağaçların altında kayıtsız hayâle dalar. Bir köylü kadın, tarlada gezinir ve çalışır:⁵¹²

Mâi yeldirmesinin yenlerine
Silerek alnını, yorgun argın,
Gezinir tarlada bir köylü kadın.
Hûşe-çin olmağa çıkmış, belli;

⁵¹¹ a.g.e, s. 80,126,376,136,134,265,266,10,193

⁵¹² a.g.e, s. 424,346

....
 Bence timsâli budur Temmûzun.
 Mâi yeldirmeli bir köylü kadın
 Çalışır tarlada, yorgun argın.

Aveng-i Şühur - V
 R.Ş, s. 346 - 347

Ekinler, altınlaşmanın aşkıyla titrer.⁵¹³ Ayrıca ekinler, neş'e ve aşkla dalgalanarak şarkı söylemelidirler:

“Mes'ûd köylüler !” diye olsun terâne-zen
 Geldikçe karşımıza ekinler temevvüce
 Pür - neş'e, pür-şagaf.

Aheng-i Şühûr - IV
 R.Ş, s. 346

3.7.6. YOSUN, OT :

Yosun ve ot, objektif anlamda ve benzetme unsuru olarak kullanılır. Şâirin babasının evinin damı ot bağlamıştır ve şâir bu hâli, ölülerin uyku yerine benzetmektedir. Yosunlu bir derenin dalgalı yüzeyinde söğütlerin asabî, ağlamaklı sallanışları vardır. Hayâlî bir mekân içinde denizin ortasında “yosunlu bir adacık” yer almaktadır. Sühâ, özlemine duyduğu hayâlî bir yerin yosunlarında, uçan kuşlarından, herşeyinde kendinden geçmiş ve titreyen büyümlü aşkın hüznünlü ağlayışının âvâre bir şekilde damla damla olduğunu görmek ister.⁵¹⁴ Şiirin devamında yine Sühâ sözlerine şöyle devam eder:

Deminki levhayı siz şimdi hayâl ediniz:
 Bütün o vahşet-i giryân içinde biz, ikimiz

Uzaklaşıp birleşerek, - Âh o kabr, o kabr-i hazîn;

⁵¹³ a.g.e, s. 345

⁵¹⁴ a.g.e, s. 357,126,407,10

Benim bekâret-i rûhumdur onda nâim olan !-
 O nâim-i edebînin sükûn-ı hâbından
 Bir ihtizâr-ı nihâni duyar, teheyüç eder,
 Ve ağlarız... Bu coşan girye-i huzûr-âver,

Sühâ ve Pervin

R.Ş, s. 13

“Hasan' ın Gazası”nda Hasan savaşa katılmayacak kadar bir torba ot gibi cansız olmadığını söyler ve böyle zannedenlere kızar.⁵¹⁵ “Hazân Perisi” yosundan yumuşak bir yatak içinde nâz uykusuna dalar:

Hâbîde-i nâz iken yosundan
 Bir bister-i nerm içinde mestûr,
 Bir balta sesiyle uykusundan
 Bîdâr olarak, latîf u mahmûr
 Dinler etrâfi pür-tefekkür:

Perî-i Hazân

R.Ş, s. 105

3.7.7. AĞAÇLAR :

Fikret, genel olarak ağaçları üç farklı şekilde ele alır: Ağaçlar, mekân tasvirlerinde yer alan dekoratif unsurlar olarak; beşerî vasıfların yüklendiği, şâirin duygularının aksettiği öğeler ve az da olsa benzetme unsuru olarak ele alınırlar.

Ağaçların arasından ufuk sararmaktadır. Köylü, başak tarlasının bir kenarını süsleyen ağaçların altında kayıtsızca hayallere dalar. Ağaçlar yere gölgelerini yayarlar. Sâhili süsleyen ağaçlardan kumlara ince bir “sâye” yağar. Ayın kıskanç bakışları, ağaçların arasından açık sineleri öper. Bir yavru kuşla taze, zarif görümlü bir fidan şâire sevgilisini hatırlatır. Bir gün pederinin evi önünden geçen şâir, evin değişmiş harap halini görür ve “âşiyân” nın çevresindeki dalları kırık bir fidan, ona babasının durumunu ve şânını yâd ettirir. Fikret, Sühâ'nın ağzından çizdiği hayâlindeki dekorda uçsuz bucaksız ormana da yer verir. Fakat bu ormandaki ağaçların hepsinin başları kırık,

gövdeleri de çıplaktır. Karanlıklar, ağaçların başlarını yavaş yavaş örter.⁵¹⁶ Kışın, çıplak ağaçlar ve karla kaplı beyaz damlar, kimi zaman insana kuruntularının bir sonucu olarak sonsuz bir ölümler mahşerini çağrıştırır:

Çıplak ağaçlarıyla, beyaz damlarıyla gâh
 -Mahsûl-i vâhime-
 Bir bî-hudûd-ı mahşer-i emvât olur; nigâh
 Teşrihlerle dem-be-dem eyler musâdeme...

Karlar

R.Ş, s. 110

Sabahların soluk yapraklı bir fidânının hasret çeken perişân gölgesinde bir genç oturmuş, defterinde ağlatacak bir şiir aramaktadır. Kuru bir ağacın hasta bir dalından yapılmış olan Fikret'in fırçası, elinde şikâyetçi heyecanlarla titrer. Ay, "vakûr ağaçlar"ın üstünde göz kırpar. "Nihâlân" son sevdâ goncalarını döker. Rüzgârın şiddetinden çıplak ağaçlar feryât eder. "Eşcâr" kederlidir. Şâir, kimi zaman "hüsn-i ta'lîl"e başvurur. Şiirlerindeki kahramanlardan biri olan Hasan, savaştan alınının akıyla bir gazi olarak dönünce ağaçların eğilen dallarında bile ona karşı gösterilen bir hürmet vardır. Yine başka bir şiirde ağaçlar, rüzgâr geçerken hep ona selâm verircesine başlarını eğler.⁵¹⁷

"Bir Levha İçin" başlığını taşıyan şiirde şâir, manzara karşısında ağaçları "mest-i hevâ" olarak görür ve ağaçlar, iki ince rûhun arzusundan ve delicesine sevmelerinden bir hisse alırlar:

Sevdâ... Bu ne hâlettir, ilâhî, ne safâdır ?...
 Bir nazra-i hayrân ile bir çehre-i sâkin
 Karşımızda dururken,
 Dersem ne var: Eşcâr bile mest-i hevâdır.
 Bir hisse alırlar şu iki rûh-ı rakîkin
 Şevk u şegafından

R.Ş, s. 398

⁵¹⁵ a.g.e, s. 42

⁵¹⁶ a.g.e, s. 40,346,11,28,332,369,358,10,22 8

⁵¹⁷ a.g.e, s. 349,60,228,36,358,10,48,368

Ağaçlar, altından yapılmış gibi bir görünüşe sahiptir. Şâir sebâtını, kararlılığını “nihâl”e benzeter.⁵¹⁸ Düşüncesi ise zayıf, hastalıklı, titreyen, yapraksız olan dalları en küçük bir kanat darbesiyle kırılan bir fidan gibidir:

Zamân olur ki, düşünmekten ihtirâz ederim;
Müfekkirem o zamân bir nihâle benzer ki,
Alîl ü ra’şe-nümâ şah-sâr-ı bî-berk;
Şikeste olur küçücük darbesiyle bir kanadın.

Tefekkür

R.Ş, s. 62

Firket’in birçok şiirinde kendisini hissettiren hüznün havası, gözyaşı, ağaçların yer aldığı mısralarda da dikkati çeker. Ağaçlar genel olarak çıplak, başları ya da dalları kırık, hasta, boyun eymiş bir görünümündedirler. Bazen manzara ölülerin mahşerini anımsatır. Çıplak, rüzgârın elinden feryât eden ağaçlar, şâiri kırar, üzer, bir zamanlar babasının ve evlerinin sahip oldukları görkemi, şanı hatırlatır. Bu duygular içinde şâir hüznüyle, melâliyle, küskünlüğüyle başbaşa kalmak ister.⁵¹⁹ Hüznün, hayâl ve hakikat çatışmasının ağırlık kazandığı “Sühâ ve Pervin” de hüznünden, hayâlden hoşlanan Sühâ’nın kederi solgun ağaçlara da yansır. Sühâ, Pervin’le birlikte kederli, solgun ağaçların gittikçe uzanan gölgesinin titrekliliğinde yüzleri örtülü birer hayâlet hâlinde gezip dolaşmayı arzu eder:

Sizinle ben o mükedder, o solgun eşcârın
Adım adım uzanan ra’şe-i zılâlinde
Birer hayâlet-i pûşide-çehre hâlinde
Gezip dolaşmalıyız; nâgehân bu esnâda

....

R.Ş, s. 10

⁵¹⁸ a.g.e, s. 168,364

⁵¹⁹ a.g.e, s. 110,10,358,60,368,358

3.7.7.1. DALLAR :

Fikret'in şiirlerinde ağaçların yanı sıra onların bir parçası olan dallara ve yapraklara da yer verilir. Ağaçlarla birlikte dalların ve yaprakların ele alındıkları mısralara, marâzîliğin ve melankolinin hâkim olduğu dikkati çeker.

Dalları kırık bir ağaç, şâire babasının ve evinin önceki hâlini ve şanını yâd ettirir. Bahâr gelince kanatlı bir hayâl çiçekli bir dala konar. İnsafsız rüzgârın şiddetli darbeleri dallardan yaprakları birer birer düşürür. Yine serin esen “nesîm” dallara ve yapraklara acı bir titreme verir.⁵²⁰ Bahâr, tabiatındaki herşey gibi dallara da bir yenileşme getirir:

Hakîkaten o ne hengâme-i teceddüddür
Ki, dallarıyla, semâsıyla, kuşlarıyla bütün
Şu köhne toprağı terveh eder; o kışın daha dün
Elinde hırpalanırken, bakarsınız ki bu gün
Bir inbîsât-ı müzehherle hep tabîat pür.

Aveng-i Şühûr - II
R.Ş, s. 344

Şâir, düşüncelerini yapraksız zayıf, titreyen dalları olan fidana benzetir.⁵²¹ “Bir Tablo” şiirinde savaşımadan yaralanıp düşen asker dayanıksızlık yönüyle çürük bir dala benzetilir:

Bir zerrecik hayât ü mecâl... İşte en büyük
Maksûd-ı rûhu, işte bütün hırs u hasreti.
Ölmek... döğüşmeğe başlamadan çürük
Bir dal kadar dayanmadan ölmek... Bu zilleti
Aslâ düşünmemişti; bugün raşh-i tâlî'in

R.Ş, s. 410

Sonbahar, hisli, zayıf dalları kırar ve ağlatır. Kırık dallar, hayret ederek hazanın kahırlı pençesinde incinir, darılır ve ağlar. Dallardan inleyen, düşen damlalar tabiatın

⁵²⁰ a.g.e, s. 358,344,89,78

⁵²¹ a.g.e, s. 62

hasret gözyaşlarıdır.⁵²² Aşk kuşuna yuva olan taze dallar, rüzgâr estikçe fısıldaşır, sonra da susarlar:

Sabâ eser, gusûn-i ter
Ki mûrg-i aşka lânedir,
Fısıldaşır, sükût eder...
Bu bir güzel terânedir.

Bahâr-ı Terânedâr

R.Ş, s. 423

3.7.7.2. YAPRAKLAR :

Cenab Şehabeddin'in şiirlerinde olduğu gib Fikret de yaprakları hüznün, gözyaşı, matem ve keder kavramlarıyla içiçe ele alır.

Bazı şiirlerde yapraklar, gerçek özelliklerine uygun bir tarzda işlenirler. "Nesîm" in esmesi yapraklara acı bir titreme getirir ve birden bütün yapraklar düşmeye başlar. Hazan ağaçlarının soluk yaprakları vardır.⁵²³ Yaprığın suya düşmesi, suda bir çırpınma meydana getirir:

Düşer de gâh bir varak meyâne-i sükûnuna,
Hemân kalırdı çîn-i ihtilâc içinde sath-ı âb.

Bir Sabâh İdi...

R.Ş, s. 412

Gençlik ümitleri yaprağa benzer. Ümit verme, emeller ve ağızdan çıkan müjdeli sözler yeşil, taze, nazlı bir yaprağa benzetilir. Rakseden kadının baygın titreyişi yapraklarındaki gibidir. Saâdet ümidinin veremli yüzünde sonbahar yaprağının siyah sarılığı vardır. Şâir sevdâsını yapmacık bulur ve yârin bu gelip geçici sevdânın yaprak ve yemişlerinden faydalanmasını söyler.⁵²⁴

⁵²² a.g.e, s. 72,349,155

⁵²³ a.g.e, s. 77,78,349

⁵²⁴ a.g.e, s. 74,202,203,164,93,65

“Berf-i Zerrîn” şiirlerinde Fikret, orjinal bir benzetme ile sonbaharda sararıp solarak yere düşen yaprakları, gökten yağın altından karlara benzetir. Aynı şiirin içinde yapraklar ateşten gözyaşına da benzetilir:

Beyaz berfi sevâd-ı leyle mezcediniz:
 Bu reng-i serd ile manzûr olurdu vech-i semâ;
 Kadîd ağaçların altında bir nihâyetsiz
 Garîplik duyulur, bir şikâf-ı dîde-nümâ
 Saçardı girye-i âteş kenâr-ı âfâka.
 O jeng-i hüzne bürünmüş duran likâ-yı hazân
 Sükût içinde merâret-nümûn-ı hasret iken,
 Serin serin eserek bir nesîm-i pür-halecân
 Kopup gelir gibi en muztarib gönüllerden
 Getirdi bir acı lerziş gusûn u evrâka;
 Sukûta başladı birden bütün o yapraklar:
 Yağardı pîş-i nigâhımda bir müzehheb kar.

R.Ş, s. 410

Tevfik Fikret, antropomorfist yaklaşımını yaprak unsurunda da sürdürür. Düşen yaprakların kederli sırrı saf yüzlerinde görünür. Yeni açılan küçük yapraklarda utangaç bir ürkeklik göze çarpar. Doğan güneşin her parlak bakışı, rüzgârın yere düşürdüğü zavallı yaprakların matemleriyle alay eder.⁵²⁵ Sonbaharda veremli, zavallı yapraklar dertlerini ortaya koyup ağlarlar:

Hazân, hazân... Yine sen, ey remîde fasl-ı hüzel
 Şu kırdığın mütehassis, nahîf dallardan
 Şu döktüğün müteverrim, zavallı yapraklar,
 Zavallı acz-i hayât !
 Bilir misin nasıl ızhar-ı dert eder, ağlar ?...

Derd-i Nihân

R.Ş, s. 72

⁵²⁵ a.g.e, s. 349,344,89

3.7.7.3. ÇAM :

Çam ağacı, Fikret'in şiirlerinde en çok kullanılan ağaç türüdür. Çam, bir şiirin dışında sadece kendisi olarak şiire girer. "Alîl" bir çam ağacının altında bir garip mezar, yârin mezarı bulunmaktadır. Sühâ ve Pervin, sâkin ve kokulu bir çam ormanındadırlar. Sezâ, bir sabah, şâiri, bir çamın altında bularak güzel bir gün geçirmek için onu çağırır. Çamları örten berrak baharın ağlamaklı maviliğinde bir yığın zerrelere bir parıltı ile titrer. Yârin başına buyruk, sâf ömrü ölünce çamların gölgesinde geçer.⁵²⁶

"Nakş-ı Nazenîn" şiirinde çamlar, hem gerçek anlamda hem de benzetme unsuru olarak yer alır. Çamlar arasında yarı görülen şâirin aşk yuvası, bir kuş; etrafındaki çam ağaçları da bu kuşun zümrütlü en uzun tüyüdür:

Çamlar arasında nîm manzûr,

Arâyişi sîne-i zilâlin,

Timsâli serâçe-i hayâlin,

Revzenleri mâi tülle mestûr

Bir köşk idi âşiyân-ı aşkım.

Çamlar zümrütlü şeh-periydi,

Sevdâ yatağında bir periydi;

Koynunda geçip zamân-ı aşkım

Olmazdım bir dakîka bîdâr.

R.Ş, s. 405

3.7.7.4. SERVİ :

Çamlardan sonra servi ağacı ikinci sırayı alır. Sabırlı dilenciler, servilerin siyah gölgesinde kendilerine birer yer temin etmişlerdir.⁵²⁷ Şâir kendi rûh hâli arasından tabiata bakar ve tabiatı rûh hâline göre görüp değerlendirir. Kederli olan şâir etrafına bakınca hep mezar taşları yoluna dikilir ve dargın bakışlarına yine mezarları hatırlatan

⁵²⁶ a.g.e, s. 404,5,27,28,201

⁵²⁷ a.g.e, s. 297

serviler çarpar. Burada dikkati çeken şey, divan şiirinde daha çok sevgilinin boyu ile özdeşleşen safalı servi ağacı Türkiye gerçeğine uygun olarak bir mezarlık ağaçı, insanlara ölümü hatırlatan bir bitki olarak değerlendirilmiş olmasıdır.

Gâhî uyup hevâ-yi dil-i bî-karârıma
 Çıksam da şöyle kırlara, baksam civârıma:
 Hep serviler vurur nazar-ı igbirârıma,
 Taşlar soğuk soğuk dikilir reh-güzârıma,
 İktirâb
 R.Ş, s. 365

Güneş batarken son parıltılar sessizlik içinde uzakta, tenhada fısıldaşan siyah iki serviye bir ölüm sarılığı verir.⁵²⁸ “Şehitlikte” başlıklı şiirde mezarlıktaki serviler çekingen, ürkek birer gülyüzlülük ve dil açıklığıyla geçenlere ait ibret verici hatıralar okur:

Sükûn u hâb: Ezelî ihtiyâc-ı fâniyyet !
 Nüvişte cebhe-i hüznünde bir “Hüve’l-Bâkî”,
 Bu ihtiyâc-ı fenânın şu taş nişânesidir:
 Şu serviler mütehâşî birer talâkatle
 Okur geçenlere âid menâkıb-ı ibret;
 R.Ş, s. 228

“Fuzûlî” adlı şiirde divan şiiri geleneğine uygun olarak sevgili nazlı bir serviye benzetilir:

Dökerse hâkine bir serv-i nâzenin sâye,
 Olur bu rûhu için bir neşât-ı bî-gâye
 R.Ş, s. 326

⁵²⁸ a.g.e, s. 10

3.7.7.5. MEŞE, SÖĞÜT, FISTIK AĞACI :

Sadece birer şiirde yer alan meşe ve söğüt, kişileştirilirken; fıstık ağacı şekil yönüyle kanada benzetilir.

Şu yanda bir meşe-dalgın, vakûr, pür-şefkat
Kucaklıyor gibidir kollarıyla etrafı.

Yeşil Yurt

R.Ş, s. 197

Yosunlu bir derenin sath-ı mevce-dârında
Söğütlerin asabî ihtizâz-ı giryânı;

Aşk u Firâk

R.Ş, s. 126

Birer cenâha mümasil duran o fıstıklar
Olup tezâhum-i envâra câ-be-câ hâil,
Kuruldu karşıma bir tâk-ı şu'le-dâr-ı zafer.

Şehitlikte

R.Ş, s. 229

3.7.7.6. MEYVE :

Altın ağacı yaprak ve meyvesinden saf, kokulu, tatlı bir zehirli su çıkar. Yâr,şâirin gelip geçici sevdâsının yemişinden ve yaprağından istifâde etmelidir.⁵²⁹ “Nesrin” ise hayatının alt üst olmasından sonra çürük bir meyveye benzeyecektir:

Bir güzel göz, iki dikkatli nazar, bir dalgın
Vaz'-ı giryân-ı garîbâne, kızın bâkir ü tâm
Ne kadar duygusu kaldıysa tutup mahvedecek:
Sonra bîçâre kadın-dul, beceriksiz, bed-nâm,
Bir çürük meyve kadar hâr u mülevves, bitecek...

Nesrin

R.Ş, s. 25

3.7.8. ÇİÇEKLER :

Rübâb-ı Şikeste şâiri, çiçeklere geniş bir yer verir. Fikret, bazı şiirlerde, çiçekleri şiirle ilgili bir unsur olarak ele alır. Şâir, şiirlerindeki rûhu açıklarken bir bulut gibi yoğunlaşan çiçeklerin teneffüsünden de söz eder. Şâirin odasında birçok şeyin arasında solmuş çiçek demetleri de vardır. Şâir, çiçeklere şiirinin ünvanını karıştırır.⁵³⁰ Sevgili taze çiçekler toplarken, şâir de “mısra-ı berceste” toplayacaktır:

Amâlimizin hâdim-i bî-minneti eşyâ,
Yollar gibi her yer bize bir tuhfe-i sevdâ;
Mahsûd ü mübeccel
Gel toplayalım gel
Ben mısra-i ber-ceste, sen ezhâr-ı mutarrâ,

Bahârda

R.Ş, s. 135

Çiçekler, kimi zaman reel anlamlarına uygun kompozisyonlar içinde yer alırlar. Mayıs ayında tabiatın çıplak sinesi rengarenk çiçeklerle donanır. Güvercinlerin neşeleri, nûr saçan rûhları ve seherin bahâr tazeliği yeşil çiçekliği kuşatır. Yavru kuş ve taze fidanla beraber güzel bir çiçek de şâire sevgilisini hatırlatır. Kışın hırpalanan toprağa ilkbaharda çiçekler serpilir ve tabiat çiçeklerle dolar. Şair perîlerle çiçeklerin koklaştığı hayâlî bir yerde yaşamak ister.⁵³¹ Kuşların ötüp, derelerin çağıladığı bir demde çiçekler açar ve güneşin ışıkları çiçeklere de akseder:

Her subh-i safâsı kâinâtın
Bir cilve-i şevkıdır hayâtın:
Kuşlar ötüşür, uçar melekler,
Çağlar dereler, açar çiçekler;
Canlanmak için bütün şu âlem
Senden demek iltifât bekler;

⁵²⁹ a.g.e, s. 168,65

⁵³⁰ a.g.e, s. 70,387,378

⁵³¹ a.g.e, s. 345,127,369,344,193

Bir menba-i şu'le-i safâsın,
 Ey şems, ey kevkeb-i muazzam,
 Ezhârına akseder de nûrun
 Bir kabri de güldürür sürûdun.

Tulu'a Karşı

R.Ş, s. 373 - 374

Çiçekler, benzetme unsuru olarak geniş bir kullanıma sahiptir. Para, sarı bir çiçektir. Nedim'in teninin rengi çiçek bozuğudur. Dans eden kadın, hayâlî bir çiçek yığını gibi titrek ve perişan döner. Kız bir çiçektir. Hatta sevginin saflığı için çiçekten daha güzel bir örnektir. Hatıralar çiçeklere ebeztilir. Çiçekler ise kokulu birer yıldızdır. Şâir kederli olduğu bir günde etrafındaki çiçekleri açılmış birer yaraya benzetir.⁵³²

“Subh-ı Bahârân” şiirinde şâir, sevgilisini bir gonca güle, bir çiçeğe benzetir ve gerçek goncalarla kıyâs eder:

Ne var tehassüre şâyân fakat şu âlem de ?
 Benim bu gün onu takdîre iktidârım yok.
 Hezâr gonca solar her nefeste, her demde;
 Benim de soldu gülüm, goncam... Ah derdim çok !
 O her nefeste solan gonca her nefeste açar;
 Fakat benim gülüm açmaz, o bir garîb çiçek...
 Gelir bahâr, yine hâke reng ü rûh saçar;
 Fakat benim gülüm artık bahâr görmeyecek !

R.Ş, s. 369

Bir gülüş olan çiçekler, güzel ve dargındır. Çiçekler açılmak için kızın tebessümünü beklerler. Çiçeklerden biri açıkça güler. Kışın havanın karasızlığı karşısında aldanarak açılan “ezhâr”, dehşet içinde kalır. Bir an gülen bir bakış, bir an içinde değişerek ağlamaklı hüznü bir çehreye dönüşür.⁵³³

“Şükûfe-i Yâr” şiirinde sevgiliden hatıra olarak kalan çiçek, şâirin seslenip konuştuğu canlı bir varlık hâline gelir:

⁵³² a.g.e, s. 251,330,164,395,396,66,67,368,80

⁵³³ a.g.e, s. 368,394,395,344

Mümkün mü tegayyür-i meâlin ?
Solsan da güzelsin, ey çiçek, sen !

Yoktur ki atılmak ihtimâlin:
Hâlâ üzerindedir nigâhı
Yârin, o ferîşte-i hayâlin.

Açıkça şu defter-i siyâhı
Bir yüz görürüm ki muhtecibdir,
Hep sensin onun zuhûr-gâhı.

Ba'zan o zilâle münkalibdir,
Lâkin onun sen edersin ihtâr;
Her dem bu sebeple müncezibdir
Rûhum sana, ey şükûfe-i yâr !

R.Ş, s. 384

Çiçek, bazı şiirlerde mecazî olarak sevgi, ümit, neşe gibi anlamlar ifâde eder. Sevdâlyken geçtiği yerler rengârenk bir gülşen olan âşığın bir gün çiçekleri solar ve âşık sevdâsını, ümit ve hayâllerini de kaybeder.⁵³⁴

İşte fırsat, şu yapma sevdâdan
Müstefid ol, ki bir ganîmettir...
Bir zamân sonra kalbi şeydâdan

Çıkacaksın bütün bütün, efsûs !
Müstefid ol, şu berk ü bârımdan,
Bulacaksın yarın bahârımdan

Bir bulut belki... Bir şükûfe, hayır!

Belki... Hayır !

R.Ş, s. 64

⁵³⁴ a.g.e, s. 171,172

3.7.8.1. GÜL :

Tevfik Fikret'in bütün garp ve şark şiirlerinde olduğu gibi manzumelerinde de çiçek türleri arasında gül, ilk sırayı alır. Yoğun bir şekilde işlenen gül-gonca, çeşitli kullanımlarla karşımıza çıkar.

Gül objektif yönden fazla ele alınmaz. Sevgiliden hatıra kalan gonca, Şâire aşkını ve yârini hatırlatır. Dışarıda ezeli neşesiyle ilkbahâr, evlere ümitler ve güller serper.⁵³⁵ Bir defter içinde binlerce emel ve hevesle birlikte tozlanmış ve kurumuş bir gonca durur:

Bir gonca durur kadîd ü muğberr;

Bir defter-i sânihât içinde;

Binlerce emel, heves berâber

Reng-i siyeh-i memât içinde;

Sessiz sessiz geçer hayâtı

Bir velvele-i nikât içinde.

Şükûfe-i Yâr

R.Ş, s.383

Fikret, şiir perisinin yanaklarındaki ateşli parıltıları Hind'in zehirli goncalarına benzetir.⁵³⁶ Nef 'î'nin ateşli dudaklarında ilhâm goncası açılır:

Tab'ı sahbâ gibi cûş-âver-i mînâ-i mekaâl,

Fikri Ankâ gibi bâlâ-rev-i atbâk-ı hayâl,

Açılır gonca-i ilhâmı leb-i hârında;

Berk urur şu'le-i endîşesi enzârında.

Nef 'î

R.Ş, s. 336

⁵³⁵ a.g.e, s. 383,384,74

⁵³⁶ a.g.e, s. 161

Gül, sadece benzetilen olarak ele alınmıştır. Güle benzetilen unsurların başında sevgili gelmektedir. Sevgili süslü, yeni açılan bir goncadır. Rûhdan vücûd bulmuş kadar hoş bir gonca zarıdır. Yâr, solan ve bir daha açmayacak, başka bir bahar görmeyecek olan bir güldür. Nesrin, kendisini gonca iken solmuş bir gül gibi görür. Yârin gül saçan dudağı vardır.⁵³⁷ Çocuğun güzelliği bir güle benzetilir:

Çocuktun, bir melektin sen;
 Sen, ey ma'şûka-i Fikret;
 Bulur el'ân
 Dil-i nâlân
 Gül-i hüsnünde bir nûkhet
 Sabâvetten, o cennetten !

Terennüm

R.Ş, s. 381-382

Baharda geçecek olan güzel günler, renk yönüyle güle benzetilir. Şâirin kızkardeşi "bikr-i gül-nikâb" dır. Paranın yüzü güle benzer. Anne ağlayan çocuğun ağzını sevgisinin "gül-bûse"siyle kapatır. Ağaçlar son sevdâ goncalarını dökerler. "Vuslat" inleyen bir goncadır. Sabah olunca gökten süzülen ışıklar, gül-bûseler saçar. Karların oluşturduğu manzara, beyaz bir sinede gülen bir beyaz güle benzer.⁵³⁸ Mâzî bir gülşen; gençlik ise bu gülşendeki beyaz bir goncadır:

Biçâre ben, bu gün yine vakf-ı teessürüm:
 Mâziye doğru uçtu nigâh-ı tehassürürm;
 Görmekteyim o gülşeni kim gark-âb ü tâb
 Bir gonce-i seffidi onun hande-i şebâb.

Geçmişte

R.Ş, s. 361

"Ayrılmam" şiirinde söz konusu edilen gül mutlu ve gülerek solması yönüyle kişileştirilmiştir:

⁵³⁷ a.g.e, s. 397,395,369,370,21,380

⁵³⁸ a.g.e, s. 135,290,253,52,36,406,225,111

Sarı bir gül ipekli korsajının
 Nefha-i lerzişiyle gaşyoluyor,
 Orda mes'ûd u mübtesem soluyor...
 Ben olaydım bu... Yok, inanma sakın:
 İnci olsam denizden ayrılmam !

Ayrılmam !

R.Ş, s. 413-314

Kimi zaman gül, mecazî anlamda kullanılır. Mutluluk, sevinç, arzular, emeller ve bunlara ulaşmak, sevgi, ömrün gençlik dönemleri v.b. gülün taşıdığı anlamlardandır. Mazide yaşanan neşeli güzel anlar hep gül renklidir. Nesrin yeni açılan bir goncaiken kaderine yenilerek dikenliklerden geçer. Şâir sonunda "bir gül koparıp koklamadan toprağa düş"eceğini düşünür.⁵³⁹ "Kenân" şiirinde gonca sevgi, mutluluk anlamında kullanılmıştır:

Ken'ân büyüdü, hayli de gürbüzledi; lâkin
 Hâlâ ona ma'tûf idi evvelki nazarlar.
 Bîçâre gezer tek başına sâkit ü sâkin,
 En müşkülü, kızlar da görürlerdi muhakkak.
 Hep şerm ü hakâret dolaşırdu üzerinde,
 Bir gonca açılmazdı zemîn-i güzerinde.

Ken'ân

R.Ş, s. 38

3.7.8.2. ZANBAK :

Zanbak, dört şiirde geçer. "Fırsat Yolunda" şiirinde şâirin geçtiği yollar zanbaklar ve diğer çiçeklerle süslenmiştir. Şâir sevgilisiyle "birlikte açılmış iki zanbak gibi hemser" bütün gençlik günlerini birlikte geçirirler. Dans eden kadın taze bir zanbağa benzer.⁵⁴⁰

⁵³⁹ a.g.e, s. 361,25,189

⁵⁴⁰ a.g.e, s. 171,172,140,164

"Yaşamak Aşk" şiirinde şâir, sâflık yönüyle kendisini bir zanbağa benzetmektedir:

Sâf u ma'sûm; sanki bir zanbak;
O kadar sâf idim ki fikrimden
Geçebilseydi bir gün aldanmak,
Yaşamaz, mahvolur giderdim ben.

O zamânlar bu en kolay şeydi;
Tıpkı bir zanbağın memâtı gibi
Soluvermek, fakat bugün, şimdi
Şu soğuk toprağın hayâtı gibi

Solmayan bir hayâta müftakirim;
"Hâr u muğfil, fakat hayât olsun !"
Diyorum; şimdi hâtırım, fikrim
Hep şu müz'ic ümîd elinde zebun.

R.Ş, s. 217-218

3.7.8.3. KRİZANTEM (KASIMPATI) :

Sonbahar mevsiminde açılan krizantem, Fikret'in aynı adı taşıyan bir şiirine konu olur. Krizantem, safa gülüşüne dönüşen hazanın gözyaşlarıdır. Şâir ise bu çiçeği ilk sevgilisinden duyduğu ve onu hatırlattığı için sever:

Şafak-âlûde bir hadîka gibi
Nazre-gâhuma ibtisâm eyler
Sarı, fesrengi, penbe, sencâbî,
Bir kucak, bir yığın şükûfe-i ter.

Krizantem, bu hande-i sâfa
Münkalib girye-i yetîm-i hazân...
Nâf-ı zerrîni serper etrâfa
Acı bir nefha, bir şemîm-i hazân.

Krizantem, bu nâmı pek severim,
 Önce duydum onun lisânından;
 Bana mûnis bir gün hâtıradır.

Hep onun yâdigârıdır kederim;
 Açılır sonbahâr olunca ıyan,
 Krizantem içimde bir yaradır;

R.Ş, s. 144-145

En geç açan ve en geç solan bir çiçek olan krizantem, en güzel çağında karın ve soğuşun şamarını yüzünde hisseder. Şâir, krizantemle insanın talihi arasında sözkonusu özelliğinden dolayı bir ilgi kurar.

3.7.8.4. LÂLE :

Lâle, iki şiirde yer alır. Nedim devrinde kadehler, lâleler, nükteler ve gülüşler hep birbirine karışmıştır.⁵⁴¹ "Subh-ı Bahârân" da şafağın lâle renkli ışıkları, bir güneş yanaklıının yüz güzelliğini örten kırmızı ışık gibi bakışları kamaştırır:

Bir afitâb-ruhun bürka-i cemâli gibi
 Hafif bir sise hep kâinât müstağrak;
 O zî-nikâb-ı cemâlin fûrûg-ı âli gibi
 Nigeh-fûrûz idi envâr-ı lâle reng-i şafak.

R.Ş, s. 367

3.7.8.5. YASEMEN :

Yasemen, yer aldığı iki şiirde de benzetme unsurudur. Sine beyazlık yönüyle yasemene benzetilir. Karlarla kaplı manzarada bu yasemen sinedeki beyaz bir gül gibidir.⁵⁴² Cenab Şehabettin'in şiirlerini anlayabilmek için mavi bir gölgelikte, gecenin

⁵⁴¹ a.g.e, s. 333

⁵⁴² a.g.e, s. 111

sonsuz yasemin renkli ânında sessizlik içinde yaradılışın nağmelerini dinlemek, şâir ruhlu olmak... gerekir:

Halecânlarla geçen bir günün akşâmında;
Mâi bir gölgeğin sîne-i ârâmında,
Gecenin bir ebedî ân-ı semen-fâmında,
Pür-sükûn, zezeme-i hilkaî gûş ettinse...

Bir şey anlarsın, evet, belki bu sîmâdan sen,
Bir şey anlarsın onun şîve-i takrîrinden;
Yazamam yoksa Cenab'ın sana mâhiyyetini.

Cenâb

R.Ş, s. 328

3.7.8.6. SÜN BÜL, GELİNCİK :

Köylü bir kız olan Mayıs'ın saçları sünböldür. Temmuz ayında ise sünbülî bir hava vardır.⁵⁴³ "Fırsat Yolunda" adlı şiirde çiçekler hem gerçek, hem de mecazî anlamda kullanılmıştır:

İpek etekleri tarzında bir güzel kadının:
"Beni takip et ey şikeste-hayat !" diyerek

.....

Müzehher bir etek ta'kib ederdim: Geçtiğim yerler
Şakâyıklarla, zambaklarla, sünbüllerle süslenmiş
Birer gülşendi; herşey, her çiçek bir nâzenîn cûşiş
Verir, her nefha mesteylerdi sevdâmı;

Bütün sâfiyyet-i meşcer

Öpüp, mes'ûd, o dâmân-ı dil ârâmı

Benim okşardı hulyâmı.

Çocuklardan çocuk, ben pür-tehâlük bir meserretle

⁵⁴³ a.g.e, s. 345,347

Koşardım hep o pîşimden kaçan refîâre-i müstagrak;
 Olurdu pây mâlim gâh bir gül, gâh bir zanbak...
 Giderken böyle; uryân bir çocuk nâ-gâh
 Nasıl bilmem, ne cür'etle
 Elimden tuttu; baktım: Bir küçük güm-râh.
 Çocuk dargın tebessümlerle ayrılmıştı pîşimden;
 O dem bir serd-i muhrik bütün ezhârı soldurdu.
 Çiçeklerden uçan reng-i adem enzârı soldurdu !
 Gözüm kaybetti dâmân-ı dil-ârâmı...
 O hırçın tıfl-ı uryân-ten
 Alıp kaçmıştı rûhumdan da sevdâmı,
 Bütün ümmîd ü hulyâmı !

R.Ş, s. 171-172

3.7.8.7. NİLÜFER, ERGUVÂN, NERGİS :

Nisan ayı, sarı bir nilüferin dudağında doğar. Akşam üzeri güneşin batarken oluşturduğu kızılılık, renk yönüyle erguvâna benzetilir.⁵⁴⁴ Mayıs'ın gözleri ise parlak bir nergistir:

Münevver nergisi çeşmânı handân-ı tarâvettir,
 Muattar sünbül-i giysûsu tâlân-ı şetârettir,
 Müzehher sîne-i uryânı lertzân-ı muhabbettir...
 Mayıs bir köylü kız, bir şûh-ı fettan-ı tabîattır.

Aveng-i Şühûr - III

R.Ş, s. 345

3.7.8.8. DİKEN :

Tevfik Fikret, altı şiirinde dikenini kullanır. Üç şiirde diken gerçek anlamıyla yer alır. Sevgilisini kaybeden genç, onun mezarının başına ürkmüş bir hayâl gibi dikenler içinden yürüyerek gider. Sezâ ile şâir, "yeşil dikenler içinde yosunlu bir yardan" düşer

gibi deniz kenarına inerler.⁵⁴⁵ Fikret'in kızkardeşinin mezarı o kadar harap bir haldedir ki bir diken bile yoktur:

Kim bilir belki de, pâmâl-i gubâr,
Ne diken var, ne ziyâret, ne mezâr;
Ne de sen... Bense bugün derdimle
Seni inletmeye geldim, dinle.

Hemşirem İçin

R.Ş, s. 287-288

Dikenler, daha çok mecazî anlamıyla söz konusu edilir. Diken, hürriyet yolunda ya da hayatta karşılaşılan ve aşılması güç olan zorluklar ve engeller, sıkıntılar ve çekilen acılar gibi anlamları taşır. Nesrin, daha yeni açılan bir gonca iken kaderin elinde kahrolarak hep aynı dikenliklerden geçer.⁵⁴⁶ Kederlerle, sıkıntılarla dolu bir ömür süren şâir, bu hayatın dikenliğinde sefâletin en ağır yüküyle gezer:

Yıllarca taharrî der-i mesdûd-ı necâtı,
Yıllarca metâible mesâible döğüşmek,
Gezmek bu dikenlikte girân-bâr-ı sefâlet,
Mesmûm, acı bir zehr ile mesmûm... Nihayet
Bir gül koparıp koklamadan düşmek !
Ben böyle mi sandım seni, ey ömr-i gam-âlûd ?
Bir telhî-i nefretle gönül, nâdim-i bî-sûd,
Takdis ediyor sâye-i kahrında memâtı !

Nâdim-i Hayât

R.Ş, s. 189

"Hemşirem İçin" şiirinde toz, bulut, taş ve diken ortadaki duruma ağlayacak olma yönüyle kişileştirilir:

⁵⁴⁴ a.g.e, s. 345,101

⁵⁴⁵ a.g.e, s. 403

⁵⁴⁶ a.g.e, s. 273,274,25

Dinle her nerde isen, her ne isen:
 Toz, bulut, rûh, melek, taş ya diken;
 Bunların hepsini giryân edecek
 Bir cinâyet ki... Cinâyet, gerçek !
 R.Ş, s. 228

3.8. MADENLER

3.8.1. CEVHER :

Rübâb-ı Şikeste'de cevher, sadece benzetilen unsur olarak kullanılmıştır. Vatanın toprağı cevherdir. Yağmur damlaları, güher damlasıdır.⁵⁴⁷ Gaflet ise kıymetli taşlarla bezenmiş bir kadehtir:

Ey nağme-i rengîni rübâb-ı hevesâtın,
 Ey nağme-i sûzân,
 Ey nağme-i mühlik !

Ey şîr-i teri sîne-î pür-zahm-ı hayâtın !
 Ey câm-ı murassa'-leb-i gaflet ! Ki nümâyân
 Ka'rında mehâlik.

Süs

R.Ş, s. 168

3.8.2. DEMİR :

Fikret'in, madenler içinde en çok yer verdiği unsurlardan biri de demirdir. "Heykel-i Sa'y" şiirinde demir gerçek anlamındadır. Çalışma anıtı demir bir sütunun üstünden kayıtsız ve ulvî bir şekilde bakar.⁵⁴⁸

Demir, yer aldığı diğer şiirlerde benzetme unsuru olarak görev üstlenir. Ufukta bir sıra demir görünüşlü dağlar vardır. Bazen "paslı bulutlarla kasvet" demirden bir siper gibi şâirin göğünü örter. Yaralanarak yere düşen asker demirden bir enkaz gibidir.

⁵⁴⁷ a.g.e, s. 315,368

⁵⁴⁸ a.g.e, s. 263

Hasan'ın demir gibi bir vücûdu vardır. Nef ' î 'nin anlatımının derinliklerinde demir sesi duyulur.⁵⁴⁹

"Hayât" başlıklı şiirde hayatta karşılaşılan zorluklar söz konusu edilir. İki demir el, devamlı insanı zorluklara doğru itip zedeler:

O mâi şey seni yuttukça haykırır, bağırır.
Fakat halâs olamazsın; omuzlarından ağır,
Haşîn, demir iki el muttasıl itip zedeler;
Ne çâre yok ineceksin... Bu işte ömr-i beşer.

R.Ş, s. 270

Görülüyor ki şâir, demiri çoğunlukla gücün, kuvvetin, karşı konamaz, üstesinden gelinemez bir sertliğin sembolü olarak kullanıyor.

3.8.3. İNCİ :

Fikret, inciyi sadece benzetilen olarak ele alır. Çocuk saf bir inci; anne ise sedeftir. Yağmur damlaları, inci tanesine benzetilir.⁵⁵⁰ "Ayrılmam!" şiirinde yârin gözleri siyah bir incidir:

Bir siyah inci, pür-emel, saçının
Nâzlı kıvrımlarında saklanıyor,
Büyüyor gâh, gâh ufuklanıyor...
Ben olaydım bu... Yok, inanma sakın:
İnci olsam denizden ayrılmam !

Umk-ı sâfiyyetinde çeşmânın
Bana bir başka inci arz ediyor,
"Bendedir güllerin latîfi !" diyor...
Ey güzel gözler, işte siz inanın:
Ölürüm ben de sizden ayrılmam !

R.Ş, s. 413-414

⁵⁴⁹ a.g.e, s. 407,162,409,47,336

⁵⁵⁰ a.g.e, s. 52,117

3.8.4. ALTIN :

Altın, Fikret'in şiirlerinde benzetilen unsur olarak kullanılır. Şâir, neyi altın bir ağaca benzetir. Kelebeğin altın tozundan kanatları vardır.⁵⁵¹ Paranın sesi altından bir peri hikâyesidir; para da maharetli bir elde ufalanmış nûr ve altın yığındır:

Sarışın... Âh, şimdi her şeyde
 Bu sıcak levn-i muhteşem zâhir;
 Bir müzehheb perî hikâyesidir
 Duyduğum her sadâ-yı nâzende.
 Sanki bir dest-i pür- mehâretle
 Ufalanmış yığınla nûr u zeheb,
 Sonra etrâfa püskürtülmüş hep.

Büyük İkrâmiye

R.Ş, s. 251

3.8.5. ZÜMRÜT :

Çamlar, renk yönüyle şâirin aşk yuvasının zümrütlü kanadıdır.⁵⁵² Denizin zümrüt kanatları, aşk ve sanat hayâllerini kucaklar:

Her günkü inşirâhına dal; çırpın, oyna, ak;
 Sâfi köpüklerin, o ipek saçların, bırak,
 Sarsın hayâl ü rûhu; sarılsın, kucaklasın

Dün Gece

Hulyâ-yı aşk u san'atı zümrüd kanatların !

R.Ş, s. 276

3.8.6. GÜMÜŞ, MERMER :

"Bir Yaz Levhası" şiirinde denizin yüzeyi renk yönüyle gümüşe benzetilir.⁵⁵³ Bu benzetme eski şiirden gelir. Bilindiği gibi eski şiirde su rengi çoğunlukla gümüşüdir "Tefelsüf" adlı şiirde şâir, mermere istediği şekli verir:

⁵⁵¹ a.g.e, s. 167,87

⁵⁵² a.g.e, s. 405

İçimden eğlenirim ba'zı iğbirârımla:
Benim yapan bu hayât-ı melûl ü mes'ûdu,
Benim veren rûham-ı hâkîre keyfimce

Şu vaz'-ı dilberi, yâhud bu şekl-i merdûdu;
Benim elimde benim benliğim de bâzîçe...

R.Ş, s. 59

3.9. TABİAT VE DİN KARŞISINDA TEVFİK FİKRET

Tevfik Fikret, din karşısında inişli çıkışlı bir yol takip eder. Fikret, şiire başladığı ilk yıllarda bir taklit devresi geçirir. Yazı hayatına *Mirsâd* dergisinin açtığı “Tevhid ve Sitâyîş-i Hazret-i Pâdişâhî” konulu bir yarışmada birinci gelen “Tevhid” başlıklı manzumesiyle başlar.⁵⁵⁴ Bu şiiriyle dikkatleri üzerine çeken Fikret, dinî muhtevalı birkaç şiir daha yazar. 1897 yılında “Sabah Ezanında” şiiriyle başlayan dinî şiirleri 1899 yılına kadar “Kamîs-i Yusuf”, “Ramazan”, “Sabah-ıyd”, “Şehitlikte”, “Asker Geçerken”, “Ramazan Sadakası”, “Mezaristan”, “Köyün Mezarlığında” v.b. sünmî İslâm akidesine uygun şiirler teşkil eder.

“Tevhid” şiirlerinde “geleneğe uygun olarak din, Tanrı sevgisi, insanın benliğinde yaşattığı subjektif birer duygu olarak anlatılmıştır. *Rûbab-ı Şikeste*’deki dinî şiirlerde bu “içten yaşayış”ın yerini, “dıştan bakış” veya “duyuş” alır. Bu devirde herşeyi bir tablo gibi gören, hatta kendi duygularını da tablo haline getiren Fikret, dine de aynı bakış tarzını tatbik ediyor.”⁵⁵⁵

1897 yılında yayımlanan “İnanmak İhtiyacı” Fikret’in ruhunda yaşadığı inanç boşluğunu kuvvetle hissettirir. M. Kaplan, bu şiirin “Fikret’te rûhî buhranın 1900’den önce başladığını göster”diğini belirtir ve şiirdeki sentaks şekil ve üslûp özelliklerinin de bunu ifade eder tarzda olduğunu dile getirir.⁵⁵⁶ Kenan Akyüz ve Hikmet Tanyu da bu şiirin Fikret’teki inanç buhranının başlagıcı olduğu konusunda hem-fikirdir.⁵⁵⁷

1905’te yazılan “Tarih-i Kadîm” manzumesi, Fikret’in sadece din konusunda değil; savaş, kahramanlık, tarih ve millet gibi konularda da menfî bir tavır aldığı bir eser olarak karşımıza çıkar. Yazıldığı andan itibaren etrafında büyük tartışmalara yol açan bu manzumeyi Fikret, hiçbir zaman kendi imzasıyla yayımlanmamış ve “*Rûbab-ı Şikeste*”ye yukarıda adını saydığımız İslâmî gelenek çerçevesinde yazdığı şiirleri alırken; “Tarih-i Kadîm”i almamıştır. Zaten bu şiiri, kimseye vermeyeceğine söz vererek okumak üzere

⁵⁵⁴ Prof. Dr. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, (Devir İhtiyacı- Eser), Dergah Yay., 3. Bas. Yst. 1993., s.148*

⁵⁵⁵ a.g.e. s.148

⁵⁵⁶ a.g.e., s.151, 152

⁵⁵⁷ Kenan Akyüz, *Tevfik Fikret, A.Ü. D.T.V.F. Yay. ank.1947, s.275, 276; Doç. Dr. Hikmet Tanyu, Tevfik Fikret ve Din Yrfan Mat. Yst., s.74, 75.*

alan Rıza Tevfik, Fikret'in haberi olmadan bu şiiri etrafındakilere dağıtmıştır.⁵⁵⁸ Eserin daha sonraki basımları da yine başka kişiler tarafından yapılmıştır.

“Tarih-i Kadîm” bazı çevrelerce benimsenip, göklere çıkarılırken; bazı çevrelerce de şiddetle tenkit edilmiştir. İslâmcı bir şâir olarak tanan Mehmet Âkif, Fikret'in bu manzumede İslâmiyet'e yapmış olduğu saldırıları hoş göremez ve Fikret'e “Süleymaniye Kürsüsünde” vâizin ağzından ağır eleştirilerde bulunur. Bunun üzerine Fikret'de 1914 Kasımında yazdığı “Zangoç (Tarih-i Kadim'e Zeyl)” ile Âkif'e “Molla Sırat” diye hitap ederek cevap verir.⁵⁵⁹ Fikret'in yayınlamadığı bu manzume de 1924 yılında Abdullah Cevdet'in İçtihad dergisinde yayınlanır.⁵⁶⁰ Mehmet Âkif bu defa da “Berlin Hatıraları”nda yüz mısrayı aşan bir cevap verir. Ancak Âkif, daha sonra yazmaktan pişmanlık duyduğu bu bölümü “Safahat”a koymamıştır.⁵⁶¹

Tarih-i Kadîm” ve “Tarih-i Kadîm'e Zeyl”in dışında “Sis”teki bazı mısralarda ve “Promete”, “Gökten Yere”, “Haluk'un Âmentüsü”, Resmin Karşısında”, “Hayata Karşı Beşer” v.b. gibi şiirlerde de Tevfik Fikret, dine karşı menfi tavrını sürdürür.

“Firak ve Telakî”, “Vatan Şarkısı”, “Devenin Başı”, “Halûk'un Vedâi”, “Ey Yâr-ı Negamkâr” gibi şiirlerde dinî kavramların yer alması yönüyle dikkati çekerler.

Ölümünden kısa bir süre önce 1915'te yazılan ve yayınlanan “Sancak-ı Şerîf Huzurunda” adlı manzume ise yine farklı yorumlara sebep olmuştur. Şiirin genel görünüşü İslâmî esaslara uygundur. Ancak Süleyman Nazif⁵⁶² ve Mehmet Kaplan⁵⁶³ bu şiirde görünenin ötesinde bir istihza olduğunu belirtmektedirler. K. Akyüz de “Bu şiir, dini bir politika vasıtası şeklinde kullanan basireti kıt kimselerin yüzlerine vurulmuş bir şamardı” derken bu görüşünü doğrulayacak Dr. Mazhar Osman'ın naklettiği bir hatırıya da yer vermektedir.⁵⁶⁴

“Sancak-ı Şerîf Huzurunda” şiirinden söz ederken yukarıda değindiğimiz farklı yorumlara yer veren ve bu şiire kısmen de olsa ihtiyatlı yaklaşan Hikmet Tanyu'da ise bu manzumenin “tamamen dinî, manevî bir şahlanış ol”duğu; “İslâmiyete, dine, peygambere v.b. çok saygılı bir ifâde” ile “İslâmî esaslara uygun mısraları” içerdiği

⁵⁵⁸ H.Tanyu, a.g.e., s.90, 91.

⁵⁵⁹ a.g.e., s.137, 141.

⁵⁶⁰ a.g.e. s.68

⁵⁶¹ a.g.e. s.139

⁵⁶² Süleyman Nazif, Mehmet Akif, Ýst. 1924

⁵⁶³ M. Kaplan, Tevfik Fikret, Ýst. 1993

⁵⁶⁴ K. Akyüz, Tevfik Fikret, Ank. 1947 s.124, 125

görüşü ağır basmaktadır.⁵⁶⁵

Bizim burada esas amacımız, Tevfik Fikret'in inançlı mı yoksa inançsız mı olduğunu ortaya koymak ve bunda ne gibi sebeplerin rol oynadığını belirtmek değil; "Rübab" şairinin inançlı ve inançsız olduğu dönemde tabiata bakışında ne gibi değişikliklerin olduğunu tespit etmektir. Bu nedenle Fikret'in sanatına da ekti eden bu konuya kısaca yer vermekle yetindik.⁵⁶⁶

3.9.1. TEVFİK FİKRET'İN İNANÇLI OLDUĞU DÖNEMDE TABİATA BAKIŞI

Tevfik Fikret, inançlı olduğu dönemde din-tabiat bağlamında tabiata geleneksel inanış çerçevesinde yaklaşır.

Fikret'in ilk şiiri olan "Tevhid" şiiri klasik tevhidlerde yer alan ve tabiatın Tanrı'nın varlığına delil olduğunu ifade eden anlayıştan öteye gidemez.

Mevsimler, yıldızlar, çiçekler, dağlar, Allah'ın birliğini gösteren, buna şahitlik eden sayısız eserlerdir. Alem O'nun birliği ve nuruyla doludur. Denizler, Allah'ın yüce kudretinin sonsuz delilleridir, ve âlem O'nun feyziyle uyanıktır.

İlâhî! Birsin ... İkrâr-ı vahdâniyyetinde :

Fusûl ü encüm ü ezhârdır, kühsâr âlîdir,
Şühûd-ı vahdetin kim bî-tenâhî, zî-tevâlîdir.
Denir mi zâtını tevhîdden âsâr hâlidir?
Bu kesret-gâh nûr u vahdet-i zâtınla mâlîdir!

Tevhid⁵⁶⁷

Şiirin devamında yine geleneksel anlayışa uygun olarak Tanrı'nın yanında diğer varlıkların aciz ve sönük kaldığı dile getirilmektedir.

Fürûg-ı hüsnünü, ey şems bir müzlim tecellî -gâh!
Huzûr-ı izzetinle ser-be-hâk-i hayretim her -gâh!
Değildir kulluğundan başka lezzetten gönül âgâh!
Senin lütfundur ümmîdim senin meczûbunum Allah!!...

Tevhid⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ a.g.e., s.132, 136

⁵⁶⁶ Tevfik Fikret ve din konusunda daha geniş bilgi için bkz: Hikmet Tanyu, Kenan Akyüz ve Mehmet Kaplan'ın adı geçen eserleri.

⁵⁶⁷ Tevfik Fikret, Rübüb-ý pikeste ve diğer eserleri, haz: Fahri Uzun, Ýnkýlap kitap evi, Ýst.1985, s.356

⁵⁶⁸ a.g.e., s.356

“Sabah Ezanında” adlı şiirinde ezan sesinin sabah vakti sessiz tabiatta yankılanışının şairde uyandırdığı izlenimler anlatılmaktadır. Ezan okunurken kişileştirilen tabiat bile ibadet etmekte; âlemlerde gizli-açık, aydınlık-karanlık daima Yaradan’ı zikretmektedir:

Allah ü Ekber .... Allah ü Ekber...

Bir samt-ı ulvî: Gûyâ tabîat

Hâmûş hâmûş eyler ibâdet

.....

Allah ü Ekber ... Allah ü Ekber

Bir samt-ı ulvî: Kalb-i tabîat

Bir samt-ı nâlân, Rûh-ı avâlîm

Etmekte zikr-i Hallâk’ı dâim

Etmekte ra’şan ra’şan ibâdet.

R.Ş., s.221-222

“Şehitlikte” manzumesinde de akşam ezanının kainatı titretmesi, Fikret’in çoğu şiirinde olduğu gibi kelimelerle çizilen bir tablo halinde anlatılır:

Kebûd-ı bahrı beyâz tekneler yarıp gidiyor.

Sükût içinde kalan kâinâta bir titrek

Ezan sadâsı bütün saffeti ile vecd-âver;

Ağır ağır ser-i eşcârı örtüyor zulemât

Bulutlarıyla semâ şimdi bir ridâ-yı memât.

R.Ş. s.228

Hız. Yusûf kıssasından bir kesitin anlatıldığı “Kamîs-i Yusûf” şiirinde Hız. Yakûb’un oğluna kavuştuğu an tabiatta görülen değişmelerden tabiatın kıldığı şükür secdesinden söz edilmektedir:

Günün birinde-ki bir tûde ebr-i nâmiye -bâr

Verip havâlî-i Ken’ân’a incilâ-yı bahâr

Dökerdi rahmet ü behçet o hâk-i meftûre;

Erişti kâfile-i müjde-âver-i ihvân

Sürünce gömleği Ya’kûb uyûn-ı bî-ferine

Önünde geldi bütün arz-ü âsümân yerine

Bütün tabîat o dem kıldı secde-i şükân!

R.Ş. s.50

Bir gün Halûk'la gezintiye çıkan şair yoldaki meydanda uzun, marur, ağır başlı, hiç eğilmemiş koca bir çınar görür. Osmanlı Devleti'nin sembolü olan ve onu hatırlatan bu çınar;

Öyle serpilmiş, öyle yükselmiş
Ki, civârda kubbeler, damlar
-Ser-te-ser secde-gîr-i istigfâr-
Onu haşyetle seyr eder gibidir

Halûk'un Vedâi⁵⁶⁹

“Sabâh-ı Iyd”, bayram sabahının tabiatta meydana getirdiği değişmelerin, sübjektif tasvirler ve kişileştirmelerle beraber söz konusu edildiği bir şiirdir:

Ufukta işte ziyâ saplı bir yığın dilber
Ser-i müzehher-i tıflâne kaynaşır, mesrûr;
O nazlı saçlara gül-bûseler nisâr eyler
Bulutların arasından şükûfte bir leb-i nûr.
....
Sabâh-ı ıyd, o mübârek ferîşte-i handân
Çıkıp şafaktan uçarken harîm-i ismetine
Fem-i tabiâte bir kand-i ibtisâm uzatır.

R.Ş.,s.225-226

Fikret, bir gün köyün mezarlığında dolaşır. Mezarlığa yağmur yağarken; diğer yerlere tek bir damlanın bile düşmediğini görür. Bu nedenle Allah'ın sadece ölülere rahmet yağdırdığını düşünerek yakınır. Ancak daha sonra kendisinde bir gün toprak olacağını hatırlayınca bu serzenişinden vazgeçer. Allah'ın rahman sıfatı ile yağmur arasında bir ilgi kurar:

“Nedir hakîkatı, ey sırr-ı ekber-i mescûd,
“O yanda koskoca bir kâinât-ı hiss ü şühûd,
“Zelîl, titreşiyorken der-i celâlinde

⁵⁶⁹ a.g.e., s.68

“Bu sengzâre yeşil bir sehâbe hâlinde
 “Yağar yağar mütemâdi esîr-i gufrânın? ...”
 Cevap alır gibi oldum, içimde aynı sadâ
 Tekerrür etti: “Yarın sende bir avuç toprak “
 Kesâfetiyle gelirsin bu sâye- gâha, bırak “
 Esîr-i feyzini döksün ilel-ebed Mevlâ!”

Köyün Mezarlığında

R.Ş. s.234-235

“Nejad’a” şiirinde Nejad’ı “Hallak-ı kâinât yaratmıştır.”⁵⁷⁰

Daha öncede belirttiğimiz gibi “İnanmak İhtiyacı” şiiri şâirde inanç duhranının başlacımını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Yeri göğü, kalp ve vicdanı her şeyi bir boşluk olarak gören şâir, inançsızlığı ve bu konuda duyulan şüpheleri karanlık olarak nitelendirir ve sonuçta inanmayı o zulmetteki nurlu bir yola benzetir:

Bütün boşluk: Zemîn boş, âsümân boş , kalb ü vicdân boş;
 Tutunmak isterim bir nokta yok pîş-i hasârımda.
 Bütün boşluk: Döner bir hîçî-i mühiş civârımda;
 Döner beynim berâber; ihtiyârım sanki bir serhoş,
 Düşer, lagzîde-pâ, her sâha-i ümmîde bir kerre....
 Bu yalnızlık, bu bir gurbet ki benzer gurbet-i kabre;
 İnanmak işte bir âgûş-i rûhânî o gurbette.

Karanlık: Her taraf her şey karanlık, bir hazîn yeldâ!
 Karanlık: Fehm ü dâniş, akl ü istihrâc hep muzlîm;
 Bütün rûhumda müz’ic bir cemâdiyyet olur nâîm,
 Kesâfetten ibâret bir tecellî arz eder eşyâ,
 Hakîkat zâhir olmaz, dîde-i idrâke bir zerre...
 Bu vehm-âlûd bir zulmet ki benzer zulmet-i kabre;
 İnanmak.... İşte bir şeh-râh-ı nûrânî o zulmette.

R. Ş. s.219-220

⁵⁷⁰ R.Ş. s.393

3.9.2. İNANCINI YİTİRDİĞİ DÖNEMDE TEVFİK FİKRET'İN

TABIATA BAKIŞI:

Rübâbı-ı Şikeste şâiri'nin "İnanmak İhtiyacı"nda izlerini gördüğümüz inanç buhranı daha sonraki dönemlerde daha da ileri boyutlara varır. Fikret'in özellikle 1900'den sonra yazmış olduğu manzumelerde dikkati çeken savaş, kahramanlık, millet v.b gibi konularda takındığı olumsuz tavır, din konusunda da kendisini gösterir ve hatta şâiri inkâra kadar götürür. Biz bu bölümde sadece şâirin dine karşı olumsuz yaklaşımını yine onun gözüyle tabiata nasıl yansıtıldığı üzerinde duracağız " Tarih-i Kadîm", şâirin bu konularda takındığı menfi tavrın en açık bir beyannâmesi durumundadır.

Dinden söz eden mısralarda en çok yer alan tabiat unsurlarından biri Allah'ın bulunduğu mekân olarak kabul edilen gökyüzüdür. Bu nedenle bazen gökyüzüne seslenilir; semâdan söz edilirken Allah kastedilir.

Dîn şehit ister, âsümân kurban;

Her zamân her tarafta kan, kan, kan !...

mısralarıyla "Tarih-i Kadîm"ın din ile ilgili bölümü başlar " Kitab-ı köhne" diye belirtilen ve fikrin mezarı olarak görülen Kur'an'ın yırtılması büyük bir inkılap olarak değerlendirilir. Bu inkılabı yapacak büyük güç, şâirin biraz şüpheyle baktığı " sâhib-i kâinât" olan Allah mıdır ? Şâirin cevabı hayırdır. Çünkü ona göre bu kavgaların sebebi O'dur. Semâ, kâinâtta ağlayış, gülüş, şikâyet-duâ yakarış ya da çan ve davul sesleriyle inlemektedir. Ancak şu ana kadar hiçses Allah'ın katına ulaşmamış ve hiç bir duâ kabul edilmemiştir. "İlâh-ı semâ" olan Allah'ın sıfatlarını din büyüklerinden dinlediği şekilde sıralayan şâir bir bataklıkta benzettiği bu dünyada Allah'a şerik olanlarında O'nun taşıdığı bu sıfatları taşıdığını ve güneş, yıldız, ay, gökyüzü, cennet ve cezneme sahip olduklarını ifade eder.

.....

" Zâtı her yerde hâzır u nâzır..."

Diye vasf ediliyorlar. En parlak

Sıfatın " Lâ-şerike - leh !" ken bak,

Şu bataklıkta kaç şerîkin var?

Hepsi kayyûm ü kâdir ü kakhâr.

Hepsinin " Lâ-şerîke-leh" sıfatı

Hepsinin emr ü nehyi, saltanatı;

Hepsinin bir sipihr-i ilhâmı,

Hepsinin mihri, mâhı, ecrâmı;
 Hepsinin bir hafâ-yı mescûdu,
 Hepsinin bir behişt-i mev'ûdu;
 Hepsinin bir vücûdu bir ademi,
 Hepsinin bir nebî-yi muhteremi;

.....

Şüphe, bir nûra doğru koşmaktır;
 Hakkı tenvîr ukûl için haktır.

diyen şâir, zehirli bir yudum, bir yılan ve karanlıkla bağdaştırdığı şüpheyi Allah'ın en güçlü, en zâlim düşmanı olarak görür.

Şiirin son mısralarında fikret, Tanrı'nın bütün kudretiyle felç olmuş gibi çöktüğünü, tabiatta en ufak bir kopuş olduğunda bir ses duyulduğu halde Tanrı'nın arşı ve ferşiyle göçmesine rağmen tabiatta tek bir inilti bile olmadığını söyler. Her tarafta kahkahalar vardır. Çünkü tabiatta var olduğuna inanmadığı Tanrı'nın bu durumuna, bu yalanlara şâire göre olsa olsa riyâkârlarla, ahmaklar ağlar:

Ve bütün kudretinle sen, meflûc
 Çöküyorsun... Ne in'idâm-ı bürûc,
 Ne sevâik, ne bir hûbûb-ı jiyân,
 Ne cehenemlerinde bir galeyân;
 Ne nazarlar habîri mâteminin,
 Ne kulaklarda bir tanîn-i hazîn....
 Kopsa bir zerre cism-i hilkatten,
 Duyulur bir tazallüm olsun. Sen
 Göçüyorsun da arş ü ferş'inle
 Yok tabîatta bir inilti bile.
 Bilakis her tarafta kahkahalar,
 Kizbe ancak riyâ ve humk ağlar!

Tarih-i Kadîm⁵⁷¹

“Hayata Karşı Beşer”de insanlığın gökte Allah'la yaptığı ilk kavgadan beri hayatı kötileyen ve çekilmez hale getirenin insan olduğundan söz edilir:

-Tâ Rabb'imizle gökteki hengâmeden beri,
 Biz dâima güneşte siyâh bir göz, en temiz

⁵⁷¹ Fahri Uzun, a.g.e., s.18-30

Vicdanda gizli bir leke farketmek isteriz

Âsî biziz, biziz yine şâkî-i müfterî.⁵⁷²

Recâizâde Mahmut Ekrem'in resminin karşısına geçen şâir, Ekrem'in oğlu Nejad'ın ölümünün hesabını "Resminin Karşısında" adlı şiirde sorar. Dünya gamlı, felaketli bir sahne, yıldızlar ise gökyüzünün Allah'ın yarattıklarını farketmesini ve duymasını engellemeye yarayan bir örtüdür. Ancak insanların ateşten bir ok olan feryatları bu gökleri delip geçecek, kâinâtın feryâdı âsümâna yükselip hesabını soracaktır:

Sen dâimâ önümde o taştan sükûnete
 Yaslanmış intihâb-ı samûtunla hilkate
 Birşeyler anlatır gibi, yâhud sorar gibi
 Durdukça, ben biraz gücenir râz-ı fitrate,
 Kükrer, ve "Ey -derim- şu ridâ-yı mükevkebi
 " Örtüp kaçan bu gamlı, felâketli sahneye !
 " Enzâr-ı rahmetin bizi farketmesin diye
 " Saklanmak istiyorsan, emîn ol, bu nâleler
 " Bir mevk-i âteşin, gibi yırtar, deler, geçer
 " Bî-intihâ fezâları, kat kat semâları
 .....
 " İrşâd-ı hissle gökte bir âğûş-ı ma'delet,
 " Bir kalb-i merhamet sezen âvâreler bile
 " Âciz kalınca senden umar adl ü tesliyet.
 ....
 "Her dilde bir terâne ve her telde bir sadâ:
 "Vahşi bir organûn sesi feryâd-ı kâinât;
 "Elbette bu yükselip sıkacak âsümânını
 "Elbette sen yerin bu usanmaz figânını
 " Bir gün terahhumen duyacaksın; o gün benim
 " Her sayhan-i şikâyetin üstünde şivenim
 " Dehşetle titreyip soracak: - İşte bî- karâr
 " Bir heykel-i gubâr ü şeb... Ey Rabb-ı müntakîm,

⁵⁷² a.g.e., s.394

“Mahlûk-ı eşrefin şu oyuncak mı târümâr ?”⁵⁷³

“Gökten Yere” şiirinde Fikret insanı, hayır ve şerrin, her şeyin Rabbi’i olarak görür. Gökyüzü temiz ve cevherli ışıklarıyla sonsuz ve ebedî, bir mabed ihtişamındadır; sayısız gözlerle dizegelen dünyayı seyretmektedir. Zemin ise titrek adımları ve çolak kollarıyla acıklı durumunu sembolleştiren diz çöküşüyle yalvarırcasına, şaşkın şaşkın beklemektedir. İnsan sesinin, kükreyişinin karşısında fırtınalar sinmiş, toprağın kalbi durmuş, boşlukta kırık bir kanat sesi, son kartalın yere düşüşü yankılanmıştır. İnsan, göklere tırmanarak, karanlık bir şüphe gecesinde birkaç sönük ışıltıyı rehber edininip yaratılış sırrını anlamaya çalışmıştır; ve asırlarca gökyüzü insanın dehâsını imtihan etmiştir.. Sonunda insanoğlu bu sınavdan da alınının akıyla çıkmış ve gösterdiği üstünlükle kutsal bir varlık olarak kabul edilmeyi hak etmiştir:

“Hergün başında yıldırım, alında zelzele,
 “Mat’ûn u müştekî yaşadın; hep elem, hüzün,
 “Kandır bütün sahâyifi târih-i ömrünün!
 “Hâkim zekâ ve tecrüben artık gavâile.
 “Ezdin başınla taşları, yendin denizleri;
 “Tuttun elinde berki, o gurrende ejderi,
 “Tuttun ve bağladın; o senin şimdi en mutî’,
 “En canlı âletin; odur ilkâ-yı rûh eden
 “Eşbâh-ı mümkünâta senin kudretinle, sen
 “Bî-şüphe kendi kendine bir âlem-i bedî’,
 “Bir âlem-i şüûn u bedâyi’ sin...Ey hayât,
 “Ey rûh-ı kâinât,
 “Takdîs edin: Beşer
 “Takdîse müstehakdır; odur Rabb-i hayr ü şerr,
 “Rabb-i mümkünât !”⁵⁷⁴

“Halûk’un Âmentüsü” nde Fikret, yine insanı yüceltir ve İslâmiyetteki âmentü yerine kendi inandığı dünya değerlerini koyar. Öyle ki, ilim bir gün “şu siyah toprağı

⁵⁷³ a. ge, s. 12-14

⁵⁷⁴ a.g.e.s. 398- 400

altın” yapacaktır.⁵⁷⁵

Tevfik Fikret’in İstanbul’a, yönetime, şehrin insanlarına ve genel görünüşüne ait duyduğu kını dile getirdiği “ Sis” şiirinde, şehrin genel yapısı arasında minareler, camiler, türbeler de yer alır. Tabiat insanoğlunun ihtiyaç duyduğu her türlü nimete sahiptir. Buna rağmen insanlar aç, işsiz ve verimsiz kalarak her nimeti, her bolluğu, her kurtuluş sebeplerinin gökten dilenmektedir. İnsanın bu herşeye tevekkül eden davranışı aşağı bir davranıştır ve sahtedir. Bu görüşe sahip olan Fikret, ağır eleştirilerini şöyle dile getirir:

Ey fazl-ı tabîatle en âmâde vü mün’im
 Bir fitrata makrûn iken aç, âtil ü akîm;
 Her ni’meti, her fazlı, her esbâb-ı rehâyı,
 Gökten dilenen züll-i tevekkül ki... Mürâyî !

R.Ş.S. 296.297

“ Bir Levha İçin” manzumesinin şu mısralarında ise daha çok Cenab’ta görülen panteist bir yaklaşım göze çarpar:

Sâhil yeşil, eşcâr yeşil... Sanki tabîat
 Vermek dilemiş mevkîe şâyân-ı perestîş
 Bir reng-i behîştî,

R.Ş.S.397

Mehmet Âkif’in Fikret’i “ Târih-i Kadîm” den dolayı eleştirmesine cevaben yazılan “ Târih-i Kadîm’e Zeyl” de yine dine karşı ağır eleştiriler yer almaktadır. Başlangıçta kendisinin de inançlı bir insan olduğunu ve dinin gereklerini yerine getirerek onun her yönüne inandığını belirten Fikret, sonunda gerçeğin başka türlü olduğunu ve dinin herşeyinin düzme olduğunu anladığını belirtir. Artık cennete ve cehenneme karşı kayıtsız olan şâir, yaradılışı hayranlıkla seyrederek ve onun kulu olur. Gökte secde edilecek binlerce şey farkederek ve orada vicdanının secde ettiğini görür. Daha sonraki mısralarda şâirin tabiatla özdeşleşmesi ve tabiatın da ibâdet etmesi söz konusu edilir: Fikret’in vardığı nokta aslında ateizmden çok biraz panteizm biraz da deizme benzemektedir.

Bu sücûd işte benim tââtım:

Bu ibâdetinde geçer saâtım.

⁵⁷⁵ a.g.e.s. 88

Bu ibâdette fahûr u hurem;
 Beni ben bir kayadan fark edemem.
 Bir minik kuşla biraz tapmakta;
 Ben de tehlîl ederim, ishak da.

Şiirin devamında şâir, yine panteist bir yaklaşımın içine girer ve Allah'ı bulmak için Peygambere ihtiyacı olmadığını belirtir. Allah'ın varlığını basit şeyler de anlatır. Hatta bir örümcek bile şâiri Allah'a götürebilir. Kutsal kitap olarak tabiat sahnesini ve burada olup bitenleri benmser ve sonunda en hakiki dinin kendisince yaşama dini olduğunu açıklar:

Düşünüp işlemek âyînimdir;
 Yaşamak dîni benim dînimdir.
 Mü'minim: Varlığa îmânım var;
 Her kanad bir melek eyler ikrâr.
 Enbiyâdan yaşarım müstagnî;
 Bir örümcek götürür Hakk'a beni...
 Kitabım sahn-ı tabîat kitabı,
 Bendedir hayr ile şerr esbâbı.
 Varırım böylece ben merkade dek,
 Ba's-ı ukbâya mahall görmem pek.
 Taşırım kalb-i şegaf-peymâda
 Beşerin aşkını, âlâmını da.
 Dîn-i hakk, bence bugün dîn-i hayât.
 Sen ne dersin buna, ey Molla Sırât !...⁵⁷⁶

“ Sancağ-ı Şerîf Huzurunda” yada “ Sancağa Karşı” adlarıyla bilinen manzume, etrafında farklı yorumlara yol açmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bazıları Fikret'in bu şiirde dine, savaşa, kahramanlığa v.b. karşı tekrar olumlu bir tavır içine girdiğini söylemişlerdir. Bazıları da- ki bunlar çoğunluktadır- bu şiirde gizli bir alayın söz konusu olduğunu ve Fikret'in görüşlerinde bir değişme olmadan aynı olumsuz tutumun devam ettiğini ifade etmişlerdir. Allah yolunda cihâdın övülüyor gibi görüldüğü şiirin bazı bölümleri şöyledir:

⁵⁷⁶ a.g.e., s. 376-380

Gel yak beni, ben işte tevekkül ve sükûnum.

Ey ejder-i pür-kîn !

Zehrinle kudur gel, sana her kartre-i hûnum

Bir karha-i tel'in olacaktır şerer-âgîn.

Ey ümmet-i ma'sûme, kanadlar görüyorsun.

Zümrütlü kanadlar,

Onlar seni hıfzetmeğe... Atlar görüyorsun,

Hep şu'le-i cevvalé-i berkıyyeden atlar...

Artık yürürüm, yıldırım insin beni yakmaz,

Boğmaz beni Tûfân;

Ben hıfz-ı melâikdeyim, elbette bırakmaz

Onlar beni düşmanlara, yoktur buna imkân,⁵⁷⁷

*

Tevfik Fikret'in şiirlerinden yaptığımız alıntılardan da anlaşılacağı üzere Fikret, ister inançlı olsun, isterse inançsız, yazdığı şiirlerde diğer şiirlerinde olduğu gibi tabiat unsurlarına geniş bir yer vermiştir.

Bu iki zıt dönemde şâirin tabiat unsurlarına verdiği anlamlarda ve onları işleyiş tarzında görüşlerine uygun olarak bir farklılık olduğu muhakkaktır. İlk dönemde gelenksel inanış çerçevesinde Allah'ın varlığına, birliğine delil olan, O'nun varlığı yanında aciz kalan tabiat, aynı zamanda Allah'ın büyüklüğü önünde eğilir ve ibadet eder. Şâirin inancını yitirdiği dönemde ise zenginliğinden hiçbirşey kaybetmeyen tabiat unsurları, farklı bir misyon üstlenir ve Tanrı'nın yerini alan kutsal bir varlık olarak yüceltilir. Fikret'in dini artık, herşeyinin tabiat sahnesinde yaşandığı ve görüldüğü bir yaşama dini halini alır.

⁵⁷⁷ a.g.e.s. 370-372

SONUÇ

Türk edebiyatında Tanzimat' la birlikte başlayan ekşi yıkıp yeniyi oluşturma ve batılılaşma çabalarının en yoğunluk kazandığı dönem Servet-i Fünûn dönemidir. Başlangıçtan beri edebiyatımızda önemini yitirmeyen şiir, Servet-i Fünûn edebiyatında da önemini korur.

Edebiyat-ı Cedîde şiirinde göze çarpan hususlardan biri de bu dönem şiirine hâkim olan tabiat unsurlarının çok çeşitli ve çok fazla olmasıdır. Servet-i Fünûn şiirinde aşktan sonra gelen tem, tabiattır. Ancak tabiatı konu alan manzumelerin dışında-işlenen muhteva her ne olursa olsun- diğer şiirlerde de tabiat unsurlarına sıkça yer verilmesi dikkati çeker.

İslâmiyet' in kabulünden sonra Arap ve Fars edebiyatlarından etkilenecek oluşan divan edebiyatında da tabiat unsurlarına yer verilmiştir. Fakat kalıplaşmış unsurlara dayanan divan şiirinde tabiat başlı başına ele alınan bir tem olmadığı gibi, şiirlerde kısmen yer alan tabiat unsurları, bu dönemin sanat anlayışına uygun olarak daha çok hüner göstermek ; teşbih ve istiare yapmak amacıyla kullanılmıştır. Soyut bir edebiyat olarak kabul edilen divan edebiyatında ele alınan tabiat unsurları, somut ve reel bir görünüm arz etmezler. Bunlar daha çok hayâlî ve soyut bir özellik taşırlar.

Sanatta sosyal fayda arayan ve sanatın toplum için olması gerektiğini benimseyen Tanzimat'ın I. neslinde ise tabiat çok fazla ön plana çıkmaz ve bir önceki dönemden farklı bir çizgi göstermez. N. Kemâl' in "İntibah" ın başında yaptığı tabiat tasvirleri bunu için güzel bir örnek teşkil eder.

Birçok bakımdan Tanzimat'ın I. neslinden farklı olan II. nesle mensup edebiyatçılar, tabiata bakış açıları bakımından da farklıdır. Özellikle Recâizâde Ekrem ve A. Hâmid' le birlikte tabiat önem kazanmaya başlar ve tabiatı ele alma tarzında bazı yenilikler dikkati çeker.

Ekrem ve Hâmid, romantizmin ve J.J. Rousseau' nun tabiat anlayışını benimserler. Böylece Türk edebiyatında batılı anlamda tabiata açılma ve tabiatla iç içe yaşamın verdiği hazların şiire yansıtıldığı görülür.

Ekrem, edebiyatçıların tabiatın acemî birer öğrencisi olduğunu söylerken; Hâmid, yazılan ve güzel bulunan şiirleri, şâirlere ilhâm eden kaynağın tabiat olduğunu vurgular. Bu ve benzeri yaklaşımlar edebiyatımıza yeni ve geniş bir kaynak olarak tabiatı açar. Ancak teorik zeminde söz konusu edilen tabiat, Tanzimatın II. döneminde de gerçek ve pitoresk olarak şiirlerde tam anlamıyla karşımıza çıkmaz.

Ara Nesil şâirlerinin şiirlerinde tabiat unsurları geniş bir yer tutar. Recâizâde'yle başlayan tablo altına şiir yazma bu şâirler tarafından yaygın bir gelenek hâline getirilir. Bu dönem şiirlerinde tabiat, yine başarılı bir tarzda ele almamaz.

Tanzimat'ın II. nesli ve Ara Nesil şâirleri, Servet-i Fünûn edebiyatının oluşmasına zemin hazırlarlar. Bu dönem edebiyatlarında görülen bazı özellikler, Edebiyat-ı Cedîde de gelişerek devam eder.

Servet-i Fünûn şiirinde tabiat unsurlarının hangi boyutlarda ve nasıl ele alındığına gelince dönemin iki büyük şâiri Tevfik Fikret ve Cenab Şehabeddin'in şiirleri bize bir fikir verecek düzeydedir.

Fikret ve Cenab'ın şiirlerinde kullanılan tabiat unsurları, çeşitlilik ve çokluk bakımından düşünülenin çok daha üstündedir. Bu dönemde başlı başına tabiatı konu alan şiirlerin sayısında bir artış görülür. Ayrıca diğer şiirlerde-işlediği konu aşk,, din, savaş, kahramanlık, sosyal problemler v.b. her ne olursa olsun- yer verilen tabiat unsurlarının bolluğu şaşırtıcı bir boyuttadır. Öyle ki bu şiirlerde tabiat unsurlarının yer almadığı mısraların sayısı bütüne oranla az bir yekûn tutar.

Bu devir şiirinde tabiatın işleniş, ele alınış tarzında da bir çeşitlilik göze çarpar. Şiirlerden hareketle yaptığımız tasniflere göre tabiatın ele alındığı formları şu şekilde sıralayabiliriz.

1) Tabiatın objektif olarak gerçek anlamda ele alınması:

Servet-i Fünûn şiirinde tabiat, diğer dönemlere göre gerçek anlamına daha yakın bir görünüme bürünür. Realist tabiat tasvirleri dikkati çeker. Bazı tabiat unsurları objektif olarak daha yoğun bir kullanıma sahiptir. Bununla birlikte bu dönem şiirinde tabiat, reel anlamıyla çok sık karşımıza çıkmaz ve realist tasvirler yerini yine sübjektif tasvirlerle ve hayâle bırakır. Zaten Edebiyat-ı Cedîde'cilerin bu konudaki intibâları gözle görülen gerçek tabiat manzaralarına pek dayanmaz. Bu intibâlar ya bir tablodan, bir kitaptan, başka bir şiirden gelmez ya da tamamen şâirin ruh hâline uygun hayâllerden alınmıştır.

Gerçek anlamıyla işlenen tabiat unsurları, aynı zamanda şiirde çizilen mekânı tamamlar.

2) Sanatın, şiirin kaynağı olarak tabiat:

Romantikler, sanatın kaynaklarından biri olarak tabiata geniş bir yer verirler. V. Hugo, "Cromwell" in önsözünde "Tabiatta bulunan her şeyin sanatta da yeri vardır." derken; Rousseau eserlerinde daima tabiatla iç içe yaşamının güzellik ve üstünlüklerini dile getirmiştir. Recâizâde Ekrem' e göre "zerrâttan şümûsa kadar her güzel şey, şiirdir!"

Sanatçı tabiatı acemice taklit eder. Abdülhak Hâmid de tabiatı şiirin ilhâm kaynağı olarak görür. Cenab ve Fikret'in şiirlerinde tabiat, kimi zaman sanatın, şiirin ilhâm kaynağıdır; kimi zaman da sanatın, şiirin bizzat kendisi olur. "Tabiata Karşı Şâir" adlı makalesinde bu işin teorisini de ortaya koyan C. Şehabeddin tabiatı sonsuz bir sevgili olarak görür ve şâirin tabiatı herkesten daha iyi algılayarak daha iyi ifâde edeceğini belirtir.

3) Din - tabiat ilişkisi:

Divan şiirinde tabiata karşı mistik bir yaklaşım söz konusudur. Tabitadaki herşey Allah'ın varlığını işaret eder. Romantizmin etkisiyle Hâmid'de görülen panteist yaklaşım özellikle Cenab'ın şiirlerinde yoğun bir şekilde görülür. Buna göre Allah ile âlem bir ve aynıdır.

Tevfik Fikret'in şiirlerinde ise iki farklı yaklaşım dikkati çeker. 1900'den önce yazılan şiirlerde tabiat, Allah'ın varlığının ve kudretinin birer delilidir ve onun varlığının yüceliği karşısında aciz ve sönüktürler. Daha sonraki şiirlerde kısmen panteist bir bakış yer alır. Deizm'de olduğu gibi Fikret de Allah'ı bulmak için vahyi, peygamberi v.b. reddeder. Sonunda tabiat Tanrı'nın yerini alan kutsal bir varlık olarak kabul edilir ve Fikret, din olarak kutsal bir kitap olan tabiat sahnesinde yaşanan yaşama dinini benimser.

4) Benzetme unsuru olarak tabiat:

Cenab ve Fikret'in şiirlerinde tabiata benzeyen ya da benzetilen unsur olarak sık, sık ele alınır. Benzetmeler daha çok sevgiliyle ilgilidir.

5) Tabiatın mecazî anlamlar yüklenerek ya da bir kavramın sembolü olarak işlenilmesi:

Tabiat unsurları bazen gerçek anlamından soyutlanarak mecazî anlamlarıyla kullanılır; bazen de bir kavramın sembolü olarak karşımıza çıkar. Kullanılan sembollerde varlıkla sembol arasında bir mecaz ilişkisi vardır. Semboller genellikle soyut varlıkları kapsar.

6) Tabiatın beşerîleştirilmesi ve tabiatla özdeşleşmesi:

Cenab ve Fikret, sık sık tabiata duyguların izâfe ederler. Şiirlerde tabiat tasvirleri, objektif olmaktan çok devrin özelliğine uygun olarak hayâlî ve sübjektiftir. Her iki şâir de tabiata insan özelliklerini atfetmekten ve onu antropomorfist bir yaklaşımla ele almaktan hoşlanır. Tabiata kendi duyguları ve mizaçları arasından bakan Servet-i Fünûncular, onu ruh hâllerine uygun olarak işlerler. Bu bazen öyle bir ileri bir boyuta varır ki şâirle tabiat özdeşleşir.

7) Melal ve tabiat:

Servet-i Fünûn edebiyatında değışmez hususiyetlerden biri marâzîlik ve melâl duygusudur. Bu özellik şüirlerde tabiatın ele alınmış ve ifâde ediş tarzına da yansır. Cenab ve Fikret tabiata melâl duygularını katmadan edemezler. Böylece tabiat da melankolik bir görünüme bürünür.

8) Hayâl-hakîkat çatışması ve tabiat :

Mâî ve siyâh sembollerıyla ifâdesini bulan hayâl-hakîkat çatışması, bu dönemin birçok eserinde söz konusu edilir. Özellikle gökyüzü, zemin, toprak, ışık, karanlık unsurlarının yer aldığı mısralarda hayâl-hakîkat çatışması dile getirilir.

9) Tabiat rûh izâfe etme ve onunla aynîleşme:

Cenab ve Fikret, tabiatı canlı bir varlık olarak görürler ve “rûh-ı tabiat” ten söz ederler. Çok yoğun olmamakla birlikte özellikle Cenab’ın şüirlerinde ruhu olan tabiatın şâirin içine aksettiği ve şâirin tabiatı kendisinde hissettiği görülür...

Cenab Şehabeddin ve Tevfik Fikret, tabiata hayrandırlar. Parnasizmin etkisiyle tabiat manzaraları, kelimelerle çizilen bir tablo özelliği arz eder. Aynı zamanda bir ressam olan Fikret’in tablo gibi şüir yazma hususunda daha başarılı olduğu söylenebilir. Tablo altına yazılan şüirlerde sayıca az değildir.

Bizde sembolizmin ilk temsilcisi Cenab’tır. Tabiatın dile getirilişinde sembolizmin etkisiyle kelime mûsikîsi önemli bir yer tutar. Özellikle duygu yoğunluğunun ve lirizmin daha ön planda olduğu Cenab’ın şüirlerinde mûsikî, varlığını önemle hissettirir.

Servet-i Fünûn şüirinde empresyonizm akımının da izleri görülür. Cenab ve Fikret, genellikle tabiatı olduğu gibi değil, iç dünyalarına yansırarak değışmiş görünümleriyle anlatırlar. Tabiata hissî bir karakter izâfe ederler.

Servet-i Fünûn edebiyatının şüir alanında en önemli iki temsilcisi olan Cenab ve Fikret topluluğun diğer şâirleri üzerinde de etkili olmuştur. Tabiat unsurlarının çok yoğun bir şekilde ve çok değışik formlarda işlenmesi sadece bu iki şâire özgü değildir. Diğer Servet-i Fünûn şâirleri de tabiata önem vermişlerdir. Bu nedenle Cenab ve Fikret’ in şüirlerinde görülen tabiat unsurlarıyla ilgili özellikler, topluluğun diğer şâirleri için de geçerlidir. Ancak her şâirin tabiatı ele alış ve ifâde ediş tarzı muhakkak ki birbirinden az çok farklıdır. Bunlar üzerine yapılacak araştırmalarda elde edilecek sonuçlarla Servet-i Fünûn şüirinin tabiat karşısındaki tutumu bütünüyle ortaya konabilir.

KAYNAKLAR

- 1) Andı, M. Fatih; Ara Nesil Şairi Mehmet Celâl, 1.bas, İst.;1995
- 2) Akyüz, Kenan; Batı tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, Ank. 1953
- 3) .....; Tevfik Fikret, A.Ü. DTCF. Yay., Ank.,1947
- 4) Birinci, Necat; Menemenlizâde Mehmet Tahir, KTBY, Ank;1988;
- 5) Cenab Şehabeddin; Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri (Haz: M.Kaplan, İ.Enginün, B. Emil, N.Birinci, A. Uçman) İ.Ü. Ed. Fak. Yay., İst., 1984
- 6) Kaplan, Mehmet; Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)1971, 3.bas. İst., 1993
- 7) .....; Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar- 1,2 bas., İst., 1992
- 8) .....; Şiir Tahlilleri I, 10. bas., İst.,1988
- 9) Levend, Agah Sırrı; Divan Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar) 4.bas., İst.,1984
- 10) Namık Kemal, İntibah, 7.bas., İst., 1993
- 11) Onay, Ahmet Talat; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, (Haz: C.Kurnaz), Ank.,1992
- 12) ÖnerToy, Olcay; Tanzimat Dönemi Edebiyat Anlayışı, Konya, 1981
- 13) Pala, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, C.I-II.,2.bas.,Ank., (Tarihsiz)
- 14) Tanpınar, A. Hamdi; Edebiyat Üzerine Makaleler, 3.bas., İst., 1992
- 15) .....;XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 7.bas.,İst.,1992
- 16) Tanyu, Doç.Dr.Hikmet; Tevfik Fikret ve Din, İrfan Mat.,İst.,(Tarihsiz)
- 17) Tevfik Fikret; Rübâb-ı Şikeste, Tanîn Mat., İst., 1327 (1911)
- 18) .....; Rübâb-ı Şikeste (Haz: Fahri Uzun), İst.,1985
- 19) Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı-II, (Divan Şiiri) S, 415-416-417, Temmuz-Ağustos- Eylül, 1986
- 20) Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı-IV, (Çağdaş Türk Şiiri) S.481-482, Ocak-Şubat, 1992
- 21) Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi-IV (Haz: M. Kaplan, I. Enginün, B.Emil,Z. Kerman) İ.Ü.Ed.Fak.Yay., İst.,1982